

T. C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**DEVLERİN YÜKSELİŞİ: İKTİSAT POLİTİKALARININ ÇİN VE
HİNDİSTAN'IN KALKINMASINDAKİ ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
KASIMU MAIMAITIALI

2019 NIĞDE

T. C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**DEVLERİN YÜKSELİŞİ: İKTİSAT POLİTİKALARININ ÇİN VE
HİNDİSTAN'IN KALKINMASINDAKİ ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Kasımu MAİMAİTİAILI

Danışman: Prof. Dr. Fatih YÜCEL

Üye: Prof. Dr. Taha Bahadır SARAÇ

Üye: Prof. Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN

Üye: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hünkar GÜLER

2019 NIĞDE

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Devlerin Yükselişi: İktisat Politikalarının Çin Ve Hindistan'ın Kalkınmasındaki Etkileri**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03/01/2019

Kasım MAMAITIALI

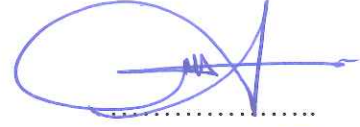
ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Fatih YÜCEL danışmanlığında Kasımu MAIMAITIAILI tarafından hazırlanan “Devlerin Yükselişi: İktisat Politikalarının Çin Ve Hindistan'ın Kalkınmasındaki Etkileri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 03/01/2019

JÜRÜ:

Danışman: Prof. Dr. Fatih YÜCEL

Üye Prof. Dr. Taha bahadır SARAÇ

Üye: Prof. Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN

Üye: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hünkar GÜLER

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarihi ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

Sosyal Bilimler Enstitü Müdür V.

ÖNSÖZ

Çin ve Hindistan uzun tarihi süreç içerisinde dünya ekonomisinde önder konuma ulaşmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan bilgi ve teknolojilerdeki ilerlemeler, batı ülkelerinin güç ve zenginlik kazanmasına ortam hazırlamış, bu ülkelerin etkinliklerini dünya genelinde genişletilmesine yardımcı olmuştur. Bunun aksine Asya'daki dev ekonomiler 18. yüzyıldan sonra duraklama ve gerileme sürecinde dünya ekonomisindeki liderlik konumunu batı ülkelerine kaptırmıştır. Fakat Japonya 19. yüzyılda yaptığı reformların etkisiyle modernleşmeyi başarmış ve batı ülkelerinin olumsuz etkisinden kendini kurtarabilmiştir.

20. yüzyılın ortalarında Çin ve Hindistan bağımsızlığını elde ettikten sonra Sovyetlerin takip ettiği planlamaya dayalı ekonomik modeli örnek alarak modernleşmeyi denemiştir de başarılı olamamıştır. Fakat Çin'in 1978, Hindistan'ın 1991 yılında uygulamaya başladığı dışa açılma ve reform politikalarıyla bu ülkeler büyük gelişmeler kaydedebilmiştir. Reformların etkisiyle bu ülkeler zenginlik ve refah düzeyini yükseltmekle beraber dünyadaki etkinliklerini de artırmıştır. Bununla birlikte bu ülkeler dünya ekonomisindeki liderlik konumunu tekrar elde etmek için geleceğe yönelik strateji ve projeler geliştirerek uygulamaya geçirmiştir. Aynı zamanda bu ülkelerdeki gelişmeler ve izlenen politikaların dünya ekonomilerinin geleceğini nasıl etkileyeceğine yönelik ilgiler gittikçe artmaktadır.

Çalışmada, ülkelerin zenginlik kazanması ve yoksullaşmasının nedenleri hakkında kültür, coğrafya, asabiyet kavramı, sistem ve benzer görüşler teorik olarak değerlendirilmiştir. Çin ve Hindistan'ın gelişmesinde, yoksullaşmasında ve tekrar dünyadaki etkinliğinin artmasında incelemeler yapılarak yukarıdaki görüşler değerlendirilmiştir. Bu süreç içerisinde Çin ve Hindistan'ın izlediği ekonomik politikaların, üstlendiği roller veriler ve tarihi gerçeklerin analizleriyle karşılaştırılarak değerlendirme yapılmıştır.

Bununla birlikte, bu çalışmanın hazırlanması ve şekillenmesinde her yöden destekleyen anne ve babama, kıymetli bilgi ve önerilerini esirgemeyerek katkıda bulunan başta tez danışmanlığını yürüten Prof. Dr. Fatih YÜCEL, tezime ilgili kaynaklarından yararlandığım tüm kişilere ve emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Niğde, 2019

Kasımu MAIMAITIALI

ÖZET

DEVLERİN YÜKSELİŞİ: İKTİSAT POLİTİKALARININ ÇİN VE HİNDİSTAN'IN KALKINMASINDAKİ ETKİLERİ

KASIMU MAIMAITIALI
DOKTORA, Avrasya Araştırmaları
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatih YÜCEL
Ocak 2019, 195 sayfa

M.Ö. 4. yüzyılda, Shang Yang ve Kautilya'nın yaptığı temel reformların etkisiyle Çin ve Hindistan'da büyük değişiklikler yaşanmıştır. 18. yüzyılın sonlarına kadar dünya üretiminin yarısı bu Asya devlerinde ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'da sanayi devriminin patlak vermesi ve büyük değişikliklerin ortaya çıkmasına dek binlerce yıl Çin ile Hindistan dünyadaki önde gelen ekonomik güç konumunu korumuştur. Fakat izlediği içe kapalı ekonomik politikalar ve iç karışıklıklar nedeniyle dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamıştır. Hatta sanayileşmiş ülkeler tarafından sömürgeleştirilerek ekonomik etkinliğini, ülkenin bağımsızlığını kaybetmiş ve 20. yüzyılda fakir üçüncü dünya ülkeleri arasından yer almıştır.

Çin ve Hindistan geçen yüzyılın ortalarında kendi bağımsızlıklarını elde etmiştir. Sovyet modeli planlama ekonomiyi tercih ederek sanayileşme ve modernleşmeyi amaçlamasına rağmen gözlemlendiği başarıya ulaşamamıştır. Fakat 20. yüzyılın son çeyreğinde Deng ve Rao'nun hayata geçirdiği dışa açılma ve ekonomik reformların etkisiyle her iki ülke, kalkınmada büyük adımlar atmıştır. Günümüzde GSYH'nin satın alma gücüyle Çin dünyada ilk sırada, Hindistan ise Amerika'dan sonra gelmektedir. Her alandaki toplumsal büyük uyanış ve ekonomilerinin yakın bir gelecekte de hızlı bir şekilde büyümeye devam edebileceği beklentileriyle dünya ekonomik merkezinin batı dünyasından tekrar Asya devlerine geçmesi olasılığı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Hindistan, Ekonomik Reform, Kalkınma, Dünya Ekonomik Merkezi.

ABSTRACT

RISE OF GIANTS: ROLE OF ECONOMIC POLICIES IN DEVELOPMENTS OF CHINA AND INDIA

KASIMU MAIMAITIAILI

Doctoral Degree: Eurasian Studies

Thesis Advisor: Prof. Dr. Fatih YUCEL

January 2019, 195 pages.

Shang Yang and Kautilya implemented sweeping reforms in China and India at four century BC, this brought fundamental change to these societies. Until the end of 18th century, almost half of the world production manufactured in these two Asian giants. When industrial revolution took place and brought to change in Western Europe, still China and India kept World leading economic status as like thousands years before. But, due to isolation and continues struggling with internal problems these countries unable to hold the opportunity of global development. This led to colonization and lost of global economic influence as well as lost their independence. In 20th century they became member of the poor third World countries.

China and India gain their independence in the middle of the last century. They embraced Soviet style planning economy for their own industrialization and modernizations, but at the end it did not brought successful results what they wished. At the end of the 20th century, Deng and Rao began to introduce opening and reform policy and this brought great development for both countries. Today, China is already leading economic power in the World in GDP with purchasing power parity, India is third just coming after America. Awaking every spheres of social life and confident of continues future growth in these giants brought a trend that World economic center very possibly moving from western World to Asian giants in the near future.

Key Words: China, India, Economic Reform, Development, World Economic Center.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	6
DEVLETLERİN YOKSULLAŞMASI VE ZENGİNLEŞMESİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELER.....	6
1.1. Asabiyet Kavramı.....	6
1.2. Kültür ve Zenginlik Hipotezleri	11
1.3 Kapitalist Ekonomik Sistem ve Kalkınma	14
1.4. Komünizm Düşüncesi ve Ekonomik Gelişme	19
1.5. Coğrafyanın Ekonomik Gelişmeye Etkileri	23
1.5.1. İklim.....	23
1.5.2.Doğal Kaynaklar.....	25
1.5.3. Yerleşim	26
1.6. Uluslararası Bağımlılık Hipotezi ve Ekonomik Gelişme.....	27
1.7. Ekonomik Politikalar ve Devletin Zenginliği	29
2. BÖLÜM.....	33
TARİHSEL AÇIDAN ÇİN VE HİNDİSTAN BÖLGESEL HEGEMON GÜÇLERİNİN KAYBI.....	33
2.1. Çin Siyasal Tarihi ve Hegemonik Dönüşümleri	33
2.1.1. Shang Yang Reformu ve Çin Hegemonyasının Doğması.....	33
2.1.2 Çin’de İmparatorluk Çağının Doğması	37
2.1.3. Wang Mang Sosyal Reformundan Zhang Juzhung Reformuna Kadar Süreç İçerisinde Çin Ekonomisi.....	41
2.1.4 Çin’in Duraklaması.....	46
2.1.5. Kanton Sisteminin Mağlup Oluşu	50
2.1.6. Çin’in Gerilemesi ve Japonya Hegemonyasının Doğuşu	53
2.2 Hindistan: Hegemonya’dan Sömürgeciliğe	56

2.2.1. Kautilya ve Birleşmiş Hindistan.....	56
2.2.2. İktisadi Yaşam.....	60
2.2.3. Moğol Dönemi Hindistan Ekonomisi.....	64
2.2.4. Aurangazep Reformu.....	66
2.2.5. İngiltere'nin Hindistan Ekonomisine Olan Etkileri.....	69
3. BÖLÜM.....	76
BAĞIMSIZLIK SONRASI ÇİN VE HİNDİSTAN'IN EKONOMİK GELİŞİMİ.....	76
3.1. Mao Döneminde Çin'in Sosyal Planlama Ekonomisi.....	76
3.1.1. Bağımsızlık Döneminde Çin'in Ekonomik Durumu.....	77
3.1.2. Restorasyon ve İlk Beş Yıllık Planlama Dönemi.....	81
3.1.3. 1958-1978 Yılları Çin'in İktisadi Büyümesindeki Yavaşlama ve Nedenleri....	84
3.1.4. Mao Döneminde Uluslararası Ticari İlişkiler.....	90
3.2. Bağımsızlık Sonrası Hindistan Ekonomisi.....	95
3.2.1. Bağımsızlık Döneminde Hindistan İktisadi Yapısı.....	95
3.2.2. Bağımsızlık Sonrası Planlamacı İktisat Modeli: Nehruvian Sosyalizmi 1947-1990.....	99
3.2.3. Ekonomik Gelişmeler.....	103
3.2.4. Dış Ticaret politikası.....	108
4. BÖLÜM.....	116
ÇİN VE HİNDİSTAN'DAKİ BÜYÜK UYANIŞ: REFORM POLİTİKALARI VE MODERN DÜNYANIN BENİMSENMESİ.....	116
4.1. Deng Xiaoping Reformu ve Reformun Çin'in Gelişmesindeki Etkileri.....	116
4.1.1. Sosyal Planlama Ekonomik Modelinden, Sosyal Piyasa Ekonomisine Geçiş.....	117
4.2. Çin'de Sanayinin Gelişimi.....	123
4.1.3 Yabancı Yatırım.....	128
4.1.4. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme.....	132
4.1.5. Ekonominin Geleceğine Yönelik Vizyon ve Eylemler.....	138
4.2. Hindistan'da Ekonomik Reformlar ve Reformların Gelişmedeki Etkileri.....	144
4.2.1. Rao'nun Yeni İktisadi Politika Arayışı.....	144

4.2.2. Hindistan’da Sanayi, Hizmet ve Tarım Sektöründeki Gelişmeler.....	150
4.2.3. Reform Sonrası Hindistan’ın Dış Ticareti ve Ekonomik Büyümesi.....	156
4.2.4 Hindistan’ın Gelecek Vizyonu.....	162
SONUÇ.....	173
KAYNAKÇA.....	178
ÖZGEÇMİŞ.....	195

GİRİŞ

Zenginlik ve güç kazanmak dünyadaki tüm ülkelerin ortak amaçlarındandır. Ama her ülkenin bu amaçları elde edebilmeleri de zor olmuştur. Zenginlik düzeyi ülkeden ülkeye farklılıklar göstermiştir. Bazı ülkeler ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek dünyadaki en üst refah düzeyini elde edebilmiştir. Bunun aksine birçok ülke de yoksulluk sorununu aşamamıştır. Ülkeler arasındaki farklılıkların nedeni eskiden günümüze kadar yoğun bir tartışma konusu olan ve aynı zamanda ilgi çekici çalışma alanlarından biri olmuştur.

Devletlerin doğması, yükselmesi ve sonunda düşmelerinin nedenleri hakkındaki görüşlerden biri, devletin insanların ömrüne benzetilerek doğal yasa çerçevesinde olduğu asabiyet kavramıdır. Buna göre ülkelerin inşa edilerek zenginlik kazanması ve güçlenmesi, sonunda zayıf düşerek kendi etkinliğini ve varlığını kaybetmesi insanların doğması, büyümesi ve ölmesi gibi doğal yasa gereğine benzetilerek savunulmuştur. Bu düşünce eski dönemlerdeki bazı devletler için geçerli gibi gözükmüşse de genel olarak tüm ülkelerin, dolayısıyla, modern devletlerin yaşadığı durumları açıklayabilmede yetersiz gibi gözükmektedir. Ülkelerin zenginlik ve güç kazanması, şanstan ziyade takip ettiği ekonomi stratejileri ve onları başarılı uygulanabilmelerine bağlıdır.

Diğer bir görüş ise kültür farklılığının ülkelerin kalkınmasındaki farklılıklara neden olduğudur. Bunda ülkelerin sahip olduğu kültürel üstünlüğün bazı ülkelerin zenginlik ve güç kazanma açısından daha başarılı olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden sanayi devriminin İngiltere’de ortaya çıktığı, modern sanayileşmiş ülkelerin de başka bölgelerden değil de batılı olmasının nedeninin, batının sahip olduğu kültürel üstünlükten kaynaklandığı görüşü savunulmuştur. Ama 19. yüzyıl öncesi batı kültüründen farklı olan Japon, Hindistan ve Çin gibi kültürler hem zenginlik hem de güç bakımından çok başarılar elde etmiştir. Japonya 19. yüzyılın ikinci yarısında Meiji reformuyla sahip olduğu kültürünü muhafaza ederek sanayileşmeyi başarabilmiş ve modern ülkeler statüsüne kavuşmuştur. Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur gibi Asya Kaplanlarının İkinci Dünya Savaşından sonra Japonya’yı takip ederek başarılı biçimde üst düzey refah düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde Çin ve Hindistan başta olmak üzere pek çok batılı olmayan ülkeler hızlı gelişmeye devam etmektedir ve bunlar kültür kavramıyla açıklanabilirliğine zorluklar yaratmıştır.

Ülkelerin takip ettiği sosyalizm ve kapitalizm gibi siyasi, iktisadi kurumlarının ülkelerin zenginleşmesini doğrudan etkilediği görüşler mevcuttur. Bazı düşünürler sosyalist

ekonomik sistemin üstünlüğünü savunur. Buna karşı bazı düşünürler ise kapitalist düzenin üstünlüğü görüşünü ortaya koymuştur. Örnek olarak günümüzdeki gelişmiş ülkelerin demokratik kapitalist ülkelerden oluştuğudur. Kapitalist düzene sahip olan Güney Kore ile komünist yöntemdeki Kuzey Kore arasındaki fark gösterilmiştir. Ama Kapitalist iktisadi düzene sahip olan Hindistan ile sosyalist ekonomik düzene sahip olan komünist Çin'in kendi ülkelerinde bağımsızlık elde ettikten sonra her iki ülkenin ekonomik gelişmede umulduğu kadar başarılı olamaması yukarıdaki görüşlerin geçerliliğine şüphe uyandırmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde ardarda uygulanmaya başlayan iktisadi reform politikalarıyla her iki ülkenin hızlı ekonomik gelişme elde etmesi ülkelerin kendilerine has kurumların iktisadi gelişmelerdeki belirleyici etkilerinin nedeni olduğu görüşünü benimsemesini gerektirmiştir.

Coğrafyanın ülkelerin kaderini belirttiği görüşü de yaygın olup ülkelerin yerleşimi, iklimi, doğal kaynakları vb. özelliklerinin zenginlik düzeyini belirleyici etken oluşturduğudur. Çin ve Hindistan hem büyük karasal hem de sahil bölgelerine, aynı zamanda kıtasal boyutta çok kalabalık nüfusa sahip ülkelerdir. Onlar aynı coğrafyada tarihin pek çok dönemlerinde hem yükselme ve zenginlik kazanmış, hem de bazı dönemlerde gerileme ve yoksullukla boğuşmuştur. Bu da coğrafyanın tek başına ülkenin gelişmesi ve zenginliğinde belirleyici etkisinin olduğu söyleminin de pek ikna edici olmadığını göstermiştir.

Çin ve Hindistan dünyadaki en kalabalık nüfusa sahip olan ve birbirinden farklı kültürel, siyasi, iktisadi, kurumsal ve coğrafi yapıya sahip ülkelerdir. M.Ö. Üçüncü yüzyılda Çin'de "Shang Yang Reformu" ve Hindistan'da "Kautilya Reformu" yapılmıştır. Reformların etkisiyle bu ülkelerde merkeziyeleşmiş hükümet kurulmuştur. İktisadi yapıda büyük değişiklikler yaşanarak ölçü ve normlar birliğe gelmiş yeni düzen ortaya çıkmıştır. Bu da ülke genelinde büyük bir iç piyasanın oluşmasına, tarım ağırlıklı olarak dış ticaret de önem kazanmış ve ekonomik yapı gelişmeye başlamıştır. Çin ve Hindistan binlerce yıl boyunca dünyada önde gelen ekonomik güç statüsünü 19. yüzyıla kadar koruyagelmiştir.

Çin, Ming krallığı döneminin ortalarından başlayarak dış ticareti sınırlamış ve geleneksel dışa açık politikasından içine kapalı kendi kendine yeterli iktisat politikasını uygulamaya başlamıştır. Çin'in son dönemlerde dünyada "önde gelen ekonomi" statüsünü koruyabilmesi nüfusunun çoğalmasıyla paralel olarak yeni toprakların ekilmesiyle tarımsal ürünlerdeki artıştan kaynaklanan ekonomik büyümeyle mümkün olmuştur. Batı ekonomik yapısındaki modern bilgi ve teknolojilerin kullanımı yaygın olan sanayiye dayalı ekonomik

büyümenin aksine, o dönemde Çin'in üretiminde kullanılan teknolojiler geleneksel olup yeniliklerin ortaya çıkması ve verimliliğin artması çok yavaş ya da duraklamış durumdaydı. Çin, 19. yüzyılın ortalarında teknolojik ve modern bilgi alanında büyük atılım yapmış batı ülkeleri tarafından yarı sömürge durumuna düşmüştür. Japonya'nın reformla modernleşmesinin tersine Çin 20. yüzyılda sıradan üçüncü dünya ekonomisine dönüşmüştür.

Hindistan ise 18. yüzyılın başlarında son büyük Moğol kralı Aurangazep'in ölümünden sonra taht kavgası vb. iç karışıklıklardan kaynaklanan iç savaşlar nedeniyle parçalanmıştır. İngiltere, ticaretçi statüsüyle Hindistan'da etki alanını geliştirmiş ve iç uyuşmazlıklardan istifade ederek Hindistan'ı sömürgesi durumuna düşürmüştür. İngiltere yönteminin takip ettiği sistematik sanayisizleştirme politikasının etkisiyle Hindistan dünyadaki önde gelen sanayi üreticisi ve ileri ekonomik durumundan 20.yüzyıla geldiğinde yoksul üçüncü dünya ülkesi düzeyine gerilemiştir.

Çin ve Hindistan, İkinci Dünya Savaşından sonra bağımsızlıklarını elde etmiştir. Bu ülkeler yabancı devletlerin etkisinden şüphelenerek dış ticarete açık olmayan içine kapalı ve kendi kendine yeterli iktisat politikaları izlemiştir. Biri sosyalist, diğeri kapitalist siyasi yapıya sahip olmasına rağmen her iki ülkede ağır sanayi öncülüğündeki Sovyet modeli olan "Merkezi Planlamalı İktisat" yaklaşımını takip etmiştir. Hükümet ekonomik faaliyetlere öncülük etmiş ve yönlendirici yetkiye sahip olmuştur. Batı Avrupa ve Asya Kaplanları vb. ülkelerin İkinci Dünya Savaşından sonra hızla gelişmeyi başarmalarına karşılık Çin ve Hindistan ekonomik açıdan fazla gelişme elde edememiştir ve diğer ülkeler ile olan fark gitgide açılmıştır.

Dünya genelindeki değişimler ve kendi ülkelerinde yaşanan gerçekler bu iki ülke liderlerini kendi izledikleri iktisadi politikaları hakkında düşünmeye sürüklemiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde Çin'de *Deng Xiaoping* ve Hindistan'da *Rao* ardı ardına kendi ülkelerinde iktisadi reform yapmaya başlamıştır. Artık bu ülkeleri yönetenler modern bilgi ve teknolojinin, piyasanın, yönetimin ekonomik gelişmedeki önemini gerçek anlamıyla kavramışlardır. Onlar reformla dış piyasaya açılmış, yabancı yatırım ve teknolojilerinin girmesine teşvik vermiş, iktisat kurulmasını çeşitlendirme politikası izlemiştir.

İktisadi reformlar yapılmaya başladığından itibaren her iki ülke eskisinden hızlı biçimde iktisadi büyüme oranı yakalamıştır. Ülke ekonomileri büyümüş, bu ülkelerin dünyadaki siyasi ve iktisadi etkileri de paralel olarak artmıştır. Günümüzde Çin ve Hindistan'ın milli

geliri, satın alma gücüyle dünyada ilk ve üçüncü sırada yer almıştır. Bu ülkeler büyük uyanış yaşayarak geçmişte kayıp ettiği konumlarını tekrar elde etmeye başlamıştır. Her iki ülke Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (İMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), G20¹, BRICS², Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi uluslararası örgütün üyeleridir. Bu ülkeler, dünya ekonomisi ve siyasetindeki kendi etkinliklerini arttırmaya devam etmektedir. Çin ve Hindistan'ın büyüme oranları dünya ortalaması ve gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarından oldukça yüksek olduğundan, geleceğe yönelik olumlu beklentileri onları gelecekte daha büyük etki sahibi olma adayı konumuna getirmiştir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde ülkelerin kalkınması ve zenginleşmesi hakkındaki farklı görüşler tartışılmıştır. Ülkelerin zenginlik elde etmesi ya da fakir düşmesinin nedenleri hakkında ön plana çıkartılmış asabiyet kavramı, komünist iktisadi sistem, kapitalist iktisadi sistem, kültür, bağımlılık hipotezi ve coğrafyanın belirleyici rol üstlendiği görüşü üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Tarihsel süreç ve gerçeklerle yukarıdaki görüşlerin ülke ekonomisinde belirleyici değil etkileyici unsur niteliğinde olduğu, devletlerin kalkınma sürecinde izlediği iktisat politikalarının hayati öneme sahip olduğu ileri sürülmüştür.

İkinci bölümde ise, binlerce yıl boyunca dünyadaki en ileri ekonomik güç olmuş Çin ve Hindistan'ın neden yakın tarihte duraklama ve gerilim yaşayarak sömürgeye maruz kaldığı ve üçüncü dünya ülkeleri statüsüne düştüğünün sebepleri tartışılmaktadır. Gelişim ve gerilim süreçlerinde devletlerin izlediği iktisadi politikaların üstlendiği kilit rol incelenmektedir. Üçüncü bölümde İkinci Dünya Savaşından sonra bağımsızlıklarını elde etmiş olan Çin ve Hindistan'ın ülkeyi modernleştirmek amacıyla izlediği Sovyet modeli sanayileşme politikası, kendi kendine yeterliliği amaçlayan iç kapalı, hükümetin ekonomiye yön verme eğilimi ve bunun ülke iktisadının gelişmesindeki etkileri ele alınmıştır.

Son bölümde, Çin ve Hindistan'ın eskiden izlediği ekonomik politikalarında değişim yaparak 1978 ve 1991 yıllarında iktisadi reform politikalarını hayata geçirmiş, reformla dünya piyasasına açılmış ve modern dünyayı gerçek anlamıyla kabullenmiştir. Modern teknoloji ile bilgileri ülke ekonomisinin ve üretimdeki verimliliğin artırılması için hizmet yaptırmasından elde ettiği sonuçlardan bahsedilmiştir. Bundan başka ülkelerin geleceğe

---

¹ Dünyada önde gelen 20 tane iktisadi güçten oluşan uluslararası örgüt.

² Brazilya, Rusya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika'dan oluşan uluslararası örgüt.

yönelik stratejileri, dünya ekonomisindeki konumlarında büyük atılım yapabilmelerindeki avantajları ve yüzleşebilmesi umulan zorluklara yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

DEVLETLERİN YOKSULLAŞMASI VE ZENGİNLEŞMESİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELER

Güçlerin yükselişi ve zayıflamasının, ülkelerin zenginleşmesi ve yoksullaşmasının nedenleri hakkında eskiden günümüze dek araştırmalar ve tartışmalar devam etmektedir. Ekonomik kalkınma sorunu çok boyutlu ve karmaşık olduğundan, bir takım teori, açıklama ve argümanların geliştirilmesine neden olmuştur(World Bank,2000). Bu devletlerin yöneticilerinden iktisatçılara, avukatlardan çiftçilere kadar her toplumdaki, farklı düzeydeki insanların ortak ilgi alanıdır ve toplumun her bir üyesi bundan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Her devirdeki ve çeşitli alandaki düşünürler farklı açıdan bu sorunu çözmek için kendi görüşlerini ve teorilerini ortaya koymuştur.

1.1. Asabiyet Kavramı

Devletlerin doğuşu, yükselişi ve düşüşünün nedenleri, nasıl zenginlik kazanarak güç elde etmeleri ve fakirleşerek güç kaybetmelerinin sebeplerini, Haldun Asabiyet kavramıyla açıklamıştır. Ona göre, insan doğal gereği sosyal bir varlıktır, topluluk halinde ve toplum içinde yaşamaları kaçınılmazdır; bu durum onların terminolojisindeki ifadesi medeniliktir ve bizim sosyal yaşam (ümran) ile kastettiğimiz de budur diyerek toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur.

İnsan tabiatı itibarıyla beslenme, giyinme, varlıklar elde ederek kendini geliştirmeye ve eğitime muhtaçtır. Toplumdaki her ferden tek başına kendi ihtiyaçlarının üstesinden gelebilmesi mümkün değildir. Eğer insanlar birbirleriyle yardımlaşmasalar, ne hayatlarını devam ettirmek için ihtiyaçlarını karşılayabilirler, ne de kendilerini savunabilirler ve nesillerini koruyabilir. Öyleyse insan için böyle bir toplumsal yaşam modeline yönelmesi kaçınılmaz bir zarurettir(Haldun,2004:79-80). Fakat toplumlar arasında dayanışma derecesi, yaşam tarzı, gelişmişlik düzeyi toplumdan topluma farklar mevcuttur ve bunlar sürekli değişim sürecindedir. Bunun başlıca nedenlerinin biri toplumların üretim seviyesi ve şeklindeki benzersizliklerden kaynaklanan maddi yaşamındaki değişimlerden doğmaktadır.

Toplumların üretim tarzlarının farklı olması sebebiyle hayat tarzında da farklılıklar meydana gelir. Maddi hayatın üretilmesini sağlamak diğer bütün olaylardan önce gelir, bunu tedarik etmek için üretim tarzı inşa edilir, üretim tarzına göre toplumlar bedevi ve

hadarılık olarak ikiye ayrılır(Hassan,2011:147-8). Bedeviliğin üretim tarzı hayvancılık, avcılık ve tarımdır. Bedevilikte yaşam tarzı basittir ve kendi ihtiyaçlarının dışında fazla üretim yapılmamaktadır. Hadarılık yaşam tarzı bedevilikten farklı olarak şehirlerde sanayi üretimi ve ticareti geliştirmiştir. İnsanlar kendi ihtiyaçlarından fazla üretim yapmakta, lüks yaşam sürmeye meyillidir. Bunun gibi geçim sağlayışındaki farklılıklardan ve üretim tarzlarındaki benzersizlikten dolayı hadarılık, bedevilikten ayrılmaktadır.

Bilgi, teknoloji ve eğitimin yayılmasına şehir hayat tarzı kolaylık sağlamaktadır. Ama bedevi toplumlarda şehir kültürüne göre eksiklikler fazladır. Çünkü toplumsal yaşam için zorunlu olan özelliklerin çoğu bedevilerde mevcut değildir. Yaşadıkları yerlerde sahip oldukları tek meslek çiftçiliktir. Ancak çoğu yine sanayinin eseri olan çiftçilikle ilgili araç ve gereçlere sahip değildirler(Haldun,2004:210). Bedevi yaşamda insanların sanayi ve hünere sahibi olabilmeleri, altın gümüş biriktirerek lüks hayat sürmeleri zordur. Onların ürettikleri genelde kendi toplum hayat tarzının gerektirdiği tarım ve hayvan mahsulleri gibi sanayinin ham maddelerinden ibarettir.

Ama üretim tarzında değişmelerin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla bedevilikten hadariliğe geçiş meydana gelmektedir. Bedevilikten şehir ümrânına geçişi mümkün kılan ana unsur, bedevi ümrân seviyesinde yapılan üretimin hacmindeki meydana gelen artmadan aranmalıdır. Bu seviyede yapılan hayvancılık ve tarım, toplumun zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli ürünlerden fazlasını üretebildiğinde, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması sonucunda yeni ve farklı üretim dallarını gerektirmektedir(Candan,2007:235-45).

Bedevi toplumlar, şehirlere gerekli olan ürünleri üretirken, şehirlilerden de kendilerine ihtiyaçlı olan ürünleri elde etmek zorundadırlar. Fakat bedevi toplum, şehirli topluma daha fazla bağımlıdır ve bu onların şehirleri kendi egemenliğine almadığı müddetçe devam eder. Bunlar arasındaki yaşam düzeyini korumak için bir devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde düzen bozulup yaşam tahrip olacaktır. Bu bir lidere itaat edilmesini gerektirmektedir. Lider iki şekilde kendisine itaat edilmesini sağlar:

Birincisi, halka mal vermek ve onların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak süratiyle gönül rızasına dayalı olarak elde edilir. Bu durumda toplumsal yaşamda sükûn ve istikrar olur.

İkincisi, gücü yettiği takdirde ve toplumun arasını açmak süratiyle olsa da zora ve güce dayalı olarak olur. Bu durumda toplumun bir kısmı onun yanında yer alır ve bu taraftarları diğerlerini, bu arada bedevileri de reise itaate

mecbur bırakırlar(Haldun, 2004:211).

Başarıya ulaşmak ve devleti elde etmek gayret sarf etmeyi gerektirir. Güçlü asabiyete sahip olan, fertleri birbiriyle sıkı dayanışma içinde örgütlenebilen, kendi menfa'atleri yerine toplum menfa'atlerini tercih edebilen toplumlar başkalarından galip gelebilir. Ama hükümdarlık, bütün dünyevi faydaların, bedeni ve nefsi zevklerin ve arzuların kendisinde toplandığı iştah kabartıcı ve yüksek bir makamdır. Bu yüzden de onu elde etmek için genellikle rekabet edilir ve bir kimsenin mağlup olmadan o makamı başkalarına teslim etmesi çok nadirdir. Aksine onun uğruna mücadele edilir ve savaşlar yapılır. İşte İbn Haldun'un tabiriyle, asabiyet olmadan bu mücadele verilemez(Haldun,2004:215). Ortaklaşa yaşayış ve örgütlenme belirli bir ortak düşünceyi doğurmakta; bu düşünce gene ortaklaşa yaşayış ve örgütlenmeyi pekiştirmektedir. Asabiyet yoluyla ülkeler fethedilmekte ve zafer kazanılmaktadır. Zafer sadece askeri değil mülki ya da yeni mülkler elde etmeyi de içermektedir(Hassan,2011:195).

Asabiyetin güçlü olması ve çoğunluğu devletin, ne kadar genişleyebileceğinin belirtisinden biridir. Üretimin kapasitesi ve kalitesinin artırılması toplum içindeki dayanışma ve düzenin sağlanmasına, nüfusun çoğalması, bilgi ve hünerin gelişmesiyle medeniyetlerin ilerlemesine bağlı olmaktadır. İnsanlar toplum olarak bir egemen devletin otoritesi altında birleştiğinde onların dayanışma içinde ihtiyaçlarını gidermesi kolay olmaktadır. İnsan ihtiyaçlarını İbn Haldun "zaruri", "hacı" ve "kemali" olarak üç çeşide ayırır. Bunlardan zaruri ihtiyaçlar, insanın yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan asgari ihtiyaçlarını ifade eder. Hacı ihtiyaçlar, zarurî olmayan fakat insanın rahatına katkı sağlayan, o an olmasa bile ilerde ihtiyaç duyulabileceği şeyleri ifade etmektedir; kemali ihtiyaçlar da gelecekteki ihtiyaçlarını da karşılamış insanların fikir, estetik gibi kaygılarını karşılamaya yönelik ihtiyaçlardır(Erol,2012:49-65). Bu ihtiyaçların karşılanması, İbn Haldun'un üretim teorisine göre fertler tek başlarına ayakta kalamayacağından dolayı işbirliğinde çalışmayı ve yardımlaşmayı gerektirmektedir.

Ne kadar fazla kişi elbirliği yaparsa üretim o kadar fazla olmaktadır; bu da iş bölümünü gerektirmektedir. Görevler, fertler arasında taksim yapılarak verimlilik artırılabilir (Ead ve Eid,2014:54-56). İbni Haldun, toplumdaki fertler arasında iş bölümü yapılmasının üretimin artırılması ve devletin iktisadının güçlenmesi için olumlu olduğu görüşünü sergiliyor. O, toplumlar arasındaki meslekleri insanın yaşaması için zarurî olan meslekler, terzilik, kasaplık, dokumacılık ve marangozluk vb. insanın daha üst düzeyde olan ihtiyaçlarını karşılayan meslekler bu ilim, sanat ve siyaset ile ilgili mesleklerdir ki bunlar

kâğıtçılık, ciltçilik ve şairlik gibi meslekleri ihtiva eder ve askerlik olarak üçe ayırmıştır(Erol,2012:49-65). Üretim düzeyinin farklı olması ve yaşam tarzının çeşitli olmasıyla bu mesleklerin gelişmişlik derecesi toplumlardan topluma farklılık gösterir. Bedevi yaşamda, zaruri ihtiyaçları karşılayacak meslekler ön plandadır. Bedevilikten hadariliğe geçen toplumlarda, devlet ilk dönemlerinde halkın temel ihtiyaçların dışındaki sanat, ilim, siyaset gibi mesleklerde gelişebilmekte ve medeniyetler bu toplumlarda gelişmektedir. Üretim düzeyinin farklı olması, insanların ustalık, yeteneklerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Grup ilişkilerinin dinamikleri ve grup duygularının nasıl olduğu, asabiyet, yeni medeniyetlerin ve siyasi güdelerin yükselmesine neden olmaktadır. Daha sonra, nasıl genel bir medeniyete yayılımı, hala yeni olan bir asabiyya'nın bozulmamış haliyle ortaya çıkmasına neden oluyor ve böylece insan uygarlığındaki yükseliş ve düşüşün ritmik bir tekrar tespitinde asabiyet belirleyici durumdadır(Ead ve Eid,2014:54-56).

Asabiyet kavramı ise devlet anlayışının temelidir. Asabiyetin gayesi iktidar elde etmeye ve mülk, devlet kurmaya yöneliktir(Hassan,2011:200). Asabiyet nesep ve sebep olarak birbirinden farklıdır. Nesep daha fazla soy ve kan bağına dayanırken, sebep, asabiyyeti fertlerin fikir ve düşünce birliğiyle birbirine bağlanarak dayanışma içinde olmasıyla ortaya çıkmaktadır. İşte hangi asabiyyete dayanan devlet olursa olsun, onların belli bir toprağa sahip olabilmesinde sınırlar mevcut olmaktadır. Bunun nedenini İbn Haldun Mukaddime 'de:

Devleti kuran ve devletin işlerini yürüterek onu ayakta tutanlar, zorunlu olarak devletin eyaletlerine ve sınır bölgelerine dağılarak, düşmanlara karşı oraları korumak, vergileri toplamak ve düzeni sağlamak gibi devlet işlerini yerine getirirler. İşte, devletin bütün kuvvetleri (bahsedilen görevleri yerine getirmek için) eyaletlere ve sınır bölgelerine dağıldığında ve artık (yeni yerlere bu işleri yürütmek için) gönderilecek kuvvetler kalmadığında, devlet doğal sınırlarına ulaşmış olur. Devlet elinde olan bu topraklardan daha fazlasına sahip olmak için kendini zorlarsa, bu yerler korumasız kalır ve böylelikle düşmanlara da saldırma fırsatı doğar. Bunun zararını ise yine o devlet çeker. Çünkü düşmanların korumasız kalan bu yerleri alması devletin heybetini ve caydırıcılığını yıkâr, pusuda bekleyen diğer düşmanları da cesaretlendirir(Haldun,2004:227).

Toplumlar kendi menfa'atlerini korumak ve genişletmek yolunda birbirleriyle sürekli yarış

içinde olduğundan kimse kendi asabiyetinin başka asabiyet tarafından yok edilmesini istememektedir. Bu yüzden kendi yaşam tarzını ve egemenliğini korumak için elinden geldiğince mücadele ederler. Devletler etki alanını kendilerinden zayıf olan toplumlar üzerinden genişletebilmektedir. Bu da kendi mevcut kaynaklarının el verdiği, reislerin kendi asabiyetlerini ortak hedefe yönlendirebildiği ölçü içerisinde seyir etmektedir. Yani, devlet, elinde bulunan bölgelere gönderdiği kuvvetlerin dışında, halen çok sayıda kuvvete sahipse, bu durumda doğal sınırlarına ulaşıncaya kadar yeni topraklar kazanabilir ve bu konudaki ölçü yine, devleti güçlü kılan diğer kuvvetlerden çok asabiyet kuvvetidir.

Devletin işlerini gören ve onu koruyan asabiyet ne kadar çok olursa, devlet de o oranda güçlü, hâkim olduğu ülkeler çok ve sınırları geniş olur; ömürlerinin uzunluğu da yine bu orantıya göredir. Buradaki ilişki devletlerin güçlü olması asabiyetin güçlü olmasıyla mümkün olduğu ve asabiyet güçlü olması ise onu ayakta tutan fertlerin sayıca çok ve güçlü olmasıyla ilişkilidir. Bunlar sonunda devletin ömrünün uzun ya da kısa olmasını belirlemekte olsa da bu yine her çeşit devlet için aynı düzeyde olmayabilir. Pek çok farklı kabile ve milletlerden oluşan bir devlete göre tek bir kültür ve geleneğe sahip olan yerleşik toplumları yönetmek, onları egemenliği altına aldıktan sonra fazla asabiyete ihtiyaç duymadan da mümkün olmaktadır. Bunun nedeni o kadar çok ve farklı asabiyetlerin bulunmadığı ülkelerde ise devletin kurulması daha kolay olur. Kargaşaların ve isyanların azlığından dolayı, hükümdar fazla bir asabiyete ihtiyaç duymadan devletin istikrarını sağlayabilmesidir.

Asabiyet kavramına göre devletlerin insanlar gibi belli ömürleri olduğundan onun sonunda ihtiyarlaşarak düşmesi kaçınılmazdır. Bunun nedenleri, devlet olmanın büyüklük ve otoritenin tek elde olmasını ve sükûnet, bolluk, lüksün tercihi gerektirdiğindedir (Haldun,2004:227-238). Devletin kuruluşunun ilk dönemlerinde asabiyetler ortak hedef için dayanışma içinde sıkı çalışmaktadır. Zamanla bu dayanışma çözülmeye başlamıştır.

Topluma düzen getirmek, mülkü çoğaltmak, halkı zenginleştirerek kendi yönetimini pekiştirmek için iyi siyasetleri tercih ederler. İlk dönemlerde, vergi düşük olduğundan iş yapma enerji ve istekleri yüksek olur. Üretim ve kültürel sanayi genişlemektedir. Halkın memnuniyeti de artarken vergi geliri de yükselecektir(Boulakia,1971:1105-1118). Üretimin artması beraberinde ticaretin, hüner ve bilginin gelişmesini de sağlayacaktır. Bu teknoloji ve ustalığın daha da gelişmesine vesile olarak üretimi artıracaktır. Üretim artması aynı zamanda nüfusun da artmasına vesile olmaktadır ve artan emek gücü yine

üretimin artmasını ileri sürmektedir. Böylece devlet geleninde iktisat gelişerek medeniyetin gelişip ilerlemesini sağlayacaktır.

Fakat devlet genişleyip, istikrara ulaştığı zaman yöneticiler, gücü başkalarıyla paylaşmak istememektedir. Yöneticiler bu durumda devleti idare etmek için asabiyete fazla ihtiyaç duyulmayacağını hissederek etrafındaki beraber mücadele eden asabiyetlerindeki mevkileri gözden düşürmek isterler. Bu yavaş yavaş devlete hâkim olan asabiyetin zayıflamasına yol açmaktadır. Bolluk ve lüksün tercihi ise devlet istikrara erdiği düzen alışkanlık haline geldiğinden artık sonraki yönetici kuşaklar lüks ve bolluk içinde keyfe dalmaya başlarlar; bu da israfa yol açarak iktisadin gerilemesi ve ahlakın bozulmasına yol açmaktadır. Böylece devletin temeli salınarak çöküşe yol açmaktadır. Kuşaklar gitgide eski cesaretlerini kaybettiği ve kendi asabiyetlerinin yerine başkalarını tercih etmeye başlar. Bolluk, lüks içinde yaşamaya dalarlar ve korumaya muhtaç olan kadınlar ve çocuklar gibi devletin gözetimi ve korumasına muhtaç hale gelirler. Kendilerini koruyup müdafaa etmeyi ve haklarını elde etmek için mücadele etmeyi unuturlar(Haldun,2004:241-2).

Asabiyetin zayıflaması, yöneticilerin lükse düşkün olarak israfa yönelmesi ve bunu karşılamak için verginin yükselmesine neden olmaktadır. Yüksek vergi oranı halkın mali baskılarını artırdığından, üretici ve tüccarların kârları azaldığından ve onlara yönelik teşvik eksikliğinden iş yapma zevki kırılır(Boulakia,1971:1105-1118). Üretim ve ticari faaliyetlerin gerilemesi ise iktisadin zayıflamasına ve fakirliğe yol açarak sonunda bunlar medeniyetin çökmesine neden olur. Ancak bu durum halkın anlayışından tamamen uzaktır ve bu gerçeğin farkında değillermiş gibi görünmektedirler; asabiyetin önemini ve etkisini bütünüyle unutmuşlardır. Sonuçta, asabiyetler ortadan kalktığı için vatanları da yok olup gitmiştir(Haldun,2004:215).

1.2. Kültür ve Zenginlik Hipotezleri

Kültür, tüm boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenidir. Sosyal istikrarın, yenilikçilik ve yaratıcılığın kaynağı olarak tanımlanmaktadır; değerler ve inançlar ise, insanların doğal çevresi ile olan ilişkilerini, onu yönetme yollarını ve ona nasıl etkileşimde olacağını şekillendirir(UNESCO,2009:1-16). Birey, ilişkiler dokusu içinde yer alır ve kendi aidiyet cemaatleri dışında düşünülemez görüşünü sergileyerek, Weber toplumsal sınıfları, statü grupları ve politik partileri birbirinden ayırır; bunlar iktisat, toplumsal ve politik düzenlere denk düşen üç tür hiyerarşidir.

Buradaki hiyerarşi, bazı kültürlerde olduğu gibi kan ya da inanç bağıyla ortaya çıkan

sınıflardan farklı olarak, maddi durum ve yaşam tarzlarının farklı olmasından ortaya çıkmaktadır. Sınıflar, toplumsal tabakalamanın özel bir biçimidir ve mallara, belirli maddi yaşam koşullarına eşit erişim şansına sahip bireyleri gruplaştırır. Statü grupları ise, hem nesnel hem de öznel etkenlere bağlı olan prestij ve toplumsal şeref açısından farklılaşırlar. Statü grupları, farklılaşmış kültürel pratikler ve tüketim tarzları dolayısıyla, yaşam tarzları ya da üsluplarla birbirlerinden ayrılırlar. Siyasal partiler ise ortak toplumsal statüleri ya da iktisadi çıkarları kurumsal bir biçim altında bir araya getirilebilir. Bu partilerin kuruluşu da dinsel yahut etik gibi başka temellere dayanabilir(Fleury,2009:22-3). Bunun gibi kültürler arasındaki farklılıklar, sonuçta, devletlerin iktisadi yükselişinin farklı olmasına neden olmaktadır ve bu bazı fikir insanlarının tabiriyle, devletlerarasındaki zenginlik, gelişmişlik düzeyindeki çeşitliliğin başlıca nedeni kültür olarak tanımlanmaktadır.

İnovasyonun yeni ürün ve yeni üretim şekillerinin ortaya çıkmasına neden olarak verimliliğin artmasına ve iktisadin yükselmesine neden olduğu kabul edilmektedir; bireycilik kültürünün yeniliğin ortaya çıkmasına teşvik ettiğinden, bireycilik kültürü uzun dönemli iktisadi gelişimindeki belirleyici rol üstlendiği savunulmaktadır(Gorodnichenko ve Roland,2011:1). Batı Avrupa'daki bireycilik kültürü Max Weber'in neden sanayi devriminin başka bölgelerde, başka kültürlerde değil de Protestan kültürü hâkim olan İngiltere'de ortaya çıktığını ve hızla Protestan kültürü hâkim olan devletlere öncelikle yayılarak sanayileşmeye ve zenginleşmeye neden olduğunu açıklamasındaki odak noktası oluyor. Dinin sosyal toplumdaki rolü, kültürel normlara ve insanların inançlarına etki yaratmaktır. Bu normlar ve inançlar ise son derece ısrarlı olmakla birlikte uzun vadeli iktisat performansı ve ilerlemesinde anahtar rol üstlenmektedir(Aldashev ve Platteau, 2014:588-626).

Her bir Hristiyan'ın sosyal statüsü bakanlığın aracılığıyla topluluk üyeliğine girmesine, kilise disiplini ve vaat etki uygulamasına bağlıdır. Modern insanların hayal edemediği dönemlerde, din çeşitli kanallarla kendini ifade ederek ulusal karakterin oluşumunda belirleyici etkilere sahip olmuştur(Weber,2001:102). Sofuluğun dünya menfa'atleri elde etmeyi hoş karşılamaması ve ona karşı tavırlar sergilemesi fertlerin iktisadi davranışlarında da büyük etki yaratmıştır. Maddi kazançlar elde ederek kendi durumunu iyileştirmesine, arzu isteklerinin peşinden giderek ve daha fazla kazanç elde ederek lüks yaşam sürme tercihine olumsuz bakış açısı sergilemiştir. Bunlar sonuçta ulusun zenginlik düzeyine olumsuz etki gösterebilecektir. İnsanlar kendi asgari ihtiyaçlarının dışında daha fazla mal ve servet biriktirmesinin teşvik görmemesi, devlet düzeyince ticaretin, sanayinin ve

üretim gelişmesine engel yarattığından modern kapitalizmin gelişmesi böyle kültürlerde zor olmaktadır.

Yeni Ahit'teki zenginlik tartışmasında, servetin büyük bir tehlike olduğu, günahının asla bitmez olduğu dile getirilmiştir; onun peşinde gitmenin Tanrı'nın egemenliğini ele geçirmekle karşılaştırılır fakat anlamsız değildir. Hatta ahlaki açıdan şüpheli olarak görülür(Weber,2001:103-4). Museviliği, Konfüçyüsümü, Taoculuğu, Budizmi, Hinduizmi ve Protestanlığı inceleyen Weber, kapitalizmin, maddi koşulların ve ruhsal uygunlukların ikili varlığı olmadan gelişmediğini ortaya koyuyordu(Fleury,2009:56-7). Kadercilik, maddi varlığın küçümsenmesi, akıl ve çabayla kendi imkânlarını düzeltmeye gayret gösterilmesinin reddedildiği ya da ona teşvik verilmediği kültürlerin bilimsel düşünce ve araştırmaların gelişmesine engel olur. Böyle bir toplumda ilerlemenin ve zenginliklerin vücuda gelmesi de zor olduğundan genelde fakir durumdadırlar.

Protestan kültürü çalışmayı övmektedir ve zamanı boş geçirmeyi görmemektedir. Böylece zaman kaybı ilk ve ölümcül günahdır, çünkü kaybedilen her saat Tanrı'nın yüceliği için çalışacak emeğin kayıp olmasıdır. Bununla birlikte zenginliğin muhteşem, alkışa münasip olduğu öne çıkarılır. Protestan etik ve kapitalizmin ruhunda Weber bunu şöyle dile getirmektedir:

“eğer Tanrı doğru yolla daha fazla kazanç elde edebilecek yolu göstermişse, ama sen onu reddetsen ve daha az kazançlı tercih edersen, o zaman Tanrı'nın çağrısından geçmiş, Tanrı'nın sadık kulu olmayı reddetmiş olursun. Bu yüzden Tanrı'nın hediyesini kabul etmelisin ve zaruri olduğunda onun yolunda kullanmalısın, vücut ve günahlar için değil, Tanrı için zengin olmaya emek harcamalısın. Fakir olmayı arzulamak tıpkı hastalığı istemek gibidir”(Weber, 2001:104-9).

Protestanlık tembelliğe, çalışmamaya itiraz bildirmekle birlikte bazı kültürlerde ve inançlarda olduğu gibi her şeyi takdire, hayali düşünce ve dualara havale etmemektedir. Aksine insan akıl ve emeğiyle çalışmayı bir yükümlülük olarak görmektedir. Dünyevi çağrı için sürekli, sistematik çalışmayı dini değer olarak görmesiyle birlikte onu yeniden doğuş ve hakiki inancın en güçlü yanıtını bilmesi, hayata karşı tutumunun genişlemesi işte kapitalizmin ruhu olarak tanımlanmaktadır(age,2001:116). Disiplin dini içine almak suretiyle toplum hayatının tüm alanlarında uygulanmasını içerir ve dini ritüellerin bireylerin gündelik yaşamdaki pratiğine, yeteneklerinin kullanımına önem vererek

dogmatik ideallerden mesafeli durulur.

Eski Çin’de maddi koşulların mevcudiyetine, bir para sisteminin ve demografik büyümenin varlığına rağmen, etik uygunlukların yokluğuyla ve geleneklerin, ritüelliğin katı, sabit çerçevesiyle, Konfüçyüslüğün taşıyıcısı olduğu tutuculukla açıklanır(Fleury,2009:57). Protestan kültürü, maddi kazanç elde etmeyi dini bir görev ve muhteşem ahlak olarak gördüğünden, fertlerin serbest rızık arayışına, akıl yürüterek yenilikler ve keşiflerin ortaya çıkmasına teşviki özelliği açısından başka Asya kültürlerinden ve inançlarından farklı idi.

Kişiselliğin övülmesi ise fertlerin kendi potansiyel zekâlarını serbestçe geliştirmesine, hatta risk almasına, rekabete yol açıyordu ve bu başka kültürlerde eksik olan özelliklerdi. Sonuçta, sanayi devriminin başka kültürlerde değil Protestan kültürü hâkim olan İngiltere’de ortaya çıkmasının nedenidir. Üst düzey modern sanayide, ticari işletmelerde, sermaye sahipliğinde Protestanların katılımının yoğun olduğu, Protestanlığın günümüzdeki iktisadi varoluş mücadelesi yapmaya istekli olduğunun neticesidir(Weber,2001:3-5).

1.3 Kapitalist Ekonomik Sistem ve Kalkınma

Kapitalizm ideal açıdan bir toplumsal sistem olarak karakterize edilir, sermaye birikimi onun merkezinde yer alır ve bu sürekli tasarruf etmeyi zorunlu kılar(Goudzwaard,1979:7). Bu sistemde hükümetin iktisadi faaliyetlere müdahalesi olumlu karşılanmamaktadır. Serbest ticaret, özel mülkiyet hakkı ve rekabet, kapitalist iktisadin özelliklerindedir. Bu sistemde zenginliğin artırılmasında piyasanın önemi tartışılmazdır. İnsanların Adam Smith’in “görünmez el” diye tarif ettiği piyasa mekanizması vasıtasıyla kendi özel menfaâtlerini araması faydalı olarak karşılandığı için yoksulluğun giderilmesi, yaşam standartlarının yükselmesi için de iyi bir çözüm olarak tanımlanmıştır.

Kapitalist sistemin dinamizmi kâr motifince güdülenen kapitalistlerin rekabetçi olmalarından, rekabete dayanan bir piyasa ekonomisinde hayatta kalmalarından kaynaklanmaktadır(Gilpin,2013:30). Keskin rekabet firmaların ayakta kalabilmek ve yarışta ileri gidebilmesi için sürekli kendisini uzmanlık ve bilgi açısından geliştirmeye, yeni ve efektif çözümleri bulmaya itmektedir ve bu da uzmanlaşmadaki işbölümünün rolünü ortaya çıkarmaktadır. Çünkü zayıf durum ya da düşük verimlilik düzeyi rekabetçilerin sonunu getirebilmektedir. Emeğin verimliliğindeki artışın, beceri, uzmanlaşmada ve hâkimlikteki büyük yükselmelerin ortaya çıkması ise işbölümünün etkisindedir (Smith, 2007:8). Fertler, kendi alanlarında uzmanlaşarak özel kazançlarını en çok artırmaya gayret ettiklerinden dolayı aynı zamanda toplumun menfaâtlerini de desteklemiştir. Bu yüzden

işbölümü uzmanlaşmaya yol açarak devletin zenginliğinin artmasında itici güce sahip olmaktadır.

Kişi tek başına kendi ihtiyaçlarını gidermek için uğraştığı zaman bu, onun için tabiki kolay olmayacaktır. Hiçbir alanda uzmanlaşamayacak ve verimliliğini artırması da çok zor olacaktır. Bu nedenle yaşam düzeyinde bir ilerleme kayıt etmesinde de güçlükler ortaya çıkacaktır. Kendi kendine yetebilme iktisat modeli otarşi ise piyasanın da gelişmesine mani olacaktır. Fertler kendine yetebilecek her çeşit ürünlerden kendileri ürettiğinden, ihtiyacından fazla ürün elde ederek piyasaya ne götürebilir. Ayrıca fertler ihtiyacından fazla üretim yapsalar da herkesin üretimi kendi kendine yettiği için o mala ihtiyaç duyulmayacaktır. Bu nedenlerden dolayı kimsenin fazla üretim yapma isteği de olmayacaktır.

İnsan doğasındaki yetenekler farklı olduğundan, işbölümüne ayrılarak malum bir alanda ya da işte uzmanlaştığı zaman olağanüstü zeka ve dâhiler çeşitli mesleklerde görünür(Smith,2007:16-7). Zekâlar malum bir alana yoğunlaştığında daha da gelişebilmektedir ve verimliliği de kat kat yükseltebilmektedir. Biri gıda alanında uzmanlaşırken, diğeri de tekstil alanında uzmanlaşır ve ihtiyacından fazlasını piyasaya götürerek başka ihtiyaçlarıyla değiştirmektedir. Hatta gelecek ihtiyaçlarını da düşünerek verimliliği sürekli artırmaya ve birikim yapmaya hevesli olmaktadır.

Uzmanlığın gelişmesiyle beraber artan üretim fazlası piyasanın da gelişmesini sağlamaktadır. Böylece genişleyen piyasalar kendi çevresinden öteki piyasalara ve dış memleket piyasalarına da gidilerek karşılıklı ticaretin gelişmesine neden olmaktadır. Liberaller, ticaretin karşılıklı faydalarının ve ulusal ekonomilerin birbirine bağımlılık ağının genişlemesinin iş birliğine dayalı ilişkileri güçlendireceğine inanmaktadırlar. Ticaret ağının başka memleketlere, farklı coğrafya ve kültürlerle uzanması ise ihtiyacından fazla ürünlere ihracat imkânı sağlayarak sermaye erişimine imkân vermekle beraber, kendi memleketlerinde eksik olan yeni ürünlere olan tüketim ihtiyacını getirmektedir. Bu karşılıklı olarak her tarafın ihtiyaç duydukları ürünleri satın alarak onları tüketebilme imkânı vermekle, fazla ürünlerinde yeni piyasasalara yönelmesini sağlamaktadır.

Hatta mutlak avantajlar üzerine yapılan ticaret hipotezleri ve uygulama deneyimleri kapitalistler tarafından daha da geliştirilerek karşılıklı avantajlar üzerine yapılabilmektedir. Bunda aynı gelişmişlik düzeylerinde olmayan devletler ve toplumlar bile kendi menfaâtlerini maksimize yapma gayretiyle karşılıklı avantajları üzerine yoğunlaşarak

zenginlik düzeyini ve yaşam standartlarını daha da yükseltebilmektedir. Bazı düşünürler bunu “siyaset insanları ayırırken, ticaret birleştirmektedir” diye tarif etmiştir. Ticari ve ekonomik bağımlılık uluslararası barışta karşılıklı çıkar ilişkisini oluşturmaktadır. Bu nedenle ticaretin uluslararası ilişkilerde ılımlaştırıcı etkisinin varlığı da görülebilmektedir(Gilpin,2013:76-77). Faydaları maksimuma çıkarma çabası karşı tarafın zenginliğini çoğaltmasa bile azaltmadan gerçekleştirmesi üzerine kurulduğundan her iki tarafa yararlı olur. Faydacılık etiği başta uyum sağlamak üzere ekonomik büyümeyi hedefler. Uyum ise ekonomik büyüme ve etik arasındaki faydacılığın en önemli özelliği olarak, kayıp olmaktan çok daha fazla araç elde ediyor ve ekonomik genişlemenin her örneği bir süreç olarak görülebiliyor(Goudzwaard,1979:31).

Piyasanın serbest olarak doğal şekilde çalışma mekanizması toplumun üyelerinin kendi yetenek ve zekâlarını kullanarak piyasadan yararlanabilmesine ve kendi kaderlerini belirlemesine şans tanımaktadır. Toprak, sermaye, ulaşım ve iletişim, fabrika gibi para kazanmada yararlı olan şeylerin fertlerin, özel işletmeler ve şirketlerin sahipliğinde serbest piyasa aracılığıyla kâr sağlamak için rekabet etmesi kapitalistlerin zenginliğinin artmasının nedenidir. Batı ülkelerinde son iki yüzyıl boyunca yaşanan olağanüstü ekonomik büyüme ve serbest girişimin geniş dağılımının yararları kurumsal yoksulluğun kapsamını herhangi bir anlamda büyük ölçüde azaltmıştır(Friedman ve D. Friedman, 1982:165). Kapitalist sistemin kâr sağlama eylemi, sermayeyi yatırıma kullanmaya meyilli olduğu için, zenginliğe sahip olanların, büyük şirketlerin sayısının artmasına yol açmıştır. Sanayi işletmelerde gözlenen hedef, kendi toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamak ve üretimi artırarak ürünleri için dış pazara da genişleyebilmek, sonuçta, bu kârlı genişleme sayesinde maksimum mali kazanç elde edilmiştir(Goudzwaard,1979:62).

Eski dönemlerdeki iktisadi yaşam koşullarından farklı olarak kapitalizm ürünleri hem maksimum derecede üretilmesi, kalitesinin de sürekli gelişmesi hem de ürünlerin kendi piyasalarının bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu da devlet içindeki piyasadan öteye geçerek uluslararası ticaretin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Sınır tanımayan kâr kazanma isteği, kapitalistlerin ürünlerin sayısal olarak artmasıyla beraber kalitesinin de sürekli iyileşmesine de önem vererek rekabette önder olmasını gerektirmiştir. Rekabetçi olmak tabii ki işçilerin de uzmanlaşmasını ve onlar arasında yetenek rekabetini de ortaya çıkarmaktadır. İşletmecilerin işçilerin eğitime ve yaşam standartlarına da ilgi duymasını ve kârların bir bölümünü onlar için harcayarak gelecek kârlarını güven altına almasını zaruri kılmaktadır. Böylece rekabet, toplum genelinde hem insan kalitesinin artmasına hem

de üretimin çoğalmasına neden olarak devletin toplam zenginliğinin yükselmesine neden olmaktadır.

Piyasa ekonomisi, malların ve hizmetlerin nispi fiyat temelinde mübadele edildiği, işlemlerin görüşüldüğü, fiyatların belirlendiği bir yer olarak hem statik hem de dinamik sebeplerle büyümeyi destekler. Piyasa yine, doğal kaynaklar, işgücü ve sermayenin yeniden tahsilini en verimli kullanılacakları faaliyetlere doğru teşvik ettiğinden ekonomik büyüme gerçekleşmektedir(Gilpin,2013:33-5). Gelir ya da kâr elde etmek iki türlü olup, biri dolaşımdaki sermaye ile üretimin artırılmasında ve malların alım satım yoluyla; diğeri sabit sermaye vasıtasıyla, toprağın verimliliğinin artırılması, yararlı makinelerin, aletlerin satın alınması ve kullanımıyla kâr ve gelir elde etmektir(Smith,2007:214-5).

İşbölümü, ticaretin genişlemesi ve sermaye birikimi milletlerin zenginliğinde övülse de, bunların ekonomik süreçleri kötüye kullanarak ve iktisadi ilişkileri bozarak kamuoyunun menfaâtleri pahasına kâr elde eden hareketlerin önünü alabilecek politikaların ve kurumsal çevrelerin oluşturulması ile bağlantılı olduğu savunulmaktadır (Mcnally,1988:209). Materyalizme yönelik ortaçağ engellerinin sistematik olarak ortadan kaldırılmasıyla ortaya çıkan yeni sosyal düzen, canlı ve dinamik kültür içinde kâr ve teknolojik yeniliklerin kabul edildiği için insanların güzel gelecek inşa etmesine mutlak ışık tutmaktadır ya da kılavuz vermektedir(Goudzwaard,1979:63). On yedinci yüzyıldaki İngiltere’de reform nedeniyle tarımsal kapitalizm gelişmiştir ve devlet de toprak sahipleri olan kapitalistler lehine çalışmıştır. Tarımsal kapitalizm de kira önemli iktisadi fazlalık olarak kullanılması iktisadın yükselmesinde önem kazanıyordu; devletin mali refah düzeyi ise devlet iktisadının sağlamlığına dayanıyordu(Mcnally,1988:20-1).

Önceki modernizasyon dönemlerinde kapitalistler arasında tarımsal üretim artı önem kazanıyordu, kiranın kaynağı olarak genelde topraktan alınan kiralari öne çıkıyordu. Tarım fazlalığından verimli bir şekilde faydalanarak sanayi ve servis sektörleri gibi diğeri alanlar da gelişiyordu ve bunlar modern dönem kapitalizmin önceki zamanların özelliğiydi. O zamanlardan başlayarak kapitalist iktisadi sistemde ve onun etkili çalışmasında devletin nasıl bir rol üstlenmesi fazla tartışılan odak noktalardan biri haline gelmiştir.

Devletin gerçek zenginliği ve fakirliği tümüyle tüketilebilecek ürünlerin fazlalığı ve eksikliğine dayanmaktadır(Smith,2007:330). Bundan dolayı üretim artırılması sadece bireylerin değil devletin de başlıca görevlerinden biridir. Ama devletin iktisadi faaliyetlerde ne kadar ve nasıl rol üstlenmesi hakkında çeşitli görüşler mevcut olsa da, politik gücün,

iktisadi güç ile birleşmesine kapitalistler karşı çıkmaktadır. Onlar, politik güce belli bir sınır koyulması gerektiği görüşündedir. Eğer ekonomik güç siyasetle birleşirse gücün merkezleşmesi neredeyse kaçınılmaz olacaktır; diğer yandan ise, eğer iktidar, ekonomik güç ile siyasi gücü aynı anda kontrol edemezse, siyasi güç ile ekonomik güç arasında denge kurularak birbirine karşı kontrol sağlanmış olacaktır(Friedman ve D. Friedman,1982:22).

Kapitalizm özgür devlet toplum üyelerinin kişisel yetenek, serbest haklarının geliştirmesi ve korunmasını garanti ederek, ekonominin gelişmesi, yaşam düzeyinin yükselmesi ve sosyal ilerlemeye neden olacaktır. Güçlerin tek elde toplanması, özgür kapitalist düzenin karakterine aykırı olarak, serbest hakların korunmasını tehlikede bırakılabilir. Kapitalist düzen iktisadin toplumlardaki fertler arasında taksim edilmesiyle birlikte, güç ayrımını getirerek zorluk kullanmanın önüne geçmeyi gerektirmiştir. Bu özellik, Batının kapitalist toplumlarının tarımsal kapitalizmden modern sanayi kapitalizme başarılı olarak geçebilmesindeki önemli etkenlerden biri olarak görülebilir.

Kapitalizmin serbest piyasasında devlet düzenin ve kişisel özgürlüğün korunmasını garanti ederek, her toplum üyelerine eşit haklar tanımaktadır. Ucuz emek gücü ve kaynaklar için mevcut talep, daha fazla piyasa dışı ekonomik çevreler piyasa ekonomisinin yörüngesine girerek, genişleyici eğilimin sebepleriyle ölçeğin verimliliği, taşımadaki gelişme ve artan talepler iktisadin gelişmesine neden olmuştur. Bunlar Adam Smith'in, hem işbölümünün hem de ekonomik büyümenin piyasa ölçeğine bağlı olduğunu kast ettiği konulardır(Gilpin,2013:35).

Kapitalizmin iktisadında piyasa, devletin yönlendirmesine ihtiyaç duymadan kendi kendini düzenleyebilecektir. Toplum üyeleri kendi yetenek ve güçlerinin yettiği kadar piyasadan serbest yararlanabilecektir. Piyasada fiyatlar devlet tarafından değil, piyasanın doğal yasası olan arz ve talep tarafından belirlenir. İnsanlar kendi ihtiyaçlarını ve zenginlik kazanma arzusunu piyasa aracılığıyla kendi çabalarına göre yükseltebilmektedir. Kişisel zenginlik kazanma arzusunun engelle karşılaşmadan aksine teşvik görmesi, kapitalizmin tatmin ettiği özelliklerinden biridir. Bu fertlerin refahının yükselmesine vesile olmakla beraber, yine toplumun refah düzeyini de yükseltir.

Piyasanın devletin müdahalesi olmadan çalışması konumunda kapitalizmde devletin rolü yok anlamına gelmez. Aksine, kapitalizm sistemde onlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Devletin rolü kapitalizmin gelişmesinde olağanüstü önem kazanmaktadır. Devlet, hükümet aracılığıyla yasaların uygulanmasına, düzenin korunmasına, ekonomik faaliyetlerin değiş

tokuşunun gönüllü organizasyonuna, birinin başka bir kişi tarafından zorlanmasının önlenmesine, sözleşmelerin gönüllü uygulanmasına, mülkiyet haklarının korunmasını garanti etmek ve parasal çerçevede hizmet vermek görevlerini üstlenmelidir(Friedman ve D. Friedman,1982:22).

Üretimin verimliliğinde ve değişimde zaruri olan mülkiyet hakkının korunmasında, işçilerin ve kapitalistlerin refahının koruyucusu ya da destekleyicisi durumunda olmakla, devletin mevcudiyeti yine, sermayenin menfaâtine çalışmakla birlikte onun gücünü sınırlayıcı olasılıklar getirir. Sermaye gücünün sınırlanması, tekelin önünü almak ve serbest piyasa mekanizmasına imkân tanımak açısından önemlidir. Bu da kapitalizm devletlerinin yakın bir kaç yüzyıldaki olağanüstü zenginlik, refah düzeyindeki başarılarının nedenleri olarak görülmektedir.

İktisadi faaliyetlerin verimliliğini artırmak için gerekli olan uygulamaları yapmak, sağlık, eğitim hizmetleri ve devletin menfaâtlerinin ülke içi ve dışında korunması da hükümetin görev alanlardandır. Ekonomik koşullar hükümet tarafından düzenli kontrol edilmemektedir ve özel sektörün verimliliği desteklenmekle başarılı ekonomik sonuç, doğal ya da kapitalist serbest piyasanın gücünün ürünü olarak tanımlanır(Gill ve Law,1988:84-89).

1.4. Komünizm Düşüncesi ve Ekonomik Gelişme

Komünizm, proletaryayı özgürleştirme doktrindir(Engels,1969:81-97). Bu düşünce sistemi kapitalizmden farklı olarak özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyeti, serbest piyasa aracılığıyla iktisadi faaliyetin kendi kendini organize etmesine şüpheyile bakarak devletin iktisadi faaliyete yön vermesini savunur. Marx kapitalizmin tarihsel görevinin üretim güçlerinin dünya çapında geliştirilmesi olduğunu, bu dönüşümün görevi ve sermaye birikimi tamamlandığında kapitalizm tarihte kendisine verilen rolü tamamlamış olacağını ve ardılları olan sosyalist ve komünist sistemlere yol vereceğini ileri sürmüştür(Gilpin,2013:35).

Sermaye ve ücretlere dayalı serbest piyasa hâkim olan toplumda, para sahibi kapitalist olarak ön plandadır ve emek gücü sahibi ise emekçi olarak onu takip etmektedir. Sermaye sahibi ticarete niyetli olarak hava gibi önem kazanırken, emekçi piyasadan bir şey beklemeden sadece kendini gizlemektedir(Marx,1954:172). Kapitalist iktisadi sistem adaletsiz olarak sadece sermaye sahiplerinin lehine çalışmaktadır.

Kapitalistler işçiler tarafından yaratılan artı değeri sömürmekle zenginleşmektedir. Bu yüzden özel mülk ve serbest piyasaya dayalı kapitalist düzen içinde az sayıdaki sermaye sahibi kapitalistler daha da zengin olurken, çoğunluktaki emekçinin fakirleşmesine neden olmaktadır. Piyasa iktisadında emek gücünün fiyatı da başka mallar gibi piyasa mekanizması tarafından belirlenmektedir. Emek fiyatı ya da maaş en düşük düzeyde, emek üretiminin maliyetine denk, minimum olarak hayatın sürdürülebilmesi için gerekli olduğu düzeyde ve bu da işçilerin ölüp kalmasını önleyerek sürekli çalışabilmesi içindir.

Serbest piyasa büyük sermaye sahipleri lehine çalıştığından kapitalistler piyasa aracılığıyla sanayi ve ticareti kendi tekeline alarak komünistlerin tanımladığı burjuva sınıfını oluşturuyordu. Bu sınıf devlet genelindeki her şeye sahiplenmişlerdi ve proletarya yani hiç bir şeye sahiplenemeyen, sadece kendi emeğini satmak uğruna hayatını devam ettirebilen fakirleri sömürüyordu. Sanayi devriminin patlak vermesi bu durumun daha da kötüye gitmesine neden oldu. Makinelerin sanayide kullanıma başlaması üretimi yükseltti. Ama makineler çok pahalı olduğundan sadece büyük sermaye sahipleri satın alabiliyor ve onu üretimde kullanabiliyordu. Piyasa herkese sözde eşit yararlanma hakkı tanımışsa da fakirlerin ondan yararlanabilecek güçleri yoktu. Onlar sadece kendi emeğini satarak geçinmeye mecburdular. Eski dönemlerdeki köleler bir defa satılmaktaydı. Ancak proleterler kendilerini günlük ve saatlik satılmaktaydı(Engels,1969:81-97). Kapitalistler kendi toplumlarını sömürmekle yetinmiyorlardı. Kapitalizmin gelişmesi ve onun temel karakteri sömürücülüğün doğmasında doğrudan etken yaratıyordu(Lenin,1971:232).

Serbest piyasa ve rekabet anlamda tekele karşı olsa da, serbest piyasa rekabeti büyük şirketlerin küçükleri, büyük kapital sahiplerinin küçük kapital sahiplerini vb. ezip yok etmesine ve sonunda tekel oluşturmasına mani olamaz. Bu nedenler kapitalizmin ilerleyerek sömürü oluşturmasına ve dünyayı sömürü olarak bölüşmelerine yol açar. Bunun adımları:

İlk olarak, üretimin ve sermayenin yüksek derecede yoğunlaşması ve tekel oluşturarak iktisadi yaşamda belirleyici rol üstlenmesidir.

Sonradan, Banka kapitalinin sanayi kapitaliyle birleşmesi, bundan, finansal kapitale dayalı finansal oligarşilerin doğmasıydı. Üçüncü adımda, finansal kapitalin ürünlerden farklı olarak ihraç edilmesinin önem kazanmasıydı.

Dördüncü, uluslararası tekelci kapitalist organizasyonlarının dünyayı kendileri arasında bölüşmek için ortaya çıkması ve sonunda dünya topraklarının büyük

kapitalist güçler arasında paylaşılmasıdır(Lenin,1971:232).

Marks ve Engels toplumların tarihini sınıflar mücadelesi olarak tanımlamıştır. Özgür ile köle, lortlarla serfler, efendi ile şef, eziciler ile mazlumlar arasında sürekli gizli ya da açık mücadele olduğu, bunun sonucunun toplumu genel olarak yeniden yapılandırma ya da, mücadeleyle sınıfların birbirlerini bozguna uğratması olduğu iddiasındaydı(Marks ve Engels,1969:98-137). Onlar, kapitalist düzenin zenginlik yaratacağından şüphe duymuyordu. Fakat zenginlikteki ve onun dağıtımındaki eşitsizliğinden, bunun sonucunda doğabilecek çatışmalardan dolayı eleştiriyordu.

Kapitalistlerin zenginlik ve güç elde etme hırsı sınır tanımadığından, bu sürekli genişlemeyi, sermaye birikimini, rekabetçileriyle yarışmayı gerektiriyordu. Zayıf olan proletarya sınıfı onların menfaâtleri için kurban oluyorlardı. Dünya genelinde zenginlik elde etme hırsı bazı toplumların sömürü olmasına neden olduğundan, bu sömürücü kapitalistler ve sömürülen toplum arasında çatışmaların doğmasına yol açabilir. Bundan başka, güçlü kapitalistler arasında sürekli yarış olduğundan, bu bazen barışçıl rekabetten ileriye giderek çatışmalar yoluyla rakiplerinden üstün gelme yoluna sürüklenebildiğinden dünya genelinde istikrara tehdit olarak onu bozguna uğrayabilirdi.

Kapitalistlerin gücü onların ulusal ve uluslararası konumuna bağlıdır. Hegemonya liderliğinin sermayenin gücüne olan önemi, uluslararası iktisadi politikaları kontrol eden devlete ve devlet içindeki koalisyonlara hükmetmesindeki siyasal iktisadin doğasına bağlıdır(Gill ve Law,1988:98). Burjuvazi, mal varlıklarını ortadan kaldırarak, diğer bir adıyla, toprak mülkünü alım satıma tabi tutarak aristokratların ve elitlerin gücünü kırdı. Loncalar ve el sanatlarını ortadan kaldırarak lonca ustalarını yok etti ve sonunda onların yerine rekabeti getirdi. Herkes, istediği bir sanayi alanına girme hakkına sahip olan, ama gerekli sermaye eksikliği taşıyan bir toplum yarattı; serbest rekabet büyük sanayilerin oluşumunda ve toplumun varlığının onlar tarafından alınmasında şarttır(Engels,1969:81-97).

Büyük kapital sahipleri yani burjuvazi sınıfı sahip olduğu olağanüstü finansal güce dayanarak devlet iktisadi faaliyetlerini tekeline almaktan başka, siyasi gücü de kendi lehine çevirebildi. Gelişmiş sanayi teknolojik üstünlüğüyle verimliliği artırarak ucuz üretimi piyasaya sokabilir ve geleneksel el emeğine dayalı üretimi piyasa dışı bırakabilir. Alt düzeydeki gelişmemiş ülkelere genişleyerek onların piyasa ve zenginliklerini ele geçirmelerine de onların sahip olduğu sermaye ve ileri üretim teknolojileri imkân tanımıştır.

Dış ticarete yatırılan sermaye daha fazla kâr sağlar. Çünkü diğer ülkelerde üretilen alt üretim tesisleri ile rekabet halindeydi ve bu yüzden ileri düzeydeki ülkeler rakiplerine göre düşük fiyat uygulasa da mallarını değerlerinin üzerinde satabiliyordu (Marx,1959:168). Dış ticaret zengin, ileri düzeydeki kapitalistler için yüksek kâr sağlama anlamına geldiyse, yerli halk üretimi için yıkım yaratır.

Marks, arz kendi talebini yaratacağı görüşüyle kapitalistlerin daha fazla mal üretimiyle tüketici olan işçilerin maaşları arasında doğal olarak bir çelişki olduğundan, üretim ve tüketim arasında orantısızlık, periyodik depresyon ve iktisadi dalgalanmalara yol açacağını, bunun ezilen proletaryaları zamanla sisteme karşı ayaklanmalara zorlayabileceği iddiasındadır(Gilpin,2013:53-4). Fakat iktisadi krizler geniş çaptaki proletarya sınıfının durumunu daha da kötüleştirebilir.

Proleterler, fakat bir patronunun değil, tüm burjuvazilerin kölesi durumuna düştüğünden; proleterler sadece, mülkiyet, rekabet ve tüm sınıf farklılıklarını ortadan kaldırarak serbest bırakılır(Engels,1969:81-97). Komünizm bunlar için iyi çözüm olarak sunulmuştur. Böylece arzulanan mükemmel bir dünya yaratılabilirdi. Komünizm hayata geldiği sisteminde, her bir insan barınacak yer, yiyecek ve giysiye sahip olacaktı. Bu toplumda sınıf ayrıcalığı ortadan kaldırılacak, cinsiyet ayrımı ve ırkçılığa yer verilmeyecekti. Baskı uygulaması ortadan kaldırılıyordu. Dünyadaki çoğu kişi için sahip olamadığı eşit haklar tanınan hayalî bir düzen olacaktı. Herkes kendi emeğinin değerine sahip olup zenginliklerden eşit derecede paylaşılacaktı.

Kendi kişisel ve toplumsal sorunlarına çözüm getirebilecek olan komünizme ulaşmak için toplum üyelerinin birleşmeleri gerekiyordu ve ortak hedef için el birliğiyle hareket etmeleri gerekiyordu. Komünistler artık görüşlerini ve amaçlarını gizlemeleri gereksizdi. Mevcut tüm toplumsal koşulların komünist bir devrimle zorla devrilmesiyle amaç elde edilebilirdi; bunda proleterlerin kaybedecek bir şeyi yoktu sadece burjuvaların taktığı zincirleri vardı(Marks ve Engels,1969:98-137). Komünist sistemde fakirler toplumdaki iktisadi ve siyasi statülerini yükseltebilirdi ve iyi yaşam düzeyine kavuşabilecekti. Zenginlik, devlet tarafından taksim kılındığından zenginlerin statüleri eskisine göre aşağıya çekilecek ve böylece toplumda eşitlik sağlanacaktı. Sermaye sahipleri olan burjuvazilerin proleterleri sömürmesine son verilerek adalet ve barış sağlanan, eşitlik hâkim olan toplum yaratılacaktı.

Marks'a göre kapitalist sistemden komünist sisteme ilerleyiş ya da geçiş ise siyasal geçiş olmadan olamazdı ve bu geçiş olmadan komünizm toplum inşa etmek mümkün değildi, bu

da proletaryanın devrimci diktatörlüğü olacaktır. Kapitalist düzendeki demokrasi sadece az sayıdaki zenginlerin menfaâtları için çalıştığından geniş tabaka onun kurbanlarıydı. Proletarya diktatörlüğünün organizasyonu ile demokrasi genişleyerek ilk kez fakirler için, halk için olacaktır. Sömürücü zenginler, bozguncular ve kapitalistler için kısıtlamalar uygulanacaktır. Lenin, insanlığı ücret köleliğinden kurtarmak için bu ezici sınıfın yok edilmesini, onların karşılıklarını güç kullanarak ezmeyi savundu. O, şiddet ve zulüm olduğu yerde özgürlüğün ve demokrasinin olmasının mümkün olmayacağını açıklamıştı(Lenin,1971:225-227).

Komünist sisteminde, proletarya diktatörlüğündeki yönetimde, ezile gelen sınıf güç sahibi olacaktır ve ilk defa hükümet az sayıdaki elit ve zenginler için değil, geniş taban halkın menfaâtları için çalışacaktır. Özgürlük güç sahibi olan kapitalist ve burjuva için değil tüm halk içindir ve ezici sınıfın ezmesinden korunacaktır. Devlet ırk ve sınıf ayrımcılığı yapmadan geniş taban halk için görev yaptığından, iktisadi ve sosyal ilerleştikten toplumun her bir üyesi eşit derecede yararlanabilecektir.

1.5. Coğrafyanın Ekonomik Gelişmeye Etkileri

Devletlerin, zengin ya da fakir olmalarının, gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasının nedenleri hakkındaki hipotezlerden biri coğrafya olarak gösterilmektedir. Coğrafya denildiğinde devletlerin iklimi, sahip olduğu doğal kaynaklar ve yerleşimi yanı sıra sahil ülkesi ya da kara ile çevrili olması kastedilmektedir. Devletlerin coğrafyası ülkenin tarımsal verimliliğini, hastalık yükünü, doğal kaynaklarını ya da doğal kaynaklara erişimini etkileyerek ekonomik kalkınmayı doğrudan etkileyeceği öne sürülmüştür(Bosker ve Garretsen, 2012:444).

1.5.1. İklim

Zengin Avrupa ülkeleri ve fakir Sahra Altı Afrika ile Güney Asya'nın coğrafya özelliklerini karşılaştırıldığında önemli sonuçlar elde edilebilir. Yoksul ve düşük gelirli bölgelerden biri olan Sahra Altı Afrika'nın toprağının büyük bir kısmı tropiktir. Nüfusu büyük oranda iç bölgelerde yoğunlaşmıştır ve Avrupa gibi merkezi piyasasından da uzaktadır. Bu durum Avrupa için geçerli değildir. Hindistan'la da benzerlikler taşımaktadır(Luke, Sachs and Mellinger,1999:182).

Sektörler içinde coğrafi olarak hareketsiz olan tarım ve zaman içinde mobil olan imalat olmak üzere iki sektör vardır. Bunda imalat sektörünün yeniden dağılımı da anlık

değildir(Krugman,1998:61). İklim, bölgelerin toprak verimlilik oranı, üretim şekli ve insanların yaşam tarzı, sağlık durumları üzerinde doğrudan etkili olduğundan, sonuçta tarım sektörünün ve genellikle bölgesel iktisadının gelişmesine, zenginlik düzeyinin farklı iklim bölgelerinde farklı olmasına etken oluşturmaktadır. Tıpkı, ılıman iklim özelliğine sahip olan Avrupa ve Kuzey Amerika'nın tarıma ve yaşama daha elverişli olarak yaşam düzeyinin yüksek olması ve bunun tersine tropik iklim alanları olan Afrika ve Güney Asya gibi ülkelerinin fakir olmalarıdır.

İklim farklılığı, bölgelerdeki yağış, sıcaklık, güneş ışığının farklı olmasından ortaya çıkmaktadır. Tropik ve subtropik iklim bölgeleri, genelde, çölleri ya da muson ve nemli alanları kendisinde barındırmaktadır. Bunun içinde, nemli tropik ve muson iklimlerde, yağış olaylarındaki yoğunluğun artması ve yağış toplamları yüksek sızıntı oranları, su doygunluğu sele neden olmaktadır. Bunlar, topraktaki organik maddelerin ayrışmasına yol açmaktadır(Brinkman ve Sombroek,1996). Bu yüzden, bu etkenler toprağın aşırı ekilmesiyle beraber toprak verimliliğinin düşük olmasına yardımcı olarak, tarımın gelişmesi için olumsuz etki oluşturmaktadır. Diğer yandan, nüfusun çoğalması, şehirleşme ve tekelin yaygınlaşması ise durumu daha da kötüleştirmektedir. Bu eğilim, büyük bir oranda arazisiz olan kırsal nüfusun artırılmasına, bunun sonucu ise arazilerin verimliliğinin azalması ve bozulmasına, daha çok orman alanının temizlenmesine neden olmaktadır. Araştırmalara göre, nemli tropik bölgelerde 300 milyondan fazla kişi ormansızlaştırmayla ortaya çıkan tarım faaliyetinde geçinmekte ve bu durum tüm ormansızlaştırmaların yaklaşık %60'nı oluşturmaktadır(Schroeder,1995:462-474).

Tropik bölgelerindeki doğal ormanların kayıp olarak yerini tarıma ve yerleşim alanlarına bırakması toprağın yağışla beraber gelen sel karşısında kendini muhafaza etme gücünü zayıflatarak tükenmesini hızlandırıyor. Ormanların tahrip edilmesi ve yakılması neticesinde ortaya çıkan atık maddeler atmosferin kendini temizleme fonksiyonunu zayıflatarak daha da kirlenmesine ve ısınmasına katkıda bulunulduğundan toprağın ortalama sıcaklığını da artırmıştır. Tropik bölgelerdeki hava ve toprağın sıcaklığı insan ve tarıma zararlı böceklerin ve parazitlerin yaşam alanlarının genişlemesine ve sayılarının artmasına neden olmuştur.

Böylece toprağın sıcaklığının artması, böceklerin yaşayabilmesi ve çoğalmasına olumlu çevre hazırladığından, böceklerin tarıma ve insan sağlığına verdikleri zararlar artmıştır. Bu bölgeler, ılıman iklim bölgelerin sahip olduğu doğadaki organizmaları öldüren dondan mahrumdurlar. Don ise tarım ve insan sağlığına zarar veren patojenler ve parazitlerle olan

rekabeti azaltır. Bu tür farklılıklar sadece ortalama büyüme oranlarını etkilemekten, çevreyle ilgili koşullara bağlı olan büyüme mekanizmasındaki derece farklılıklar nedeniyle deneysel büyüme modellerin parametrelerini etkileyecektir(Masters ve McMillan,2001:3-5).

Tropik bölgeler tarıma zarar veren böceklerle mücadele etmekle yine bu bölgelerde yaygın olan malarya, sıtma ve uyku hastalığı gibi hastalıklar taşıyan sivrisineklerle boğuşmaya mecburdur. İklim bu bölgelerin tarım verimliliğine olumsuz etki yaratmakla yine insan sağlığı için de büyük zararlar doğurduğundan düşük verimlilik, kötü beslenme ve çalışma isteklerinin olumsuz olmasına neden olur.

Tropik bölgelerin gelişmede, ılıman bölgelere nazaran geride kalması, muhtemelen hastalık yükünün daha yüksek olması ve iklimin tarım üzerindeki sınırlamalarındandır(Luke, Sachs ve Mellinger,1999:184). Bunun aksine, ileri iktisadi gelişme düzeyine ulaştığı devletlerin genelde iyi iklim özelliğine sahip olduğu, verimliliğinin yüksek, halkın ise iyi beslenen, sağlıklı ve insanların çalışma zevkinin yüksel olduğu, iklimin bunda olumlu etkileri olduğu iddia edilmektedir.

1.5.2.Doğal Kaynaklar

Doğal kaynakların iktisadi faaliyetlerdeki önemi tartışılmaz olsa da iktisadi büyüme üzerindeki etkileri hakkında farklı görüşler mevcuttur. Batı Avrupa için enerji değişik önem taşımaktadır. İngiltere uzun sahil ve ılıman iklim özelliğine sahip olmakla beraber doğal kaynaklardan kömürün bolca olması, bu ülke iktisadının gelişmesi için avantaj sağlamıştır. Kömür, sanayiye desteklediği gibi, sanayinin gelişmesi siyasal gücü desteklemektedir. Sanayi devrimi İngiltere'ye olağanüstü askeri ve finansal güç kazandırarak etkisini dünya genelinde artırmaya neden olmuştur.

İngiltere'nin coğrafi özelliği tarım ve ticaretin gelişmesine faydalı ortam hazırladı. Büyük miktardaki kömür, buhar makineleri için önemli kaynak olmuş böylece de sanayinin öncelikle bu ülkede hızlı gelişmesindeki önemli faktör oldu. Sanayi devriminin ve bunda doğal kaynağın önemi hakkında D. Sachs “İngiltere’de kömür vardı ve bu buhar motorunun icadı ile insanlık tarihi boyunca toplumun iktisadi üretim ölçeğini sınırlayan enerji kısıtlamalardan kurtuldu”(Sachs,2005:31-35) diyerek doğal kaynaklara sahip olmanın avantajından bahsetmiştir. Ama bu her devlet için geçerli gözükmemektedir.

Doğal kaynakların, ona sahip olan bazı ülkeler için yarar sağladığı iddiası mevcut olsa da, diğer taraftan doğal kaynak zengini olan diğer ülkeler için “doğal kaynak laneti” olarak

görülmektedir. Bunun nedenleri ise, petrol, doğal gaz, mineral, demir, verimli toprak, elmas, kahve, kereste vb. bol doğal kaynaklara sahip olan Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki ülkelerin genellikle daha az doğal kaynak dışı ticarete, az yabancı yatırıma, çok yolsuzluğa, düşük eğitim düzeyine sahip olmalarıdır. Bundan dolayı bu ülkelerin modern ekonomik toplum yaratmada başarısız kalmalarına bol doğal kaynakların neden olduğunu görüşü savunulmuştur.

Doğal kaynağı zengin devletler ondan yoksun devletlere göre daha yavaş büyümeye meyillidir; zayıf kurumlar, yetersiz sosyal sermaye, yükselen çatışmaların acısını çekmektedir(Barma, Tuan Minh Le ve Vinuela,2012:1). Doğal kaynaklar yoğun sermayeyi gerektirdiği için fertlerin bu alanlara girebilmesi çok zordur. Bu yüzden doğal kaynaklar az sayıdaki devlet içindeki yabancı yatırımcıların tekeline maruz kalmaktadır. Bu da genelde yönetimin bozulması ve otokrasinin nedeni olarak görülmektedir. Sivil, etnik, dini ve bölgesel çatışmaların büyük bir kısmı muhtemelen ülkelerin doğal kaynakları üzerindeki rekabetten kaynaklanıyordu(Caselli,2006:16).

Sonuçta, doğal kaynakların devletin iktisadi gelişmesi için faydalı olması ve büyümeye olumlu etki sağlaması beklenirken, bu devletlerde, iç ya da uluslararası savaş gibi kargaşalıklara neden olmaktadır. Yöneticiler ve otokrat liderler doğal kaynaklardan elde ettiği sermayeleri sosyal kuruluşlara, eğitime ve iktisadi gelişmelere aktarmadan silah ve lüks yaşamları için harcamaktaydılar. Doğal kaynaklar rüşvete ve elitler arasındaki çıkar çekişmelerine neden olan etkiler yaratır. Doğal kaynakların ulusların gelişmesindeki önemi, olumlu ya da olumsuz olarak inkâr edilmemesi gereken önemli bir durumdur.

1.5.3. Yerleşim

Kişi başına düşen GSYH'nın küresel haritasının incelendiğinde coğrafya ile ekonomik kalkınma arasındaki çarpıcı ilişkiler gözlemlenmektedir. Tropik bölgelerdeki ülkelerin hemen hepsi yoksuldur, orta ve yüksek iklimlerdeki ülkeler ise zengindir. Kıyı ülkeleri de genelde karasal ülkelere göre daha yüksek gelirlere sahiptir(Luke, Sachs and Mellinger,1999:180). Yerleşimin, iktisadin gelişmesi için önemli olan coğrafi avantaj ya da dezavantajları, yani piyasaya ve ham maddelere erişiminin kolaylığı ya da zorluğunu, ulaşım masraflarının az ya da fazla olmasını, insan kaynakları, ekonominin ölçeği, üretim ve tüketim merkezlerine olan erişim düzeyi gibi iktisadin coğrafi konularıyla doğrudan irtibatlıdır.

Bir ülkenin coğrafi avantaja sahip olması onun hızlı gelişmesine neden olduğu gibi,

dezavantaj durum devlet iktisadının yükselmesine engel oluşturuyor. Sahil ülkeleri ya da suyollarıyla denize ulaşımı kolay ülkeler, karasal ülkelere göre coğrafi olarak avantajlıdır. Nüfusu yoğunlukla sahil ve sahile ulaşım yollarına yakın yerleşmiş ülkeler ve büyük boyuttaki iktisadi bölgeler avantaj olarak gösterilmekte, iktisadın gelişmesi böyle devletlerde daha hızlı olduğu iddia edilmektedir. Buna neden olarak su taşımacılığın varlığı gösterilebilir. Sanat ve sanayilerdeki gelişmeler doğal olarak öncelikle her çeşit emeğin üretimini daha geniş dünya piyasasına açılması için avantaj sağlayan yerlerde ortaya çıkmaktadır ve sonra karasal bölgelere yayılmaktadır(Smith,2007:19).

Mesela, Amerika, Batı Avrupa Doğu Asya'nın ılıman iklim bölgeleri sahile 100 km mesafedeki alanlar sadece dünyadaki yerleşim alanının %3'ne denk gelirken, dünya toplam nüfusunun %13 ve satın alma gücüyle iktisadın %32'ne sahiptir(Luke ve diğerleri,1999:182). Bu bölgelerin gelişmişlik ve zenginlik düzeyi tropik iklim, kara ile çevrili Asya, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinden belirli derecede yüksektir. Çünkü sahile yakın olması ve nüfusun bu bölgelerde yoğunluğu sanayi için gerekli olan yeterli insan kaynakları tatmin etmektedir, deniz ulaşımı, piyasa ulaşımı için kolaylıklar sağladığından, ihtiyaç duyulan ham maddelere erişimi ve üretimin piyasaya girebilme ve ulaşım masraflarının düşük olması açısından coğrafi yerleşim avantaj sağlamaktadır.

Coğrafi açıdan avantajlı olan bölgelerde sanayinin ve ticaret merkezlerinin gelişebilmesi, yatırımları kendine çekebilmesi karasal coğrafi açıdan dezavantajlı bölgelere göre daha da önem kazanmış durumdadır. Bu bölgeler karasal olan bölgelerin yüz yüze kaldığı yüksek ulaşım masrafları ve piyasalara ulaşımı için yapması gereken zorluk ise diğer komşu ülkelerden geçme izni ve yoğun bürokrasi, jeopolitik risklerden dolayı ulaşım yollarının engelle yüzleşmesi gibi risklerden uzak olduğundan olağanüstü gelişme avantajları elde edebiliyordu. Ulaşım masraflarının düşük olması, ham madde ve piyasaya ulaşabilmesinin kolaylığıyla beraber nüfus ve piyasanın geniş olması coğrafik açıdan uygun özelliğe sahip olan ülkeler için rekabet üstünlüğü kazandırmaktadır ve bu nedenler onların diğer bölgelere göre yüksek yaşam düzeyine ve modern gelişmiş ekonomilere sahip olmalarının asıl nedenidir.

1.6. Uluslararası Bağımlılık Hipotezi ve Ekonomik Gelişme

Uluslararası bağımlılık hipotezinin merkezinde uluslararası kapitalizmin, gelişmiş ülkeler ve uluslararası şirketlerin üçüncü dünya ülkelerini geride bıraktığı düşüncesi vardır. Sermaye artışının çokuluslu şirketler tarafından ülke dışına akması durumundan yabancı

sermayenin faydasına karşılık az gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişmesi zarar gömektaydi(Hein,1992:497). Az gelişmiş ülkeler sermaye ve piyasada gelişmiş ülkelere bağımlı olduğundan, gelişmiş ülkeler serbest ticaret aracılığıyla faydanın çoğunu kendi lehine çevirebiliyordu.

Prebich, uluslararası ticaretin eşit olmasını savunan ekonomistlerin öncülerindendir. O, uluslararası ticaretten sağlanan kazançların birincil malları ihraç eden gelişmekte olan ülkeler ile mamul malları ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında eşitsiz dağıtıldığını ortaya koyan güçlü iktisadi teorilerden biri Singer-Prebich ticaret teorisini ortaya atmıştır(Margulis,2016:3). Teknik ilerlemelerin avantajları sanayi merkezlerine yoğunlaşmıştır ve çevreyi oluşturan devletlere doğrudan genişlemediler, sanayi devletlerin üretimi arttıkça bu kesin olarak ilkel mallara olan talebi da yükselttiği iddia edilmiştir. Dünya ticaret sistemi, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerin zenginliklerini sömürmesine, ham maddeleri ucuz alarak, mamul ürünleri pahalı satabilmesine kolaylık sağlıyordu. Kişi başı verimlilik sanayide ilkel sektörler göre daha yüksektir, basitleştirme uğruna, her iki sektörde bitmiş ürüne eşit katkı yapması beklenmekteydi(Prebich, 1950:8-11). Bunlara rağmen, teknoloji ve üretimin gelişmesine karşılıklı fiyatlarda düşüş beklenirken ilkel ürün, ham maddelerin fiyatına göre mamul yani sanayi ürünlerin fiyatı genelde yüksektir. Dünya genelinde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki zenginlik düzeyindeki fark bu türlü etkenlerden dolayı büyümekteydi.

Gelişmiş ülkeler teknoloji, siyasal ve askeri olarak üstünlüğe sahip olduğundan zayıf ülkelerin onlarla eşit düzeyde işbirliği, iletişim yapabilmeleri zordur. Dünya ticaret düzeni ve uluslararası kurumlar gelişmiş ülkeler tarafından neredeyse tekel haline getirilmiştir. Kontrolleri güçlü ülkelerin elindedir. Gelişmiş ülkeler, kendi kazançları için diğer ülkeleri ikna etmek amacıyla güç kullanma, onların iç işlerine kârışma ve ambargo uygulamalar gibi yollara başvurmaktadır. Büyük ve zengin devletler genelde küçük devletlere göre avantajlara sahiptir. Ayrıca kudukları ticari birlikler ve büyük ticaret anlaşmaları açısından küçük devletlere kıyasla bu avantajlı durumdur(Gill ve Law,1993:71-72).

Gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsiz büyüme sebebiyle bu iki grup arasındaki güç farkı daha da büyümektedir. Sanayisi gelişmiş ve modern iktisada sahip olan ülkeler teknoloji, sermaye ve yönetim üstünlükleri sayesinde dünya genelinde siyasal ve askeri etkilerini artırabilmektedir. Başka devletler üzerindeki iktisadi etkilerini artırmada üretimde verimliliğin yüksek derecede artırılması onlar için hayati önem

taşımaktadır(Prebich,1950:15). Teknoloji sayesinde artan üretim güçleri aynı zamanda teknolojik üstünlüğe sahip olan devletler için silahlı çatışmalarda daha fazla güç ve kapasite kazanmak anlamı taşıyor; süregelen sermaye birikimi ve teknoloji gelişimi büyük ölçüde savaşlara girmelerine sebep olabiliyor(Gilpin,2013:75). Bunlar tabii, genelde başka devletlerin uyguladığı iktisadi politikaları kendi menfaâtlarına göre zararlı bulduğu zaman ve kendi iradesine göre hareket yaptırmaya barışçıl yolla ikna edemediğinde sıklıkla görülebilmektedir.

Bağımlılık teorisinde az gelişmiş devletler bağımlılıktan kendilerini kurtarmadan gelişebilmelerinin zorluğunu vurgular. Serbest piyasanın gelişmiş devletlerin menfaâtları üzerine olduğunu, dış ticarete kısıtlamalar ve düzenlemelerin yapılmasını, hatta daha ileriye giderek gelişmiş ülkelerle irtibatlarını keserek içe kapalı iktisat politikaları uygulanması gibi politikalara yer verirler. Bunun yolu ise, ithalatı kısıtlayarak, koruyucu vergileri yükselterek tüketicilere ilave yük yüklemek yoluyla ya da, kambiyo yani döviz kontrolüyle ertelenebilir ürünlerin ithalatı kısıtlamaktır. Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere satın alabileceği ürünler fazlayken, buna karşılık satıp verebilecekleri çok sınırlıdır. Dış ticarete düzenlemeler getirilmediğinde altın rezervleri tükenecektir ve borçlanma tehlikesiyle yüz yüze kalır. Altının, bir ülkenin parasal rezervleri, olağandışı depresyonları telafi etmek için yeterli olmayacaktır. Açıkça görülüyor ki, toplam ithalat katsayısındaki bir azalma, refah dönemindeki daha fazla altın miktarı ise ülkenin böyle bir ihtimalle daha iyi yüzleşebilmesidir(Prebich,1950:54-56). İlkel ürünlerin ihracatını artırmak ve ithalatı düşük düzeye indirmek ise az gelişmiş ülkelerin fazla rezerv bulundurması ve teknolojik ilerlemeye yatırabilecek sermaye tatmin edebilmesi için önemlidir. Bu onların teknik ilerlemesine, verimliliğinin artırılmasına katkı sağlayarak sanayileşmiş ve gelişmiş olan ülkelere olan bağımlılığını azaltmak açısından faydalı olarak bilinir.

1.7. Ekonomik Politikalar ve Devletin Zenginliği

Devletin başlıca görevi iktisadin gelişmesini sağlayarak ulusun yaşam düzeyinin iyileşmesi, eğitimin ve sağlık durumlarının yükselmesi, ulaşımın modernleşmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını vb. amaçlardır. Bunlar bir devletin nasıl bir politika sistemine sahip olduğu, kültür ve inancına, yerleştiği coğrafya, alanların farklı olmasına rağmen her biri için geçerlidir.

Ama ülkeler iktisadi gelişmede farklı performanslar sergilemektedir. Bazı devletler iktisadi

kalkınmada çok başarılı olurken diğerleri bu konuda şanslı değildir. Literatürde devletin yükselmesi ya da çöküşünün sebepleri hakkında çok ve birbirinden farklı hipotezler mevcuttur. Geçtiğimiz 150 yılda, Liberalizm, Milliyetçilik ve Sosyalizm ideolojileri insanlığı ayırmıştır(Gilpin,2013:75). Bunlardan başka İbni Haldun asabiyet kavramını geliştirirken, Max Weber cevabı kültürde aramıştır. Raul Prebich gibi düşünürlerin bağımlılık teorileri ve Sach başta olmak üzere başka bir bölüm iktisatçıların coğrafyaya odaklanması da büyük önem taşır. Farklı düşünürler konuyu kendi açılarından ele aldıkları için geliştirilen teoriler, her ulus için aynı derecede geçerli olmayabilir.

Asabiyetin çokluğu, devlet sistemi, kültür ve coğrafya bir toplumu zengin ya da fakir yapmaz. Aksine toplumun kalkınması için olumlu ya da olumsuz etki yaratır. Yüksek düzeyde sanayi gelişmesi, ileri teknik beceri ve tasarruf birikimi gibi başarılar iktisadin olgunlaştığının belgesi olabilir(Prebich,1950:58). Gelişmiş ülkeler tabii eskiden beri öyle modernleşmiş düzeyde değillerdi. Onlar da günümüzdeki geri kalmış ve sanayileşmeyi başaramamış ülkelerin yaşamakta olduğu benzer sorunları geçmişte yaşamıştır. Bu sıkıntılı süreci aşmaları şanstandır ya da sahip oldukları geleneklerin üstünlüğünden değil, aksine ülkenin gelişmesi için uygun ortam ve etkili iktisadi politikaları üretebilmeyi başarabildiğindedir.

Gelişme genelde sanayileşme düzeyleri ile ölçülür. Bu da tarım ve endüstriyel gelişmedeki başarıyla olur. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yaşandığı süreç politika önlemleri ile çeşitli derecedeki diğer engeller yani piyasayla ilişkili üretilen ürünler ile yerli talep ve dış pazarlara girme zorluğudur(UN,1968:63). Lakin bunlar aşılmayacak zorluklar değildir. İngiltere önceliğindeki gelişmiş ülkeler bunun tipik örnekleridir. Sanayideki gelişim faal rekabet ortamı ve uzmanlaşmayı gerektirir. Bunlar uluslararası karşılıklı yarara dayalı ticarete teşvik olarak, teknolojik gelişme ve yüksek gelir elde etmeye yol açmaktadır(Prebich,1950:6).

Bazı teorilerin iddia ettiği gibi gelişme hipotezleri tekrar düşünmeyi gerektirir. Yani, devletin gelişmesinde toplum, sahip olduğu kültür, coğrafya ya da başka devletlere bağımlı olmanın ulusların yükselmesindeki belirleyici rolü hakkındaki görüşlere bakıldığı zaman tüm devletler için geçerli olduğu şüphelidir. Örnek olarak Malezya ve Endonezya'ya aldığımızda bu iki ülke aynı kültüre, aynı sömürge geleneğe, aynı coğrafyayı paylaşmaktadır ve bir de büyük doğal kaynak zenginliğine sahiptir. Ama bunların sergilediği gelişim birbirinden çok farklıdır. Malezya yüksek yaşam standardı ve gelişmeyi

başarabilirken, Endonezya halâ yoksulluklarla boğuşmaktadır. Böylece, bu teorilerde öne sürülen etkenleri yok saymak söz konusu değildir. Aksine, onlar ülkenin gelişmesinde belirleyici değil, etkileyici rol üstlenmektedir. Devletler, Doğu Asya’da olduğu gibi, bağımlılığın ülkenin gelişmesi için doğurduğu engellerin üstesinden gelebilecek etkili politikalar sergileyebilir ve bu bağımlılık hipotezinin geçerliliğini zayıflatır(Hein, 1992:503-4).

Kapitalizm ve komünizme gelince tüm kapitalist devletler aynı derecede zengin olmadığı gibi, tüm komünist ülkeler de başarısız değildir. Çin ve Hindistan buna örnek olabilir. Buradaki fark, ülkelerin kendinde mevcut olan değerleri nasıl değerlendirerek kendine özgü iktisat politikaları üretebildiğinden kaynaklanır. Coğrafi açıdan özel duruma sahip olmak bir ülkeyi zengin ya da yoksul yapmaz. Önemli olan coğrafi özelliklerinden nasıl faydalanabildiğidir. Sahile ve su yollarına sahip olmak piyasada ulaşım açısından avantaj kazandırır, ama bu sorunun çözümü değildir. Tıpkı İtalya ile Türkiye gibi, her iki devlet denizle çevrili ve açık su yollarına sahipken İtalya’nın elde ettiği gelişmeleri benzer benzer coğrafik özelliğe sahip olan Türkiye’nin kalkınmayı başaramamasıdır.

Devlet etkili iktisadi politikalar üreterek, iktisadin büyümesi için olumlu ve istikrarlı ortam yarattığı zaman düşük vergi oranı ve enflasyonun önemli derecede önlenmesi gibi makro iktisadi uygulamalar, ulaşım, eğitim, sağlık kuruluşlarının iyileştirilmesini içeren yatırımlar iktisadi faaliyetlerin aktif ve düzgün olarak yapılması için teşvikler hayati önem taşır. İçer kapalı ve kendi kendine yetinmeyi hedefleyen iktisat politikaları devletin kalkınması için olumlu sonuç vermeyebilir. Dünyaya açık, dış ticarete meyilli, yenilikler, yeni teknoloji ve bilgi edinmeye kolaylık yaratan ve teşvik eden politikaların geliştirilmesi, bununla birlikte dış dünya ile rekabeti olumlu karşılamak devletlerin kalkınmasında olumlu etki yaratmaktadır.

Devletin istikrarsızlığı ve hükümetin ilgisiz politikaları yabancı yatırım için olumsuz etki yaratır. Etkili politikalar ise yabancı yatırıma teşvik eder ve Asya devletlerinde olduğu gibi uluslararası iktisadi faaliyetlere faâl teşvik etmek, dışa açıklık iktisadi büyümeye neden olmaktadır(Hein,1992:504). Devlet sahip olduğu doğal kaynaklardan faydalanarak ve akıllı bir biçimde yöneterek, etkili vergi ve eşitlikçi zenginliğin paylaşımını gözeterek iktisadin sağlam gelişmesi için ortam yaratabilir. Kurumların kalitesini yükselterek, daha uzak görüşlü politikaların üretilmesi ve gerçekleştirilmesi devletin sürdürülebilir kalkınma amacının başarılı bir şekilde uygulanmasına yardımcı olabilir.

Etkili iktisadi politikalar geliştirilmediği zaman devletin sahip olduğu kaynaklar, yani insan, doğal zenginlikler vb. ülkenin modernleşmesi için fazla bir şey ifade etmeyebilir. Kaliteli insan gücüne sahip olmak avantaj kazandırır, ama teşvik politikaları geliştirerek onların kendi yetkilerinden istifade edebilmesine fırsat tanılmadığı takdirde bunlar devletin kalkınması için bir önem taşımayabilir. Tıpkı, büyük madenlere sahip olan bazı ülkelerin ondan eşit ve faydalanabilecek bir ortam yaratabilmekten zayıf düşerek iç kargaşalık ve yoksulluklarla boğuştuğu, doğal kaynakların ülkeye refah getirmediği gibidir.

Hükümetin zayıf ve yönetimin kalitesiz olması devleti doğal kaynaklara bağımlı yapar ve bu da yönetimin başarısız olmasına neden olmaktadır (Barma ve diğerleri, 2012:4-10). Genelde devletin kurumları ve yönetimdeki zayıflıklar hükümetin geniş çaplı halkın menfaâti için çalışmasına engel yaratır. Azınlıktaki elitler bundan istifade ederek devletin sahip olduğu kaynaklarını kendi menfaâtleri için yönlendirebilmesine fırsat yaratır. Bazen böyle zayıflık yönetimin bozulmasına neden olarak yabancı girişimciler ve bazı devletlerle yasa dışı işbirlikleri yapılmasına ortam oluşturur. Böyle durumlarda ülkenin kaynaklarından etkili biçimde istifade edebilmesi ve halkın refah düzeyine ulaşabilmesi zorlaşır. Kaliteli bir yönetim sistemi geliştirebilene kadar kalkınma gerileyebilir. Bunların ayrıntıları ise daha kapsamlı bir biçimde Çin ve Hindistan'ın yaşadığı gelişme süreçleri ile daha da aydınlatıcı olabilir.

2. BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN ÇİN VE HİNDİSTAN BÖLGESEL HEGEMON GÜÇLERİNİN KAYBI

Çin ve Hindistan dünyadaki en kalabalık ülkelerden sayılmakla birlikte eski medeniyete sahip ülkelerden sayılır. Bu ülkeler uzun tarihi süreç içerisinde mevcut olduğu coğrafyada kendi varlıklarını sürdürmüştür. Dünyadaki en önde gelen ekonomik güç statüsünü binlerce yıl korumuştur. Ama Avrupa başta olmak üzere batı dünyasının uyanması ve modern çağın başlamasına paralel olarak Asya'daki bu dev ekonomiler duraklamaya başlamıştır. 18. yüzyıldan başlayarak teknolojik ve bilimsel açıdan avantajlarını kaybetmesi daha belirgin olmaya başlamıştır. İngiltere başta olmak üzere batı ülkeleri sanayi devriminin etkisiyle hızla gelişmeyi başarmıştır. Bunun tersine Çin ve Hindistan içe kapalı politikalar sergilemiş, dünyadaki gelişmelere ayak uyduramamış ve iç karışıklıklarla başa çıkamayarak gerilim yaşamıştır. 20. yüzyılın başlarında her iki ülke dünyadaki geride kalmış üçüncü dünya ülkeleri durumuna düşmüştür.

2.1. Çin Siyasal Tarihi ve Hegemonik Dönüşümleri

M.Ö. 4. yüzyılda Shang Yang Çin'deki Savaşçı Krallıklardan biri olan Qin'de Shang Yang Reformunu uygulamıştır. Reformun etkisiyle Qin ekonomik, askeri vb. açılarda oldukça başarılı olmuş ve ilk defa M.Ö. 221 yılında Çin'i birliğe kavuşturmayı başarmıştır. Qin'in elde ettiği başarıları, geliştirdiği ekonomik, politikal kurumları ve modelleri uzun tarihi süreç içerisinde Çin'de ortaya çıkmış devletler için ışık kaynağı olmuştur. Çin, Ming İmparatorluğunun deniz ticaretini yasaklaması ve dış ticarete sınır getirerek içe kapalı ekonomik politikalar izlemesine kadar dünya iktisadı ve ticaretinde çok etkili olmuştur. Fakat sonraki yöneticilerin ve Ming İmparatorluğunun yerine geçmiş Manchu yönetimi de korumacı tutum sergilemiştir. Japonya gibi reform yaparak dünya ticaretinden, bilgi ve teknolojik gelişmelerden istifade etmek yerine, içe kapalı politikalar tercih etmesi ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Çin modern dönemlerde duraklama yaşamamış, bunu gerileme takip ederek dünyadaki önde gelen ekonomik güç konumunu kaybetmiştir.

2.1.1. Shang Yang Reformu ve Çin Hegemonyasının Doğması

Shang Yang Çin'deki Konfüçyüs, Taoizm ile birlikte üç düşünce okulundan biri olan Fajia (yani kanuncular) okulunun kurucularından biridir. Bu eski Çin'de büyük etki yaratan ve

Qin³ Merkezi Hükümeti'nin zaferi açısından belirleyici nitelik taşıyan Legaliz adıyla tanınan bir düşünce okulu olmuştur(Keay,2011:77). Wang Anshi, Zhang Juzheng ve Deng Xiaoping gibi ünlü reformculardan biri olarak sayılan Shang Yang'ın yaşadığı dönemde Çin yedi tane feodal devlete ayrılmış olup, onlar kendileri arasında sürekli savaş durumundaydılar. Shang Yang ergenlik çağına geldiği zamanlarda çok yetenekli biriydi. Wei devletinin bakanı ondaki yeteneklerin farkına varmıştır. Hasta ziyareti için gelen kral Wei Huiwang'a Shang Yang'ın olağanüstü yeteneğinden bahsederek onu kendi hizmetine almasını, öyle yapmazsa mutlaka onu öldürmesi teklifini vermiştir(Maguang,2004:33-4). Çünkü ileri bir dönemde Shang Yang'ın başka birileri tarafından çalıştırılması krallık için büyük bir tehdit haline gelecektir. Ama Wei kralı Shang Yang'a küçümser tarzda bakarak ona hiç ilgi göstermemiştir.

Bu dönemde, Çin'deki diğer krallıklardan biri Qin'de Qin Xiaogong, Duke Xian lakabıyla tanınmıştır M.Ö. 361-338 yılları arasında devlet yönetimine geçmiştir(Li,2014). O genç yaşında tahta oturmasına rağmen devleti güçlendirmek için yetenekli elamanlara kapısını açmıştır. Shang Yang bu haberi duyunca kendi ülkesi Wei'yi bırakarak yeteneğini kullanabilme şansı yakalamak ümidiyle, dönemindeki devletler içinde zayıf ve barbar olan batıdaki Qin devletine yolculuk yapmıştır. Shang Yang'ın önderlik yaptığı Legal okulunun temel teorisi olan "Fuguo Qiangbing" devleti zenginleştirmek ve orduyu güçlendirmek görüşü büyük ilgi görmüştür(Gungfu,2010). Shang Yang Kral Duke Xian'a bu fikri arz ederek, onu kanun değiştirerek devleti güçlendirmeye ikna etmeyi başarmıştır. Duke Xian'ın onu reform yapmak için görevlendirmesine nail olduktan sonra, Shang Yang yeteneğini kullanabilme ve reform projesini uygulayabilme şansını elde etmiştir.

Shang Yang reformu genellikle tarım ve askeri alana yoğunlaşmakla beraber, yine yönetim ile sosyal alanda da bazı düzenlemeler yapmayı amaçlar. Ona göre, devletin kargaşalık durumuna düşmesinin asıl nedeni yöneticilerin normları iyi gözetmediğinden ve şahsi isteğine uymalarından kaynaklanmaktadır(Shangyang,2017:195). O, ülkenin güçlenmesi için, devlet genelince yönetim, tarım ve yasa gibi her alanda ciddi reform yapılması gerekli olduğu anlayışıyla hareket etmiştir.

Reformda, öncelikle devlet genelinde ölçüyü birliğe getirir. Mükâfat ve cazanın adil olması için yöneticilerin akraba ve yakınlarına öncelik vererek ayrımcılık yapılmasını

---

³ Qin, Çin'deki savaşan beyliklerden biri olup M.Ö. 220-204 arasında ilk İmparatorluğun resmi ismi olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada ismi geçen Han, Tang, Manchu vb. onun gibi eskiden Çin'i yönetmiş krallıklardır.

yasaklamıştır. Bakanların herhangi bir şeyi devletten gizlemesini ve alt derece yöneticilerin üst düzeylileri aldatmamasını sağlamıştır(Shangyang,2017:195). Böyle yaparak, halkın devlet yöntemine ve Shang Yang Reformu'na olan güvenini kazanır. İnsanların çalışma zevkini güçlendirerek yasa dışı menfaâtlere ümitsizliğe uğratar.

Shang Yang'ın reformun başarılı olmasında iyi bir devlet idaresinin kilit rol üstlenmesi gereği iddiasıyla, yönetimi güçlendirmek amacıyla yaptığı düzenlemeler ve verdiği tavsiyeler şöyledir:

“Akıllı başkan devletin temel prensiplerini iyi gözetmeli, neyin kaçınılmaz olduğunu anlamalıdır. O tıpkı suyun yukârdan aşağıya aktığı, yangının ıslaktan kuruya doğru alevlenmesi gibi halkın işlerini düzenlemelidir.

Çalışmadan yemek yiyen, savaşmadan şöhretli olan, mevki olmadan hürmet kazanan, kazanç olmadan zengin olan, yetenek olmadan yönetmen olan hain sayılmalıdır. Qin halkı orduya alınmalı, yeni gelenlere ise toprak verilmelidir. Bilgili emir doğruluğa değil yasaya saygı duymalı, yasa açık olmalı ve emirler mutlaka uygulanmalıdır. Böyle olunca her şey yolunda olacaktır”
(Shangyang,2017:203-220).

Shang Yang'ın güç merkezîyetçi yönetim sistemi getirmek anlayışıyla, gücü mevcut oligarşi ve feodal elitlerin elinden almıştır. Soydan gelme imtiyazı ortadan kaldırarak yetenek ve başarıyı ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle o devlet içinde mevcut elitler ile çatışmaya maruz kalmıştır. Zenginlik ve toprağın genişliğine önem vermiş, mükâfat ve cezanın evrensel olarak katı uygulandığı merkezileşmiş bir devlet yapısını hedeflemiştir(Eno,2010). Sadece soydan gelme imtiyazdan değil, zenginlik ve topraklardan da ayrılma tehlikesi, bir de alt tabaka halkla aynı suç ve cezaya tabii tutulması mevcut elitlerin Shang Yang'a olan kin ve nefretini daha da artırmıştır. Ama hukukun eşit, kapsayıcı olması ve yasanın mutlak uygulanmasını sıkı gözetmesi ise kanunu halkın kalp gözündeki dayanak dağı yapmıştır(Shulin,1998:65-68). Shang Yang Kanununun mevki gözetmeden uygulanması, reformunun başarılı olmasındaki önemli sırlarından biridir. Bu ise sonraki Wang Mang ve Wang Anshi reformlarındaki zayıf noktadır.

Shang Yang reformu mevcut aristokratların gücünü kırırsa bile devletin zenginleşmesi ve askerin güçlenmesi için çok faydalı sonuçlar getirmiştir. Reform baştan sonuna kadar Qin Xiao Gong'un güçlü desteğine erişmiştir(Zhang,2009). Başkan desteğinin olması reformun başarısı için gerekli ön şartlardan biri olan siyasi gücü tatmin etmiştir. Çünkü güçlü bir siyasi desteği arkasına almadan herhangi bir üstten alta yapılan reformu gerçekleştirmek

mümkün değildir. Mükâfat ve cezada ölçünün hakim olması, fakirlere yer taksimati, soydan gelme yerine yeteğin ön plana çıkması, mülk hakkının korunması halkın çalışma zevkini büyük bir derecede yükseltmiştir.

Vergi toplama yetkisini yerel aristokratlar elinden alarak doğrudan merkezi hükümete bağlamıştır. Toprak ıslahatı yaparak arazileri özelleştirmiştir. Bunlarla beraber, yeteneğin ve iş gücünün tüm Çin genelinden ülkesine gelmesi için kapısını açarak teşvik etmiştir. Bu politikalar beyin gücünün ve iş gücünün Qin'e doğru akın etmesine yol açmıştır. Yabancılara toprak taksim vererek tarımla uğraşmasına ilham vermesi, yerlilerin askerliğe teşvik edilmesi hem zenginliğin artmasına hem ordunun güçlenmesine olumlu etki sağlamıştır. Devlet içinde düzeni korumak için Qin devleti Hukou nüfus kaydı uygulamıştır(Li,2014).

Toprağın eşit derecede bölünerek halka paylaştırılması tekeli önemli derecede ortadan kaldırır. Verginin düzenli olmasıyla birlikte halk küçük ailelere ve hanelere beşer ya da onarlı gruplara ayrılmıştır. Her grup, üyelerinden herhangi birinin ihmal ya da kusurunu rapor etmekle yükümlü olmuş, biri muhbirlikten kaçınırsa, grubun tamamı cezalandırılacaktır(Keay,2011:78). Böylece nüfusun çoğalması, iktisadin kalkınması ve küçük birliklere bölünen ailelerin bir birlerini gözetmesiyle sosyal düzenin korunması amaçlanmıştır.

Shang Yang reformunun etkisiyle yedi devlet içinde zayıf olan Qin iktisadi canlanır, asker güçlenir, nüfus hızla çoğalır, yönetim ve sosyal açıdan da büyük başarılar elde edilerek küçümsenmeyecek duruma yükselir. M.Ö. 338 yılında Qin Xiao Gong öldükten sonra, Shang Yang siyasi destekten mahrum kalır ve iftirayla suçlanarak ailesiyle birlikte öldürülmüştür(Maguang,2004:47). Fakat onun yaptığı reform halk arasında derin kök saldı ve başarılar kayıt edildiği için sonraki Qin başkanları tarafından da devam ettirilmiştir.

Shang Yang reformunun sonraki yöneticiler tarafından da devam ettirilmesi, reformun başarılı olmasında gerekli olan güçlü siyasi destek olmakla birlikte yine bir kilit şart olan süreklilik kazanmayı da başarmıştır. Reformun sürekli uygulanması Qin devletinin güçlenerek yedi devlet arasında hegemonya olmasına neden olmuştur ve rakiplerinden galip gelerek ilk defa Çin'i birleştirebilmesine temel hazırlamıştır. İki bin senelik Çin imparatorluk geleneğinin ve Doğu Asya'da Çin hegemonyasının başlanmasına neden olur.

2.1.2 Çin’de İmparatorluk Çağının Doğması

Shang Yang müritleri milattan önceki üçüncü yüzyılda Qin Shi Huang’a yardım ederek diğer altı rekabetçi savaşçı devletlerden üstün gelerek ilk birleşmiş ve güç merkezileşmiş imparatorluğunu kurmuştur(Gungwu,2010). Diğer devletlerin değil de Qin devletinin Çin’i birleştirmeyi başarabilmesi özellikle Shang Yang reformuna borçlu olmuştur. Ama üstün iktisadi, askeri güce ve güçlü yönetim sistemine sahip olan Qin İmparatorluğu çok kısa zaman zarfında iç kargaşalık, iç savaşlarla boğuşmaya maruz kalmıştır. İmparatorluk sıradan bir çiftçi ailesinden ve isyancılarından biri olan Liu Bang karşısında yenilgiye maruz kalmıştır. Qin artık yerini Han⁴ devletine bırakmaya mecbur kalır. Büyük başarılar sahibi olan Qin krallığının bu yenilgisi ve onun sebepleri çok tartışma konusuna sebep olmuştur.

Olay incelendiğinde, Qin’in başarısı, izlediği reformlardan kaynaklanmıştır. Başka devletler de kendi ülkelerinde farklı düzeylerde uygulamalar yaparak zenginlik ve güç kazanmak arayışlarında bulunmuşsa da hiç biri kökten ve süreklilik kazanan reform uygulayamamıştır. Reformculuğa önce Shandong’daki Qi devleti başlar, diğer devletler de onu izler; fakat sonuncu ve en büyük reformlar Qin’de gerçekleştirilmiştir(Keay,2011:77). Qin’de yapılan Shang Yang reformu, güçlü siyasi gücün desteğine erişen, mevcut engellerin üstünden gelebilen ve süreklilik kazanan başarılı bir reformdur. Qin ise reform sayesinde iyi yönetim, güçlü ordu ve gelişmiş iktisadi güç elde etmekle beraber nüfus ve elemanlar açısından da avantaj kazanmıştır.

Qin’in toprağının geniş olması ona farklı avantajlar sağlamıştır. Geniş toprakları tarımla beraber at beslemeye elverişlidir. Bu yüzden çok sayıda savaş atları beslebiliyordu. Bu da Qin’e rakipleri sahip olamayan askeri avantajı elde ettiği anlamı taşır. Diğer devletler ayakta kalabilmek için kendi aralarında koalisyon arayışıyla Qin’i dengelemeye çalışmıştır. Fakat her devletin kendine özgü menfaâtları ve kendileri arasında da sorunları olduğundan koalisyon yoluyla Qin’i uzun süre dengeleme diploması Qin’in sahip olduğu üstünlüğü karşısında mağlubiyetle sonlanmıştır. Her biri ardı ardına Qin işgaline maruz kalmıştır.

Harita.2.1. Eski Çin’deki Savaşan Devletler ve Çin’in Birliğe Kavuşması

---

⁴ Han ismi M.Ö.204-M.S.200'lere kadar devlet bu isimle anılmıştır.

Çin'in Savaşçı Krallıklar Dönemi ve Qin Fethi (M.Ö. 278-221)

Kaynak: <http://xenohistorian.faithweb.com/china/ch03.html>. Erişim Ekim, 2017

Rakiplerinden galip gelerek Çin'de yeni bir dönemin başlamasına yol açan Qin imparatorluğu kısa dönem zarfında iç kargaşalıklarla yüz yüze kalmıştır. Rakipleri karşısında yenilgiye uğramasının nedeni hakkında farklı görüşler olsa da, Lao Zi'nin tabiriyle "halkın aç kalmasının sebebi yöneticilerin ağır vergi uygulamasındandır, bu yüzden halk açtır. Halkın idare edilmesinin zor olması yöneticilerinin ilgisiz uygulamalarındandır, bunun için idare etmek zordur" dediği gibi yönetimin bozulmasından kaynaklanmıştır(Zi,2010:33).

Önceden, Çin'deki farklı devletlerin kendi kurumları, söyledikleri dilleri için farklı yazıları var olmuştur. Qin yönetimi tüm devlet genelinde tek yazı, tek para birimi, aynı ölçü ve ağırlık birimi uygulamaya başlamıştır(Gungu,2010). Yasa ve kültürü standartlaştırmak, halkın fikir ve hareketini kontrol etmek için uygulamalarda aşırı katı yöntemlere başvurmuştur. Konfüçyüs görüşünü beğenmemekle kalmamış hem imparatorluk genelinde kitapları yakmış hem de çok sayıda akademisyenleri öldürmüştür. Qin başkanı imparatorluğu genişletme savaşı yapmakla birlikte çok lüks projeleri de uygulamaya koymuştur. Sima Qian eserinde şöyle anlatır:

Sonunda Qin altı devleti yok etti, ilk Qin imparatoru 100,000 kişiyle Meng Tian'ı barbarlara karşı gönderdi. O Sarı Irmağın güneyindeki yerleri ele geçirdi ve ırmak boyunca sınır koruması inşa etti. Nehre bakan 44 duvarlı ilçe şehirleri inşa etti ve onları garnizon göreviyle getirilen hükümlü işçilerle

doldurdu. O yine Jiu Yuan'den Yun Yang'a doğrudan yol yaptı. Doğal dağ engellerinden yararlanarak sınır savunma hattı inşa etti, vadiyi kazarak surları ve gerekli yerlere binalar yaptı. Tüm sınır koruma hattı Lintao'dan Liao dong, hatta Sarı Irmak'tan Yang shan ve Beija'ya kadar 10,000 li⁵ idi(Qian,1971:133).

Çin Seddi kuzeydeki güçlü rakip olan Hunlardan ve başka göçebe kavimlerden Çin'i savunmak için yapılmıştır. Bu Sed Çin'in nüfusunun yoğun olan şehirlerini ve köylerini, verimli topraklar ile zenginliğinin güvenliğini korumak açısından önemli rol üstlenmiştir. Kanallar ve suyuolları Çin'deki tabii suyuolları olan nehirlerle kanalları birbirine bağlıyordu. Buna ek olarak yapılmış kara yolları başkent ve başka şehir köyleri bir birine bağlanarak ulaşımaya kolaylık sağlamıştır. Bunlar stratejik olarak asker ve ürünlerin taşınması için de çok kolaylıklar sağlıyordu. Lüks başkent yapımı ve Qin Shihuang mezarı gibi meşhur kuruluşların da hemen hemen paralel olarak yapılması, hem büyük miktarda iktisadi kaynak hem de çok sayıda insan gücünün harekete geçirilmesini gerektiriyordu.

Gerçekten de projeler için imparatorluk genelinden zorla iş gücü alınmış ve bunların gideri için halka fazladan vergi yüklenmiştir. Sadece 700.000 insan, mezar yapımı için çalıştırılmak üzere yakınlarda bir yerleşkeye yerleştirilmiştir(Keay,2011:106). Zaten senelerce savaş ile kendini toparlayamayan halka aşırı vergi yüklenmesi ve çok sayıda emek gücünün zorla lüks inşaatlarda tutulması nedeniyle tarım ve sanayide çalışabilen emek gücünde hızla azalmayı meydana getirmiştir. Bu nedenle üretimde çok gerilemeler meydana geldi, devlet iktisadi zor durumda kaldı, halk fakirleşti, açlık her yerde baş gösterdi. Qin imparatorunun uygulamaları geniş halk tabanı içinde karışılıkların baş göstermesine neden oldu, ordu içinde de memnuniyetsizlikler doğurdu.

Qin'in takip ettiği aşırı genişleyici politikalar ve yaptığı büyük lüks projelerden dolayı halka maddi ve manevi zorluklar getirmiştir. Yönetimin gerçekçi olmayan politikalar uygulamaları halkın kaldırabilecek potansiyel sınırını geçmiştir. Katı ve acımasız uygulamalar halkın öfkesine neden oluyordu. M.Ö. 210 yılında ilk İmparator ölünce, Li Si ile baş haremağası kendi iktidarını kayıp etmemek için küçük oğlunu tahta çıkardılar ve daha kabiliyetli olan ağabeyini bertaraf ettiler(Eberhard,1987:83). Olay ordu içindeki mevcut durumun daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Yönetim bozulduğu için kargaşalıklar çoğalmış ve bu devletin durumunu daha da kötüye sürüklemiştir. Hükümet güven kaybettiğinden ve normlar gözetilmediğinden sonuçta kocaman bir imparatorluk

---

⁵ 1 Li uzunluk birliği olup bir li 0,5 kilometreye denktir

problemlerin önüne geçemeyerek yok olmaya mahkûm olmuştur.

Han İmparatorluğu ilk döneminde, Qin'den miras aldığı bozulmuş düzeni düzenlemek ve harap olan iktisadi canlandırmak için uğraşmıştır. Bu dönemde, Qin'in ölçsüz ve acımasız yasası düzeltildi, bunun yerine Konfüçyüs, Taost ve Yasacıları da benimseyen kapsayıcı yönetim düşünce kültürü geliştirildi(Zhen,2011). Eğitime yüksek önem verildi, bu dönemde sınav yaparak yönetici seçme sistemini uygulamaya geçirdi. İlimli yasayla beraber eğitim ve erdeme de başvurarak sosyal düzenin sağlanmasına önem verilmiştir.

Çiftçilerden alınan vergi oranı düşük düzeyde seyir ettirilir. Aristokratlardan toprağı geri alarak çiftçilere dağıtmıştır. Tarımda kullanacak yeni teknolojilerin üretilmesine ve uygulanmasına teşvik etmiştir. Han imparatoru Liu Bang düzenin korunması ve iktisadın gelişmesine önem verdi. Onun üç tane taahhüttü “katil öldürülmeli, başkalarına zarar veren ya da hırsızlık yapan cezalandırılmalı, Qin'in eski yasaları ortadan kaldırılmalı” halk arasında çok meşhur olmuştur(Zhen,2011). Bu basit yasalar, Han döneminin sonraki dönemlerinde de geçerliliğini korudu. Sosyal düzen korunarak, devlet iktisadi güçlenmeye başladı.

Han imparatorluğu eski dönemlere göre daha kapsayıcı ve belirli derecede serbest olan iktisadi politikalar üretti. Halka daha fazla vergi yüklemekten kaçındı, sosyal ve iktisadi alanlarda düzen ve ölçüyü gözeterek halkın yaşam tarzı, iktisadi faaliyetlerine fazladan karışmamakla işe koyuldu. Kraliyet mahkemesi bu dönemde bir taraftan devletin maneviyatını güçlendirerek zorluk uygulamadan yönetmeyi tercih etti, diğer taraftan halkın fikrini kontrol etmek için yasa ile düzenlemeler koymuştur. Bu dönemde Taoism'in benimsediğı “yapsın bırakalım” görüşü olumlu etki yaratmıştır(Zhen,2011).

Ama Han imparatorluğu döneminde uygulandığı iktisat politikaları günümüzde düşündüğümüz gibi serbest piyasa ekonomisi değildi, belli alanlarda ve devletin koyduğu kuralların izin verdiği çerçeve içinde geçerliydi. Yakın zamana kadar Çin'de geçerliliğini koruyan iktisadın tarım merkezli karakteri bu dönemde de korunarak, tarıma ticaretten daha fazla önem verildi. Toprak sahiplenmeye sınır getirilerek aristokratların ziyade güçlenerek Merkez'e tehdit oluşturacak tekel güce sahip olmasını önlemek amaçlanmıştır. Bu dönemde imtihan sistemini hayata geçirerek yeni nesil memurlar seçilmeye başlanmıştır(Eberhard,1987:92). Erdem ve yetenek ön plana çıkarılarak, çalışmaya, öğrenmeye ve inovasyona teşvik etmiştir.

Han imparatorluğu döneminde iç ticaretin gelişmesiyle birlikte dış ticaret de büyük

gelişmiştir. Çin, bu dönemde “İpek Yolu” ticaretine iştirak etmiştir. Orta Asya, Hindistan ve Roma gibi bölge ve devletlerce aracılar vasıtasıyla ticaret yapmışlardır. İthalat ve ihracat güçlenmiştir. Hükümet merkezine Ön Asya olmakla beraber hertaraftan çeşitli eşyalar geliyordu. Ticaretten sadece tüccarlar değil, geçtikleri il ve bucaklardaki memurlar da kazanç elde ediyordu(Eberhard,1987:93-96). Sonraki Han imparatorluğu döneminde ticaret ve ticaret merkezleri daha da çoğalmıştır. Dış ticaret yapılmasına izin verilmesi sanayinin gelişmesine ve devletin zenginliğinin artmasına olumlu etki sağlamıştır. Demircilik ve tuz sanayisi hem kamu hem de özel işletmelerde gelişmiş durumdadır. Demirciliğin gelişmesi yeni keşflerin ortaya çıkmasına imkân verdi, demir aletlerle inek bu dönemde tarımda geniş derecede kullanıldı. Yeni teknoloji ve ileri tarım modeli toprağın verimliliğinin artması, yeni alanların üretime elverişli duruma getirilmesine kolaylık sağlayarak tarımda büyük gelişmelere imza atılmıştır. Tekstil ile ipek üretiminde çok büyük atılımlar olmuştur. İpek yollarındaki iki yönlü ticaret o kadar gelişmişti ki tarım, ipek ve el işleri vb. ürünler ticareti Hindistan’a kadar devam ediyordu (Keay,2011:173-4).

Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri dört asır devam eden birliğin korunması, nispi barışın sağlanarak devletin zenginleşmesi ve güçlenmesi için imkân yaratılmasıdır. Çin tarihindeki altın devirlerinden biri olarak düşünülen bu dönemde, iktisadin güçlenmesi, devlet içinde bütünlüğün sağlanması, yaşam imkânlarının kolaylaşması beraberinde, nüfusun çoğalmasına imkân sağlamıştır. İmprator Ping Di (M.S.2) yılında nüfus 59,5 milyona yükselerek en uç noktaya ulaşmıştır. Bu durum sonraki dönemlerde 43 ile 60 milyon arasında değişim göstermiştir. Taki Wan Li, Ming İmparatoru Shun Chung (M.S.1573-1620) döneminde nüfus 60,6 milyona ulaşarak Han imparatorluğunu geçmiştir(Chen,2017). Birliğin korunması, ortak piyasanın vücuda gelmesi, akademisyenlerin itibar kazanması, devlet bürokrasisinin daha da geliştirilmesi ve sosyal yaşamın düzelmesi Han imparatorluğu döneminin başarılarından. Han imparatorluğu yönetim sistemi ve geliştirdiği bürokrasisi sonraki yaklaşık iki bin sene Çin’de ortaya çıkmış devletler ve yöneticiler için başvurduğu ışık kaynağından biri olmuştur.

2.1.3. Wang Mang Sosyal Reformundan Zhang Juzhung Reformuna Kadar Süreç İçerisinde Çin Ekonomisi

Han Wudi (M.Ö. 122-117) iktisadi politikalar uygulayarak demir, içki ve tuz ticaretini kamulaştırarak devletin vergi gelirini artırmış, Hunlara karşı savaş ve yeni toprak açma siyaseti için gerekli maliyeti garanti etmiştir(Xing,2008:13-15). Sanayilerinin devlet tekeline alınması kısa dönem için devlet maliyesini artırmakta faydalı olsa da uzun bir

dönemde sanayilerin gerilemesine neden oluyor ve tüm devlet iktisadının yükselmesine olumsuz etki göstermiştir. Tuz ve demiri devlet tekeline aldıktan sonra doğan sonuç, demir aletleri hem kalitesiz hem de pahalı olup halka zorla satış yaptırılıyordu(Yuming, Pengfei ve Yi, 2013:144-5).

Devletin demir, tuz ve içki ticaretlerini ele almasıyla özel sermayedar ve tüccarlar bu alanlardan çekilerek toprağa yatırım yapmaya yönelir. Zamanla toprak az sayıdaki zengin tüccar ve bencil yöneticilerin elinde yoğunlaşarak lordlar meydana çıkar. Onlar zamanla güçlenerek çiftçileri kontrol etmeye ve zenginliğiyle yönetime etki göstermeye çalışmıştır. Devlet fakir çiftçilerden aldığı vergiyi yükseltirken zenginler muaf tutulmuştur. Bu da zenginleri daha da zengin yaparak fakirleri yoksullaştırmaya, toplumda kutuplaşmaya yol açmıştır.

Wang Mang M.S. 9 yılında yönetime geçti(Keay,2011:160). Bu dönem Çin tarihinin en karışık devirlerinden biridir(Eberhard,1987:101). Olaylar daha da karışmış bir durumda olduğundan o, ciddi reformlar yaparak devlete ve sosyal yaşama yeni düzen getirmek istemiştir. Wang Mang, Qin'in harap olmasının nedenini halktan vergiyi yüksek alarak, halkın maddi gücünü zayıflattığından, düzeni ve insan ilişkilerini gözetmeyerek göğün iradesine aykırı yol izlediğinden kaynaklandığı iddia etmiştir. Qin yönetimini sert bir şekilde eleştirmiştir. Toprağın kötü idaresinden, açgözlü ve güçlülerin binlerce toprağa sahip olurken, zayıfların barınacak yer bulamadığını dile getirmiştir(Maguang,2004: 1249). Yerli lordlar, aristokratlar ve ordu içindeki bazı yöneticiler kendi güç ve mevkilerine dayanarak zenginleşmiştir. Onlar her yolla başvurarak vergiden muaf tutuluyordu, halka ise daha da fazla vergi yüklenerek fakirleştiriliyordu. Halkın büyük bir kısmı servetlerinden mahrum kalarak köle olanlar çoğalmıştır. Vergi ödemekte olan alt tabakanın azalması, devlet hazinesinin kurumasıyla sonuçlanabileceği için Wang Mang bu durumdan endişe etmiştir. Devletin fakirlere ezici vergi yüklemesini ve zenginliğin az bir toplumun elinde yoğunlaşmasına izin verilmesini eleştirir ve reform yapılması gerektiği inancındadır:

Zenginler günbegün böbürlenmeye ve kötülükler yapmaya başladı. Fakirler ise, kendilerini doyurmak için tahıl süprüntüleri bile bulamayı ümitsizliğe uğradı ve cinayete yöneldiler. Her iki grupta kötülüğe battı, ceza uygulanmalıdır(Anderson,2001:3).

Wang Mang, Shang Yang reformunun aksine, mevcut durumdaki iktisadi faaliyetin esas çekirdeğini oluşturan toprağı kamulaştırdı. Toprağı, fazla toprak sahiplerinden alarak,

topraktan yoksun halk arasında eşit derecede paylaştırdı. Halka kullanım hakkı tanıdı, toprak sahipliği ise devlete ait olarak kaldı ve toprağın özel şahsiyetlerin elinde alım satımı yasaklandı. Reformla yine kölelik ortadan kaldırıldı(Maguang,2004:1249-50). Planlama iktisat modelini, yani standartlaştırmayı hayata geçirerek ürün fiyatı devlet tarafından belirlenmiştir. Ürün fazla olduğu zaman devlet belli bir fiyatta satın alacaktı. Eksik ürünler piyasaya aktırılacaktır, böylece fiyatın normdan yüksek olması önlenmiş olacaktır. Ticareti devlet gözetim altına alarak maliyetler üzerinden fiyat belirlendi. Bir de demir, içki, tuz gibi sanayilerde kamulaştırılarak ideal bir sosyal düzen getirmeyi amaçlamıştır.

Si Maqian, “Dünyada asayiş menfaâtler yüzünden geliyor, sefalet menfaâtler yüzünden gidiyor. Dünyada insanın tüm faaliyetleri menfaâtlerinden dolayı değil, menfaâtler insanın gerçek faaliyetidir; bu insanlarda doğuştan yani fitratında vardır ve öğrenmeye gerek yoktur.” diyor(Yuming ve diğerleri,2013:144-5). O, insanların menfaâtleri üzerine hareket ettiğini ve buna engel olmaktansa, aksine ilham verilmesinin daha doğaya uygun olacağını altını çizmiştir.

Wang Mang’ın ideal sosyal reformu halk tabakası ve bazı ahlakçı akademisyenler tarafından destek bulmuşsa da, sonuçta gözlemlendiği başarıyı elde edememiştir. Bu reform kendi hayatına mal olmuştur. Yıllardır devam eden düzeni birden değiştirmek, öncelikle ordu içindeki yöneticileri içine alarak mevcut aristokratların, yerli lort ve yöneticilerin menfaâtlarına aykırı gelmekteydi. Bu yüzden fikir ne kadar ideal olsa da, bunu uygulamada yine şu yöneticilerin desteğine ihtiyaç duyulacaktı. Ne yazık ki zenginlik kazanarak aristokratlaşan ve halkı sömürerek mevcut sistemden yararlananlar arasında yöneticilerin olması, onların reforma samimi olmadığını göstermektedir. Bu durum uygulamada sorun yaratmıştır. Reform, yasasının ilan edilmesi ve uygulaması birlikteliği koruyamadığı için halkın da yeterince desteğini kazanamamıştır. Sonuç olarak, Wang Mang aristokratların yönlendirdiği isyanda hayatını kaybetmiştir. Reformlar durdurulur ve eski düzen yerine getirilir. Sonraki uzun bir dönemde yerli aristokratların gücü gitgide artarak merkezden bağımsız olmaya devam eder ve bu ise sonunda Han’ın parçalanmasıyla sonuçlanır.

Wang Mang’dan sonraki uzun dönem Çin tarihinde, dış tehdit olarak kuzeydeki bozkır devletleri ile olan mücadele, devlet içinde ise aristokratlar ile çiftçiler, yerli lortlar ile merkezi hükümet arasındaki güç ve menfaât mücadelesi devam etmiştir. Devletlerden birinin yerini diğerinin alması gibi reformlar da dönem dönem birbirini takip eder. Wang Mang sosyal reformundan, Qing Manchu dömüne kadar olan Çin tarihinde önemli reformlar

olmuştur. Fakat yalnızca Han grubu değil Çin'deki Han olmayan başka azınlık grupların da reform yaptığına sık rastlanılır. Kuzey ve Güney Hanedanlığı dönemindeki Kuzey Wei (386-534) de yapılan Xiao Wendi (471-499) ile Kraliçe Feng “Hanleşme Reformu” yapmıştır. Wendi Tobaların Çince ad kullanmasını, Çince konuşmasını, Çince giyinmesini zorunlu kılmakla beraber Han merkezileşmiş yönetim sistemini benimsemiştir(Fuxing ve Xiaoli,2010:40). Bu siyaset, iktisat ve kültür bakımından Han modeliyle kendi bozkır yaşam tarzını, yönetim sistemi ve iktisadi faaliyetlerini ıslah etme girişimiydi. Wendi'nin bir Çinli olarak ortaya çıkması tüm Çin'e hükümlan olma isteği onu bu ıslahatı yapmaya zorlamıştır(Eberhard,1987:168). Onun, tüm Çin'in imparatoru olma arzusu gerçekleşmemiş olsa da, reform etkisiyle Kuzey Wei'deki bozkır milletlerinin arasında büyük bir Han medeniyetine asimilasyonun hızlanmasına neden olmuştur.

Tang imparatorluğu dönemindeki Dezong(M.S.780) “ikili vergi kanunu”, Kuzey Song (960- 1127) devletinde Wang Anshi ile Song Shenzog (1067-1085) iktisadi reformu ve Ming İmparatorluğu (1368-1644) döneminde Zhang Juzheng (1572 -1582) reformları önemlidir(Xaonian, 2017). Tang Dezong'un yaptığı ikili vergi reformu eskiden devam edegelen toprak ve nüfusa göre alınan verginin yerine, toplumlari zengin ve fakir olarak iki tabakaya ayırarak gelir ve servete dayalı vergi usulünü uygulamaya koymasidir. Bunda ailelerden vergi yaz ve güz mevsimi olarak iki defa alınır(Maguang,2004:8690). Fakirlerin vergi sorumluluğunun azaltılmasıyla kısa bir dönem devlet iktisadi olarak iyi sonuçlar verse de, sonuçta zenginlerin tepkisine maruz kalmıştır. Reform kısa bir süre devam ettirildikten sonra ortadan kaldırılmıştır.

Song hanedanı ekonomik ve politik olarak Tang sistemini miras almıştır. Ordu içinde sistemin zamana göre düzeltilmesi söz konusuydu. Devlette asker çoktu, ama savaş morali yoktu, yönetici ve yönetim çökmüştü, fazladan asker çok maliyetliydi ve devlete yük oluyordu, fakirlik baş göstermişti ve ciddi bir reform gerektiriyordu(Fuxing ve Xiaoli,2010:49). Wang Anshi'ye göre eski hükümet sistemin tümüyle tekrar hayata geçirilmesi değil temel prensiplerin muhafaza edilmesi gerekir(Anderson,2001:4). Wang Anshi reformu da Wang Mang sosyal reformuna benzer, devletin piyasanın yerini alarak iktisada yön vermesi şeklinde reform yapmayı amaçlamıştır. Bunun olumsuz yönü, devlet piyasanın operasyonunu bilmiyordu, diğeri ise teşvik etme politikası kapsamlı olmuyordu(Xaonian,2016). Reformun icraatçıları zenginliği nasıl artırmaktan ziyade, mevcut zenginliği nasıl paylaşma konusuna daha fazla yoğunlaştığından reformu yürütmek engellerle yüz yüze kalmıştır. Çünkü zenginliğin paylaşımı bir toplumun kazanması diğeri

tolumun zararına olduğundan çekişmeler baş gösterecekti; sonuç olarak devlet zararlı çıkıyordu.

Shang Yang reformunun başarısı, onun zenginliğin dağıtımından ziyade yeni zenginlikler yaratmak ve serveti çoğaltmak konusunda yoğunlaştığındandır. Shang Yang reformla serveti özelleştirdi, servetin özelleştirilmesi toplumun ilerlemesinin zaruri şartlarındandır(Zhijie,2007:74). Bu da halkın çalışma zevkini, yenilikçi isteğini artıracak düzenlemeler ve politikalar üretebildiğindedir. En önemli olanı düzenli olarak icra edebildiğindedir. Sonuçta devletteki her kesim genel olarak kazançlı çıktığından uzun süre devam edebilmiştir. Wang Anshi'nin sosyal reformunda devlet çiftçilere düşük faizli borç vermiştir. Bunun için fazladan para basılmıştır. Bu sebepler devlet iktisadında iflasa neden olmuştur. Bir de planın uygulanmasında alt üst icraatçılar birlik olmayarak icraatta sorun yaratmıştır. Reform, başbakanın şüphelenmesi ve devlet içindeki karışıklıklar sebebiyle durdurulmuştur. Wang Anshi, "Ben Shang Yang değilim, Shang Yang dava açabiliyordu, hükümet mutlak icra yapıyordu." diyerek reformun planlanması kadar icraatın da önemli olduğunu ortaya koymuştur(LiuShulin,1998:67). Böylece, reformun icraatında problemler doğduğundan mağlup olduğunu itiraf etmiştir.

Zhang Juzheng göreve geldiğinde Ming devleti zor durumdadır. Yöneticiler bencillğe düşkün, vergi yüksek, halkın yer ve servetine el koyma yaygındır. Zhang Juzheng kırbaç yasasını uygulamaya geçirecek devlete yeniden huzur ve düzen getirmek istemiştir. Yasayı adım adım ilerlettiği için başlangıçta fazla engelle karşılaşmaz, reform derinleştikçe büyük memurlar ve lortların menfaâtlarına ters geldiğinden şiddetli karşılıklara maruz kalmıştır(Xiaojiang,2009:118-20). Reform siyasi, askeri ve ekonomik olarak yapılsa da ağırlık iktisadi alandadır. Merkezi hükümeti güçlendirmek, devlet müdafaasını yükseltmek ve fakirliğe çözüm bulmak gerekli olmuştur.

Zhang Juzheng vergi sistemini basitleştirir, ceza ve mükâfatı pekiştirir. Yöneticilere olan takibi güçlendirmiştir. Yetenekli insanları yükseltmeye çaba göstermiştir. Arazi ve vergiler ölçülmüştür, ticarete de önem vermiştir. Bu durum, eskiden tarım önemsenerken, ticaret ikinci sıra muamelesi gören geleneğe karşı büyük bir adım olmuştur. Zhang Juzhong reformunun uygulandığı 10 yıl içinde devlet maliyesi güçlenmiş, devlet mevcut krizden geçmiştir. Reformun etkisiyle zenginlik merkez maliyesine yoğunlaşarak devlet zengin, halkın ise fakir olduğu bir durum şekillenmiştir(Fusheng ve Xiaoli,2010:74). Zhang Juzhong reform boyunca elindeki güce dayanarak hareket etmiş, güçlü bir yönetim kurulu oluşturamamış ve öldükten sonra reformu devam ettirebilecek güçlü varisleri olmadığı için

onun reformu sonraki yöneticiler tarafından durdurulmuştur(Xiaojiang,2009:118-20).

2.1.4 Çin'in Duraklaması

Çin yaklaşık iki bin sene dünya iktisadında en önemli güç statüsünü korumuştur. Fakat modern tarihte Çin giderek duraklamaya başlamış ve Batı'nın gerisinde kalmıştır. Bazı tarihçiler ve iktisatçılar gerilemesinin nedenini Ming (1366-1644) ve Qing⁶ (1644-1911) dönemindeki çok merkezî ve içine kapalı politika sistemin inovasyon ile ticareti engellediğinden kaynaklandığı görüşündedir(Xiaodong,2012:104). 18. yüzyıldan önce, her ekonomi tarımsaldı; %85 ya da çoğu emek gücü tarım sektöründe kendine yeten ailevi üretim yapıyordu. Sanayi inkılabı teknolojik ilerlemeyi ileri sürmekle beraber sanayi, iktisat ve sosyal yapıyı değiştirmektedir(Yifulin,2011:3). Çin, komşusu Japonya ve Batı Avrupa'ya göre nüfus açısından çok avantajlı idi. Bu tarımsal ekonomilerde teknolojik fark fazla olmadığı müddetçe devlet iktisadi faaliyetlerinde ve iktisadin büyüklüğündeki belirgin etken idi. Çünkü tarımsal ekonomi emek yoğunluktaki üretim olduğundan, fazla emek gücü fazla toprağın işlenebilmesi ve fazla üretim anlamına geliyordu. Ticaret ve sanayi farklı düzeylerde olsa da, iktisadin boyutunda 19. yüzyıla kadar tarım kilit konumundaydı. Devletlerin aralarındaki fark büyük değildi. Genel iktisadin belirgin gücü tarımsal üretimdi.

Tablo.2.1. Çin, Japonya ve Batı Avrupa nüfus oranı M.S.0-1998 (bin)

<i>Yıl</i>	<i>Japonya</i>	<i>Çin</i>	<i>Batı Avrupa</i>
<i>0</i>	<i>3 000</i>	<i>59 600</i>	<i>24 700</i>
<i>1000</i>	<i>7 500</i>	<i>59 000</i>	<i>25 413</i>
<i>1500</i>	<i>15 400</i>	<i>103 000</i>	<i>57 268</i>
<i>1600</i>	<i>18 500</i>	<i>160 000</i>	<i>73 778</i>
<i>1700</i>	<i>27 500</i>	<i>138 000</i>	<i>81 460</i>
<i>1820</i>	<i>31 000</i>	<i>381 000</i>	<i>132 888</i>
<i>1870</i>	<i>34 437</i>	<i>358 000</i>	<i>187 532</i>
<i>1998</i>	<i>126 469</i>	<i>1 242 700</i>	<i>388 399</i>

Kaynakça: Maddison, 1998:41

Tablodan anlaşıldığı gibi ilk 1000 yılda Çin ve Batı Avrupa nüfusunda fazla değişiklik olmamıştır. Japonya nüfusu bir kattan fazla büyümüştür. Ama 1700'den sonra Çin nüfusu Manchu yönetiminde olağanüstü büyümeyi başarmıştır. Japonya nüfusunda 1820 yılında fazla değişiklik yokken, Batı Avrupa'nın da nüfusu sadece bir kat büyüme göstermiştir. Çin

⁶ Qing ismi Türkçede Çin anlamında kullanılmaktadır.

nüfusu 138 milyondan yaklaşık üç kat büyüme göstererek 381 milyona yükselmiştir. Şehirleşme oranı ise:

Tablo.2.2. Çin, Japonya ve Batı Avrupa Şehirleşme Oranı 1500-1890

<i>Yıl</i>	<i>Japonya</i>	<i>Çin</i>	<i>Batı Avrupa</i>
<i>1500</i>	<i>2,9</i>	<i>3,8</i>	<i>6,1</i>
<i>1820</i>	<i>12,3</i>	<i>3,8</i>	<i>12,3</i>
<i>1890</i>	<i>16,0</i>	<i>4,4</i>	<i>31,0</i>

Kaynakça: Maddison, 1998:41

Şehirleşme oranlarında 1500 yılına dek bölgeler arasında fazla bir fark gözükmemektedir. Dünya genelinde tarımsal nüfus yoğunluktadır. Ama şehirleşme oranında bölgeler arasında belirli farklar vardır. 1500 yılından 1890'a dek Çin'in şehir nüfus oranı hemen hemen eskisi gibi düşük düzeyde seyir ederken, Batı Avrupa'da hızlı ilerlemeler yaşanmıştır. Japonya Batı Avrupa'nın gerisindeyse de Çin'e kıyasla büyük adımlar atmıştır. Peki, bu değişiklikler neden kaynaklanmaktadır? Batı Avrupa ve Japonya'nın nüfus yapısında değişiklikler yaşanırken Çin neden aynı düzeyde seyretti?

Sanayi devriminin gerçekten toplumların iktisadi, sosyal ve nüfus yapısındaki etkisi büyük olmuştur. Ama sanayi inkılabı patlak vermesi gibi, neyin sanayi devrimine neden olduğu da o kadar önemlidir. Sadece merkezîyetçi yönetim sistemi Çin'in geride kalmasının nedenini açıklayamamaktadır. Yönetimin halkın inovasyon ve ticarete (dış ticarete) yeterince teşvik etmemesi nedenlerden biridir. Çünkü hemen aynı düzeyde olan Japonya'da yüksek merkezileşmiş yönetim sisteminde modernleşmeyi başarabilmiştir.

Shang Yang reformu kölelik sistemini ortadan kaldırdı, bölüp idare etmeden vazgeçerek, merkezileşen feodal sistem yarattı. Çin'in Qin'den sonraki iki bin seneden fazla devam edecek olan politik, ekonomik, medeniyet ve sosyal yapısının feodal düzeni ve ilerleyiş modelinin esasını yarattı(Fusheng ve Xiaoli,2010:26). Çin'de imaratorluklar ve reformlar birbirini izlemişse de 20. yüzyıla kadar hiçbir reform Shang Yang'ın yaptığı gibi başarılı olamamıştır. Fakat çok reformcular, eski düzene kısmen düzeltme ve yenilik getirmekle yetinmiştir. Kökten sistemi değiştirerek modern bir sistem getirmekten zayıf kalmıştır. Yöneticiler eski devlet anlayışıyla modern dünyaya girmiş ve yeni gelişmelere ayak uyduramamışlardır.

Batı Avrupa ise 15. yüzyıldan başlayarak hatta ondan önce bile, Marko Polo gibi gezgin ve bilgin insanların vasıtasıyla; İtalya'daki Medici ailesi gibi zenginlerin bilgi ve araştırmaya

destek vermesiyle uyanmış, bilgi birikimini artırmaya ve dünya hakkında izdenmeye başlamıştır. 1445'te matbaanın kullanılmaya başlaması bilginin yayılması ve gelişiminde çok etkili olmuştur. 15. yüzyılın sonunda Kolombo İspanya kralının desteğiyle zenginlik arayışı için büyük okyanusa yolculuk yaptı, sonuçta yenedünyayı buldu ve zenginliğin kapısını da açmış oldu. Bundan sonra Avrupa devletleri zenginlik arayışı için yarıya girdiler. Modern çağın başlarında gerçekleşen coğrafi keşifler ve bunu izleyen ekonomik, askeri, politik gelişmeler oldu. 17. yüzyıl Avrupası ile 15. yüzyıl Avrupa ekonomisi arasında önemli farklar vardır(Güran,2011:102). Amerikadaki keşifler ve bunu izleyen Asya ve Afrika'yı kapsayan dünya genelindeki ticaret faaliyetleri Avrupa'ya zenginlik getirdi. Birbirini izleyen reformlar Avrupa'da devrim güç ve özerklikleri öncesine göre üstün olan ulusları doğurdu ve bu uluslar benzer durumdaki diğer ülkeleri geride bırakmıştır(Skoçpol,2004:23).

Büyük Britanya gibi ülkeler, yurttaşlar gücü ellerinde tutan elitleri devirdikleri ve siyasal hakların çok daha yaygınlaştığı, hükümetin yurttaşlara karşı sorumlu ve duyarlı olduğu geniş halk kitlelerinin ekonomik fırsatlardan yararlanabildiği bir toplum yarattıkları için zenginleşir(Robinson ve Acemoğlu,2013:13). Büyük Britanya'da yapılan görkemli devrim halkın hakkını daha da genişletti. Halk kendi potansiyel gücünden faydalanma, bilgi edinerek ve zenginlik arayarak kendi statüsünü değiştirme fırsatı yakalamıştır. Toplumda bilgi ve zenginlik birikiminin artması sanayi inkılabının patlak vermesinin ön şartlarını hazırladı. Bilgi ve zenginlik yeni imparatorlukları doğurdu.

Bunun aksine Çin, dünyada olağanüstü değişiklikler yaşanırken bunlardan habersiz, kendi durumundan kanaat bulmuş, çok kibirli ve devamlı devleti dışa kapatmıştır. Peter Avrupa'ya yolculuk yaparak devletlerin farklı siyasi, iktisadi ve sanayi bilgilerini öğrenir. Bunun aksine Kang ve Qian, Çin'in mevcut durumundan hoşnut olarak böbürlenmiştir. Avrupa'dan modern bilgileri öğrenmeyi reddetmiştir. Çünkü onların gözünde dünya sadece Çin'den ibaretti(Fusheng ve Xiaoli,2010:53). Avrupa tüccarları Çin sınırlarına kadar ticaret yapmaya devam etti. Qing hükümeti, bunun kendi siyasal istikrarına olumsuz etki yaratacağından endişe duymuştur. 1661'de Kangxi Vietnam'dan başlayarak kuzey bölgesindeki sakinlerin 17 mil içeriye taşınmasını emredip ve 1693'e kadar sahil bölgesine nakliyeti yasaklamıştır(Robinson ve Acemoğlu,2013:218).

Ming, Qing dönemi Çin'in eski dönemlerine kıyasla yenilikçi ve yaratıcılık bakımından geride kalır. Çünkü eski mevcut teknolojiler ön plandadır. Ming dönemindeki Zhang Juzheng reformu ve bu dönemlerde mısır gibi tarımsal ürünlerin Çin'de üretilmesine

başlanmasından başka önemli yenilikler ortaya çıkmamıştır. Güneydoğu Asya'dan gelen pirincin etkisiyle güneyin ve doğunun daha fazla tarımsal alanları ekime açılmıştır. Pirinç tarımının yüksek verimliliği ve nüfusun artmasını sağlamıştır. Artan nüfus yoğun işgücünü sağlar(Güran,2011:91). Bu dönemlerde başarılı toprak istilaları olsa da bunlar geride kalmış pek gelişmemiş komşu memleketlere yönelik olmuştur. Avrupa ülkeleriyle kıyaslanamazdı. 19. yüzyılın 40. yıllarına kadar Çin Amerika ve Avrupa hakkında pek fazla bilgiye sahip değildi. Ünlü eleştirici Oyang Shu'nun dediği gibi:

Çin sanki eskisi gibi “büyük karanlık” içindeydi. Politik düşünce, akademik düşünce, sosyal yapı, teknoloji, bilimsel bilgi, yoksulluk ve cehalet, yolsuzluk ve bozulma, sınav sisteminden erkeklerin uzun saç bırakması, kızların put boğmasına kadar her şey eskisi gibiydi. Hatta daha kötüye gidiyordu.

Reform ve ilerlemeyi reddetme neticesinde, Çin medeniyeti uluslararası gerici duruma düştü. Sürekli yenilgiye uğruyor ve sürekli tazminat ödüyordu. Yöneticiler ise eskisi gibi aptaldı. Dünyayı bilmezlik korkunç bir şeydi. Ama ondan daha tehlikeli olanı, yöneticilerin kendi menfaâtlerine sıkı sarılması gibi aptallığı idi; o kahraman bir millet evlatlarının çabasını yok edecektir(Fusheng ve Xiaoli, 2010:53).

Tablo 2.3. Çin'in kişi başı gelir düzeyi Avrupa'yla(Türkiye ve eski Sovyet ülkeleri hariç) kıyaslandığında 1990 yılındaki dolar üzerinden M.S.1 -1820 yılına kadar

Yıl	1	960	1300	1700	1820
Çin	450	450	600	600	600
Avrupa	550	422	576	924	1090

(Madison,2007:29-44).

Geçen uzun dönem zarfında Çin'de olsun ya da Avrupa'da kişi başı gelirin büyüme oranı fazla değişiklik göstermemiştir. Kişi başı zenginlik düzeylerinde fazla fark yoktur. Fakat 1700'lere yakın Çin eski gelir düzeyini muhafaza ederken, Avrupa'da yavaş olsa da eskiye nazaran büyük ilerlemeler kayıt edilmiştir. 14. yüzyılda Çin Avrupa'dan zenginken 18. yüzyılında Avrupa'dan fakir bir durumda ve Avrupa zenginlik düzeyinin %65'ine denk gelmektedir. Aralarındaki fark bu dönemden sonra daha hızlanarak büyüyecektir. Ekonominin boyutundan 1820 yılında, dünya gelirindeki payı ise Çin'in %32,9, Avrupa'nın %26,6 idi ve Çin genel iktisadin hacminde dünyada birinci sıradadır (age,2007:44). Bunun nedeni, genelde Çin'in nüfusundaki olağanüstü büyüme, buna eş olarak yeni alanların işlenmesiyle tarımdaki artışa yol açmasından kaynaklanmıştır.

Qing döneminde tahıl üretimi ve verimliği, çay gibi nakit mahsulleri üretimi, hayvancılık ve balıkçılık gibi yan çiftçilik üretimi Song, Ming dönemlerine göre yükselmiş, porselen üretim diğeri Qing döneminde Ming dönemiyle aynı düzeyde kalmıştır(Broadberry, Guan ve Li,2014:39-44). İktisat bu dönemde büyümeye devam etse de bu gerilemenin son anı şimşek gibiydi. İktisadin yapısında yenilikler getirmeden, dünyada hızla gelişmekte olan modern iktisat modeli karşısında statüsünü kısa sürede kayıp edecektir. Nüfusun büyümesi iktisadin büyümesiyle aynı hızda olduğu için refah düzeyinde kaç asırdır ilerleme kaydedilmemiş ve duraklamıştır.

2.1.5. Kanton⁷ Sisteminin Mağlup Oluşu

Kanton güney Çin'i Güneydoğu Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Afrika'ya bağlayan Deniz İpek Yolu'nun önemli noktasındadır. Önceden tüccarlar Romalılar değil, Bombay, Karachi, Şiraz, Bağdat, Damasko, Cairo ve Mekkalıydı; Ortadoğu ile iletişim nedeniyle 627 yılında cami kurulmuş ve halâ küçük bir Müslüman toplumu ikamet etmektedir(M.Scot,2008). Uzun senelerdir Kanton kaya ticaret yoluyla paralel olarak Çin'in ticaretinde ve dış dünyayla iletişiminde önemli rol üstlenmiştir. Çin 15. yüzyılın başlarına kadar dış ticaretle yoğun bir şekilde uğraşmış ve dış dünyayla asırlardır irtibat halinde olmuştur. Deniz ticareti Güneydoğu Asya'dan, Hindistan Okyanusu ve Afrika'ya kadar yapıyordu.

Ming döneminde, sadece 1405-1433 yılları arasında Müslüman ailesinden olan amiral Zhenghe başbakanın desteğiyle yedi defa Doğu Afrika, Körfez Boğazını kapsayan Batı Okyanus'a yönelik 300'ün üzerinde gemi, 400 feet uzunluğundaki hazine gemileri ve savaş gemilerinden oluşan toplam 28 binden fazla personel ile sefer yapmıştır(Wei,2014: 26-30). Bu seferler ticaret ve diplomasiyi ileri sürmek için yapılmıştır. Zhenghe'nin ölümünden sonra, devlet içindeki karışıklık mahkeme kararıyla uzak okyanuslara deniz ticareti yasaklandı. Bu zamana kadar Çin, Avrasya'da teknolojik, tarım, askeri, icat ve ticari alanlarda üstünlüğe sahiptir(Deng,2000:1-28).

Zhenghe deniz seferinin ne kadar iktisadi önem yarattığı hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak zordur. Ama onun seferine katılan gemilerin sayısı ve büyüklüğü, adım attığı güzargahlar, katılan insan sayısı ve teknolojisi, yaklaşık altmış yıl sonraki Kolombo'nun deniz seferi ve ondan sonraki Avrupa seyyahlarıyla karşılaştırıldığında çok ileri düzeydeydi ve Avrupa'nın orta asırlardaki deniz seferlerini gölgede bırakıyordu.

---

⁷ Kanton bugün Guang Dong olarak bilinen Çin'in güneydogüsündeki liman şehridir. Qing döneminde sadece bu şehirde dış ticarete izin verildiği için kanton sistemi bundan gelmektedir.

Avrupa bilgi ve zenginlik arayışına girişmiştir. Yeni toprak ve ticaret alanları bulmak için yöneticilerinden destek ve teşvik görerak seferler düzenlerken, Çin bunun aksine teknolojik ve insan kaynakları bakımından daha ileri düzeyde olmasına rağmen, deniz seferini kendi yönetimi açısından zararlı kabul ederek yasaklamıştır. Bu, Çin'in siyasi kültüründeki dönüm noktası olmuş, yirminci yüzyıla kadar devam etmiş “içine kapalı dönem”in başlangıcı olarak anılmaktadır. Avrupa Çin'den farklı siyasi kültür geliştirerek daha dışa açık, kapsayıcı yöntemle modern bilgi ve araştırmanın gelişmesine, alışverişine ehemmiyet vermiştir. Çin aksine içine kapanarak yönetim sistemi tarımla ilgili sektörler dışında serbest ticaret, sanayi kültürü ve icadın gelişmesine engel olmaktadır. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar dünya iktisadını yönlendiren güç Çin olmaktan Avrupa'ya geçiyor(Maddison,2007:17).

Kıtasal genişliğe ve olağanüstü nüfus avantajına sahip olduğu için Çin devlet içinde büyük iç piyasaya sahipti. Devletin 45 binden fazla farklı bölgelerindeki kasabalarında tarım üretiminin %20-40 civarındaki üretimi pazarlanıyordu. İhtiyaç sebebiyle devlet kontrolünde kısmen dış ticaret yapılıyordu, savaş atları, ilaç ve para basımında gerekli metalleri satın alabilmek için çay, tekstil ve el-işlemlerini ihracat yapmıştır(Deng,2000:4-5). 16. yüzyıllarda Portekizler başta olmak üzere Avrupalılar Çin'in güney taraflarındaki sınır bölgelerinde yoğun ticaret yapılıyordu. Bu dönemlerde Avrupa'nın çay, porselen ve ipek gibi ürünlere olan ihtiyaçları artmıştır. Yasa dışı kaçak ticaretler yapılıyordu, bazen Çin'i rahatsız edecek hareketlerde bulunuyordu.

Çin 18. yüzyılın başlarında ticareti düzenlemek ve barışı korumak için Kanton'da dış ticaret yapmaya izin vermiştir. Başka bölgelerde dış ticaret yapmak, yabancıların Çin'in iç bölgelerine girmesi yasaklanır. Ticaret Çinli memurların sıkı yönetimi altında yapılıyordu. Normalde yabancı şirketler Jesuitları ya da başka dil bilen yabancıları Çin yöneticileriyle tercümanlık yaptırmak için çalıştırmak zorundaydı. 1757'den önce yabancılar ailelerine Makao'da ev kira verilmesi yasaklanmıştır(VanDyke,2007:13-78). 1793 yılında İngiltere Qing'le normal diplomatik ilişki kurmak ve ikili ticaret yapmak için Doğu Hindistan şirketinden King Georci elçi olarak gönderdi ve o Qianlong ile görüşerek İngiltere'nin taleplerini iletğinde şöyle reddedilmiştir:

Biz hiçbir zaman kurnazca yazılmış dosyalara itibar vermiyoruz. Hem senin devletinin sanayi ürünlerine asla ihtiyacımız yoktur. Bu yüzden, ey kral, senin elçi göndererek payitahtımızda buldurmana gelince, göksel düzenlerimiz kralınızla uyuşmuyor. Biz şuna içten inanıyoruz ki devletinin bizden hiçbir

avantajı yoktur(Karsh,2008:6).

Şartlar öyle olsa da ticaret çok kârlı olduğu için İngiltere başta tüccarlar ticarete devam etmiştir. Şeker ile çay İngiltere’de günlük istimal haline geldiği gibi, sigara ile afyon istimalı Çin’de yaygınlaştı ve sosyal, politik kültüre dönüştü. Ming’in sonraki dönemi ve Qing döneminde erkek ve bayan, genç ya da yaşlı hepsinde sanki tütün borusu mevcuttur(Wen,2014:32-33). Yabancıların Qing’den satın alacak çok şeyleri vardır. Buna karşılık ellerinde satın verecek fazla şeyleri olmadığı için ticaret açığı yaşanıyor ve bu İngiltere başta yabancı devletlerin lehine mal olmuştur.

18. yüzyılın son dönemlerinde çay Doğu Hindistan şirketinin satın aldığı ürünlerin %60’tan fazlasını oluşturuyordu. Qing hükümeti, bunu gümüşle finans edilmesini talep ettiği için İngiltere gümüş sıkıntısı çekmiştir. Aksine Qing hükümeti bundan büyük kâr elde ediyor ve gümüş fazlasıyla Çin’e yönelmiştir. Çay, 1834 yılında İngiliz toplam gelirin yaklaşık %10’unu sağlıyordu, vergiden kaçak giren çaylar dahil değildi. Çin’de gümüşten başka, İngiltere ürünlerine ihtiyaç fazla olmamıştır(Keay,2011:446). Çay satın alabilmek için İngiltere Hindistan’da afyon üretimini genişletti, tekstil ürünlerini Hindistan’a satarken, Hindistan’da ürettiği afyon ve pamuğu Qing’e sokuyordu ve bunun karşılığında, çay satın alarak Avrupa’da satıyordu.

Genellikle afyon İngiltere’ye büyük kâr sağlıyordu. Ticaret İngiltere’nin yararına oldukça Qing zararlı çıkmaya başladı ve gümüş dışa aktı. Buna mani olmak için, 1796 yılında Qing emirnameyle afyon ticaretini yasakladı; yabancı tüccarlar ise, bunu nazara almayarak Kanton’da ticaret zorlaştığından, Lintin’de afyon ticaretine devam etti(M. Scott,2008). Hukuken afyon ticareti yasaklanmışsa da rüşvete alışmış Qing yöneticileri İngiltere’nin afyon ticaretini kolaylaştırıyordu. Afyon üretimi hızla arttı ve piyasanın genişlemesiyle fiyat da düşüş gösterir. Normal Çinli bile afyon tüketebiliyordu. 1773 yılında, Hindistan’dan Çin’e yılda bin sandık (60 ton) afyon girdiyse, 1828’de 13 bin sandığa yükselir ve 1836 yılında bu sayı ikiye katlanmıştır(Keay,2011:447).

Afyonun değerli eşya haline gelerek fazla tüketilmesi hem iktisadi hem de siyasi olarak Qing’i endişelendirmiştir. Qing bunun önünü almak için tedbir almak istese de yöneticilerin rüşvete verilmesi, düzensizlikler nedeniyle başarılı olamamıştır. İngiltere ise, yüksek kâr kazanmakla yetinmiyor, bundan daha fazlasını yani Çin piyasasında serbest ticaret yapabilme hakkı kazanmak düşüncesinde olmuştur. 1839 yılında Qing gümüşün dışa akmasını ve bundan doğacak problemleri engellemek için afyonu ticaretini bertaraf etmek için Lin

Zexu'nu görevlendirir. Lin Zexu tüm afyonların teslim edilmesini talep eder ve afyonları yakar. Bunun üzerine İngiltere savaş ilan etmiştir(M. Scott,2008). Aslında, o dönemlerde basın ve buharlı savaş gemileri Qing'e getirilmişti, bunun sayesinde yabancıları ortak menfaât üzerine bir araya getirmekle beraber güç dengesini çoktan Avrupa tüccarları lehine değiştirmiştir ve cesaretlendirmiştir. Afyon'un yakılması sadece İngiltere'ye Çin'e savaş açmak için bir bahane olmuştur.

Afyon savaşıyla İngiltere Çin'in kapısını zorla açtı, bu Kanton ticaret sisteminin sonlanması anlamına geliyordu. Kanton ticareti modern dünya ekonomisinin gelişmesi için önemli katkıda bulunmuştur. 1700'den 1842 yıllarına kadar yabancıların çay ve porselene olan talebi yükseldi. Çin üretimi artırarak günbegün artan talebi karşılıyordu. Ticaretin artmasıyla dünya ticaretini daha da integrasyon olmaya, kapital Çin'e akmaya devam ediyordu. Dünya çapında gümüş ve ürünlerin hareketliliği artarak finansal kurum mükemmelleşmişti(VanDyke,2007:160-76). Afyon savaşının patlak vermesiyle İngiltere, Pearl Nehri ve Yangze Nehrini geçerek Pekin'e yaklaşınca Qing anlaşmaya varmak istemiştir. Lin Zexu ise savaşın patlak vermesinden sorumlu tutularak sürgün edilmiştir (Karsh,2008:82). İlk afyon savaşıyla kanton sistemi artık sona ererek Çin'de yeni bir dönem başladı. Çin, bu savaşla bir asır sürecek olan yarı sömürge dönemine girmiştir. İngiltere birbirini izleyen eşitsiz anlaşmalar imzalatarak Çin'deki bazı bölgelerde serbest ticaret yapma yetkisi ve özel hak kazandı. Bunu başka sömürge devletler de takip etmiştir.

2.1.6. Çin'in Gerilemesi ve Japonya Hegemonyasının Doğuşu

19. yüzyılın ortalarında Çin 1839-42 yıllarındaki birinci Afyon Savaşıyla, Japonya ise 1850 yıllarında Amerika tehdidi altında kalarak kapılarını yabancılar açmıştır. Yabancı tehdidi her iki devleti derinden etkilemiş ve reform yaparak kendilerine bir çıkış yolu bulma girişimine zorlamıştır. Meiji reformuyla Japonya kısa sürede gelişmiştir. Japonya dünyada batılı olmadan modernleşen, Asya'daki ilk ve tek devlettir. O modern büyük güç statüsüne girerek ve Doğu Asya'da Japon hegemonyasını kurmayı başarmıştır. Çin'de ise, reformlar başarısızlıkla sonuçlandı ve daha da geriye giderek, dünya iktisadındaki lider güçlerin biri olmaktan yarı koloni durumuna düşmüştür. Japonya reformunun başarılı olmasının ve Çin reformunun başarısız olmasının nedenleri ve sonuçlarındaki farklar bu ülkelerin kaderini derinden etkilemiştir.

Meiji dönemi (1868-1912) Japonya'nın istikrarını elde etmiş, sanayileşmeye teşvik etmiş, eğitimi modernleştirmiştir ve hükümet yapısını güçlendirmiştir. Bunun sonucunda politikal,

iktisadi ve sosyal yapısının hızlı modernizasyon olmasına neden olarak, Japonya'yı Asya ve dünyadaki siyasal ve iktisadi büyük güçlerden birine dönüştürmüştür (Gordon, 2000). Japonya ruhu ve Batı teknolojisi bu dönemde ön plana çıkmıştır. Japonlar Qing'in aksine yeni teknolojilerin fiyatından onun nasıl yapıldığına daha önem vermiştir. Batı teknolojisine ve modern eğitime önem verip, devlet yapısını oluşturmakla beraber gelenek Japon kültürüne sıkı sıkı sarıldı. Üstten-alta yapılan reformun başarısında, hükümetin liderliği kilit rollerden birini üstlendi; bu liderlik Çin'in şanssızlığıydı ve Manchu yöneticileri çok yozlaşmış ve muhafazakâr durumdaydı(Yongming,2004:69).

Shogun hükümeti yönetiminde, Japonya'da tarımsal ekonomi hakim, askeri ve sanayi teknolojileri zayıf durumda, devlet yüzlerce yarı bağımsız lordlar tarafından yönetiliyordu. 1868 yılında Japonya yarı koloni olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Shogun hükümeti yabancı güçlerle savaşa girmek istemiştir. Eğer öyle olduğu zaman reform yapmayı güçlendireceğinden Japonlar mevcut hükümeti değiştirmenin zaruri olduğunu anlamışlardır(Yongming,2004:72).

Meiji hükümeti geldiğinde Batı'nın bazı yönetim şekli ve fikirlerini adapte ederek zengin devlet ve güçlü ordu kurma politikası izlememiştir. Batı devletlerini yakalamayı, devlete güç ve zenginlik kazandırmayı hedeflemiştir(Gordon,2000). Devletin bütünlüğünü korumak için halka İmparatorun devletin birliğini korumadaki sembolik rolünü ve Japon kültürünün ortak gelenek ve inanişaya sahip olduğu hakkında başarılı teşvikler yapmıştır. Bu dönemde Japonya Batının kendinden ileri gittiğini fark ederek, onlara göre geride kaldıklarını görmektedir. Savaşarak memleketi kurtaramayacağını, en iyi çözümün Batı'nın bilgi ve teknoloji avantajlarını öğrenerek, sanayileşmiş ve güçlü askeri güce sahip yeni bir Japonya kurmanın seçim değil zaruret olduğunu kavramıştır.

Japonya'da Meiji yönetimi ilk zamanlarında, bu döneme kadar dünyada eşi benzeri bulunmayan dünya genelinde bilgi arayışına yolculuklar düzenlenmiştir. Hedefleri Japonya'nın temelini güçlendirmek ve modernizasyon yapmak için Japonya'ya uygulanabilecek en iyi model aramaktır. 1871'den 1873'e kadar dünyayı çevreleyerek devam eden bilgi arayış seferinde elli yüksek makamlı yönetici, bunlara eşlik eden çok sayıda öğrenci ve elit turistler vardır(Jansen,2002:355). Misyoner Verbeck Japonlar'a sadece beş devleti dolaşmasının yeterli olduğunu, bunları öğrendikten sonra başkalarının zaman harcamaya çok öneminin olmadığını teklif ettiğinde Japonlar:

Daha kapsamlı olarak, Kuzey Amerika'dan Batı Avrupa'yı içinde bulundurmuş

dünyayı çevreleyerek 12 gelişmiş düzeydeki devletleri dolaşmış, onların yönetim şekli, ticaret, sanayi durumu ve sosyal yapısındaki değişmelerden eğitim düzeyine kadar çok yönlü araştıma ve karşılaştırmalar yapmıştır. Onlar gözettiler, öğrendiler ve seyahetinde Japonlar'ın modernizasyon yapmaya ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir... Kido seyahetinde en çok Amerika'nın eğitiminden etkilendiğini, hiçbir şeyin Japonya için okul kadar acil olmadığını; sarılmaz mustahkam, devletin temelini kurmadan biz devletimizin prestijini binlerce yıl yükseltmeyiz... Halkımız ile Amerikalılar ya da Avrupalılar arasında bir fark yoktur. Her şey eğitimedir, yani eğitimin eksik olması demiştir(Jansen,2002:355-7).

Japonya'yı içine kapanık, geride kalmış bir durumdan, gelişmiş durumdaki Batı devletleri statüsüne kavuşturmak için, Meiji liderliğinde başlattığı siyasi, iktisadi, sosyal ve eğitim alanlarındaki reform başarılı olmuştur. Reform nedeniyle Japonya kısa zaman içerisinde zengin, modernleşen ve kudretli askeri güce sahip olan büyük güç haline gelmiştir. Reform Japonlar'a ucuza mal olmamıştır. Ama reform yapmaya engel olan Çin yönetimi için reform yapmamanın bedeli daha da pahalıya mal olmuştur. O dönemlerde Japonya ve Çin benzer durumdaydı. Feodal düzen mevcuttu ve içine kapalı politika izliyordu. Mevcut elitlerin dünyadaki gelişmelerden fazla haberi yoktu ya da olsa da kendi menfaatlarını düşünerek değişiklik yapmaya engel oluyorlardı. Japonlar mevcut yapıyı değiştirerek yerine ilerici görüşe sahip siyasi liderliğe kavuşabilmiştir. Meiji hükümeti baş olarak modernleşmeyi destekler. Çin'de durum farklıydı. Mevcut Manchu hükümdarları ve devlet içindeki elitler değişmeye var gücüyle engel olmuştur.

1860-1896 yılına kadar yapılan “kendini Güçlendirme” politikası büyük bir başarı elde edememiştir. Bunu, Liang Çiçao ve Kang Youwei önderliğinde 1898 yılında başlatılan “Yeniliğe Göçme” hareketi izler. Ama bu sadece 100 gün devam edebilir. Reform Batıya yetişmek için merkezîyetçi hükümet, memurluk imtihanının ortadan kaldırılması, yeni eğitim sistemini getirerek üniversitelerin açılması ve modern bilgilerin öğretilmesi, siyasal özgürlük, adliye hakkının verilmesi gibi reform programını önermiştir. Eğitim sistemiyle yeni nesil gençleri eğitmek ve Çin'i modernleştirmek için kullanmak, mühendislik ve felsefe alanlarında eleman yetiştirmeyi önermekle başka alanları da kapsamıştır.

Sonuçta, mevcut yöneticiler bunu kendi statüsüne alternatif olarak algılamıştır. Mevcut güç sahibi olan bürokrasiyi tehdit olarak gördüğü için bürokrasinin değişimiyle kendi güç ve zenginliklerini kaybetmek istemiyordu. Bu yüzden reformlar başarısızlıklarla sonlanmıştır.

Daha da önemli olanı ise İmparatoriçe Dwager Sişi'den gelir. Çünkü o kendi mevkinin sarsılmasını istemiyordu ve onu korumak için reforma karşı çıktı; Kang ile Liang'ı sürgün etmiştir. Japonya 20. yüzyıla Doğu Asya'da yükselen büyük modern güç olarak girerken, Çin daha da gerilemiştir. O hem içten hem dıştan gelen tehlikelerle başa çıkamayan, yarı koloniliğe daha derin batan, sömürücü güçlerin karşısında aşağılanan bir durumdadır.

İki devletin arasındaki farkın nasıl ortaya çıktığının nedeni ise, Japonya Batı tecrübesini kabul etti, daha rekabetçi, kapsayıcı ve ilerlemeye açık genişleyiciydi. Bu dönemde Japonya Batı'nın gerisinde değildi, kapsamlı planlama ve sıkı çalışma Japonya'yı bu seviyeye yükseltir(Jansen,2002:359-60). Çin, Qing yönetiminin son dönemlerinde bile, hükümet tüm önemli alanları yani, politika, sanayi, büyük ticaret, teknoloji, tuz, demir, tütün gibi üretim faaliyetlerini tekeline almış durumdadır. Çin'de sosyal serbestlik olmamakla birlikte, serbest sanayi de yoktu. Hükümetin sıkıyönetim ve gözetimi olmadan girişimlerde bulunmak mümkün değildir. Tarım hariç başka alanlarda dile getirecek gelişmeler olmadı. Bir grup elit gücü elinde bulundurmuş olup mevcut statüsünü korumak için özel girişim, serbest sanayi, bilgi ve yönetim kurumlarının gelişmesine engel olmuştur.

2.2 Hindistan: Hegemonya'dan Sömürgeciliğe

Hindistan M.Ö. 4. yüzyılda Kautilya'nın yaptığı reformlarla ekonomik ve siyasal olarak kökten değişiklik yaşamış, merkezileşmiş yönetim ve birliğe kavuşarak imparatorluk geleneğini sahiplenmiştir. Hindistan'ın birliğe kavuşması, her alanda reformların yapılması ülkeye zenginlik ve güç kazandırmıştır. Uzun tarihi süreç içerisinde yönetimlerde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Ama Hindistan dünyadaki önde gelen ekonomik güç konumunu yüzlerce yıl korumuştur. 18. yüzyılın başlarında Aurengazep'in ölümüyle onun başlattığı ekonomik reformu durdurulmuş ve devlet iç karışıklıklara maruz kalmıştır. Bunlar ülkenin zayıflamasına yol açmış, yabancı ülkelerin bundan istifade ederek ülkeyi ele geçirmesine ortam hazırlamıştır. Reform uygulayıp dünyadaki gelişmelerden yararlanarak gelişmeyi başarmaya elverişli ortam bulamamıştır. İngiltere yönetiminde ülke ekonomisi eşitsiz rekabet, sömürgecilik ve sanyisizleşme gibi ilgisiz politikalara maruz kalmıştır. Devlet sistematik yıkıma uğrayarak, dünyadaki önde gelen sanayi güçten 20. yüzyılın başlarında hammadde üreten fakir bir duruma düşmüştür.

2.2.1. Kautilya ve Birleşmiş Hindistan

Günümüzdeki Hindistan binlerce yıl dış dünya ile doğrudan iletişim, ticaret, göçler ve etkileşimin ürünüdür(Tharoor,2013:1). Hindistan coğrafi konumdan kıta parçası olarak

tanımlanmaktan ziyade, binlerce yıllık ticari, kültürel, fikir ve dini iletişimler, işgaller ve göçler sonucunda doğan bir medeniyet ve kültürel çeşitliliği içerir.

Çin, Sarı ve Yangtzei Irmakları ile nimetlendirildiği gibi Hindistan, Hindi ve Ganga Irmakları ve onu çevreleyen büyük verimli arazilerle sahiplendirilmiştir. Hindistan medeniyeti bu alanları merkez yaparak doğup gelişmiştir. Pek çok kavimlerde olduğu gibi Hindistan büyük alanlara, zengin medeniyet, gelişmiş iktisat ve Çin ile karşılaştırılabilecek kalabalık nüfusa sahip olsa da siyasi birlik yapabilmede komşusu olan Farslara kıyasla çok başarılı olamamışlardır.

Aleksandır Makedoniski istilası Hindistan'a kadar ulaşana dek Hindistan'da güç merkezleşmiş bir birleşmiş devlet mevcut değildi. Kautilya, Aleksandır ordusunun karşısında küçük parçalara bölünen ve kabileci devletçiklerin ardı ardına yenilgiye uğradığı bir ortama şahit olur. O toplum için en kötü olanın anarşi olduğunu, Hindistan'ı kurtarmanın tek yolunun ise tek, güç merkezleşmiş, birleşmiş Hindistan rüyasını gerçekleştirmekte olduğu kanaatinde bulunmuştur.

Kautilya ve onun çocuk yaşından beri eğittiği öğrencisi Chandragupta Hindistan'ı birleştirmek için çabalanmıştır. Bu koalisyon, fırsatı değerlendirme ve güç kullanma gibi gerçekçi siyasal eylemler aracılığıyla mevcut 16 krallığın tek bir imparatorun yönetimine girmesiyle elde edilebilirdi. Kautilya düşmanı zayıflatmak için kuşatma gerektiğini, ele geçirilen topraklarda barışın korunmasını savunur. Karışıklıklar olduğunda cezalandırarak, vergiden muaf tutarak barış sağlanmasını, bunlar işe yaramadığında nüfus yoğun alanlardan uzak düşman topraklarında savaş alanı seçerek fethedilmesini savunur(Kautilya,1915:575). Ona göre nüfus korunmalıydı ve nüfus olmayan alanların fetih edilmesi yararsızdır. M.Ö. 321 yılında Chandragupta Maurya Nanda krallığını ele geçirerek Maurya imparatorluğunu kurmuştur(Thapar,2003:175).

Maurya devletini diğer krallıkları ele geçirerek genişletmek amacıyla mücadele yapmıştır. Düşman karşılığı güçlü olduğunda uygulanması gereken stratejiler konusunda Kautilya:

“Ticaret ve tarım üretimine bozgun yapmak, liderlerini gizli yok etmek yoluyla devletini terk ettirmeye zorlamaktır. Hareket başlatmak için uygun ortam, düşman için olumsuz durum olduğundadır. Düşman hastalıktan, açlıktan zarar gördüğü ve müdafaa gücünden yoksun olduğu, işgal altındaki birlikleri ve ittifak ordularının perişan olduğu dönemde kuşatma başlatabilir. Bizim açımızdan, fetih için yeterli gıda, ham madde, makine teçhizatlar, silah, elbiseler, emekçiler vb.gerekli şeyler hazır olmalıdır”(Kautilya,1915:576).

Harita.2.2. Hindistan'daki İlk İmpratorluk Mauryan İmpratorluğu M.Ö. 297- 250

Kaynak, <http://mauryanempire16.weebly.com>, erişim 03.01.2018

Maurya, hocası ve danışmanı Kautilya yardımıyla çok başarılı fetihler gerçekleştirir. İskender'in ölümü ve ordularının batıya çekilmesi nedeniyle ortaya çıkan güç boşluğunu, yerli güçler arasındaki ayrışmalarından doğan fırsatı değerlendirerek alanını Hindistan'ın orta ve kuzeybatısına kadar genişletir. İskender M.Ö. 326'da batıya geri dönüşünden sonra İndus Vadisi'nde fethettiği yerleri hızla kaybeder. Mauryan ise kıta parçasının büyük kısmını kapsayan geniş alanda siyasi birliği başarır ve Hindistan tek bir gücün egemenliğine girer(Thapar,2003:175-205). Hindistan bu dönemden başlayarak yeni bir değişim sürecine girmiştir. Eskisinden farklı olan kabileci yaşamdan güç merkezietçi emperyalizme dayalı siyasi anlayış ortaya çıkar. Birlik nedeniyle kendi bölgesinde hegemonya güç olmaya başlayacaktır.

Maurya döneminde devlet bürokrasisi geliştirilir. Para birliği, ölçü birliğe getirilir. Siyaset ceza ilmi görüşü ilk dönemde yaygın ideoloji durumuna gelir ve ceza kanunları daha da geliştirilir. Toplumda kast sistemi devam ettiği için cezalar herkes için eşit anlamına gelmemektedir. Alt kast kesime katı cezalar uygulanırken üst tabaka hafif ya da cezadan muaf tutulur. Arthaashastra'ya göre suçun niteliği ne olursa olsun, suçlu olan herhangi Brahman'a işkence verilmeyecektir(Kautilya,1915:315).

Yönetim eski kabileci devletlere göre yüksek derecede organize edilir. Devlet toprakları illere ayrılır, iller ilçelere ve ilçeler ise kasabalara ayrılır. İl başkanları doğrudan Kral tarafından seçilir ve ona karşı sorumlu olur. Egemenlik yalnızca yardımla mümkün

olduğundan dolayı, kralın bakanları işe koyması ve onların görüşlerinden istifade eder(Kautilya,1915:315). Tayin edilen bakanların yetenekli ve dürüst olması ön şart olur. Bu dönemde memurlara maaş bağlanır.

İmparatorluğu tek bir merkezden yönetmek zor olduğu için illere bölerek bakanların yardımına ihtiyaç duyulsa da, bakanların Kral'a tavsiyeler verme görevi vardır ve onun kararlarını reddetme yetkileri yoktur. Bu da pek çok devletlerde görüldüğü yönetimdeki bir zayıflığı kendisiyle beraber taşır. Kral güçlü olduğu dönemde devlet birlik ve barışı koruyarak refah kazanabilir. Zayıf ve beceriksiz biri yönetime geçtiğinde tüm devlet yönetim sistemini olumsuz etkiler. Çünkü Kral devlette merkezi sütun konumunda olduğundan, ondaki zayıflık devletin çökmesine kadar gidebilmektedir. Mauryan İmparatorluğu kurucusu Maurya'dan Aşoka'ya kadar yetenekli krallar tarafından yönetilir. Devlet kurumları geliştirilir, iyi politikalar üreterek iktisat geliştirilir ve yeni alanlar sürekli fetih edilerek toprak genişler.

Aşoka yönteminin ilk dönemlerinde kanlı savaşlar yoluyla devlet daha da genişler. Hükmettiği imparatorluk bugünkü Afganistan'ın yakınlarından Bangladeş'e kadar uzanıyordu ve güneyde sadece üç küçük krallık-Çera, Çola ve Pandya-bağımsız kalmıştır (Ponting,2011:184-5). Mauryan yönetiminde, özellikle Aşoka, Hindistan kıta parçasının büyük kesimi tek bir yönetim altına girmiştir. Fakat bu durum çok kısa süre devam etmiş ve Aşoka'nın ölümüyle imparatorluk sarsılır. Sonraki takipçileri olan Gupta ve Kuşan imparatorlukları güçlü askeri, iktisadi ve gelişmiş yönetim sistemine sahip olsa da tiki Babur tarafından 16. yüzyılda kurulan Moğol yönetimine kadar devam ede gelen devletlerin hiç biri Maurya dönemindeki birliğe ulaşamamıştır.

İndus ve Ganj vadesi Hindistan'ın güneyine göre bu dönemlerde ticaret, tarım ve sanayi olarak daha da gelişmiştir. Bunun nedenleri ise eski dönemlerdeki iktisadi yaşamın ve gelir kaynağının çekirdeğini tarım ürünleri oluşturduğundan, nüfus açısından kalabalık, bol verimli topraklara sahip olan bu alanlar iktisadi yaşamın gelişmesine elverişli ortam hazırlamıştır. Diğer yandan, kuzey güneye göre önemli ticaret yollarına yani ipek yoluna daha coğrafi açıdan yakın olduğu için uluslararası piyasaya daha kolay ulaşabiliyordu. Zenginlik hükümdarların ve işgalcilerin başlıca hedefleri olduğundan, Hindistan da hüküm süren hanedanlıklar ya da dıştan gelen işgal güçlerin öncelik hedefleri bu zengin kuzey bölgeleri ilk ele geçirme tercihlerinde olmasındır. Bunun nedeni ise, ekonomik avantajlar sadece fethedilecek bölgelerin toprağı ve kaynakları değil kampanyanın doğasıydı. Zengin komşularına karşı büyük ölçekli kampanyalar ganimet kaynağıydı, esirler emek olarak

kullanılabilir (Thapar, 2003:177). Taki, ipek yolu ticareti önemini kaybedip ve okyanus ticaretinin üstünlük kazanmasına kadar durum öyle devam etmiştir. Yakın dönemlerde ise güney sahil bölgeleri Avrupa sömürgecilerinin öncelik hedefleri olur.

Mauryan imparatorluğu Hindistan kıta parçasının büyük bir kısmında yani güney hariç kendi egemenliğini kurduğundan, geniş ve zengin alanlar birliğe kavuştuğu için barış sağlanmış. İç piyasa genişlemiş, iktisat ve ticaretin daha gelişmesine ortam hazırlanmıştır. Yönetimin önceki dönemlerinde gelen liderler zenginliğin artırılmasına çok önem göstermiştir. Devletin zenginliği, liderlerin iktisadi faaliyete elverişli ortam hazırlamak için iyi politikalar üretmesi, yasaları geliştirmesi ve devlet kurumlarını sağlamlaştırmaya büyük ilgi duymasından kaynaklanmıştır. Bunların sonucunda Mauryan kendi döneminin en gelişmiş ekonomik toplumları olan Han, Roma ve Fars imparatorluklarıyla kıyaslanabilecek duruma yükselmiştir.

2.2.2. İktisadi Yaşam

Hindistan ekonomik olarak tarım sektörü ağırlıklı olan iktisadi yapıya sahiptir. Kautilya'nın yaptığı reformlardan sonra devlet ekonomisi düzenlenmiş, vergi, mali, sanayi, ticaret vb. alanlarda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Mauryan İmparatorluğunun son dönemlerinde yönetimde bozulmalar yaşanarak gerilimler ortaya çıkmıştır. Ama genel olarak Hindistan Kuşan ve Gupta dönemlerinde bile nispi barış ve ekonomik ilerleme kaydetmiştir. Hindistan coğrafik avantajlarından önemli bir biçimde yararlanarak suyolları ve İpek Yolu aracılığıyla yapılan uluslararası ticarete yoğun bir şekilde iştirak etmiştir. Dış ticaret ekonominin gelişmesinde olumlu etkide olmakla beraber devletin önemli gelir kaynağından biri konumunda olmuştur.

2.2.2.1. Ulusal Ekonomik Sistemin Kurulması

Mauryan yönetiminin çökmesi hakkında Aşoka'nın son dönemlerde Budizm'i kabul etmesi ve siyasal anlayışında dönüşüm yaparak barışçıl, şiddete başvurmamak politikası uygulayarak canlı varlıkları öldürmeyi yasaklamasına, bunların ise askerlerin savaş ruhuna olumsuz etki yaratarak düşmanlarını cesaretlendirdiğine atıf eden iddialar mevcuttur. Fakat bu sorunun tam anlamıyla açıklanabilmesinde yeterli olmaktan uzaktır. Yeni fetih edilen alanlarda yönetim iyi pekiştirilmemiştir. Budacılığa öncelik vermesi Brahmanları rahatsız etmiştir. Ama en önemli neden ise Aşoka'dan gelen taht varislerinin yeteneksizliğinden devlette siyasal istikrarı ve barışı koruyamamasıdır.

Aşoka'nın varislerinin taht kavgaları iç savaşta, bölünmeye, ekonomik gerilemeye neden olmuş; bunu takip eden dışarıdan gelen saldırılarla imparatorluğun hızla bir dizi küçük devlet şeklinde parçalanmasına yol açmıştır(Ponting,2011:185). Devletin oldukça genişlemesine rağmen bölgeler arasındaki ulaşım altyapı geliştirilmemiştir. Sürekli yapılan fetih ve lüks inşaatlar mali yük olmuştur ve bunu karşılamak için halka fazladan vergi yüklenmiştir. Bir de Aşoka'nın Budizm'i kabul etmesi ve ona fazla önem vermesi Brahmanların karışıklığına neden olur.

Sonraki taht varislerinin toplumun sosyal, iktisadi ve mali problemlerine çözüm üretebilmekten uzak olması ve birde taht maceralarına kapılarak zayıf düşmesi rakip güçler için son derece iyi bir fırsat olarak değerlendirilir. Mauryan yönetimi rakiplerine karşı gelmekten aciz kalır ve yerini başka devletlere bırakmaya mecbur kalmıştır. Sonraki devletler içinde en önemli olanları ise Kuşan ve onu takip eden Gupta imparatorluklarıdır. Bunlar tüm Hindistan'a hakim olamasa da, kuzey bölgelerin çoğunda birliği ve istikrarı korumada çok başarılı sayılır. Bu dönemlerde Hindistan, yani genellikle kuzey nispi, uzun bir dönem iç istikrara kavuşur.

Maurya, Kuşan ve Gupta yönetiminde devam eden uzun süre iç istikrar tıpkı Çin'deki Han dönemine benzer önemli iktisadi, sosyal ve teknolojik ilerlemelere neden olur ve Hindistan tarihindeki altın dönemlerinden biri olarak değerlendirilir. Devlet iktisadi faaliyetlerde ve devlet hazine gelirinde tarımsal ürünler hayatı önem taşıyorsa da bu dönemlerde ticarete de önem verilmiştir. Sanayi ve madencilikte de büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönemlerde, hükümetin iktisadi faaliyetlerin gelişmesine yön vermesi önem taşır. Mallardan aşırı kâr elde etmek yasaktı. Ticaretin kurallara göre yapılmasını nezaret edecek memurlar tayin edilmiştir.

Madencilik faaliyetlerinin devam etmesi, üretim yapılması, kereste, fil ormanları devlet tarafından tekel edilmişti. Devletin hayvancılık, ticaret, ulaşım yollarının (hem kara hem su yolu) yapımı ve pazar şehirlerinin geliştirilmesi için imkân sunmak görevi olmuştur (Kautilya,1915:62). İnsan ve malların dolaşımına ve fazla ürünlerin ihtiyacı olan bölgelere kolay ulaşımı için devlet desteğiyle uzun karayolları yapılmıştır. Loncalara zanaat ve ticaretini yürütebilecek ayrı bölgeler taksim edilmiştir. Loncalar ürünleri depoluyorlar ve mal sıkıntısı olduğunda halkın kullanımına piyasaya sunmuştur(Vdyapith,2012:165-174).

Kıymetli taşlar, içki, kumar, fil, kuş ticareti vb. iktisadi faaliyetlerden sayılır ve onlardan alınan vergi hazine gelirinin artırılmasına katkı sağlar. Sanayi ürünleri gelişmiş durumdadır.

Magadha mobilya, halı ve araçlarla; Indo-Bumese ise hoş kokulu, kıymetli taşlarla, Bengal ile Orissa pamuklu kumaş ve fillerle meşhurdur(Chandra,1977:68).

2.2.2. Dış ticaret

İndus ve Ganj vadileri verimli topraklar ve su bol olduğu için tarımın gelişmesine elverişli ortam hazırlamıştır. Bol doğal kaynaklar ve yoğun nüfus iktisadi faaliyetlerin canlanmasına faydalı ön şart tatmin etmiştir. Mauryan döneminden başlayarak bu alanların siyasal birliğe kavuşturulması, toplumun eski kabileci yaşam düzeyinden yasa ve kurumlara bağlı olan yeni devlet anlayışıyla organize edilmiştir. Bu mevcut kaynaklardan etkili biçimde yararlanma fırsatı sunarak iktisadi yaşamın gelişmesine imkân sağlamıştır.

Devlet dış ticareti gelir kaynağının önemli bir kısmı olarak olumlu karşılaması ve siyasal açıdan destek ve teşvik vermesi bu dönemin özellikleridir. Ticaret hükümet tarafından düzenleniyordu ve vergiye tabi tutuluyordu. Ticaret hükümetin gözetimi altında olmakla beraber mineral kaynak arazileri devlet tekelindeydi, üretim ve dağıtım ise yönetim tarafından belli düzeyde kontrol ediliyordu(Vdyapith,2012:165-174). İhraç edilen mallar ithal edilen ürünler gibi vergilendirildi. İhracat malları değerinin beşte biri olarak, çiçek, meyve, sebze, kökler, tohumlar, kurutulmuş balık ve et değerinin altıdan biri oranında vergilendirildi(Kautilya,1915:158).

Ticaretin yapılmasına, malların taşınmasına kolaylık sağlamak amacıyla devlet her tarafa bağlanan ulaşım yollarını planlı yapmıştır. Ama bu dönemde ticaret yapımı için deniz kıyıları ve nehirler açık denize, kara yolları su yollarına tercih edilmiştir. Bunun nedeni ise dini inançtan ziyade siyasal olarak devletin su yollarını tehlikelerle dolu olarak tanımladığı, karayolların her mevsimde, her devlet için kolay ve güvenli şekilde deve ve eşeklerle kullanabileceklerdir(Chandra,1977:78). Yönetimin denizi tehlikeli bulması bu yolların kullanıma kapatılması anlamı taşımıyordu. Fakat karayollarının o dönemlerde daha fazla tercih edildiği ve avantajlı bulunarak önem kazandığındandır.

Geleneksel İpekyolu ile beraber deniz ticareti de önemliydi. Deniz kıyı bölgelerinde Arap denizi ve Kızıl deniz güzergâhıyla ticaret yapılmıştır. Bunlara eşlik ederek Güneydoğu Asya ülkeleriyle de ticari faaliyetler yaygındır. İslam öncesinde bile, Arap denizi ticareti önem kazanmıştır. Araplar Gujarat, Kerala'dan Aleksadırya'ya kadar aracı olarak Hindistan ve Roma arasında ticaret yapmıştır(Tharoor,2013:1). Hindistan tekstilleri, lüks eşyaları, bazıları Güneydoğu Asya'dan olan bitkiler büyük miktarda ihracat yapılmış ve bu ürünler Roma kolonisi olan İngiltere'nin piyasalarında bile bulunabilir hale

gelmiştir(Sanyal,2008:11).

7. yüzyılda İslam'ın Arap yarım adasında yükselmesi ve Arap toplumunu yeniden organize ederek yeni bir yükselen güç olarak ortaya çıkması Hindistan'ı da etkilemiştir. İslamın eşitçi, ticarete teşvik etme özelliği Mekke, Medine gibi şehirlerin Kızıl denizdeki ticaret merkezlerine dönüşmesine vesile olmuştur. Bu şehirlerden yola çıkan Arap tüccarları Kızıl deniz ve Arap denizini aşarak Hindistan ve Roma arasındaki deniz ticaretini canlandırmıştır. Arap ve Hindistan arasındaki ticaretin daha da güçlenmesi neticesinde Hindistan'ın güney sahil ticareti de gitgide eskisine göre göreceli bir şekilde önem kazanmıştır. Doğu deniz sahilinde ise Tamralipti ve batı deniz sahilinde Bharuch önemli ticaret limanlarından olup Sirlanka ile ticaret yapılmıştır(Chandra,1977:79).

Mauryan döneminden başlayarak kuzey Hindistan birliğe kavuşmuş ve yönetim bu bölgeleri dış ticarete açık tutmuştur. Saklar, Fars ve Kuşan dönemlerinde Orta Asya ile olan ticaret pekiştirilmiştir ve Çin'le olan ticarete de teşvik edilmiştir. Baharat, tekstil, değerli taşlar ve diğer lüks ürünlere Roma talebi yüksek olduğundan, bu doğu Akdeniz'den tüccarları Hindistan'a, Hindistan tüccarlarını Güneydoğu Asya girişimcileri olarak teşvik etmiştir(Thapar,2003:245). İpek Yolu ticareti tüccarlara büyük kâr sağlamış ve devlet için de belli ölçüde gelir getirmiştir. Bu yüzden kazanç elde etme umudu tüccarları Çin'den Roma'ya kadar ticaret yapmaya sevk etmiştir.

İpek yolu ticaretinin gelişmesinde bu dönemde uluslararası siyasal durumun da etkisi büyüktür. Doğuda Çin, Han imparatorluğu yönetiminde uzun süre devam eden birlik ve istikrara kavuşmuştur. Yöneticileri dış ticarete ve iktisadi gelişmelere teşvik etmiştir. Hindistan ise, Mauryan döneminden Gupta imparatorluğuna kadar iç bütünlük ve barışa kavuşmuştur. Yöneticileri dış ticareti devlet bütçe gelirini çeşitlendirmenin bir aracı olarak gördüğünden ticarete destek ve teşvik verilmiştir. Batıdaki Roma topraklarında Çin ve Hindistan ürünlerine ihtiyaç oldukça, yüksek olmuştur. Arap ve Orta Asya toplumları genelde aracı olarak uluslararası ticarete yoğun şekilde iştirak etmiştir.

Hindistan ise Doğu Asya ile Roma, Orta Asya, Güneydoğu Asya ve Afrika'ya kadar ticaret yolunun merkezinde olduğu için coğrafi özelliğinden yararlanarak dış ticaretten büyük kârlar elde etmiştir. Uzun süre devam eden istikrar, iyi yönetim ve ticaret Hindistan'a benzeri görülmemiş zenginlik getirmiştir. Gupta imparatorluğunun son dönemlerinde yönetime zayıf varislerin geçmesiyle sonunda imparatorluk küçük devletçiklere bölünmüştür.

Ortaçağ başlarında tapınaklar ile eski kurum yani loncalar rekabet içinde uzun yıllar süren savaflara yol açmıştır. Yüksek vergi bu dönemin özelliği olmuş, iktisadi kaynaklar savaflar ve müdafaalar için tüketilmiştir(Vdyapith,2012:165-174). Böylece, iktisat ve ticaretin gelişmesi için önemli olan siyasal istikrar, barış ve geniş çaplı piyasa ortamı olmadığından ülke gerilemiştir. Hindistan kıta parçasında Gupta döneminden sonra Moğol yönetimine kadar uzun süren barış ve huzur ortamı olmamıştır.

2.2.3. Moğol Dönemi Hindistan Ekonomisi

Gupta İmparatorluğunun çökmesinden Moğol İmparatorluğu yönetimine kadar olan yaklaşık bin sene zarfında, Hindistan parçalanmış ve küçük devletçikler yönetiminde kalmıştır. İç savaş ve uluslararası meydana gelen değişimler yüzünden karayolu ile yapılacak olan İpekyolu ticareti periyodik olarak kesilmelerle baş başa kalsa da, genel olarak Hindistan toplumları dışa açık ve dış ticarete önem veren politikalar izlemiştir. Bir bütün olarak Hindistan bu dönemlerde iktisadi, entelektüel ve kültürel olarak etkinliğini sürdürebilmiştir. Toplum fikir, ticaret, uluslararası öğrencilere açık ve icatlara teşvik vermiştir(Sanyal,2008:13). Arap tüccarlarından Çin seyyahlarına kadar yabancılar Hindistan'da yaygın faaliyetlerde bulunmuştur.

Toplum eski dönemlerde dünyadaki en gelişmiş iktisada, ileri teknolojiye sahip olsa da gelişmiş İslam ve Çin toplumuna göre büyük eksiklikleri vardır. Hindistan toplumlarında statü katı kast sistemine göre doğuştan belirlendiği için meslekler bazı toplumlarla sınırlıydı. İktisadi refah ve statülerden istifade etme, çabası ve yeteneğine göre kendi mevkiini yükseltme şansı herkes için eşit değildi, belli gruplarla sınırlıydı. Böyle bir sistem içinde her türlü radikal değişiklik girişimlerine karşı, çok derinlerde kök salmış toplumsal denetim mekanizması vardır(Kennedy,1996:15). İslam ve Çin toplumlarında ise çaba ve yetenek daha önem kazanmış durumdadır. Bu yüzden bu toplumlarda kölelerin ve çiftçilerin bile kendi yeteneklerine göre yüksek makam ve statü sahibi olarak yükselmelerine sık sık rastlanmak mümkündür. Han İmparatorluğunun kurucusu çiftçi ailesindedir. Delhi Sultanlığının kurucuları ise köken olarak Müslüman kölelerdi. Onlar 13. yüzyıldan Kâbil kralı Babür, ileri teknolojik silahlarla donatılmış ordusuyla fetih yolunu izleyip kuzeybatıdan Hindistan'a girerek 1526'da Moğol İmparatorluğunu kurduğu ana kadar hüküm sürmüşlerdir. Kölelerin durumu bu İslam toplumlarına kıyasla batı'da çok farklıydı ve onların toplumda hiç statüleri yok gibiydi. Kölelerin durumu Hindistan kast sistemindeki aşağı kastların durumuna benzer bir hiyerarşik model mevcuttur.

Daha geniş tarihsel ve coğrafi bir perspektiften bakıldığında, 16. yüzyıl boyunca dünya meselelerinde en büyük hızla gelişen güçleri Müslüman devletlerin oluşturduğunu ileri sürmek doğru olur(Kennedy,1996:10). Osmanlı Türkleri ve İran'daki Safavi İmparatorlukları da Moğollar gibi bu dönemde hızlı genişleme içerisindeydiler. Batı krallıkları içerisinde güç ve teknoloji açısından bunlara kıyaslanabilecek bir devlet bulundurmamak o dönemde mümkün değildi. Sadece, Çin'deki Ming ve onu takip eden Qing İmparatorluğunun önceki dönemleri kıyaslanabilirdi.

Fakat Çin İmparatorlukları 15. yüzyıldan başlayarak içe kapalı politikalar izlemiştir. Büyük iktisadi güç olmasına rağmen dünya gelişmelerinden ilgisiz tutum sergilemiştir. Bu onların teknolojik açıdan gerilemesine sebep olmuştur. Dünya olayları ve dış ticarete daha aktif, üstün teknoloji, ileri yönetim sistemine sahip olan Müslümanlar ise sonradan Çin'in sergilediği içe kapalı politikaları takip edecektir. Bunların neticesinde teknolojik üstünlüğünü kaybeder ve bu sonuçta iktisadi avantajlarının da elden gitmesine de neden olmuştur.

Moğol İmparatorluğu büyük ölçüde bir kara devletiydi ve zenginliğinin çoğunu baştan beri çok verimli olan tarımdan elde etmekteydi. Moğol elitleri loncalar değildi ve gelirlerini vergilerden elde ediyorlardı. Hazine ve ordu da ondan karşılanıyordu (Maddison,2006:115). Moğol döneminde ticaret ve sanayi de büyük önem kazanmıştır. Tüccarlar ticaret yapmakta serbestiler ve vergi düşük düzeyde seyir ediyordu. Hindistanlar ipek, pamuk, tuz ve sanayi üretimi gibi alanlarda uzmandılar. Sadece Kasimbazar alanı yılda toptan 100.000 kg ipek üretmiştir(Ponting,2011:503).

İmparatorluk kurulduğu dönemden 18. yüzyılın başlarına kadar olan yaklaşık iki asır boyunca sürekli gelişme ve genişleme içerisinde altın çağını yaşar. Geniş verimli toprak ve kalabalık nüfusa sahip olduğundan tarım ve sanayinin geliştirilmesi için avantajlıdır. Hindistan nüfusu 1600 yılındaki 135 milyondan 1700 yılında 165 milyona, yurt içi gelir ise bu dönemde 74.250 milyar dolardan 90.750 milyara yükselmiştir ve aynı dönemde ise İngiltere nüfus 6,17 milyon dan 8,5 milyona, milli gelir 6 milyardan 10,7 milyara yükselmiştir(Maddison,2006:114). Aynı dönemdeki Avrupa'nın en gelişmiş ekonomilerinden olan İngiltere'nin 1700 yılındaki iktisadiyle kıyaslandığında Moğol iktisadi, İngiltere'den yaklaşık dokuz kat fazlaydı ve İngiltere gölgede kalıyordu. Bu yüzden bazı ilim insanları arasında yaygın olan yakın beş asırlık batı üstünlüğü gerçekten biraz abartılmış olabilir.

Bu dönemde bile Moğollara kıyaslanabilecek tek ülke içe kapalı ve duraklama sürecinde olsa da Manchu Devleti olabilirdi. Avrupa’da karşılaştırılabilecek bir güç var olsa da o Hristiyan krallıkları değil Osmanlı Türkleri olabilirdi. 1707 yılında Aurangazep’in ölümünden sonra taht kavgaları ve dış saldırılara maruz kalmış, yeteneksiz yöneticilerin devletin refahını korumada acizlik göstereceği dönemlerde bile Moğol iktisadi dünyadaki ileri konumunu korumuştur. 1750 yılındaki dünya imalat içindeki nispi payları içinde Hindistan %24,5’e sahip olup %32,8 paya sahip olan Çin’den sonra gelmektedir(Kennedy,1996:175). Bu dönemde Çin ve Hindistan toplam olarak dünya imalatının yarısından fazlasını oluşturmuştur. Batı ülkeleri okyanus ötesi büyük imparatorluk kurma arayışında olduğu bu dönemlerde bile dünyanın iktisat merkezi Asya’da olmuştur. Ama Batı yeni teknoloji, modern bilgi ve yönetim sistemlerini ciddi geliştirmekle hızlı kurumsal değişim içerisinde çabalarken, Asya toplumları böhürlenerek geleneğe sıkıca sarılmıştır. Eski bilgi ve mevcut teknolojileriyle yetinerek inovasyon yapmaya yeterince teşvik etmemiştir. Batı’nın aksine, gitgide içine kapalı politikalar izleyerek değişimlere tepki vermiyor ve duraklama sürecine girmiştir.

2.2.4. Aurangazep Reformu

Moğollar Babür’den başlayarak barut ve tüfeklerle donatılmış ordu yaratarak Güney Asya’nın hemen tümünü kapsayan büyük imparatorluk kurmayı başarmıştır. Yönetim sistemi, bürokrasi ve toplum kuruluşları Akbar döneminde pekiştirilmiştir. Hindistan toplumunun dil, kültür, dini ve coğrafi çeşitliliğe sahip olduğu gerçeğine göre politikalar üretmiştir. Farklı dinler arasında tolerans ve dayanışmaya teşvik etmiştir. Genelde nüfusun çoğunlukta olduğu Hindistan din mensupları ile yönetmen sınıf olan Müslümanlar arasındaki münasebete çok özen göstermiştir. Akbar 1575 yılında “Din Tartışma Evi” yaptırmış ve buraya Müslüman âlimler, Hindistan bilginleri, Cain ve Farsi vaazcileri, hatta Portekiz misyonerleri bile iştirak etmişlerdir(Chua,2009:185-6). Farklı toplumlar arasındaki dayanışma ve birliğini korumak, dogmatik eski ritüellere değil açık fikirlilik, mantığa uymak, birbirlerinden öğrenmek amacıyla sık sık bilgi alışverişlerinin yapılmasına destek verilmiş ve fikirlerden istifade edilmiştir. Moğol yöneticileri devletin istikrarını korumak için farklı toplumlar arasındaki uyum ve barışın sağlanmasının önemini iyi anlamışlardır.

Tolerans sadece dini kuruluşlarda değil bürokraside de kendini göstermiştir. Düzenli ve her çeşit grubu kapsayan tolerans yönetim sistemi geliştirilmiştir. Bürokraside ve danışmanlar arasında her çeşit toplumdan insan bulunmuştur. Onların mensup olduğu topluma göre değil

yeteneğine göre seçilmesi ön plana çıkarılmıştır. Tolerans ve herkes için barış Akbar yönetiminin özelliğidir. İspanya kralına gönderdiği mektubunda da çeşitli inançlara sahip olan her erkek ve kadınla tartışmaya açık olduğunu söyleyerek onu mezhepçilik tutumundan dolayı tenkit etmiştir. O yine, Hindu hacılarını vergiden muaf tutmuş ve Müslüman olmayanlardan alınan cizyeyi ortadan kaldırmıştır(Szczepanski,2017).

Hindu bakanlardan Todar Mal'ın ortaya koyduğu ürünün değerine göre vergilendirmek tüm devlet genelinde geçerli olmuştur. İyi politikaların yürürlüğe geçirilmesi her toplumu memnun etmiştir. Devlet iktisadında olağanüstü gelişmeler yaşanmıştır. 1600 yılına geldiğinde Agra 500.000 nüfuslu dünyanın en muhteşem şehirlerinden biri haline gelmiştir; Hindistan dünyanın en zengin imparatorluklarından biri olmuştur ve Akbar'ın geliri İngiltere Kralı 1. James'in gelirinin yirmi beş kat fazladır(Ponting,2011:519). Akbar'dan Aurangazep'a kadar Moğollar ardı ardına gelen güçlü liderlerin yönetiminde kalır. Bu dönemler Moğolların en parlak devri olarak bilinmiştir.

Aurangazep, 1658 yılında yönetime geçti, takva sahibiydi ve çok basit yaşam tercih etmişti(Chua,2009:189). O Moğolların son yetenekli ve en büyük lideridir. Yönetime geçtiğinde devlet güç ve büyüklük açısından en üst noktaya ulaşmıştır. Devlet iktisadi olarak dünyada önde olsa da problemlerden geri kalmamıştır. Yönetimde bozulma, gelir eşitsizliği ve israf baş göstermiştir. Aynı durumu seyyahlar "Görkemli Moğol sarayları, o kadar göze batan tüketim merkezleriydi ki, Versailles'daki Güneş Kral bile onları aşırı bulabilirdi" diyerek dile getirmiştir(Kennedy,1996:15). Lüks yaşam ve kuruluşlar hazineye yük olmuştur. Yapılması gereken ulaşımın iyileştirilmesi, eğitim gibi alanlara yeterince ilgi gösterilmemiş ve reforma ihtiyaç doğurmuştur.

Aurangazep yönetime geçtikten sonra yönetimde ciddi reformlar yapmaya başlamıştır. Ordu içinde ve elitler arasında israfa ve lüks yaşama sınır getirir. Kendisi şapka örerek ve Kur'anın kopyasını yaparak gelirini elde ediyordu. Divali ve Nevruz gibi bayramların ordu içinde kutlanmasını yasaklanmıştır(Chua,2009:189). Bu bayramların kutlanmasının kaldırılması, bazı Batı ve Hindu yazarları tarafından ırkçı politikalar olarak tanımlansa da, olay incelendiğinde gerçeğin tam tersi olduğu anlaşılmıştır. Aurangazep'in sadece o bayramları değil önceden devam eden ordu içindeki eğlencelere de sınır getirmiş ve hizmetkârları kısaltmış, bunlar kendi din mensupları olmayanlara karşı politikalar değil israfi engellemek için hayata geçirdiği uygulamalardır.

Vergi konusunda reform yaparak Müslüman olmayanlardan cizye vergisi almayı ve

Müslümanlardan zekâtı vergi olarak toplamayı hayata geçirmiştir. Önceki dönemlerde iptal edilen cizye vergileri başka din mensupları tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Cizye vergisinin halk tarafından hoş karşılanmayarak, toplumlar içinde rahatsızlık yarattığı ve karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olarak devletin çökmesine sebep olduğu görüşü mevcuttur. Ama bu devletin çökmesinin asıl sebebi değildir. Müslüman azınlıkta olan bir toplumda sıkı İslami yasanın uygulanmasına kalkışması tabii hoş karşılanmamıştır. Bu durum siyasi rakipleri tarafından istifade edilmiştir. Müslüman olmayanlara karşı politika olarak mensuplarına impoze edilmiştir. Yönetime karşı isyanlar bazı bölgelerde baş göstermişse de devlet içinde nispi barış hâkim olmuştur. Yönetimde Hindu, Müslüman başta olmakla her toplumdan insanlar bulunuyordu ve iktisat bu dönemde büyümeye devam etmiştir.

İç nakliye vergisi ortadan kaldırılarak malların devlet içinde serbest dolaşımı sağlanır ve bu ticarete kolaylık sağlayarak gelişmesine imkân sağlanmıştır. Aurangezep, sınırını genişletmek için çok başarılı seferler düzenler ve hazinenin bir kısmını onun için yönlendirir. Müslümanlar ve Müslüman olmayanlardan oluşan siyasi rakiplerinin devlet sınırlarındaki karşıtlıkları bastırmak, sınırları güvence altına almak açısından yaptığı savaşlar başarılı olmuştur. Mücadele uzun zaman sürdüğünden reformun yapılmasına yeterince yoğunlaşamamış ve onun gerçekleşmesi için yeterince zaman bulunmamıştır. Ama o varislerine dünyanın en güçlü imparatorluğunu ve en büyük ekonomiyi miras bırakmıştır. Varisleri ise onun reformunu devam ettirmeye yetersiz kalmıştır.

Son “Büyük Moğal” Aurangezep’in 1707 yılında ölmesi ve onu yeteneksiz Moğolların takip etmesi Moğolların gerilemesinin başlıca nedenlerden biridir(Blackwell,2008:34-7). Sonra yönetime geçen oğulları içinde taht maceralarından dolayı iç savaşlar patlak verir. Varislerin yeteneksizliği, devletin birliğini korumaktan zayıf düşmesi ve lüks hayata dalmaları hem yönetimin bozulmasına hem de hâkimiyetin gerilemesine neden olmuştur. Savaş ve lüks hayatı karşılamak için yüksek gelire ihtiyaç doğmuş ve vergi yükselmiştir. Bu sonuçta toprak sahibi olan çiftçilerin isyanlarına yol açarak imparatorluğu çökmeye sürüklemiştir(Leonard,1979:151-167). Moğolların çökmesi Afganlar’ın ve İngiltere’nin saldırması gibi dış etkenlerden fazla iç sebeplerden meydana gelmiştir. Yeteneksiz taht varisleri, iç savaş ve yönetimdeki bozulma imparatorluğun çökmesine neden olmuştur. Bunlar geçmişteki Mauryan, Kushan ve Gupta imparatorluklarında, Çin’deki Manchu yönetiminin çökmesinde de kendi etkisini göstermiştir.

Yönetimin devlet içi ve dışındaki gelişmelere ayak uyduramaması, yüzleştiği problemleri

çözmek için etkili politikalar izleyebilmekten zayıf düşmesi ve yöneticilerin kendini beğenerek lüks yaşama dalması hâkimiyetin çökmesine yol açan asıl sebeplerden olabilir. Dış güçlerin saldırısı, iç bölgelerin bölünmeye kalkışması, fakat yönetimin zayıflığı ve beceriksizliğinin rakiplerine sunduğu fırsattır. İsyanlar ayrışmalardan aldığı cesaret yüzünden gerçekleşebilmiştir.

Batı donanmaları deniz sahillerine tehdit salmaya başlayan, teknolojik açıdan avantaj kazanmaya başlayan dönemlerde Moğollar güçlü iktisadi ellerinde bulundurmıştır. Lakin elindeki iktisadi gücü kullanarak karşı koyabilecek teknolojileri geliştirmek, iktisat, eğitim ve yönetim sistemlerinde kökten ıslahatlar yaparak tehlikelere cevap vermek yerine korumacı pasif tepki sergilemiştir. Sonunda kaderi ileri teknoloji altında ezilmek olmuştur. Yani çökmenin asıl nedeni din ya da mezhep çatışmaları değilse de, bir bölük koltuk sevdaları Hindu-Müslüman düşmanlığını piyasaya sokarak karışıklıklardan çıkar aramıştır. Kendisi için güç elde etme arayışlarında olmuş ve bu onların iradesine karşı olarak her iki kesimin de kaderini yabancıların eline bırakma sürecini hızlandırmıştır.

2.2.5. İngiltere'nin Hindistan Ekonomisine Olan Etkileri

İngiltere ilk defa Hindistan'la olan iletişimini ticaret vasıtasıyla 17. yüzyılın önceki dönemlerinde başlamıştır. Ticaret her iki ülke ekonomisi için yararlı olmuştur. Fakat sonraki dönemlerde batıda ortaya çıkan büyük değişiklikler sebebiyle İngiltere hızla yükselmeye devam etmiş, Hindistan ise 18. yüzyıldan başlayarak iç karışıklıklar ve yönetimdeki bozulmalardan dolayı gerilim yaşamaya başlamıştır. Bunlar İngiltere'yi Hindistan'ın zayıflığından istifade ederek, etkinliğini ticaretten diğer alanlara genişletmeye imkân vermiştir. İngiltere, Hindistan yönetimini ele geçirdikten sonra, bu ülkeyi kendi sömürgesi ve hammadde kaynağına dönüştürmüştür. Tek yönlü serbest piyasa politikası uygulayarak sanayi ürünlerini vergiden muaf olarak Hindistan'da pazarlarken, böyle bir yetkiyi Hindistanlılar'a tanımamıştır. Hindistan, İngiltere yönetiminde dünyadaki önde gelen ekonomik güçten 20. yüzyılda modern ekonomik yapıya kavuşmamış, hammadde üreten ve fakir bir ülke durumuna düşmüştür.

2.2.5.1. Ticaret dönemi

İngiltere gibi bir küçük ada devletinin medeniyet bakımından çok zengin, coğrafik konumdan kıtasal yapıya sahip ve nüfus olarak çok kalabalık, kaç bin yıllık imparatorluk geleneğini kendinde barındıran, döneminin en güçlü iktisadi gücünden biri Hindistan'ı okyanus ötesinden nasıl kendi etkisine alabildiğinin anlaşılması çok zor olabilir.

İngiltere'nin içinde bulunduğu Batı dünyası ve Hindistan'ın içinde bulunduğu Doğu toplumları arasındaki yakın birkaç asırlık gelişmeleri inceleyerek bu soruna cevap bulmak mümkün olabilir.

Öncelikle dünyanın geleneksel iktisadi ve ticari merkezlerinden biri olan Çin'in, Ming yönetiminin sonraki dönemlerinde Han döneminden beri devam eden dışa açık siyasi ve iktisadi politikaları tersine çevirerek içe kapalı tutum sergilemeye başlamıştır. Zheng He'den sonra deniz seferleri devlet tarafından engellenmiştir. Dünyanın en gelişmiş ticari ve askeri filoları tahrip edilerek dünyadan ilgisiz içe kapanmaya devam etmiştir. Ortadoğu hâkimiyetini elinde bulunduran Osmanlı Türkleri, büyük hükümdar Süleyman'dan sonra, zayıf yetkililer yönetiminde, sahip olduğu üstünlüğünü kayıp etmeye devam etmiştir. Onlar, gitgide eski tolerans ve dışa açık devlet geleneğini kayıp ederek, dış dünyadaki gelişmeleri öğrenmeyi reddetmiştir. Bu sebeple cehalete maruz kalarak Çin gibi, gerilemeye maruz kalmışlardır. Moğollar ise, Aurangazep'in ölümüyle, onu takip eden zayıf varislerin elinde iç savaş ve parçalanmayla boğuşmaya mecbur kalmışlardır. Doğu dünyası genellikle bilgi ve teknolojik üstünlüğünü kayıp etmiştir. Avrupa'da ortaya çıkmış kurumsal ve teknolojik değişimlere ciddi tutum sergilememişlerdir.

Doğu devletlerinin aksine Avrupa'da Roma'dan sonra merkezileşmiş, güçlü, devasa imparatorluklar yerine, bölünmüş küçük devletler ortaya çıkmıştır. İtalya'dan başlayan uyanış yavaş yavaş kendi etkisini diğer devletlere de gösteriyordu. Bilgi edinme ruhu ve dünya arayışları ise, teknolojinin gelişmesine ortam hazırlıyordu. Yeni teknolojilerin gelişmesi Batı Avrupa devletlerine askeri güç kazandırıyordu. Bu Hindistan'ı içine alan Doğu'ya hükmetmesine kolaylık sağlamıştır(Nehru,1994:54). Ticarete önem veren, tüccarları destekleyen yöneticiler bulunuyordu. Venedik başta olmak üzere bir takım ticaret şehirleri ortaya çıkmıştır. Kapitalizm düzeni bunun gibi şehirleri merkez yaparak geliyordu. Adam Smith'ten önce, Batı Avrupa'daki belli başlı toplumların hükümdarları bir devleti en alt barbarlık düzeyinden, en yüksek zenginlik düzeyine çıkarmak için uğraşmıştır. Barış, rahat bir vergi sistemi ve adaletin kabul edilebilir biçimde dağıtılmasından başka hiçbir şey şart değildir görüşünü üstü kapalı bir biçimde kabul etmiştir(Kennedy,1996:23).

Başta Portekiz ve İspanya olmak üzere Avrupa devletleri okyanus ötesi ticarete girişmişlerdir. Zenginlik kazanma ve maksimum fayda elde etme eğilimi, ticaret yapmak için motivasyon sağlamıştır. Bilgi birikimi ve hükümet desteği sefer düzenlemesine kolaylık sağlamıştır. İngiltere okyanus ötesi ticaretine Portekiz ve İspanya gibi rakip

devletlerden geç girişmiştir. İngilizler'in Hindistan ile ilk teması Portekiz ve Hollanda'nın Asya'daki ticaret çıkarlarıyla keskin rekabetin bir sonucudur(Welch,2011).

Hawkins, Kral James'in mektubunu alarak ticari yerleşim için 1608 yılında Cihangir'den izin almak arayışı, Portekizlilerin araya girişiyle başarısız olduysa da, Hindistan okyanusta ilk defa 1612 yılında Portekizlilerin gemilerinin üstesinden gelebilmiştir(W. Cox,1884:31). Önceki dönemlerde kârlı olan Hindistan okyanus ve Avrupa arasındaki ticaret İspanya ve Portekiz tarafından tekel durumundaydı. İngiltere'nin tekeli kırmayı başarması ve Moğol yönetimin şirket kurmaya izin vermesiyle ticari faaliyeti resmi bir şekilde başlamıştır ve git gide güçlenmeye devam etmiştir.

İlk dönemlerde İngiltere'liler tüccar sıfatıyla kalmıştır. Sömürge ya da işgal etme faaliyetlerinde bulunmamıştır. O dönemde Hindistan'daki yabancıların ticari faaliyetleri devlet tarafından düzenleniyordu. Medeniyet ve siyasi varlık bakımından zayıf olarak görüldüğü için, Hindistan tarafından tehdit olarak da görülmüyordu. Avrupa devletlerinin Afrika, Amerika kıtalarında ilkel bölgelerde, bu dönemlerde büyük etki alanlarına sahip olmayı başarabilmişlerse de güçlü Moğol yönetimindeki Hindistan'da bu kolay olmamıştır. Moğol askeri ve idari sisteminin etkinliği iktisadi gelişmeye yol açmıştır. Avrupa devletlerini ilgilendiren de Hindistan'ın zenginliğidir.

Çay, pamuk, ipek, afyon ve bitki ticareti önemliydi. İngiltere tüccarları bundan büyük kârlar elde etmiştir. Moğol yönetimi ise ticaretten vergi aracılığıyla hazineye gelir sağlamış ve ticaret her iki taraf için kazançlı olmuştur. Madres, Bombay, Kalkata gibi liman şehirleri dış ticaretin etkisinde gelişmeye başlamıştır(Blackwell,2008:34-7). Geleneksel karayolunun ticaretteki ağırlığında bu dönemlerde yavaş yavaş değişmeler ortaya çıkarak, deniz ticaretinin önemi daha da artmaya başlamıştır. Bu aynı zamanda Hindistan'a gelen dış tehdidin geleneksel olarak kuzeydeki karagüçlerinden deniz güçlerine geçtiği anlamına gelmektedir.

Aurangazep'in ölümünden sonra Moğol hâkimiyeti gerilemeye yöneldiği anlarda, İngiltere'de olumlu gelişmeler yaşanıyordu. Görkemli Devrimin etkisiyle İngiltere toplumu daha etkili ve kapsayıcı politikalar üreterek iktisattan eğitime kadar her alanda hızlı gelişmelere şahit olmaya başlamıştır. Kraliyet pratik ve teorik araştırmaların yapılmasına, navigasyon üzerine çalışmalara yönlendirmiştir. Ticari filoları genişletilmiş, deniz kuvvetlerinde büyük gelişmeler yaşanarak 1700 yılında belirli bir güce sahip olmuştur(Maddison,2006:94). 18. yüzyıldan sonraki Moğol devleti ise, yeteneksiz kralların

yönetime geçmesiyle merkezi hükümet güç kayıp etmeye devam etmiştir. Çevre ülkeler merkezden bağımsız olmaya ve sonu bitmeyen iç savaflara maruz kalmıştır.

İngilizler, Moğolların yönetimindeki zayıflık, siyasal birliğin eksikliği ve bağımsız hareket, elitler arasındaki uyumsuzluklardan ustaca faydalanarak etkisini pekiştiriyordu. 1757 yılındaki üç bin İngiliz askerinin Plassy Savaşında elli binden fazla Nuwab ordusunun üstesinden gelmesi onların Bengal'daki etkisini pekiştirmiştir(Cox,1884:108). Bu olay, İngiltere Doğu Hindistan şirketinin ticari karakterindeki en belirgin değişimdir. Artık onlar ticaretle beraber siyasal etkisini pekiştirmek ve sömürge alanlarını genişletmek mücadelesi vermeye başlamıştır. Plassy Savaşı Hindistan'ın teknolojik üstünlüğünü kaybettiğini ve İngiltere'nin teknolojik üstünlüğünün belirgin olduğunu kanıtlar. Teknolojik avantaj küçük bir İngiliz toplumunun kıtasal bir ülkede söz sahibi olabildiğinin sebebi olabilir.

Doğu Hindistan şirketi İngiltere'nin Güneydoğu Asya ve Hindistan ticaretini istismar etmedeki aracıdır. Şirket serbest rekabet yapmaktan ziyade tekel karakterindeydi. 18. yüzyıldan başlayarak ticaretten başka yine siyasi ve askeri faaliyetlere de yoğun iştirak etmeye başlamıştır. Şirket kurulduğu dönemdeki pamuk ve ipek ticaretinden gitgide genişleyerek Avrupa'daki Portekiz, Hollanda gibi bitki ticaretini tekel yapan devletlerle mücadele etmeye girişir. Fransa'da bu dönemde Hindistan okyanusundaki İngiltere'nin güçlü ticari rakiplerinden sayılırdı. Bunların rekabeti ticaret alanından, sömürge rekabetine kadar genişlemiştir. Doğu Hindistan şirketi sadece Hindistan'la sınırlı kalmayacak, Arap denizi, Güneydoğu Asya ve Çin'de İngiltere'nin emperyalizmi için görev yapmıştır.

1757 yılında Bengal'ı işgal ettikten sonra şirketin gücü hızla artmıştır. Şirket kontrol ettiği alanlardaki üretim usulünü kendi çıkarları lehine değiştiriyordu. Bu yerli halka zorluk doğursa da şirket için aşırı kâr sağlıyordu. 18. yüzyılın ortalarından başlayarak çay Avrupa'da değer kazanmıştır. İstimal günlük adet haline dönüşmüş ve çaya olan ihtiyaç hızlı artmaya devam etmiştir. Şirket bu dönemde Hindistan ile Çin'deki çay ticaretini tekel yapmaya çabalamıştır. Çin'den satın aldığı çayı finansa etmek için Çin'e afyon sokmuştur. Afyonlar ise şirketin kontrol ettiği Hindistan topraklarında üretilmiştir.

Şirket çay ve afyon ticaretinden olağanüstü kâr elde etmiştir. Ama bu, Hindistan çiftçileri ve Çin tüketicileri için tam tersine mâl olmuştur. Hatta bu ticaretten Manchu yönetimi bile etkilenmiştir. Devletteki altın ve gümüşün dışa akmasından rahatsız olarak engellemeye kalkışmıştır. Ne yazık ki onların karşılaştığı sadece bir şirket değil, aynı anda modern silahlarla donanımlı, kendi filoları olan bir düzenli ordu olmuştur. İngiltere'de hızla gelişen

teknoloji, bilgi ve sanayi inkılabı şirkete bu teknolojik avantajları kazandırmıştır. Çin ordusu ise geleneksel eğitimliydi, modern teknoloji ve silahlardan yoksundu. Bu yüzden 1840'lı yıllardaki Afyon Savaşında Çin de, Hindistan'ın kaderini paylaşmış ve savaşta kaybetmiştir. Şirket Çin topraklarında da sömürge alanlarını, bazı bölgelerde ticaret yapma avantajını elde etmiştir.

Bengal'ı işgal ettikten sonra şirketin etkisi Hindistan'ın diğer bölgelerinde de hızla genişlemeye başlamıştır. İngilizler teknolojik ve organizasyon üstünlüğü, Makyavellince siyasal kurnazlığına dayanarak, Hindistan'ın iç uyumsuzluğundan istifade etmiştir. Madras 1803 yılında, Puncap 1848 yılında işgal edilmiştir. Ardından 1857 yılında, Kalkata'da domuz ve inek yağlarıyla yağlanmış tüfek askerlere verilmiştir(Cox,1884:256). Domuz Müslümanlar için yasak görülmüş, inek Hindu inancına göre kutsal sayıldığından onlar bunu kendi inancına bir hakâret olarak algılamıştır. Bu olay, İngilizler'e karşı büyük bir isyanın patlak vermesine neden olmuştur.

İngiltere'ye karşı ayaklanmanın yağlanmış tüfekten başka sebeplerinin olduğu da iddia edilmiştir ve olayın asıl sebebi basit olmamıştır. Misyonerlerin Hristiyanlaştırma hareketi, kötü yönetim ve ağır vergiler pek çok Hindistan çiftçilerini aşırı fakirliğe sürüklemiştir(James,2011). Rusya ile İngiltere'nin Kırım Harbine girmesi ise bazı Hindu ve Müslüman elitler tarafından İngiltere'ye karşı koymanın iyi fırsatı olarak değerlendirilir. Domuz ve inek yağlarıyla yağlanmış tüfeğin Müslüman ve Hindistanlara verilmesi İngilizler'in düşündüğünün aksince etki yaratmıştır. Bu İngiltere'ye karşı direniş liderleri tarafından iyi değerlendirilmiş ve Hindistan halkını ayaklandırmada yankı uyandırmıştır. Ama ayaklanma başarılı olamamıştır. İngiliz yetkilileri Kraliyetin yardımıyla karışıklıkları bastırmıştır. Bu olay etkisiyle, sonraki yıl Moğol başkenti işgal edilerek, Moğol yönetimi ortadan kaldırılır ve aynı yıl Kraliyet Doğu Hindistan şirketinin imtiyazını iptal etmiştir(Blackwell,2008:34-7).

2.2.5.2. Hindistan'da İngiltere Yönetimi

Moğolların ortadan kaldırılmasıyla, Doğu Hindistan şirketinin görevi de sonlanırlmıştır. Hindistan bağımsız olana dek İngiltere'nin resmen bir sömürge ülkesi olarak doğrudan Kraliyetin yönetimine tabii olmuştur. Onlar, bununla dünyada lider güç olmasında yardım edebilecek, olağanüstü zenginlik ve büyük bir imparatorluk kazanmıştır(Nehru, 1994:276). Hindistan, İngiltere için servet ve güç kaynağı konumundaydı. Tüm sömürge ülkeleri arasında en zengin, nüfus, coğrafya, medeniyetiyle özel konumdaydı. Lord Curzon,

“Hindistan’ı kaybetmenin İngiltere İmparatorluğunu kaybetmek anlamı taşıyacağını belirterek Hindistan’a hükmettiğimiz sürece dünyadaki en büyük güç biziz; eğer onu kaybedersek üçüncü sıra bir güç durumuna düşeriz” diye söylemiştir(James,2011).

Moğollar büyük imparatorluk kurmayı başarmış, iktisadi, askeri ve bürokrasi açısından büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Ama zayıflığı ise, denizle çok ilgilenmemiş, güçlü deniz filoları geliştirmek için çaba harcamadığından karasal güç olarak kalmıştır. Diğer taraftan varislerin yönetime geçme konusunda, şehzadeler arasında sık sık savaşlar meydana gelmiştir. Eski yönetim ve yaşam şeklinde yeterince değişimler yapılmamıştır. İngiltere Moğollar’dan farklı olarak Hindistan’da etkili sömürge mekanizması geliştirmiştir. İngiltere denizle çok ilgilenmiş, toplum ve yönetim sisteminde büyük değişimler yaparak bilgi ve teknoloji gelişmelerinin önünü açmıştır. İngilizler, deniz gücü egemenliği, maliye kredisi, ticari bilgi, beceri ile ittifak diplomasisi unsurlarını ustaca birleştirdikleri için 1815 yıllarında zaten dünya çapında üstünlük sağlamış durumdadır(Kennedy,1996:177).

Doğu Hindistan şirketi, önceki dönemlerinde Hindistan’ın denizdeki zayıflığından istifade ederek dış ticarete kendi etkisini geliştirmiştir. Avrupa’nın ihtiyaç duyduğu Hindistan ürünlerini batı piyasalarına götürmüş ve büyük kazançlar elde etmiştir. Güneydoğu Asya ve Doğu Asya ile Hindistan arasındaki ticarete de İngiltere’nin etkisi büyüktür. Genelde afyon ve çay ticareti en kazançlı olanlarındandı. 1842-1880 yıllarında afyondan elde ettiği kazanç ortalama Hindistan gelirinin %15 civarına denk geliyordu. 1842-59 yıllarında afyon ihracatı tüm Hindistan ihracatının %31,5’e, 1859-1880 yıllarında bu %18,6’ya inmiştir(Deming,2011).

Afyon ticareti İngiltere için Çin ile olan ticari açığını kapatmak ve gelişmekte olan sanayiye, dünya sömürgeciliğini finansa etmekte büyük önem kazanmıştır. Hindistan çiftçileri afyon üretmek ve İngiltere sanayisi ihtiyaç duyulan ham madde temin etmekle görevlendirilmiştir. Bu yüzden onlar gıda mahsulleri üretmekte olduğu topraklarını zorla nakit mahsuller üretimine çevirmiştir. Bunlardan başka, Hindistan geliri sürekli dışarıya aktarıldığından ülke içindeki kuruluşlara, kanallar yapmaya vb. alanlara yatırım yeterli olmamıştır. Kuraklık olduğu dönemlerde ise, ilgisiz uygulanan iktisadi politikalar, Hindistan’da meydana gelen açlıklara neden olmuştur. Açlıklar, ihtiyatlı yönetmenlik olduğu takdirde önlenemez, en azından hafifletilebilecek durumdadır(Cox,1884:280).

Sanayi devrimi patlak verdikten sonra, İngiltere gelişmelerde daha hızlı ilerlemeler kayıtlı etmiştir. Hindistan’ın durumunda da büyük değişimler olmuştur. İngiltere hızla

sanayileşirken, Hindistan ise sistemli bir şekilde İngiltere yönetiminde sanayisizleştirilmiştir. 1750 yılındaki Hindistan'ın dünya imalatındaki payı %24,5'ten 1900 yılındaki %1,7'ye düşmüştür. Kişi başı sanayileşme oranı ise İngiltere'nin 10'dan 100'e yükselmiş, Hindistan da ise 7'den 1'e gerilemiştir(Kennedy,1996:175-6). Hindistan, İngiltere yönetiminde dünyadaki büyük sanayi gücünden, ham madde ve piyasa kaynağına dönüştürülmüştür.

Yönetim İngilizlerin elinde olup, onlar yüksek maaş ve lüks yaşam içinde yaşamıştır. Hindistanlılar ise, tüm yeteneklerine rağmen yönetimde sınırlı katılım hakkına sahiptir ve dar alanda hareket edebilirlerdi. Kendi halkının yetersizliğinden Hindistan, yabancı fetih avı olmuştu ve İngilizler daha ileri bir toplumsal düzeni temsil etmiştir(Nehru,1994:281).

Vergilendirme, para transferi, insan ve kaynakların suistimali, yüksek faizli krediler İngiltere'nin uyguladığı iktisat politikalarıydı. 1871 yılında, Hindistan hükümeti devlet gelirinin %15'ini yani 340 bin pound gelirden 50 bin pound vergi olarak almıştır (Naoroji,1878:42). Vergiler normalde halktan toplanarak, halkın refahı için harcanırken, Hindistan'dan alınan vergiler İngiltere'ye taşınmıştır. Senelerce devlet tasarrufunun vergi olarak dışa akması devleti fakirleştirmiş, kalkınma, refah, eğitim vb. alanlara yatırım yapabilmeyi zorlaştırmıştır.

Serbest piyasa aracılığıyla İngiltere ürünleri, Hindistan piyasalarına vergiden muaf olarak sokulmuştur. Ama Hindistan ürünleri İngiliz piyasasında yüksek vergi ve engellerle karşılaşmıştır. Hindistan geleneksel sanayisi, İngiltere'nin makineleşmiş modern sanayisiyle eşit olmayan bir rekabet yapmak zorunda kalmış ve iflas etmiştir. Limanlarla birleşen Hindistan'ın her tarafında tren yolları yapılmıştır. Bunlar ham maddeleri İngiltere'ye ve oradan gelen hazır ürünleri Hindistan pazarlarına taşımak görevi üstlenmiştir. Trenler Hindistanlıların yaşamına kolaylık sağlamak için değil, aksine İngiltere sömürge menfaâtları için çalıştırılmıştır.

Hâlbuki Hindistan sanayi inkılabından önce son derece gelişmiş bir imalat ülkesiydi. Üretilen ürünlerini Avrupa ve diğer ülkelere ihraç ediyordu. Bankacılık sistemi verimli ve iyi düzeyde olup ülke genelinde çalışmıştır(Nehru,1994:284). Sanayi devriminden sonra durum hızla değişerek, Hindistan, artık sanayi ürünlerini ithal eden ve ham madde üreten fakir bir iktisadi toplum düzeyine getirilmiştir. 1901 yılında İngiltere bakanı Mr. J. Ramsay MacDonald, Hindistan'ı yoksulluğun evine benzetmiştir(Kumarrappa,1930:19).

3. BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI ÇİN VE HİNDİSTAN'IN EKONOMİK GELİŞİMİ

Çin ve Hindistan kalabalık nüfusu, kıtasal coğrafik yapısı, sömürgecilik geçmişi cihetinde değil bağımsızlığı elde ettiği dönem ve sonra takip ettiği ekonomik politikaları açısından da benzerlikler taşımıştır. Her iki ülke İkinci Dünya Savaşından sonra bağımsızlıklarını elde etmiş ve içe kapalı ekonomik politikalar takip etmiştir. Bu açıdan Sovyet modeli her iki ülke yöneticileri için başvurduğu örnek model olmuştur. Devlet ekonomiyeye yön vermiş, dış ticaret ve yabancı yatırım kısıtlanmıştır.

Kalabalık nüfus, ucuz emek gücü ve az gelişmişlik düzeyine sahip olmasına rağmen, ağır sanayiye öncülük veren kalite yerine hız ön plana çıktığı planlı ekonomik politikalar takip edilmiştir. Bağımsızlığın ilk dönemlerinde Çin Sovyet desteği ve teknolojik yardımıyla iyi iktisadi büyüme elde etmiştir. Ama bu kalıcı olmamış, Sovyetlerle ilişkilerinin bozulması, devlet içindeki karışıklıklar ve ekonomik politikalarının başarıya ulaşamaması gibi nedenlerden dolayı, Mao yöntemi ülkeyi fakirlikten kurtaramamıştır. Hindistan ise, bağımsızlıktan sonra çok yavaş ekonomik büyüme kaydetmiştir. Fakat 1980'lerde izlenen bir kadar liberal ekonomik politikalar nedeniyle iktisadi büyümede hızlanma olmuştur. Ama bunlar, ithalat ve dış borca dayalı olduğundan büyüme sürdürülebilir olmamış ve 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan ekonomik sıkıntılara neden olmuştur.

3.1. Mao Döneminde Çin'in Sosyal Planlama Ekonomisi

Çin uzun tarihi süreç içerisinde dünyadaki önemli ekonomik güç konumunu korumuştur. Manchu yönetiminde içe kapalı iktisadi politikalar uygulanmış, ülke genelinde Japonya'da olduğu gibi başarılı bir reform uygulanmamıştır. Çin bu dönemde mevcut teknoloji ve geleneksel üretim şekline dayanarak varlığını sürdürmüştür. Böylece dünyadaki hızla gelişmelere ayak uyduramamış, ekonomik ve teknolojik üstünlüğünü kaybederek modernleşmiş ülkeler tarafından yarı sömürge durumuna düşmüştür.

1949 yılında Çin bağımsızlığını elde etmiştir. Çin yönetimi Sovyet modeli sosyal planlama ekonomisini benimseyerek ülkeyi kalkındırmayı amaçlamıştır. Ekonomik faaliyetler devlet tarafından organize edilmiş ve yönlendirilmiştir. Ağır sanayiye öncülük verilmiş, piyasanın ve serbest rekabetin önemi ilgi görmemiştir. İçe kapalı tutum sergileyerek dış ticarete önem verilmemiştir. Komünist ülkeler başta olmak üzere az sayıdaki devletlerle sınırlı düzeyde dış ticaret yapılmıştır. Mao yönetimi boyunca ülke ekonomik yapısında fazla değişiklik

yaşanmamıştır. Doğu Asya ve Batı Avrupa’da büyük değişiklikler yaşanarak büyük iktisadi gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen 1980’lerde bile Çin hala gelişmemiş ve fakirlik durumunda bırakılmıştır.

3.1.1. Bağımsızlık Döneminde Çin’in Ekonomik Durumu

Çin’in bağımsızlık kazanması yeni bir dönüm noktasına imza atmıştır. 1840 yılındaki Afyon Savaşıyla başlayan yarı sömürge ve yarı feodal düzene son verildi. Çin binlerce yıllık devlet geleneğinde esas tehdit olarak kuzeydeki bozkır milletlerinden kendini müdafaa etme stratejisi uygulamıştır. En güçlü dış tehditler hep kuzeyden geldiği için “Çin Seddi” gibi müdafaa kuruluşlar kuzey sınırlarını korumak için yapılmıştır. Doğu ve güney doğu sahil bölgelerine gelecek, bir güçlü dış tehdit olmadığından kuzeyde yapıldığı gibi büyük müdafaa kuruluşları bu bölgelerde yapılmamıştır. Bu yüzden ki deniz ve deniz kuvvetlerine çok ilgi duyulmamıştır. Çin’in imparatorluk geleneği hep kara kuvvetlerine bağlı kalmıştır.

Ama bu Çin’in deniz kuvvetlerine sahip olmaması anlamı taşımaz, fakat deniz kuvvetlerinin devletin eski dönemlerinde yüzleştiği gerçeğiyle ikinci konumda ilgi sergilemektedir. Devlet içinde ticaret, taşımacılık, askerlerin bir bölgeden diğer bölgeye taşınması gibi amaçlara hizmet eden kanallar ve nehirlerden oluşan oldukça gelişmiş su yollarına sahip olduğundan gemicilik sanayisine hep sahip olmuştur. Hatta Ming döneminde, Zhenghe’nin liderliğinde düzenlendiği deniz seferleri aynı dönemdeki Avrupa deniz kuvvetlerini bile gölgede bırakıyordu. Fakat ondan sonra gemiciliğin gerilemesiyle dış ticaret maalesef kısıtlanmaya maruz kalır(Wei ve Chongqing,2011:5).

Avrupa toplumunda meydana gelen bir kaç asırlık siyasal, iktisadi, teknoloji, fikir alanındaki kökten değişimler Avrupa ve dünyanın kaderini büyük ölçüde etkilediği gibi Çin’i de etkiledi. 19. Yüzyılın ortalarındaki İngiltere saldırısıyla Çin’e gelen dış tehdit artık atlı bozkırlardan değil ateşli silahlarla donatılmış yabancı deniz kuvvetlerinden gelecektir. 1840 yılındaki ilk Afyon Savaşını, 1856-60 İngiliz-Fransız müttefik kuvvetlerinin saldırısı(İkinci Afyon Savaşı), 1884 Çin- Fransız Savaşı, 1894 Çin-Japonya Savaşı, 1900 yılındaki sekiz-müttefik devletin saldırısı vb. bunları takip eden eşitsiz anlaşmalarla büyük miktarda tazminat, toprak ve nüfuz bölgeleri elde etmiştir(Jian,1992:6).

Yabancılar, Çin’in merkezi hükümetin zayıflığı, modern teknolojilerden yoksul olmasından yararlanarak güçlü askeri ve modern kapital üstünlüğüyle Çin’deki siyasi ve iktisadi etkisini güçlendirmiştir. Bazı topraklar modern kapitalist Avrupa ve Japonya gibi

yabancılar tarafından işgal edilmiş, eşit olmayan anlaşmalarla bu devletler Çin'deki nüfuzunu genişletmek için yarışmıştır. Devlet gelirinin birçoğu tazminat ve yabancılara borç ödemek için sarf edildiğinden kalkınma için yeterli yatırım yapamadı. 1911 yılındaki devrimler Mançu yönetimi devredilse de kurulan yeni devlet Çin'in yarı sömürge gerçeğini değiştirmekten yetersiz kalır. 1868 yılındaki islahattan sonra kısa süre zarfında toplumsal olarak her alanla muhteşem ilerlemeler kayıt ederek modern devletler statüsüne gelen Japonya ise Çin'de kendi nüfuzunu inşa etmek için batı kapitalist güçleriyle rekabet edebilecek duruma gelmiştir.

Çin'e egemen olma amacıyla mücadele veren Japonya 1930 yıllarının başından beri etki alanında bulunan Manchurya'yı ele geçirmeyi başardı ve orada kukla bir devlet bile kurdu. 1937 yılında ise tüm Çin'i ele geçirmek istilasını başlattı ve kısa vadede çok başarılı olarak birçok önemli kent ve ticaret alanlarını ele geçirdi(Ponting,2011:791). Bu dönemde Japonya askeri, teknoloji ve ekonomik güç bakımından Çin'den üstündü. Ama bunlar Japonya'nın Çin'i işgal etmesinde yeterli değildi. Japonya küçük bir ada devletiydi, kıtasal yapıya sahip olan Çin'le karşılaştırıldığında toprak ve nüfusun büyüklüğü açısından çok küçüktü.

Çin'den başka yine Kore yarım adası ve Güney Doğu Asya ülkelerine de genişlediğinden bu kadar geniş alanları uzun dönem istila edebilecek potansiyel kaynaklara sahip değildi. Uluslararasıdaki gelişmeler ve diplomatik yeterlilik de gerekiyordu. Japonya'nın Doğu Asya'daki egemen güç olma hırsı başka bir büyük devletin en aşırı çabaları sayesinde engellenebilirdi(Kennedy,1996:242-3). Bir de Pasifik'te Amerika'yı karşısına alması, Japonya ve Japon karşıtı güçler arasındaki güç dengesini tersine çevirir. Hem Sovyet hem Amerika Japonya'nın Asya'da egemen güç olmasını istemiyordu. Japonya sonunda Çin'e egemen olmada başarılı olamadı ve Çin'in müttefiklerinden Amerika ile Sovyet önderliğindeki ittifak devletler karşısında ikinci dünya savaşının sonunda yenilgiye uğramıştır.

Japonya savaşının sonunu takip eden Çin iç savaşı 1949 yılında Mao Zedong önderliğindeki komünist devriminin zaferiyle sona erdi. 1840 yılındaki ilk Afyon Savaşıyla başlayan ardı ardına devam eden işgale karşı mücadeleler ve iç savaşlar 1949 yılındaki yeni kurulmuş devlete ise tükenmiş bir Çin Ekonomisini miras olarak bırakmıştır.

Tablo 3.1. 1990 Yılındaki Amerika Dolarına Karşılık

Yıl	1820 Çin	1950 Çin	1820 Batı Avrupa	1950 Batı Avrupa
GSYİH (Kişi başına) dolar	600	439	1 204	4 579
GSYİH milyar	228.6	239.9	160.1	1396.2
Milyon nüfus	381.0	546.8	133.0	304.9

(Madison,2001:249).

Afyon Savaşı'nın arifesinde bile, Çin ekonominin büyüklüğü olarak dünyadaki en büyük ekonomiydi. Batı Avrupa iktisadının boyutu Çin'e kıyasla baya küçük olsa da, iktisadın büyümesi hızlanmış ve kişi başına refah düzeyinde Çin'i geçmiştir. Avrupa'da patlak veren sanayi devrimi ve modern bilginin gelişmesi iktisadın kurulmasında kökten değişiklikler yaptı. Üretim geleneksel yöntemden makineleşmiş üretim şekline geçiş yaparak verimlilik daha da artış gösterdi. Çin'de ise üretim şekli ve toplumun iktisat yapısında eskisine göre kökten değişiklik ortaya çıkmadı. İktisadın yapısı geleneksel tarımsal karakterini korudu, üretim şekli ise kaba güç ve ilkel aletlere dayandığından gelişmiş kapitalist devletlerin makineleşmiş üretim şekli karşısında rekabet edebilmekten zayıf kalır. Çin'in bir sonraki iktisadi büyüme oranı maalesef sıfırın birnebzede üzerinde seyir etmiştir. Devletlerin büyüme oranındaki farkların uzun bir süreç devam etmesi dünya ekonomik güç dengesindeki değişimlere yol açmıştır.

19. yüzyılın başlarında Çin ekonomisinin büyüklüğü Avrupa'nın ilerisindeydi; ama bu ekonomik kalkınmada da ileri anlamına gelmezdi. Çünkü iktisadi kalkınma ne kadar fazla üretim yapıldığı ya da ne kadar fazla çıktı oranı arttığından ziyade aynı zamanda ürünlerin üretiminde ve dağıtımında kullanıldığı teknoloji, kurumsal düzenlemelerin yapısını da dikkate almak zorundaydı. Batı'nın makineleşmiş modern üretim şekline karşılık, Çin'deki kapitalist sanayinin %80'i el sanatları endüstrisidir(Heping,1999:54). Ekonomik gelişmesiyle iyi bir örnek olarak bilindiği 1933'te bile, Çin imalat sanayisinin milli gelir içindeki payı sadece %9,1 civarındaydı. Bunun içinde makineleşmiş üretim %27 ve el sanatları %73 oranındaydı(Xiang ve Li,2015:64).

1840 yılındaki Afyon Savaşıyla, Çin piyasasının Batı kapitalistleri tarafından zorla açılmasıyla, hazır batı ürünleri Çin'e akın etmiştir. Bu da, Çin geleneksel sanayisinin yıkımına neden olmuştur. Qing İmparatorluğunun son dönemlerindeki yönetiminin zayıflığı, modernleşmeye pek istekli olmaması ve başarılı politikalar üreterek kalkınmayı ve modernleşmeyi gerçekleştirebilmesine engel oldu. Yabancı baskısı ve sömürgecilik politikaları modernleşmeyi daha da zorlaştırır. Diğer bir etken ise, Çin'in geleneksel feodal ekonomik yapısında tarımsal piyasalar serbest değildi. Tarım ekonomisi yarı kapalı, hükümetin sıkı gözetimi altındaydı; tarımsal alanda uzun süre teknolojik yenilikler olmadığından üretkenlik seviyesinde bir durgunluk yaşanmıştır.

Hem devlet içi hem dış güçlerin olumsuz etkenlerinin sonucunda dünyadaki değişimlere kendini uyduramayarak, Çin dünyadaki en büyük iktisat konumunu kayıp eder. Bununla birlikte iktisadın büyümesi nüfusun büyümesinin gerisinde kalmıştır. Çin'in 1820 yılındaki kişi başına düşen gelir düzeyi 600 dolardan, 1950 yılında 439 dolara düşmüştür. Şehirleşme ve eğitim düzeyi çok düşüktür. 1950 yılın başlarında nüfusun %13'nden az bir kısmı şehirde yaşıyordu, okur yazar oranı %20'ye bile ulaşmıyordu(Lei ve Guotian,2005:13-14).

Farklı düzeylerde, Çin'de modernleşme hareketleri zaman zaman olmuşsa da, toplumun büyük çoğunluğunu etkileyememiştir. Japon yatırımlarının etkisinde Mançurya 'da sanayi alanında gelişmeler kayıt edilmiştir. Doğudaki liman şehirlerinde genişleme ve ticaretin canlanması olumlu iktisadi olaylardan sayılabilir. 1901'de Çin Doğu Demiryollarının ve ardından Güney Mançurya Demiryolları'nın yapımıyla Kanada ve Avustralya ile kıyaslanabilir hale getirmek politik açıdan alt üst olan Çin için hayati önem taşıyordu(Ponting,2011:790). Çin kapısının zorla açılmasından sonra modern bilgi ve teknolojilerin gelişiminde bazı olumlu etkenler yaşanmıştır. Ama Çin iktisadının yaklaşık %90'ını oluşturan bireysel tarım ve el sanat iktisadi kurulması geride kalmış ve eskisi gibiydi(Jian,1992:7).

Bazı sektörlerde büyümenin olumlu işaretleri görülmüşse de, geleneksel yaşam tarzı, eski fikir düşünce, modern bilgi ve iktisadi yönetim sisteminden uzak olan ve fakirlik hayatında hakim durumunda olan çoğunluktaki Çin toplumu için bunlar çok fazla bir şey ifade etmiyordu. Enflasyon iktisadi buhran yaratmış, devlet genelinde ticaret aksamış, iktisat iflas etmişti. Coğrafik olarak çok geniş, millet ve kültür bakımından çeşitli, gelişmişlik düzeyleri bölgeden bölgeye farklı olan bir devleti nasıl bir arada tutmak hem de ona düzen getirmek Çin'i tekrar inşa etmekteki önemli noktaydı. 18. yüzyılda dünyanın en gelişmiş büyük iktisat merkezi konumundan, yüzyıllarca süren duraklama, dış müdahaleler, iç savaş

vb. nedenlerden dolayı dünyanın en fakir toplumlarından biri durumuna düşen bir ülke için refah arayışında bulunarak, çabalar harcayarak ülkeyi kalkındırmak, Çin'in sonraki yönetiminin ilk görevlerinden olacaktır.

3.1.2. Restorasyon ve İlk Beş Yıllık Planlama Dönemi

Ekim 1949'da yeni Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC)'nin kurulmasıyla modern Çin iktisat tarihinin ve tüm tarihsel takvimlerin disiplinleri, Marksizm'in öncülüğündeki yeni bir döneme girmiştir(Heping,1999:48). Çin ekonomisi, Çin Komünist Partisi(ÇKP) hakimiyeti devraldığı 1949 yılında iflas etmiş durumdaydı. Tarımsal ve sanayi üretim düşmüş, enflasyon, artan işsizlik oranı gibi problemler o zamanın gerçeklerindendi ve çözüm getirmek için tedbirler alınması gerekiyordu. ÇKP devlet yönetimi ve iktisat kuruluşlarda tecrübesi eksik olduğundan Sovyet devlet modeli ve iktisat yönetimini taklit ederek işe girişti. Sovyet tecrübelerinden yararlanarak merkezîyetçi komünist devlet inşa etti.

Sovyet Lenin'in gelişmiş ülkeleri yakalamak ya da yok olmak prensibine göre sanayileşme projelerini başlatmıştır. 1928-1940 yılları, Sovyet sanayisi ortalama %9 büyüyerek, Amerika'nın 1869-1899 yıllarındaki %5,15 büyüme oranı, Almanya'nın 1870-1913 yıllarındaki %4,14 ve Japonya'nın 1905-1930 yılları arasındaki %6,13 büyüme oranını geride bırakarak tarihi rekor yaratmıştır(Lu,2013:168). Sovyet aynı dönemde başarılı hem de güçlü Sosyalist devlet olarak diğer komünist devletlerin rol modeli ve lideri konumundaydı. Sovyet aynı zamanda bazı komünist olmayan devletler için bile model olarak görülmüştür.

Çin'in kurulduğu ilk dönemlerden başlayarak devlet iktisadi ve kurumları Sovyet modelince geliştirildi. Bağımsızlık kazandığı 1949 yılından ilk beş yıllık planın tamamlandığı 1957 yılı arasında iktisadi olarak hızla büyüme yaşanmıştır. 1949-52 yılları geçici dönemi olarak sosyalist ideal kuruluşu tamamlanmıştır. Bu dönemde yüz yıldan fazla devam eden savaş ve istikrarsızlık sona erdirilmiş, üç sene gibi kısa bir süre içerisinde savaş kullerinden Çin Ekonomisini kurtarmıştır(Li,2009:18). ÇKP inkılabının zaferinden önce, 1947 yılında Çin'deki dört elit aile⁸ petrol ve renkli metaller %100, elektrik %78, kömür %80, demir ve çelik %98, beton %67, tuz %45, bankaların 2/3(2448 banka), tren, karayolu, havayolu ve deniz taşımacılığının %44 vb. onların tekelindedir(Jian,1992:10). Azınlıkta olan lortlar devletteki toprakların çoğunu tekeline almıştı, büyük çoğunluktaki çiftçiler yersiz ya da fakir durumdaydı. Sosyal reformla toprak, maden, sanayi ve banka

⁸ Dört elit Gumintang başkanı Jiang Jie Shi başta olmak üzere Sung, Kong ve Chen ailelidir.

olmak üzere tüm iktisadi faaliyetlerin kamulaştırılmasıyla kişisel tekeller ortadan kaldırılmıştır ve yabancı devletlerin Çin'deki özel hakları da sona erdirilmiştir.

Sosyal toplum kuruluşuyla, iktisadi hem de kurumsal olarak olağan üstü değişiklikler yaşanmıştır. İki bin yıldan beri devam eden feodal toprak düzeninin kökünden ortadan kaldırılması Çin tarihindeki büyük bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Hükümetin ilk başlarda izlediği politikalardan biri, 1950'lerin başlarındaki radikal toprak reformuyla, topraklara el konulduğu ve büyük toprak sahiplerinin köylülerden aldıkları kiralari geri ödemek zorunda kalmalarıyla birlikte onların yok edilmesidir(Ponting,2011:811).

Çin'in sosyalleştirme politikası Sovyetlerin sosyalleştirme politikasını taklit ederek ve tecrübelerini kabul etti. Sovyetlerin önceden yaptığı bazı yanlışlıklarından ders çıkartarak aynı yanlışlara düşmek kaçınmaya çalıştı. 1950'lerin başlarında çok az oranda kooperatifte çalışanlar vardı. 1957 yılında %96'den fazla çiftçi kooperatif çiftliklerde organize edilmiştir. Bu Sovyet'in 1928'deki %5'den 1932 yılındaki %60 üzerine çıkmasıyla karşılaştırıldığında daha hızla gelişme kaydedebildiği görülmüştür(CIA,1959:20).

Japonya'ya karşı savaş, kurtuluş savaşı ve toprak ıslahatlarının başarısı emperyalizm, yarı sömürgecilik, feodalizm ve bürokratik kapitalizm gibi sosyalizmin önündeki engelleri ortadan kaldırdı; Böylece sosyalist bir toplum oluşturmanın temelleri atılmıştır(Jujian,2011:60). Çin, sosyalist toplum kuruluşundaki, işçiler ile köylülerin işbirliğine dayalı halkın demokratik diktatörlüğü, Sovyetlerin işçilere dayalı sosyalist toplum düzeninden farklıydı. Bu ise ÇKP, Sovyetlerin sosyalizm toplum inşasındaki tecrübelerinden yararlanmakla birlikte, Çin köylülerin çoğunlukta olduğu gerçeğine göre geliştirmiştir.

ÇKP yönetimin ilk birkaç yılında savaş sonrası sosyal düzeni pekiştirdi, devlet kurumlarını organize etti. Devlete bağlı merkez bankası kurarak para birimini birliğe getirdi ve enflasyona son vererek iflas etmiş ekonomiyi kurtardı. Geçici dönemde, sosyal toplum kuruluşunun kurumsal ve fikri olarak temelleri oluşturulduktan sonra, 1953 yıldan başlayarak Çin'in sosyal modernleşme dönemi başladı. Sovyet modeli sanayileşme, Çin'in ilk beş yıllık planından başlayarak uygulamaya geçirildi. Bazı devletlerde olduğu gibi Çin'de de sanayileşmenin hızla olmasındaki etkili yol çelik, beton ve ağır makinelerden oluşan ağır sanayilere öncülük verilmesi olarak görülür(Zhu,2012:109).

Sovyet yardımı Çin'in sosyal toplum kuruluşu ve modernleşmesinde hayatı önem taşıyordu. Amerika başta olmak üzere gelişmiş kapitalist devletler komünist Çin'e sıcak

bakmıyordu. O dönemlerde Kore’de onlarla sıcak bir çatışma bile yaşanmıştı. Bu yüzden, hem ideolojik hem stratejik ortağı olan Stalin liderliğindeki Sovyet hükümeti, aynı dönemde teknolojik ve lojistik olarak yardım edebilecek ideal bir devlettir.

1953 yılında Sovyetlerin yardımıyla Çin 156 proje ağırlık olarak büyük şeyler yapmaya odaklanmanın siyasi avantajı sloganıyla sosyal modernleşme ve sanayileşmenin birinci beş yıllık planını başlatır(Xiang ve Li,2015:65). Bu Çin’in güçlü sosyalist ekonomi inşa etmesindeki uzun vadeli planının başlangıç adımıydı. Mao Zedong güçlü sosyalist iktisat inşa etmek için yüz yıl ya da ondan fazla zamana ihtiyaç duyulacağını tahmin etmiştir; Deng Xiaoping de benzer bir şekilde, temel rota ya da hedef yüzyıl boyunca yönetilmelidir, asla sallanmamalıdır demiştir(Guoxiong,2014:207).

Nüfus bakımından kalabalık, yetersiz sermaye, eğitim düzeyi düşük olduğu, aynı dönemdeki devlet gerçeğine göre Çin, hafif sanayiye geliştirmeye daha elverişli iken devlet aksine ağır sanayiye odaklanmıştır. Tarım ve hafif sanayi üretimi ağır sanayiye finans etmek için kullanılmış, bu sektörlerden transfer yapıldığından büyüme oranı ağır sanayiye karşılık düşük düzeyde seyir etmiştir. 1949 yılında Çin’deki 541,67 nüfusundaki toplam emek gücü 180,82 milyon olup bunun 165,49 milyonu köylü nüfustan oluşuyordu. Bu oran ise 1957 yılında 237,7 milyon emek gücünün 205,66 milyonu köylülerdendir(Crok ve Webb,1992:14).

Devletin ağır sanayiye öncülük verme politikası nedeniyle tarım ve başka sektörlerden sadece kredi transferi değil aynı zamanda emek gücü de transfer edilmiştir. Köylü emek gücü hem çiftçi olarak görev yapmakla beraber yine köylerde inşa edilmiş fabrikalarda işçi olarak da sanayide çalıştırılmıştır. 1952 yılında tarım üretiminin değeri 46,1 milyar yuan’dan 1957 yılında 53,7 milyar yuan’e yükselmişken, aynı dönemde ağır sanayinin değeri 12,4 milyardan 31,7 milyar yuan’e yükselmiştir(age:26).

Parti ve hükümet ana malzemeler ile endüstriyel hammaddeleri kontrol etmek için bir dizi önlemler almıştır:

Tarımsal ürünlere yönelik satış ve satın alma birliğe gelen politikalar benimsenmiştir. Kömür, demir, çelik, bakır, yüz, soda, kauçuk, petrol, tütün vb. önemli hammaddeler planlamaya göre kontrol edilmiş ve tedarik edilmiştir.

İthal edilen maddeler yönetimi ve kontrolü güçlendirilmiştir. Aile tarafından kontrol edilmeyen hammaddeler, yerel yönetimler tarafından işleme siparişi planına uygun olarak dengelenmiştir(Jian,1992:82).

Malların üretimi, dağıtılması, taşınma fiyatları devlet planına göre yürürlüğe geçirilirdi. Bölge hükümetleri ve şahıslar kendi arzularına göre üretim, tüketim yapamıyor ve farklı fiyat belirleyemiyordu. İktisadi faaliyetler parti ve hükümetin planlamasına göre, onların tayin ettiği görevlilerin liderliğiyle yönetilirdi. Birinci beş yıllık plan döneminde verimsiz kaynak tahsisi, fiyatlandırma sistemi ve bunlara eş olarak temel altyapı ile tarımsal sektör pahasına ağır sanayiye yoğun yatırım yapıldığından tarım ve hafif sanayide gelişmeler yavaş olmuştur. Ağır sanayide baya hızla gelişme kayıt edilmiştir.

Tablo 3.2. Çin'in Önemli Sanayi Ürünlerinin Dünya Sıralanması

Kategori	1952 yıl	1955 yıl	1957 yıl
Elektrik	18	11	12
Kömür	6	6	5
Çimento	15	12	9
Demir	10	9	8

(Xiang ve Li,2015:65).

Ağır sanayi birinci beş yıllık plan döneminde yılına ortalama %22,8 büyüme kayıt etmiştir. Ağır sanayinin imalat sektöründeki payı 1952 yılındaki %41,9'dan 1957 yılında % 47,4'e yükselmiştir ve önemli endüstriyel ürünlerde güçlü sanayi devletleri ile olan aralarındaki farkı küçülmüştür. İlk beş yıllık planın sonunda, elektrik 12. sırada olmakla kömür, demir, çimento üretiminde dünyanın ilk on ülkesinden biri haline gelmiştir. Mao, birinci beş yıllık planın başarılı olduğunu söylemekle, endüstriyi geliştirmek için öncelikle tam bağımsız endüstriyel sistem kurmak ve sonraki adımda ülkenin sanayi sektörünü ileri düzeydeki dünyaya yakınlaştırmak olduğunu belirtmiştir(Guoxiong,2014:207).

3.1.3. 1958-1978 Yılları Çin'in İktisadi Büyümesindeki Yavaşlama ve Nedenleri

Birinci beş yıllık plan tamamlandıktan sonra 1958 yılı ikinci beş yıllık plan başlamış oldu. 1958-1977 yılları arasındaki 20 yıl ise Çin ile Sovyet'in arası açıldığı, Batı ablukası devam ettiği ve Çin'in Sovyet yardımından mahrum kalarak kendi başına sosyal iktisadi kuruluşunu yürüttüğü dönemdir(Li,2009:18). Nikita Kruşof'un iktidari döneminde Stalin'in eleştirilmesi, Sovyetlerin batıyla barışçıl bir arada yaşama konusunda anlaşması

ve Sovyet'in batı dünyasıyla dış ticaretini geliştirmesi Çin yönetimi tarafından hoş karşılanmamıştır ve eleştirilere neden olarak iki devlet arasındaki ilişkilerin kötüye gitmesine neden olmuştur.

Sovyet yardımı Çin'in sosyal modernleşmesinde olumlu etken yaratmıştır. Çin aynı dönemde Sovyetlere göre çok geride kalmış, teknoloji olarak ileri düzeyde değildi. Bir diğer husus sosyal iktisadi kuruluşu yönetmede yeterli tecrübeleri olmadığından Sovyet tecrübesi, danışmanları ve yetkililerinin yardımı etkileyici olmuştur. Sovyet'le arasının bozulmasıyla, Sovyet Çin'e olan yardımını kesmiştir ve yetkilileriyle danışmanlarını Çin'den geri çektiğinden, bu Çin iktisadının büyümesine olumsuz etki yaratmıştır. İlk aşamadaki(1949-1956) büyüme ortalama %16,8 gibi yüksek hızı yakalamışken, ikinci aşamada(1957-1978) büyüme yavaşlamıştır ve 1957 yılında ortalama olarak %6.36 seyir etmiş olup birinci aşamadakinden %10'dan fazla aşağıya inmiştir(Zhang ve R.Stough, 2012:106).

İktisadi büyümenin ikinci aşamada yavaşlamasının Sovyet yardımının kesilmesinden başka diğer nedenleri ise, Çin'in yüzleştiği iç problemlerden kaynaklanır. 1958 yılında başlayan Büyük İleri Atılım hareketi uygulanmaya konuldu. Onun başlıca amacı:

Sosyalist inkılabın siyasal, fikri ve iktisadi prensiplerine sıkı uymak koşullarıyla, aynı zamanda, teknolojik ve kültürel devrimi gerçekleştirmektir. Ağır sanayiye öncülük vermek şartıyla, sanayi ve tarımı aynı anda geliştirmek; kolektif liderlik, kapsamlı planlama hem de iş bölümü koşulları altında, merkezi ve yerel sektörler, büyük, küçük ve orta ölçekli işletmeler aynı anda teşvik edilecektir. Bunlar aracılığıyla, ülkemizi modern bir endüstri, modern tarım ve modern bilim haline kavuşması için mümkün olan en kısa sürede büyük bir sosyalist kültür ülkesi haline kavuşturulmasıdır. Mao, yedi sene içerisinde İngiltere'yi yakalamak, diğer sekiz ile on sene içerisinde Amerika'ya yakalamayı amaçlamıştır(Jian,1992).

Toplu tarım yapma zorunlu hale geldi, 1950'lerden Çin iktisadi Sovyet blokuna sıkı sıkıya bağlıydı ve buna ek olarak 1971 yılına kadar Çin, Amerika'nın ticaret ambargosu ile Birleşmiş Milletler'den(BM) dışlanmakla büyük zorluk çekiyordu(Madison,2007:62). Büyük İleri Atılım hareketinde çoğunluğu kırsal alanlar olmak üzere yoğun nüfus toplu olarak organize edildi. Tarım ile sanayiye hızla geliştirmek amacıyla emek yoğunluktaki sanayileşmeye teşvik edildi. İnsan gücüne makine ve kapitalden daha fazla vurgu

yapılmıştır. İdeolojik ortaklık uzmanlığa göre ön sıraya geçmiştir. Yüz yıllarca sanayi temeline sahip olan gelişmiş batı ülkelerini kısa sürede yakalamak heyecan verici olabilse de aynı andaki bilgi ve teknolojinin her alanında çok geride kalmış bir ülke için böyle bir hedef kolay olmayacaktır.

Yeterli uzman, makine, kredi eksikliğinden dolayı kaba insan gücü önemsenmiştir. Böyle bir emeğe dayalı sanayileştirme malum sonuçlar elde etse bile, bu sonuçta kaynakların israfı, nüfusun tarım alanından çok sayıda sanayiye transfer olmasını gerektirerek, arazilerin ekilmesi için emek gücünün yetmezliğine sebep oldu. Sonunda bunlar, tarım üretiminin düşmesine ve bir süre devlet genelinde açlığın baş göstermesine yol açmıştır. Büyük İleri Adımın olumsuz etkileri bitmeden, 1967-1976 yılları on yıl devam eden kültür devrimi ve bunun iktisadi kalkınmaya meyil etmenin revizyonizm olarak görüldüğü büyük hayal kırıklığı dönemi izlemiştir(Heping,1999:56).

Parti içinde iktisadi politikalar seçme ve uygulama konusunda ayrılıklar olduğu, Çin yöneticilerinin, sosyalist sistemle hızlı gelişmeyi başarabileceğine inandığından dolayı, ayrı görüşleri sosyalizm karşıtı olarak gördüğünden kültür devrimiyle sosyalist karşıtı fikirleri temizlemek istemiş olabilir. 1964 yılı haziran ayının sekizindeki hükümet toplantısında, Mao liderliğin gerçek Marksistlerin elinde olmadığını, yönetim gücünün üçte birinin düşman elinde olduğunu söylemiştir; ÇKP'de Liu Şaoçi önderliğindeki revizyonist kapitalistlerin olduğuna, iktisat alanında kapitalist fikrinin oluştuğuna inanmıştır(Beigen,2012:165).

Kültür devriminin siyaset, iktisat, sosyal ve emekçilerin ücretlerindeki bozukluklar ile eşitsizlikleri düzeltmeye yoğunlaşmıştır. Uluslararası ortamın Çin'e faydasız olması, Çin kültürünün geride kalması, demokrasinin eksik olması, liderler arasındaki güç mücadelesi vb. devrimin başlatılmasındaki sebeplerden olarak gösterilmiştir. Ama Deng Xiaoping, kültür devriminin kurumsal eksikliklerden kaynaklandığı fikrini ortaya koymuştur(Haiguang,2002:11). Kültür devrimin neden kaynakladığı hakkında farklı görüşler mevcut olmuşsa da, onun Çin toplumu ve iktisadına getiren olumsuz etkileri hakkında fikir birliği mevcuttur. Aralık 1964 yılında, Çin başkanı Zhou Enlai'nin geliştirdiği tarım, endüstri, bilim ve teknoloji alanlarından oluşan dört modernizasyon siyaseti kültür devriminden dolayı kesintiye uğramıştır(C. Chow,2004:128).

Tablo 3.3. Sektöre göre Çin'in 1957-1978 Yılları Ulusal Üretim Değeri(Milyar Yuan)

Sektör Yıl	Tarım	Hafif sanayi	Ağır sanayi	İnşaat	Taşımacılık	Ticaret
1957	53,7	38,7	31,7	11,8	5,6	18,7
1958	56,6	50,3	58	20,2	6	19,7
1960	45,7	54,7	109	24,8	13,1	20,6
1962	58,4	43,4	48,6	9	7,6	16
1966	91	79,6	82,8	19,7	10,2	22,9
1970	102,1	97,6	114,1	27,1	11,7	27,4
1974	121,5	124,1	155,1	37,6	14,2	33,4
1978	139,7	182,6	241,1	59,6	20,5	43,8

(W. Hunter Colby, Frederick W. Crok ve Shwu Eng H. Webb,1992:26).

Çin iktisadi ilk dönemlerde hızlı büyüme kaydederken, 1958'den sonra büyük gerileme yaşanmıştır. Sadece tarım alanında değil sanayi, inşaat gibi diğer sektörlerde de üretimde gerilim yaşanmıştır. 1960 yılların ortalarına doğru tekrar iktisatta canlanma görülsede kültür devriminin olumsuz etkileriyle büyüme oranı çok yavaş olmuştur. Bu dönemde sosyal toplumu bozuklardan temizlemek ve yeni bir dünya yaratma iddiasıyla askerlerin de sanayi, tarım gibi üretime katılmaya teşvik edilmesi ve bilimin başka dallarını da öğrenerek topluma katkı sağlamaları beklenmiştir. Öğrenci, işçi ve çiftçilerin de kendi mesleklerini yapmakla beraber diğer pratik mesleklere katılması ve çeşitli bilim dallarını öğrenerek ideal bir toplum yaratmak için çaba harcamaları övgüyle karşılanmakla birlikte öyle yapmaları için cesaretlendirilmiştir.

Çin iktisadi 1952 yılından 1978 yılına kadar milli gelir düzeyi olarak iki kat ve kişi başı geliri %73 büyümüştür. Aynı dönemdeki dünyanın yıllık ortalama büyümesi %2,6 ile Çin'in %2,3 büyüme oranı karşılaştırıldığında, Çin'in dünya milli gelir oranındaki payı %22 azalmıştır(Weigu ve Chongqing,2011:7). Bunun nedenlerinden biri ise, Çin geçtiği dönemlerde bazen hızlı büyüme, bazen iktisadi buhran ve zorluk yaşamışsa da genel olarak büyümeye devam etmiştir. Ama büyüme oranı dünyanın ortalama büyüme oranından yavaş olmuştur. Diğerisi ise, Çin'in iktisadi büyüme oranına göre aynı dönemde nüfusun büyümesi de hızlı olduğundan dünyadaki zenginlik düzeyi eskisinden daha geride kalmıştır.

İktisat büyüme oranı 1958 ile 1978 yılları arasında, birinci beş yıllık planlama dönemine karşılık yavaşlamış ve dünya ortalamasına göre düşük olmuştur. Ama bu yirmi sene zarfında, Çin iktisadında yapısal olarak oldukça gelişme kayıt edilmiştir. Bir kaç bin senelik

Çin geleneksel iktisadında tarımsal üretim devlet iktisadında merkezi konumda olmuştur. Sanayi ve ticaret alanında farklı dönemlerde gelişmeler yaşanmıştır. Hem 18. yüzyıldaki Çin'in dünya imalat üretimi süper gücü konumunda olduğu, hem de Ming yönetiminin ilk dönemlerinde dış ticaretin geliştiği yıllarında bile tarımsal üretim değeri devlet gelirindeki ana kaynak konumunu korumuştur ve bunlar Çin iktisadının tarımsal karakterini değiştirememiştir.

Çin iktisadi tarihindeki en büyük ilerlemelerden biri kaydedildiği 1950 ile 1957 yılları arasındaki iktisadi başarılar ve sanayideki gelişmeler yaşandığı dönemde bile tarımsal üretim değeri yine devlet iktisadındaki merkezi konumunu korumuştur. Ama devletin Çin Ekonomisini modernleştirme ve sanayileştirme politikalarının etkisiyle sektörler arasındaki nispi dengelerde büyük değişiklikler yaşamaya başlamıştır. Tarımsal üretimin devlet üretim değerindeki payı azalma sürecine girmiştir. 1978 yılına geldiğinde 139,7 milyar yuan tarımsal üretim değerine karşılık, hafif sanayi değeri 182,6 milyar yuan ve ağır sanayi değeri ise 241,1 milyar yuan olmuştur. Tarımsal üretim değeri ağır sanayi ve hafif sanayinin gerisinde kalmıştır.

Değişiklerin nedeni, tarım üretiminin eskisine oranla azaldığından değil, aksine tarım üretimi artmıştır; ama diğer sektörlerin büyümesi daha hızlı olduğundan, uzun vadede büyüme oranındaki küçük fark bile büyük farkların ortaya çıkmasına neden olabildiğindedir. Binlerce yıllık Çin iktisadi karakterindeki, tarımın merkezli iktisadi kurulmasında Deng Xiaoping ekonomik ıslahatının önceki otuz yılında değişimler yaşanmıştır. Lakin nüfusun çoğunluğu kırsallarda istikamet ettiği ve emek gücünün yoğunluk olarak tarımsal alanlarda çalıştığından, Çin iktisadi kurulmasında kökten değişiklik olma anlamı taşımayacaktır.

ÇKP hâkimiyeti eline geçirdiğinde Çin altyapı ve ulaşımda çok geride kalmış bir durumdaydı. Kuzey doğu ve doğu sahil bölgelerinde bazı sanayi ve ticari merkezler gelişmeye başlamış olsa da, gelişmiş ülkelerle kıyaslanabilir durumda değildi. Kanal ve nehirlerden oluşan su yolu avantajına sahip olmasına rağmen bunlar esirler boyunda modernize edilmediğinden ilkel durumdaydı. Bağımsızlıktan sonraki otuz sene zarfında ulaşımda büyük gelişmeler kayıt edilmiştir. Tren yolu 1950 yılındaki 22,5 bin km'den 1971 yılında 41 bin km'ye, karayolu aynı dönemde 99,6 bin km'den 650 bin km'ye yükselmiş ve su yollarında da iyileşmeler olmuştur(Fan,1973:252).

Mao döneminde Çin iktisadi genel olarak büyüme oranında olağanüstü başarıları elde edememiş olsa da maliye politikası bu dönemde çok iyi yönetilmiştir. Devletin geliri ile çıkarı arasındaki denge çok iyi bir şekilde idare edilmiştir. Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi hariç gelir harcamadan nispeten büyümüştür. 1965 yılında Sovyet'ten aldığı borcu tamamıyla geri ödemiş; 1978 yılında devletin ulusal ya da uluslararası olarak hiç borcu yoktu ve 1952 yılından 1978 yılı arasında enflasyon oranı sadece %2 civarında kontrol edilmiştir(Madison,1998: 90).

Jiang Qing grubunun 1976 yılında devrilmesiyle kültür devrimi sonlanmıştır. Kültür devriminde emeğe göre dağılımın, işe göre ücretlendirmek ve mükâfatlandırmak kapitalizmin özelliği olarak reddedilmiştir. Devrimin sonlanmasıyla bunlar yeniden sosyalizmin karakteristiklerinden olarak belirtilmiştir(Jian,1992:235). Yöneticiler ve çok sayıdaki insanlar iktisadi kuruluşa aktif iştirak etmeye ve yatırım yapmaya başlamıştır.

Kültür devriminde batının ileri bilgi ve teknolojilerini öğrenmek istekleri batı yanlısı ya da vatan haini olarak görüldüğünden, çok sayıda bilim insanları bundan zarar görmüştür. Eğitim ve bilgilerin dağılımının engelle karşılaşması teknolojinin gelişmesine olumsuz etki göstermiştir. Bağımsızlık öncesine kıyasla bu dönemde teknoloji ve eğitimin gelişmesinde ilerlemeler kayıt edilmiştir. Çin savunma sanayisinde ilerlemeler kayıt ederek ilk nükleer silah ve füzeler bu dönemde geliştirilmiştir. Ortala eğitim alma oranı 1952 yılındaki 0,74 yıldan 1978 yılında 3,78 yıla yükselmiştir(Zhu,2012:110). 1978 yılında 800 milyon nüfusun okuryazar olmama oranı 1949 yılındaki %80'den %35'e düşmüştür(Guoxiong,2014:208). Eğitim düzeyinde eskisine göre ilerleme kayıt edilmiştir; fakat diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında çok geride kaldığı gözükmektedir.

Mao'nun ölümü ve kültür devriminin sona ermesi Çin'de büyük etki yaratan olaylardan biri olmuştur. Yönetimin aynı şekilde sürdürülüp sürdürülmeyeceği, iktisadi restore etme, büyümeyi hızlandırma konusunda devlet içinde tartışmaların yapılmasına imkân doğurmuştur. Bunlardan en önemli olanı yöneticilerden Deng Xiaoping ve Chen Yun'un temsil ettiği iki grup tartışmasıdır. Deng'in temsil ettiği grup iktisadi kalkınmayı hızlandırmak, dış dünyaya açılmak ve piyasa ekonomik reformunu savunmuştur. Diğer ise ilk beş yıllık plana bağlı kalmayı, planlı ekonomiyi savunmuş ve dışa açılmayla reform konusunda şüpheli görüş sergilemiştir(Ziyang,1989: 99).

Sonuçta, Deng'in temsil ettiği iktisadi reform taraftarları üstünlük kazanmıştır. Bu ise, 1978 yılındaki, Shang Yang reformundan sonraki, Çin'in toplum yapısını kökten ıslah ederek

modern dünyaya dönüştüren ve Çin'in, diğer bir deyişle dünyanın kaderinin değişmesine neden olan ikinci defalık başarılı reformun başlatılmasına ortam hazırlamıştır.

3.1.4. Mao Döneminde Uluslararası Ticari İlişkiler

Afyon savaşından 1949 yılına kadar Çin'in önemli ticaret ortakları İngiltere, Amerika ve Japonya gibi kapitalist devletler olmuştur. 1900 yılından 1946 yılları arasında Çin'in dünya ticaretindeki payı %2 civarındadır. Bu dönemde, Çin ithalatındaki payları ayrı ayrı olarak Japonya'nın %24,5, Amerika'nın %22, İngiltere'nin %17 ve Rusya'nın (1917-Sovyet) %2,1 olmuştur(Keller, Li ve H. Shiue,2010:16).

1949 yılında komünist inkılabının başarısı, Çin'in politik ve iktisat kurulmasında, bölgesel jeostratejiğinde yeni değişimler getirmiştir. Bu aynı zamanda Çin'in toplumsal yapısı, dış dünya ile olan siyasi, iktisadi ilişkilerinde de değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kore Savaşı'nın patlak vermesi ve Amerika'nın Tayvan'daki Guomintang hükümetine destek vermesi Çin'i nihayetinde iki kutuplu uluslararası sistemdeki Sovyetler Birliğini müttefik olarak seçmeye zorlamıştır(Zhu,2001:7). Mao, 1950 yılındaki Moskova ziyaretinde Çin-Sovyet arasında arkadaşlık, ittifak ve karşılıklı yardım anlaşması yapmıştır(Yunhsu ve Jawsong,2014:72). Mao Zedong yönetimi döneminde ticaret politikasında da değişimler yaşanmıştır. 1950'lerde Çin, Sovyet modeli devlet kontrolünde ve Dış Ticaret Bakanlığı şeklinde yürütülen ticaret sistemini benimsemiştir(Y. Kueh ve Howe,1984:814). Özel ticaret sınırlandırılmış ve dış ticarete Sovyet başta olmak üzere komünist blok ülkelerine öncülük verilmiştir.

Çin ve Sovyetler birliğini bir araya getiren ana faktör sadece ideoloji değildir; güvenlik, jeopolitik, iktisat ve askeri menfaâlerde kilit rol üstlenmiştir. ÇKP hâkimiyeti ele geçirdiğinde yapması gerektiği başlıca görevler devlet içinde siyasi, iktisadi nüfuzunu pekiştirmek, iflas etmiş iktisadi tekrar kalkındırmak; uluslararası aynı dönemdeki iki kutuplu dünya düzeni ve Çin'in yüzleştiği uluslararası sorunlardan dünyanın Çin'i tanımamasını kazanmaya çalışmakla Amerika tehdidine tepki göstermek olmuştur. Kore savaşının patlak vermesi ve aynı dönemdeki Amerika ile Çin'in yüzleştiği ideolojik ve jeopolitik düşmanca tutum iyi ilişki kurmasına engel olmuştur.

Mao Zedong yeni kurulmuş Çin'in, birinci mutfağı ayrı kurmak, diğeri önce evi temizlemek ve sonra misafir davet etmek, üçüncüsü ise bir tarafa yani Sovyet'e yaslanmaktan oluşan üç uluslararası siyasetini belirlemiştir(Chi,2013:20). Sovyetler Birliği ve diğer komünist ülkelerle siyasi, iktisadi ilişkiler hızla gelişmiştir. Dış ticarete içe

dönük, devlet korumacılığındaki korumacılık dış ticaret politikası uygulandığından ticaret hacmi ve ticarete kapsadığı ürünler sayısı sınırlıdır. İthalat ile ihracat devlet gözetimi altında yapıldığından doğrudan devlet müdahalesine dayalı olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğunda içine kapalı korumacı tutum sergilediğinden, hem de Amerika başlık kapitalist devletlerin ambargosu ve engelleriyle karşılaştığından dünya ticareti ile uluslararası iktisadi kurumlara katılmamıştır. Çin'in dünya ticaretindeki, yani ithalat ile ihracatındaki payı ikinci dünya savaşından önceki %2'den 1950'lerde %1,7'ye ve 1970'lerde ise %0,7'ye düşmüştür(Keller ve diğerleri,2010:31).

Çin Sovyet ikili ilişkisinde 1950 yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Sovyet Çin'in en büyük ticaret ortağı, en çok dış yardım kaynağı ve en önemli siyasi, iktisadi, askeri hem stratejik ittifakı konumundadır. 1950'lerde Sovyet'in Çin'e yardımı:

Çin Sovyet'ten 1,3 milyar dolarından fazla iktisadi ve büyük miktarda askeri yardım kabul etmiştir. Yaklaşık 10.800 Sovyet ve 1.500 Doğu Avrupalı teknisyen Çin'in yapılandırılması için çalışmıştır. Çinli 8000 teknisyen işçi ve 7000 öğrenci Sovyet'e eğitim için gönderilmiştir. 1952'den 1957'ye kadar 166 tam endüstri fabrikası kurmuş ve 1958-1962 dönemi için fazladan122 fabrika kurmaya söz vermiştir. Birde Sovyet Çin'in hava ve deniz kuvvetlerinin inşası için desteklemiştir(Zhu,2001:8).

1950'den 1957 yılları arasındaki Çin iktisadının hızla gelişmesinde Sovyetlerin teknolojik, iktisadi ve teknisyen yardımının etkisi büyük olmuştur. Bu dönemlerde Çin ve Batı ülkeleri arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler olumsuz yöne giderken aksine Sovyet'le her alanda hızlı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Mao'nun Sovyet birliği ve doğu blokuyla ticari ilişkileri geliştirmesine istekli olması büyük ölçekli fabrika ithalatı, yeni sanayilerin geliştirilmesi ve önce kuzeydoğuda kurulmuş olan ağır sanayilerin genişletilmesi bu dönemde Çin'in ekonomik karakterinde bazı değişiklikler yaratmıştır(Kueh ve Howe,1984:813).

ÇKP yönetiminin ilk on yılında, Sovyet ile Çin arasındaki ticarete artış göstermiştir. Sovyet, Çin'in en büyük ticaret ortağı olmuştur. Bu dönemde Çin'in ihracatı GSYH'nin %10 ve ithalatı ise GSYH'nin %7 civarında olmuş; Sovyet ile yapılan ticaret 320 milyon dolardan 1955'te 1705 milyon dolara yükselmiş olup Çin'in 3065 milyon dolar dış ticaretinin %57'yi oluşturmuştur(CIA,1959:3). Diğer komünist devletler ve Sovyet beraber Çin'in dış ticaret hacimin üçte ikisinden fazlasını oluşturmuştur.

Sovyet ile Çin arasındaki ithalat ve ihracat ürünlerinde birbirinin eksikliklerini karşılayan özellikler vardır. Çin sanayi düzeyi ve teknolojik rekabet gücü zayıf olduğu için modernleşmesine gerekli olan makine, donanım, silah ve hazır sanayi ürünlerini ithal etmeye yoğunlaşmıştır. Buna karşılık tarımsal ve hayvansal ürünler, hammadde, tekstil vb. Sovyet'in günlük ihtiyaç duyduğu maddeleri ihraç etmiştir.

Stalin'in ölümünden sonra Çin 1954 yılında barışçıl bir arada yaşamının beş prensibine dayalı Sovyet'ten farklı dış politikalar geliştirmeye başlamıştır ve bu çok zaman geçmeden Çin'i Sovyet'le rekabet etmeye sürüklemiştir(Hsu ve Soong,2014:72). Çin, Hindistan, Endonezya gibi üçüncü dünya devletleriyle Bandung'da bir araya gelerek tarafsızlık hareketine katılır. Çin bağımsız ve egemen bir modern ulus kurmak, hem kendi güvenliğini garanti etmek ve modernleşmek siyaseti uygulamaya başlayarak Sovyet'ten bağımsız hareket ederek üçüncü dünyayla ilişkilerini geliştirmesi Sovyetleri rahatsız etse bile ikili ilişkiler devam etmiştir.

Kurşev'in Sovyet başkanı olması Sovyet ile Çin arasında ideolojik, güvenlik, iktisadi ve ikili ticarete sorunların ortaya çıkmasına neden oluyor. Kurşev hükümetinin komünizmi farklı yorumlaması, batı ülkeleriyle barışçıl bir arada yaşama hakkında anlaşmaya varması ve Sovyet'in diğer komünist ülkelerin iç işlerine kârişma hakkının olduğunu iddia etmesi Çin tarafından revizyonist olarak tanımlanır. İki devlet arasında ideolojik ve siyasi ayrılıkların güçlenmesi ilişkilerinin bozulma noktasına varır. 1960'ların ortalarında iki devlet sınırında çatışmalar olur, iktisadi ve ticari ilişkilerine de olumsuz etki gösterir. Dış ticaret 1960 yılındaki 1,7 milyar dolardan 1964 yılında 450 milyon dolara düşmüştür. Albania hariç diğer Doğu Avrupa komünist devletleriyle olan ticaret aynı dönemde 645\$ milyondan 160 milyon dolara inmiştir. Aksine komünist olmayan devletler ile ise 1,37 milyardan 2,12 milyara yükselmiştir(Fan,1973:256).

Çin ile Sovyet arasındaki ideolojik ve siyasal anlaşmazlık komünist devletlerarasında da ayrılıklara neden olmuştur. Doğu Avrupa'daki çoğunluk komünist devletler Sovyetleri destekleyerek Çin'le olan ticari ilişkilerini sınırlandırmıştır. Albania ve Asya'daki komünist devletler ise tersine Çin'le olan ticaret hacmini artırmıştır. İki devlet arasındaki ilişkilerin bozulması, ticaret ve iktisadi ortaklığın olumsuz yöne gitmesine neden olmakla, yine bu devletlerin ticaret yapısının da değişmesine yol açmıştır. Sovyet, teknisyenlerini Çin'den geri çekmiş, yardımını kesmiştir. En büyük stratejik ve ticaret ortağı en büyük tehditlerden biri haline dönüşmüştür. Çin, o dönemde aynı anda Sovyet ve Amerika gibi iki süper gücün tehdidiyle yüz yüze kalmıştır.

1971 yılına kadar Amerika Pekin'i Çin'in başkenti olarak tanımıyordu, iki devlet arasında doğrudan diplomatik iletişim hiç yoktur(Kissinger,2011:346). Pekin dış politikasında radikal bir şekilde yeniden düzenleme yaparak dünyada büyük bir güç olarak kabul edilmeyi, Batı teknolojisini, diplomatik ve maliye desteğini elde ederek Moskova'nın güçlü tehdidine karşı direnmek istemiştir(Hsu ve Soong,2014:73). 1972 yılında Nikson Çin'i ziyaret etti. Amerika ile Çin arasındaki seyahat ve ticari kısıtlamaları kaldırma kararını açıkladı, ticaret ambargosu ortadan kaldırıldı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde 2758 kararıyla Tayvan'ın yerine Çin'i getirir(Dong,2010:170). Amerika Çin ilişkilerinin normalleşmesi, iki devlet arasındaki ticari, iktisadi münasebetlerin yükselmesine imkân tanımıştır. Japonya ve Güney Kore gibi batı yanlısı Asya ülkeleri, Amerika'yı takip ederek Çin'le diplomatik ve ticari ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Amerika 1949-1971 yılları arasında Çin'le hiçbir şekilde ticari ilişkilerde bulunmamıştır. İki devlet ilişkilerinin normalleştirilmesiyle ikili ticari faaliyetler de güçlenmiştir.

Tablo 3.4. 1971-1979 Yılları Arasındaki Amerika ve Çin Dış Ticareti (Milyon Dolar olarak)

Yıl	Çin ihracatı	Çin ithalatı	Toplam ikili ticaret	Ticaret dengesi
1971	-	-	-	-
1972	9,6	3,3	12,9	6,3
1973	39,72	220,66	260,38	-180,84
1974	102,86	372,85	475,71	-269,99
1975	128,88	341,83	470,71	-212,95
1976	156,04	160,64	316,68	-4,60
1977	179,63	114,62	294,25	65,01
1978	270,60	721,10	991,7	-450,50
1979	595,01	1.856,59	2.451,60	-1.261,58

(Dong,2010:174).

Ticaret hacmi fazla büyük olmasa da ikili ticaret gittikçe büyüme süreci yaşamıştır. Mao döneminde ekonominin piyasaya göre serbest örgütlenmesi ya da piyasa özgürlüğüne teşvik edilmesi söz konusu değildir. Tüm ihracat ve ithalat hükümet kurumlarının planlaması ve gözetimi altında yapılmasını gerektirir. İhracat düşük kaliteli ürünler ve hammaddelerden oluşurken, ithalat teknoloji ve tesislerin getirilmesinde yoğunlaşmıştır.

Sadece 1978 yılında 7,77 milyar dolar teknoloji ve komple tesis ithalatı anlaşması yapılmış olup 1973-1977 yıllarındaki toplam 3,96 milyar dolar anlaşmadan daha fazladır(Y. Kueh ve Howe,1984:816).

Nikson “Hiçbirimiz kendi menfaâlerimizi gözetmeden hiçbir şey yapmayız” tabiriyle iki devlet münasebetini geliştirme arzusunu ortaya koymuştur(Kissinger,2011:368). Amerika, Çin’le işbirliği yaparak Sovyet’e karşı tutumunu güçlendirirken, bu aynı zamanda Çin için de geçerli olmuştur. Çin uluslararası sisteme girme fırsatı elde etmekle beraber, iktisadi gelişmesi için gerekli teknoloji ihraç etme ve ihracat pazarı bulma şansını yakalamıştır. Bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri ise Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan ve Singapur gibi Asya ülkelerinin iktisadi gelişmesinde olağanüstü başarıları elde etmesidir. Sovyet’le ilişkilerinin bozulmasıyla bu devletler alternatif ticaret ve teknoloji kaynağından biri olmuştur.

Tablo 3.5. Komşu Devletlerin 1957-1970 Yılları Arasındaki Ortalama İktisadi Büyüme Oranı

	GSYH	Nüfus	Kişi başı
Çin (1970 sabit fiyat)	3,1	2,1	1,0
Tayvan (1965 sabit fiyat)	8,9	3,0	5,8
Japonya (1965 sabit fiyat)	10,5	1,0	9,5
Güney Kore (1965 sabit fiyat)	8,1	2,6	5,5
Tayland (1961 sabit fiyat)	8,7	2,1	5,4
Filipin (1955 sabit fiyat)	5,0	2,9	2,0

(Liu and Yeh,1973:222).

Çin, Büyük İleri Atılım, kültür devriminin ve uluslararası ortamın olumsuz etkisinde büyüme oranında yavaşlama olmuştur. Çin’in dış ticaretinde ise, aksine 1952-1964 yılları arasında ortalama yıllık %4 ithalat ve %6 ihracat büyüme oranına karşılık, 1970 ile 1978

yılları arasında ithalat %12,3 ve ihracat %12,9 oranında büyümüştür (Keller ve diğerleri,2010:32). Çin, eskisine göre dış dünyayla, sadece komünist ülkeler değil, kapitalist devletler ile daha sıkı ilişki kurmaya yönelmiştir. Nüfusun büyümesi Japonya hariç tüm ülkelerde hızlı olduğundan kişi başı gelir düzeyi iktisadin büyüme hızına göre düşük olmuştur.

Japonya ikinci dünya savaşından sonra hızla toparlanarak dünyadaki gücü ekonomi statüsüne tekrar kavuşmuştur. Tayvan ve Güney Kore ise Japonya'yı takip eden başarılı ekonomilerdendir. Çin'in fakir ekonomisini ve düşük verimlilikteki sanayi düzeyini değiştirmek için yabancı teknoloji önemlidir. Çin 1960larda ticaretin ve yabancı ilişkilerin fazla geliştirilmediği durumda iktisadi gelişmeyi gerçekleştirmeyi denemiştir, ama çabalarının başarısı düşük olmuştur(Y. Kueh ve Howe,1984:814). Japon ve diğer başarılı Asya ülkelerinin tecrübeleri, mali ve teknolojik avantajları, Çin'in sonraki dönemlerde iktisadi gelişmelerinde yararlı olacaktır.

3.2. Bağımsızlık Sonrası Hindistan Ekonomisi

Hindistan, İngiltere yönetiminde dünyadaki önde gelen sanayi ve ekonomik güçten bağımsızlık öncesinde geride kalmış ve fakir üçüncü dünya ülkeleri durumuna düşürülmüştür. Bağımsızlıktan sonra Hindistan yöneticileri batı tarzı demokratik sistemi benimsemesine rağmen, kalkınmada Sovyet modeli planlama iktisat politikasını tercih etmiştir.

Yabancı etkisinin devletin güvenliğine tehlikeli olduğunu düşünerek içe kapalı politikalar izlenmiştir. Dış ticaret ile yabancı yatırım yeterince teşvik edilmemiş ve çeşitli düzenlemeler vasıtasıyla sınırlandırılmıştır. Ağır sanayiye öncülük verilmiş, nüfusun hızla artmasına rağmen, ekonominin büyümesi çok yavaş olmuştur. Diğer hızlı gelişmiş ülkelerle aralarındaki fark gittikçe büyümüştür. 1980'lerde ekonomik alanda bazı düzenlemeler ve gelişmeler yaşanmıştır. Ama fazladan borçlanma ve ithalatın desteklenmesi, bunun aksine ihracatın kısıtlandırılmasıyla ortaya çıkan mali kriz ülkeyi zor durumda bırakmıştır.

3.2.1. Bağımsızlık Döneminde Hindistan İktisadi Yapısı

Asya, 19. yüzyıla kadar dünya iktisadisinin ağırlık merkezi konumunda olmuştur. Hindistan, Çin'le beraber bu sistemin merkezinde yer almıştır. İngiltere'nin Hindistan'daki iki asır devam eden sömürgeciliğinin Hindistan ekonomisine etkisi zor olmuştur. İki asır Hindistan iktisadi gerileme yaşayarak dünyadaki önde gelen iktisadi güç konumunu kayıp etmiştir. İngiltere sömürgeciliğinin derinleşmesiyle, Hindistan piyasası tekelleştirilmeye ve

eşit olmayan bir rekabete maruz kalmıştır. Tek yönlü serbest piyasa politikası aracılığıyla, İngiltere'nin ucuz makine yapımı ürünleri vergiden muaf tutularak Hindistan'a ithal edilmiştir. Aksine ürünlerinin İngiltere piyasasına girmesi engellerle ya da yüksek vergilerle sınırlandırılmıştır. Eşit olmayan bir rekabet, Hindistan geleneksel sanayisinin sistematik yıkıma uğratılmasına neden olmuştur. Hindistan dünyadaki büyük imalat sektörüne sahip devlet konumundan, gitgide, İngiltere modern sanayisi için hammadde kaynağına ve tüketim piyasasına dönüştürülmüştür.

Tablo 3.6. Hindistan ve Çin'in 1750- 1938 Yılları Arasındaki Dünya Üretimindeki Payları

Yıl	Hindistan ⁹	Çin	Diğer Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler
1750	24,5	32,8	15,7	27,0
1800	19,7	33,3	14,7	32,3
1830	17,6	29,8	13,3	39,5
1880	2,8	12,5	5,6	79,1
1913	1,4	3,6	2,5	92,5
1938	2,4	3,1	1,7	92,8

(Clingingsmith ve G. Williamson,2004:30).

Hindistan'ın sömürgeleştirilmesi onun kendini geliştirme fırsatının elinden çalınması anlamı taşımıştır. Egemen hâkimiyetten mahrum olduğundan modern bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmelerden yararlanarak kendi ülkesinde büyüme ve modernleşmeyi gerçekleştirme şansını kaybetmiştir. İngiltere'de, sanayi devriminden sonra uygulanan sanayileşme politikaları İngiltere kolonisi Hindistan'da uygulanmamıştır. Aksine Hindistan'ın sanayi sektörünün yıkımı hızlanmıştır. 1881 ve 1911 yıllarındaki verilere göre, Hindistan işgücünün imalat, madencilik ve inşaat sektörlerindeki oranı yüzde 28,4'ten yüzde 12,4'e kadar düşmüştür(Clingingsmith ve G. Williamson,2004:10). Bu da İngiltere'nin Hindistan'ın modernleşmesini istememesinden, her zaman zayıf ve kendi sömürgesi olarak İngiltere menfa'âi hem de modern sanayisi için hizmet etmesini istemesinden olabilir. 20. yüzyıla geldiğinde "İngiliz Tacındaki en parlak mücevher" geride kalmış ve kişi başı gelir bakımından fakir ülkelere dönüştürülmüştür.

20.yüzyılın ilk yarısında patlak veren iki defa oluşan "Dünya Savaşı" dünya jeopolitiğinde büyük değişimlere neden olduğu gibi Hindistan'ın durumunu da etkilemiştir. İngiltere her

⁹ Hindistan 1947 yıldan önceki verilerde, şimdiki Pakistan ve Bangladeş'i içine alan tüm Hint Yarımadasını göstermektedir.

iki savaşa iştirak etmiştir. Kendi sınırları içindeki maddi ve insan kaynakları sınırlı olduğundan sömürgesi Hindistan'a olan ihtiyacı daha da artmıştır. 1914 yılından 1918 yılına kadar Hindistan'dan savaşa sevk edilen personel sayısı 1.302.394, hayvan sayısı 172.815, malzemeler 3.691.836 ton ve maliye desteği 305.000.000 İngiliz sterlini olmuştur(Gupta,2014:123-126).

Savaşlar iktisadi ve insan kaynakları açısından Hindistan'a büyük yük olmuştur. Ama diğer taraftan İngiltere'nin devlet gücü savaşlar nedeniyle zayıfladığından Hindistan'ın yardımına daha ihtiyaç duyma duruma düşmüştür. Bu İngiltere'nin Hindistanlara tanıdığı hakların çoğalmasına ve Hindistanlıların bağımsızlık hislerinin uyanmasına neden olmuştur. Savaş malzemelerini üretmek ve başka amaçla İngiltere'nin Hindistan'ın sanayi ve maden sektörüne yaptığı yatırımlarda artış göstermeye başlamıştır.

Savaş döneminde Bengal'in jüt değirmenlerinden, Bombay, Ahmetabad ve başka yerlerde bulunan pamuk fabrikalarına kadar Hindistan'ın sanayisi büyümüştür ve üretim de artmıştır. Londra'daki yabancı yatırımcılar ve bazı Hindistan milyonerleri bundan zenginliklerini artırmıştır. İşçiler ise düşük maaş, pis ve hastalık dolu bir ortamda varoluş mücadelesi vermiştir(Nehru,1994:356). Savaş döneminde Hindistan ordusu organize edilmiştir. Demir, çelik sektöründe de geliştirilmeye ve bazı savaş malzemeleri Hindistan topraklarında üretilmeye başlamıştır. Savaşın Hindistan iktisadına getirdiği etkileri, bazı sektörlerde büyüme yaşanırken tarım gibi diğer sektörlerin gerilemesidir. Genel olarak, 1913 yılından 1946 yılına kadar Hindistan üretimi yüzde 49 büyümüştür, ama kişi başı gelirden sadece yüzde 4 artış göstermiştir. Bu dönemde iktisadın büyüme oranı ortalama %1,21 civarında olmuştur(Tomlinson,1993:5).

1913 yılından sonraki Hindistan iktisadın gelişmesi hızlı olmamıştır. Ama iki asırlık sürekli gerilim içerisinde olduğu eski döneme göre olumlu ilerlemeler kayıt edilmeye başlamıştır. Hindistan iktisadının dünya üretimindeki payında 1750 yılından 1913 yılına kadar sürekli gerileme yaşanarak en düşük yüzde 1,4 oranına inmiştir. 1913'ten sonra bu akım tersine çevrilerek yavaş olsa da artmaya başlamıştır ve 1938 yılında yüzde 2,4'e yükselmiştir. Çin 1913 yılında kişi başı gelir düzeyi 552 dolardan 1950 yılına geldiğinde 439 dolara düşmüştür. Hindistan'ın kişi başı gelir düzeyi ise aynı dönemde 673 dolardan 619 dolara inmiştir. Hindistan'ın gelir düzeyi 1913 yılında Çin'den %29 oranında yüksektir ve bu oran 1950 yılında %41'e yükselmiştir(Acharya, Ahluwalia, Krishna ve Patnaik,2006:1).

Hindistan iktisadının büyümesine rağmen kişi başı gelir düzeyinin gerilemeye devam etmesi nüfusun artma oranının iktisadin büyüme oranından yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Hindistan nüfusu 1911 yılındaki 289 milyondan 1941 yılında 382,5 milyona yükselmiştir ve büyüme oranı %1,41 olmuştur(Tomlinson,1993:4). Çin'in 20.yüzyılın ilk yarısındaki iktisadi performansının Hindistan'dan düşük olmasının nedenleri onun yüzleştiği dış saldırılar ve iç savaşlar, bunları izleyen enflasyon gibi problemler nedeniyle iktisadin iflas ettiğindedir. Aksine Hindistan'ın durumu Çin'den farklı olmuştur. O, İngiltere sömürgesi olarak iki defa meydana gelen dünya savaşına iştirak etmiş, milyonlarca insan gücü ve büyük miktarda maddi kaynağını savaş için harcamıştır. Ama savaş kendi topraklarından uzak Ortadoğu, Afrika ve Avrupa gibi bölgelerde yapıldığından Hindistan toplumuna getirdiği zararı sınırlı olmuştur ve Hindistan iktisadi Çin'e kıyasla iyi performans göstermiştir.

Bu dönemdeki olumlu iktisadi gelişmelere İngiltere ve dünya genelindeki değişimlerin etkisi büyük olmuştur. İlk dünya savaşıyla İngiltere eski gücünü belli derecede kayıp etmiştir. Bu sömürgelerinde sergilediği tutumunda değişimler yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Hindistanlara yönelik iktisadi, eğitim, sosyal ve siyasi alandaki sıkı kontrolünü yavaş yavaş hafifletmeye başlamıştır. Ağustos 1917 yılında, İngiltere, idari alanda Hindistanlarla ilişkileri artırmak, kendi kendini yöneten kurumların aşamalı olarak gelişimini sağlamak ve İngiliz İmparatorluğunun ayrılmaz bir parçası olmak şartıyla Hindistan'da sorumlu ve ilerici hükümet kurmak yönündeki siyasi bir karar almıştır(Gupta,2014:128). Hindistanlara verilen siyasi hakların çoğalması, İngiltere'nin Hindistan'da eskisinden daha liberal ve demokratik siyasetin oluşmasına eğilimli olması Gandhi ve Nehru önderliğindeki milletçilik hareketlerinin güçlenmesine mümkün ortam tatmin etmiştir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı Hindistan için sıkıntıları getirmekle beraber bağımsızlık fırsatını da beraberinde getirmiştir. İngiltere bu savaşla zayıflayarak gücünü daha da kayıp etmiştir. Asya ve Afrika'daki milli uyanış ve bağımsızlık hareketleri Hindistan'ı da etkilemiştir. Bağımsızlık hareketleri bu dönemde Hindistan'ın tüm bölgelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Ağustos 1942 yılında Hindistan kongresi İngiltere'nin Hindistan'daki mevcudiyetini sonlandırmak amacıyla, Gandhi önderliğinde şiddetsizlik mücadelesinin yapılması teklifini kabul etmiştir(Chandra,1971:298). Dünya savaşı sonrasında İngiltere dünyadaki liderlik konumunu kayıp etmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde İngiliz ordusunda özgürlük adına savaşan binlerce Hindistan askerleri evlerine döndükten sonra

kendi ülkesinde özgürlük bulamamıştır. Onları içine alan Hindistan toplumunun güçlü bağımsızlık talepleri karşısında İngiltere hükümeti barışçıl biçimde Hindistan'ın egemenliğini Hindistanlılara geri vermeye mecbur kalmıştır. Ağustos 1947 yılında Hindistan Pakistan ile birlikte bağımsız olmuştur(Kulke ve Rothermund,2004:322).

3.2.2. Bağımsızlık Sonrası Planlamacı İktisat Modeli: Nehruvian Sosyalizmi 1947-1990

Sömürge döneminde Hindistan'da kapitalist iktisadin gelişmesi yavaş olmuştur. Bunun bir nedeni ise, Hindistan'ın yıllık üretiminin %10'u yirminci yüzyılın ilk yarısında İngiltere'ye transfer edilmesi gibi sömürge düzenin getirdiği olumsuz etkisinden kaynaklandığıdır(Tomlinson,1993:20). Ama bu eski dönemlerle karşılaştırıldığında yirminci yüzyılın ilk yarısı Hindistan iktisadi için olumlu gelişmelerin yaşandığı nadir sömürge dönemi olarak tanımlanır. Bu yıllarda İngiltere'nin yatırımlarının artmasıyla modern sanayi ve kapitalist iktisadin gelişmesinde ilerlemeler kayıt edilmiştir. Bunların genelde İngiliz sermaye sahiplerinin tekelinde olmasına rağmen Hindistan'da modern kapitalizmin gelişmesi ve sanayi temelini oluşturması açısından iyi yöndeki ilerleme olarak görülmüştür. Bağımsızlık sonrası Hindistan iktisadının gelişmesinde bunlar çok önemli rol üstleneceklerdir.

Hindistan bağımsız olduktan sonra, nasıl iktisadi politikalar izlemek ülkenin yüzleştiği anahtar sorunların biri haline gelmiştir. Gandhi tarımsal ve geleneksel sanayiye dayalı köy Ekonomisini iktisadi modelini savunmuştur. Bu model Hindistan'ın nüfusun çoğunluğu yani %80'den fazlası tarım sektörüne dayalı olduğu gerçeğine göre ileri sürülmüş fikir olmasına rağmen, şehirleşme ve modern sanayinin gelişmesine olumsuz etki yaratabileceği düşüncesiyle yönetim tarafından benimsenmemiştir(Ali,2016:48).

1955 yılında Hindistan Hükümeti Eisenhower yönetiminden destek istemiştir ve bunun karşılığında Amerika *Milton Friedman ve Neil Jacoby* gibi güçlü serbest piyasacı ekonomistleri yardıma göndermiştir(Friedman,2000:1). Amerikalı ekonomistler dışa açık, serbest piyasanın rolüne önem veren ve devletin iktisadi faaliyete karışmasının sınırlı olduğu kapitalist iktisadi modeli önermiştir. Ama yeni kurulmuş hükümet mensupları çoğunlukla sosyalizmin etkisine uğramış olduğundan serbest piyasa ekonomisine ilgi göstermemiştir. Elitler arasında Hindistan'ın geride kalmasının, eğitimsizlik, fakirlik ve modern sanayilerden yoksun kalmalarının nedenini sömürgecilik ve İngiltere'nin uyguladığı kapitalist emperyalist düzenden kaynaklandığı anlayışı yaygın olmuştur. İlk

devlet başkanı Nehru da sosyalizmin etkisine derinden bağlı kalmıştır. Nehru, Sovyetlerin devlet kontrolündeki planlama ekonomik sisteme dayalı ve sermaye teşvikinin ağır sanayiye öncülük verdiği sosyalist iktisadi modellerle hızlı sanayileşmesinden büyük etkilenmiştir. O güçlü ve teknokratik planlama komisyonu kurmuş, devletin iktisadi faaliyetlere daha fazla katılımını teşvik ederek bu amaca ulaşmayı hedeflemiştir(Ganguly ve Mukherji,2011:65).

Hindistan iki asırlık sömürge yönetiminde iktisadi alanda gerileme yaşamıştır. Ama diğer sömürgeleştirilmiş ülkelerle karşılaştırıldığında daha fazla avantajlara sahip olmuştur. 1914 ile 1947 arasında Hindistanlılar İngiltere'nin savaş, iktisadi gerilim ve zayıflıklarla baş başa kaldığı zor dönemin getirdiği fırsattan faydalanarak küçük de olsa kendi ülkesinde sanayinin temelini oluşturabilmiştir. Bu yüzden Hindistan girişimcileri bağımsız olduktan sonra yabancı ithalat ürünleriyle rekabet edebilmiş ve devletin ihtiyaç duyduğu sanayi tüketim ürünlerinin %75'ini karşılayabilmiştir(Chandra, Mukherjee ve Mukherjee2011:322).

Sanayi temeline sahip olma avantajı, Hindistan'ın sömürge sonrası bağımsız modernleşme politikası izleyebilmesindeki rolü büyük olmuştur. Hindistan bağımsızlıktan sonra İngiltere'den miras aldığı parlamenter demokrasi sistemini benimseyerek kalmıştır. Ama iktisat politikasında İngiltere'den farklı olarak Sovyetlere benzer planlama iktisadi modelini seçmiştir. Hindistan iktisadi, ilk beş yıllık planlamadan başlayarak devlet politikası ve devlet dairelerinin iktisadi yönlendirdiği, yönettiği, iktisadi faaliyetler sıkı hükümet kontrolüne ve düzenlemelerine tabi tutulduğu sürece girmiştir(Tomlinson,1993:156). Devlet kendi kendine yeterliliği ama çayan, ithal ikamesi sanayileşmeye önem vermiştir. Doğu Asya ve dünyanın diğer bölgelerindeki gelişmiş ülkelerin sanayileşmenin ilk dönemlerinde devlet diktatörlüğünün iktisadi gelişmeye yön verdiği düşüncesiyle Nehru hükümeti iktisada devletin yön vermesini doğru seçenek olarak benimsemiştir.

Nehru yönetiminin uyguladığı planlama ekonomisi, Çin ve Sovyet'te uygulandığı sosyal planlama iktisadından ilham almakla birlikte bazen farklılıklar taşımıştır. Sovyetlerde ve Mao yönetimindeki Çin'de olduğu gibi özel mülkiyet ortadan kaldırılarak kamulaştırılırken Hindistan'da özel mülkiyetin mevcut olmasına izin verilmiştir. Bu da özel mülkiyeti benimseyen kapitalist iktisat ile kamusal sektörü savunan komünist iktisadin karakterlerinin aynı anda mevcut olduğu karışık bir iktisadi düzeni ortaya çıkartmıştır.

Karma ekonomik düzen ise siyasal olarak demokrasinin ve toplumsal özgürlüğün mevcut olduğu bir ortamda kendi varlığını sürdürmüştür.

Bağımsızlığın ilk yıllarındaki Hindistan ve Pakistan'ın bölünmesiyle ortaya çıkan mülteci krizi, enflasyon ve iktisadi zorluklar nedeniyle iktisadi kuruluşun başlatılması gecikmiştir. Fakat 1950 yılında bu zorluklardan geçerek olumlu ortam hazırlanmış ve planlama komisyonu kurulmuştur. Komisyon kişi başına geliri yüksek düzeye çıkartmak, tam istihdam elde etmek, refah ile gelir düzeyindeki eşitsizliği azaltmak, eşitlik ve adaletin hâkim olduğu sosyal toplum tabanı oluşturarak sömürgeyi ortadan kaldırmayı kendine hedef olarak belirlemiştir. Sonraki yılından başlayarak 1951'den 1956 yılına kadar ilk beş yıllık plan olarak belirlenmiş, tarıma öncelik verilmesini, mineral ve temel sanayiye geliştirmeyi amaçlayarak uygulamaya konulmuştur(Ali,2016:49-50).

Nüfusun yoğun olması ve toprağın sınırlı olduğu gerçeği Nehru yönetimini tarım alanına ilgi göstererek gıda güvenliğinin garanti altına alınmasını ciddi sorunlardan biri haline getirmiştir. Yeni bağımsızlık elde eden dönemde Hindistan iktisadi karakter olarak tarımsal, toprağın eşitsiz bir biçimde dağıtılmış, yoğun köy nüfusunun çoğu fakir ya da toprak sahibi olamamış durumdadır. Tarımın verimliliğinin artırılmasındaki en büyük engellerden biri sömürge tarihinden miras kaldığı köylerdeki toprağın eşitsiz bir biçimde dağıtımını olarak görülmüştür.

Bağımsızlık kazandıktan sonra çok geçmeden Nehru hükümeti toprak reformu uygulamıştır. Hükümet tarımsal ürünlerin üretimini artırmaya elverişli ortam hazırlamak için araştırma, sulama, elektrik ve alt yapı kuruluşlarını geliştirmek amacıyla büyük yatırımlar yapmıştır(Chandra ve diğerleri,2011:327). Reformla aracı vergi toplayıcılar ortadan kaldırılmış, topraksız çiftçilere yer taksim edilmiş, küçük boyutlu tarım arazilerinin gelişmesine teşvik edilmesi tarımsal verimliliğin gelişmesine daha elverişli olarak görülmüştür. Toprağın kiralama prensipleri düzenlenerek çiftçiler arasında işbirliğinin artırılmasına teşvik edilmiştir. Gıda bulunabilirliği ve fiyatı hükümetin öncelik verdiği gıda güvenlik politikası olmuştur. Toprak reformu etkisiyle tarımsal alanda olumlu gelişmeler yaşanarak 1970'lerde besin maddelerinde kendi kendine yeterliliği gerçekleştirerek gıda güvenliğini garanti edebilmiştir (Kapila,2008:301).

Planlama döneminde hükümetin iktisadi faaliyete müdahalesi ve kamu sektörlerin devlet iktisadi faaliyetlerindeki ağırlığı gittikçe artmıştır. İlk beş yıllık planlama döneminde hükümet iktisat politikasının amacını ortaya koymuştur:

Gelişmeyi sadece bir süreç olarak düşünmek artık mümkün değildir. Bu mevcut malzeme mallarının arttırılması ve aynı zamanda tam istihdam ve eşitsizliklerin giderilmesi gibi daha geniş hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde düzenli bir ilerleme kaydedilmesidir. Kalkınmadaki hedefine ulaşmak için makine ve diğer gerekli aletlerin eksik olduğu ortamda emek gücünden maksimum derecede yararlanılması ve emeğin verimliliğinin artırılması gereklidir(Kumar ve Raychaudhuri,2008:952).

Tam istihdam ve gelir düzeyindeki eşitliği gerçekleştirmek için devletin önemli rol üstlenerek iktisada yön vermesi gerekmiştir. Hükümetin ekonomiye müdahalesi ve yönlendirmesindeki araçlarından biri planlama komisyonu ve onun önerdiği planlama iktisat politikalarının uygulanmasıdır. Planlama sürecinde savunma sanayisi, maden sektörü, finans, ulaşım vb. önemli büyük boyutlu fabrikalar kamulaştırılmıştır. Tarımsal, hizmet sektörü, küçük işletmeler gibi sermayenin yoğun olmadığı küçük boyutlu iş alanlarında bireylerin iktisadi faaliyet yapmasına izin verilmiştir.

Hindistan iktisadi, bağımsızlıktan 1980'lı yıllara kadar genel olarak içe kapalı ve yüksek derecede hükümet düzenlemesine tabii tutulmuştur. Özel sektörde tam anlamıyla serbest olmaktan uzak olup sürekli hükümetin düzenlemeleri ve şirketlerin açılması ve kapatılması yönetimin ruhsat vermesine bağlı olmuştur. Şirketlere ödenmiş toplam sermayedeki kamu sektörlerinin oranı 1951'deki yüzde3,4'ten 1961 yılında yüzde 30'a, 1970'lerin başlarında bu oran artarak yüzde 50'ye ve 1978 yılında daha da yükselerek yüzde 75'e ulaşmıştır(Chandra ve diğerleri,2011:330). 1980 ile 1990 yılları arasında hükümet bir kadar liberal iktisadi politikalar geliştirerek ulusal özel sektöre sınırlı olsa da eskisinden daha büyük manevra alanı tanımaya başlamıştır(Mukherji,2009:82). Özel sektörün gelişmesi ve faaliyet alanı bu dönemde bile sınırlı olduğundan kamu sektörünün yerini alabilecek nitelikte değildir. O dönemlerde bile Hindistan iktisadi piyasanın öneminin gerçek manada kavramaktan ve uluslararası piyasaya bütünleşmeden çok uzak kalmıştır.

Nehru dönemi ve sonraki İndira Gandhi yönetiminde iktisadi politikalar kamusal sektörlere yani demir-çelik, savunma, ulaşım ve alt yapı gibi büyük boyuttaki şirketler ile ağır sanayiye ağırlık verilmiştir. Devlet içinde kamu sektörü ile özel sektörlerin serbest rekabeti çeşitli düzenlemeler ile sınırlandırılmıştır. Kamu sektörü devlet tarafından koruma altına alınmış, ithalata sınırlama getirilerek yabancı şirketlerin rekabetinden korunması, ihracata sübvansiyonu gibi türlü avantajlı siyasetlerden yararlanabilmiştir. Ama bu avantajlar pek

fazla olumlu sonuç getirmemiştir. Üretimdeki verimliliğin düşmesi ve bozulmalara neden olmuştur. Orta ve küçük boyuttaki sanayilerin gelişmesine engel oluşturmuştur.

Kamu sektörünün önderliğindeki sanayileşme politikasına özel sektörün uyum sağlaması için stratejik olarak bazı önlemler alınmıştır. Bunlar, mevcut sanayiye genişletmek için ruhsat alınması, ithalatın kontrol edilmesi, fiyatların kontrolü, yabancı yatırımların sıkı kontrol edilmesi vb. hükümet uygulamaları olup özel sektörün gelişmesine olumsuz etkide bulunmuştur; Fakat bilgi ve enformasyon sektörü(IT) gelişme imkânına sahip olmuştur(Singh,2008:5). Nehru döneminden devam edegelen kamu mülkiyetindeki içine kapalı ve ağır sanayiye dayalı sanayileşme modeline olan özgüvende 1990'lı yılların meydana gelen maliye krizi nedeniyle şüpheye neden olmuştur(Mukherji,2009:84). Maliye krizi Hindistan'ın kalkınma politikasında değişimler yapmasına ve farklı strateji izlemesine sebep olmuştur. Çin'den on üç yıl sonra Ekonomisini dünyaya açmaya, piyasanın rolüne önem vermeye başlayarak iktisat politikasında yeni bir dönem başlatır.

3.2.3. Ekonomik Gelişmeler

Bağımsızlık sonrası Hindistan iktisadı 1990 yılına kadar Japonya, Kuzey Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi Asya'daki başarılı ekonomilere kıyasla çok yavaş büyümüştür. Refah düzeyinin yükselmesi ve kalkınma amaçlarında yetrli ölçüde başarı elde edememiştir. Bunun nedeni ise Hindistan'ın Güney Amerika'daki devletlerin yaptığı gibi bazı yanlış iktisat teorilerinin bazı iktisat teorisyenleri tarafından doğru olarak nitelendirildiği, politikacılar ise bunları körlerce kabul ederek uygulamaya geçirdiğinden kaynaklanan sonuç olmuştur(Ezell ve Atkinson, 2014:13).

Nehru hükümeti Sovyet ve Doğu Avrupa ülkelerinin sosyal planlama iktisat modeliyle hızlı sanayileşme elde ettiğinden, etkilendiği için aceleci bir biçimde aynısı Hindistan'da da gerçekleştirmek istemiştir. Yün ve deri tekstillerinin tüm fabrika üretimi, ayakkabı, ahşap üretiminin tamamı, yaklaşık dörtte üç çelik ve beşte biri kadar kâğıt üretimi, pamuk üretimi ve 600 milyon avroluk normal kotanın tamamı sivil ekonomiden uzaklaştırılmış ve güvenlik sektörüne devir edilmiştir(Manish,2011,201). Bunların etkisiyle devlet içinde gündelik ürünlerin yeterli olmaması nedeniyle ürün fiyatlarında yükselme göstererek yoksul toplumun yaşamını zorlaştırmıştır. Hükümet ise buna fiyat kontrolü ile çözüm aramaya gitmişse de yeterli sonuç elde edememiştir.

Nehru'nun önderliğinde yürüttüğü planlama komisyonu iktisat politikalarının önerilmesinden sorunlu olmuştur, hızlı gelişmeyi sağlamak amacıyla ardı ardına aceleci

yasalar koymuş ve düzenlemeler getirmiştir. 1951 yılındaki sanayiye geliştirme ve düzenleme yasasıyla sanayinin hükümet tarafından kontrolü ve hükümet izin verme prensibi hayata geçirilmiş, 1991 yılına kadar mevcudiyetini korumuştur (Mukherji,2009:85). Yasayla hükümetin iktisadi kontrolü yasa olarak koruma altına alınmış, iktisadi faaliyetlerdeki belirleyici rolü güçlenmiştir. Planlamaya göre demir, çelik, elektrik gibi hükümet tekelindeki sanayi sektörlerine özel şirketlerin girmesi engellenmiştir. Kamu ve özel şirketlerin birlikte olduğu sektörlerde hükümet kamu sektörü genişletme yetkisine sahip olsa da özel sektörün genişlemesi ve yeni fabrika kurmasına sınırlama getirmiştir. Merkezi Hükümet, 1956 yılında onaylandığı temel mallar yasasıyla üretimin arzı, dağıtımını ve fiyatların kontrol edilmesine yönelik düzenleme ve sınırlama yetkisine sahip olmuştur(Manish,2011:203).

Hindistanlı ekonomist Shenoy, hükümetin uyguladığı iktisat politikalarını eleştirmiş, bunun gerçek dışı olduğunu ve olumsuz sonuçlar getirebileceği konusunda uyarmıştır:

“Mevcut kaynakların kapasitesini geçerek aşırı gelişme hızı için çabalamak kontrolsüz enflasyonu içerir. Demokratik toplumda kitleler geçim marjına yakın yaşam sürer, kontrolsüz enflasyon patlayıcı olarak toplumun mevcut düzenini zayıflatabilir. Bu nedenle aşırı hırslı planın tehlikesi üzerinde tekrar düşünmeliyiz. Projeler mevcut kaynakların sınırını geçmemelidir. Plan çerçevesinin mevcut tasarrufun %75’ne yerleştirilmesi ve geri kalanının bütçe açığı olarak finansman edilmesidir... Eksik finansman kıt kaynakların tam kullanımına izin vermek için kullanılır. Enflasyonun başladığı noktada bütçe açığının ciddi şekilde durdurulması gerekir. Enflasyon eğilimi kendi kendini idame ettirmektedir... Enflasyona karşı en iyi korunma yolu programların mevcut kaynaklar içerisinde yürütülmesidir(Udeshi,2007:4)”

Ama mevcut hükümet Shenoy’un tekliflerine kulak vermemiştir. Bu da 1957 ile 1958 yıllarındaki mali krize sebep olmuştur.

Yeni fabrikaların açılmasında üretime, ihracattan ithalata kadar iktisadi faaliyetin hükümet düzenlemesine ve izin alınmasına tabii tutulması ekonominin hareketliliğini zayıflatmıştır. Planlama komitesi piyasada alakalı tüm enformasyonlardan haberdar olabilmesi zor olduğundan iktisadi faaliyetlerle ilgili her zaman doğru karar verebilmesi mümkün değildir. Birde üst düzey planlama komisyonu ile plan icraatçıları arasında samimiyet, bilgi düzeyindeki farklılıklar, sürekli değişim sürecindeki gerçek sosyal gerçekler vb. nedenlerden dolayı onlar arasında her zaman uyum sağlamak zor olmuştur. Bundan başka

plan icraatçıların samimiyetinin yetersizliği hatta bozulmalar gibi kötü ihtimallerin getirdiği problemlerin sık sık görülmesinin önünü almak da kolay bir şey değildir.

1990 yılına dek devam eden rejim kontrolü ekonomide sistemik krizlerin birikmesine neden olmuştur. Bu dönem içerisinde iktisadın büyümesi ve refah düzeyinin ilerlemesi yavaşlamıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda bile gıda eksikliği, enflasyondan kaynaklanan fiyatların yükselmesi, ham madde ve sanayi ürünlerinin yetersizliği, tüketim mallarını üreten sanayilerin etkili çalıştırılmaması ve döviz kıtlığı gibi problemler yaşanmıştır(Chandra ve diğerleri,2011:503). Karışık iktisadi düzenin getirdiği sıkı düzenleme ve kontrolü ulusal piyasada rekabetin yayılmasına engel olmuştur. Bu da üretim kalitesi ve verimliliğin, fertlerin kendi potansiyel yetkilerini iktisadi gelişmelerde önemle kullanabilme şansını ve fırsatını sınırlamıştır. Bu da şirketlerin ve emekçilerin maksimum derecede kendi rolünü ve yeteneğini ortaya koyabilmesine engel oluşturmuştur. Bununla birlikte iktisadi kıymet yaratmasına olan teşvikin eksik olmasına sebep olarak devlet ekonomisinin gelişmesine olumsuz etkiye bulunmuştur. Hindistan iktisadının yavaş büyümesinin doğru tespiti onun dini ve toplumsal tutumundan ya da insanların kalitesinden değildir; aksine onun uyguladığı iktisadi politikasından ve özellikle hükümetin sistematik kontrolündendir (Friedman,2000:9).

Hindistan yönetiminin yatırımları ağır sanayiye yönlendirmesi hafif sanayi ve başka sektörlere yatırımın yeterli olmasına neden olmuştur. Kamusal sektörlere önem vermesi ise özel sektörlerin geri plana alınması ya da gerilemesi anlamına gelmiştir. Kapitalin az olmasına ve emek gücünün yoğun olması gerçeğine rağmen kapital yoğunluktaki projelere yönelmesi toplumda problemlerin oluşmasına sebep oluşturmuştur. Böylece, iktisadın dengesiz biçimde yönlendirilmesi kaynakların israfı ve verimsiz bir biçimde kullanılmasına yol açmıştır.

Tablo 3.7. Hindistan Ekonomisinin GSYİH ve Sektörlerdeki Değişme Oranı

	1931-1947	1951-1967	1967-1981	1981-1991
Tarım	0.2	1.8	3.3	3.5
Sanayi	1.2	6.3	4.1	7.1
Servis	1.7	4.8	4.3	6.8
GSYİH	0.8	3.4	3.8	5.6

Kişi	-0.5	1.4	1.5	3.4
Başına				
GSYİH				

(Acharya ve diğerleri,2006:13).

1951 yılından sonra sanayi sektörünün büyümesi diğer sektörlerden hızlı olmuştur. Bunun nedeni ise devletin hızlı sanayileşme politikası uygulayarak diğer sektörlerle karşılık ona daha önem verdiğindedir. 1957 yılındaki finans krizinden sonra Hindistan gitgide yabancı yardımına ihtiyaç duymuştur. 1962 yılında Çin’le yaşanan çatışmada kayıp etmesi hükümeti savunma sektörüne daha fazla yatırım yapmaya yönlendirmiştir. 1964 ve 1965 yılındaki kuraklığı 1965 ile 1966 yıllarındaki Pakistan’la yaşanan savaş izlemiştir. Bunlar Hindistan’da mali kriziyle beraber onu Amerika buğday ithal etmeye bağımlı yapmıştır(Mukherji,2009:86). Tarım ürünlerinin yetersiz olması gıda maddelerindeki fiyatın yükselmesine neden olmuştur. Savaş, kaynakların yetersizliği ve enflasyon 1966 yılından 1969 yılına kadar plan tatilinin yapılmasına yani dördüncü beş yıllık planın gerçekleşmemesine sebep olmuştur. Bu dönem için hedeflenen büyüme oranı %5,6 olmuşsa da, sonuçta gerçek büyüme oranı %2,4 olmuştur(Ali,2016:51).

Fiyatın yükselmesi ve artan enflasyon devlet içinde, özellikle büyük sayıdaki fakir vatandaşları zorluk yarattığından yönetim iktisadi siyasetinde bazı düzenlemeler yaparak tarıma tekrar ilgi göstermeye başlamıştır. Ekili araziler 16 milyon hektar genişletilmiş, sulama iyileştirilmiş ve gübre kullanımı 1950 yılındaki yüz bin tondan 1970’lerde 2,2 milyon tona ulaşmıştır. Toplam gıda ürünleri üretimi eskisinden yüzde seksen büyümüştür(Kumar ve Raychaudhuri, 2008:960). Tarım sektörünün 1967 yılından başlayarak eskisinden daha hızlı bir oranda büyümesi devletin ilgisinin artmasıyla paralel eğilim sergilemiştir.

Sanayi ve servis sektörü ilk dönemlerde büyüme göstermiştir. Ama 1967 ile 1981 yılları arasında büyüme oranında tarım sektörünün aksine yavaşlama görülmüşse de genel olarak tarımdan hızlı büyümeye devam etmiştir. 1981 yılından başlayarak sanayinin gelişmesinde eskisinden daha hızlı ilerlemeler kayıt edilmiştir. 1951 ve 1991 yıllarında devlet gelirinin yükselmesinde sürekli hızlanma eğilimi söz konusu olmuştur. Toprak reformu, tohum kalitesinin ve sulama kuruluşlarının iyileştirilmesi, gübre kullanımının artması tarım üretiminin yükselmesine neden olmuştur. Tarım sektöründe yaşanan gelişmeler sonuçta GSYH’nin büyümesine olumlu katkı sağlamıştır.

Devletin tasarrufunun artması ve devlet Ekonomisini çeşitlendirmek için yatırımların yapılması da iktisadin büyüme hızının gitgide artmasındaki önemli nedenlerden olarak bilinmektedir. Bağımsızlık kazandığı ilk dönemlerde Hindistan iktisadi tarıma dayalı ve devlet gelirinin çoğunu tarımsal sektörler oluşturmuştur. Tarım sektörünün devlet gelirindeki payı 1950 yılındaki %54,56'den 1990larda %27'ye inmiştir. Sanayi ve servis sektörünün devlet gelirindeki payları ayrı ayrı olarak %16 ve %29'dan %25 ile %46'ye yükselmiştir(Mubarak,2016:161). Bu da devletin 1950 yıllarından başlayarak devlet iktisadında kurulma olarak değişiklik yapması ve devlet gelirini çeşitlendirmek için sanayi sektörlerine fazladan önem vermesiyle olmuştur. Tarımsal ürünlerin devlet gelirindeki payının azalması üretimin gerilediğinden değildir. Tarımsal üretim eskisine oranla artmıştır, fakat diğer sektörlerdeki büyüme oranının tarım sektöründen uzun dönem hızlı olmasının sonucundan kaynaklanmıştır.

Tablo 3.8. Hindistan'ın GSYH'sı, Kişi Başına Refah Düzeyi ve Nüfusun 1947 ile 1991 Yılları Arasındaki Gelişmesi

Yıl	GSYH (Milyon dolar, 1990 yılındaki fiyat)	Nüfus (Milyon)	Kişi başına gelir düzeyi (dolar)
1947	213,680	346	618
1955	265,527	393	676
1965	373,814	485	771
1975	544,683	607	897
1980	637,202	679	938
1990	1.098,100	839	1,309
1991	1.104,114	856	1,290

(Maddison,2001:203).

Hindistan ekonomisi 1947 yılından 1991 yılına kadar dört kattan fazla büyümüştür. Nüfus ise yaklaşık üç kat büyümüştür. Kişi başı gelir düzeyi sadece bir kat büyüme göstererek bağımsızlıktan 44 sene sonraki dönemde yine dünyadaki yoksul devletlerden biri olarak kalmıştır. Japonya ise 1950'lerden 1973 yılına kadar yıllık gelir düzeyinde %10 büyüme kayıt etmiştir(MacDonald and Lemco,2011:27). Japonya savaş sonrası hızla toparlanarak tekrar dünyadaki lider ekonomik güçlerden biri haline gelmiştir. Asya'daki Tayvan, Singapur, Güney Kore gibi ülkeler ikinci dünya savaşından sonra hemen hemen

Hindistan'la aynı gelişmişlik düzeyde olmasına rağmen Japonya'yı takip ederek 1990 yıllarında yüksek refah düzeyine kavuşmuştur.

Hindistan iktisadında 1980'li yıllarında özel ticarete yönelik bazı liberal siyaset ve yüksek tasarrufun etkisiyle ekonominin büyüme oranında hızlanma yaşanmıştır. Eğitim düzeyi eskisinden daha hızla yükselmiş, yaşam düzeyinde iyileşme yaşanarak insanlar öncekinden uzun yaşam sürmeye ve çocukların ölüm oranı azalmaya başlamıştır. Bunlar, doğum oranının düşme eğilimine karşılık nüfusun hızlı bir oranda çoğalmaya devam etmesine sebep olmuştur. Emek gücünün verimliliği 1978 yılından 1993 yılına kadar 2,4 oranında yükselmiş olup, Çin'in emek verimliliğinin 6,4 oranında büyümesinden yavaş olmuştur(Crafts ve Rourke,2013:86).

Verimlilik düzeyindeki farklar, Hindistan iktisadının önceki dönemden hızlı ve Çin ekonomisinden yavaş büyümesindeki etkenlerden biri olarak tanımlanmıştır. Nüfusun büyümesi hızlı olduğundan kişi başı gelir düzeyinin yükselmesi iktisadın büyüme oranından yavaş olmuştur. Son dönemlerdeki bazı olumlu gelişmelere rağmen, Hindistan ekonomisi 1991 yılındaki reform hareketine kadar içine kapalı, devletin iktisada yüksek düzeyde müdahale etmesi ve ekonominin yönlendirilmesini esas kılan Nehruvian sosyal planlama modelini takip etmiştir.

3.2.4. Dış Ticaret politikası

Bağımsızlık arifesindeki Hindistan iktisadı, sömürgeciliğe maruz kalmış ve tarımsaldı. Bu yüzden bağımsızlık öncesinde Hindistan'ın kendine özgü ticaret politikasından bahis etmek zordur. Dış ticaret çoğunlukla İngiltere ve İngiltere sömürge bölgeleriyle yapılmıştır. Hindistan, ağırlıklı olarak ham madde ve tarımsal ürünleri ihraç ederken, işlenmiş hazır ürünleri ithal etmiştir. 1947 yılındaki bağımsızlıktan sonra dış ticaret Hindistan'ın genel ekonomik politikası ve planlı kalkınmanın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir.

Planlama ve kendi kendine yeterliliği amaçlayan Sovyet tarzı iktisat politikası dış ticaretin gelişmesine de yansımıştır. Dış ticaretin, iktisadın gelişmesindeki önemli itici güç olduğu, teknolojinin yayılması ve yatırımların gerçekleşmesi, iş imkânlarının yaratılması, üretimin artması ve kamu gelirinin artmasındaki önemli faktörlerden biri olduğu herkes tarafından bilinen genel kavramdır. Ama öyle olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşından sonra yeni bağımsız olan pek çok devletlerde olduğu gibi Hindistan'da da dış ticaret bu dönemdeki Hindistan yönetimi tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri yabancı egemenliğinin tekrar davet edilme korkusu olmuştur. Diğerleri ise kendi sanayilerini

dış rekabetten korumak ve yabancı ekonomik şokları ithal etmekten kaçınmaktır(Agrawal,2015:836). Devletin güvenliğine olumsuz etki yaratabileceği görüşünün savunulması diğer etkenlerin önüne geçmiştir. İktisadi gelişmeyle siyasi istikrar söz konusu olduğundan doğal olarak güvenlik tercih edilerek dış ticaret kısıtlamaya tabii tutulmuştur.

Sovyet modeli planlamaya dayalı, sömürgeci yabancı kapitalinin egemenliğinden kurtulan, kendi kendine yeterliliği amaçlayan iktisadi gelişme stratejisini takip etmek Nehru yönetiminin iktisat politikasının merkezinde yer almıştır. Hindistan Ekonomisini yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtarmak ve yabancı sermayenin Hindistan ekonomisindeki etkinliğini zayıflatmak hedefi İndira Gandhi yönetiminde daha yüksek derecede gerçekleştirilerek Hindistan'da yabancı sermayenin rolü ihmal edilebilir seviyesine indirilmiştir(Chandra ve diğerleri,2011:474).

Bağımsızlıktan 1990 yıllarındaki iktisadi reforma kadar Hindistan yönetimi dış ticareti kısıtlama amacıyla çeşitli politikalar uygulamıştır. 1947 yılındaki İhracat ve İthalatı Kontrol etme Yasası, 1962 yılındaki Hindistan Gümrük Yasası, 1963 yılındaki İhracat Kalite Kontrol ve Denetim Yasası ve 1975 yılındaki Gümrük Vergisi Yasası gibi uygulamalar bu dönemde gerçekleşmiştir. Yasalar hükümetin ihracat ve ithalatı kontrol etme yetkisini güçlendirmiştir:

Merkezi hükümet, dış ticaretin geliştirilmesi ve düzenlenmesi için hükümler yapmak üzere yetkilendirilmiştir.

Merkezi Hükümet, ihracatın ve ithalatın yasaklanmasını, kısıtlanmasını ve düzenlenmesini sağlayabilme, tüm ya da belirli durumlarda onların muafiyetlere tabi kılınmasına karar verme yetkisine sahip olmuştur.

Yasa Merkezi Hükümete ihracat ve ithalat politikası geliştirmek, uygulamak ve onu değiştirmek yetkisi tanınmıştır.

Dış Ticaret Genel Müdürü(DTGM) tayin etmek Merkezi Hükümete ait olup her ihracatçı veya ithalatçı, DTGM'ünden İthalatçı ve İhracatçı Kodu Numarası(IEC) zorunlu olmuştur. Genel Müdür ve yetkililer ihracat ve ithalat için verilen lisansı askıya alma ya da iptal etme yetkisine sahip olmuştur(Rehman,2015:604).

Hükümet farklı yasa ve uygulamalarla dış ticareti denetim altına almıştır. Bu mevcut yönetime, dış kapitelden gelebilecek tehditlere karşı güvenlik garantisi olarak algılanmıştır. Diğerleri ise hem anti-damping(Anti-s ön ünlleme) ve telafi edici vergiler, hem de yasa dışı kaçak ticaretin yapılmasını engellemekteki önemli etken olarak tanımlanmıştır. Uygulamaya geçirilmiş çeşitli yasalar devletin ticaretteki kontrolünü güçlendirmiştir. Devlet hangi şirketin hangi ürünü üreteceğini ve ne kadar üretileceğini, fiyatın belirlenmesinden kime satılacağına kadar söz sahibi olmuştur. İthalat alanında ise, sadece, hangi ülkeden nasıl ürünlerin satın alınmasına değil, aynı zamanda ne kadar miktarda satın alınması da yönetim kararına bağlı olmuştur.

Bu dönemde gerçekleşen yüksek vergi oranı, aşırı değerlenmiş döviz kuru ihracatı minimum düzeye indirdiğinden ihracat iktisadin büyümesine fazla katkı sağlayamamıştır (Agrawal,2015:839). Dış ticaretin sıkı kontrolü nedeniyle serbest ithalat ve ihracatın yapılması zor olmuştur. Hindistan fabrikaları uluslararası piyasadan irtibatlarını kesmeye mecbur kalmıştır.

Ticaretin kısıtlamaya ve düzenlemelere maruz kalması piyasada bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı ürünlerin piyasada eksik olması ya da ürün çeşitlerinin azlığı tüketicilere sorun yaratmıştır. Piyasa, tüketicilere ürünlerin çeşitleri ve kalitesi bakımından yeterince tercih etme şansı tatmin edememiştir. Üreticiler ise piyasanın ihtiyacına göre kendi üretimlerini artırmak, genişletmek bakımından zorluklarla ve türlü hükümet engelleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bunlara eş olarak, üretim fazlasını yabancı piyasalara ihraç ederek kârlarını maksimize etme olasılığının bile kısıtlanması gibi olumsuz realitelerle yüz yüze kaldığından üreticilerin kendi ihtiyaçlarından fazla üretim yapma istekleri de olmamıştır.

Hindistan yönetiminin bağımsızlıktan sonra uluslararası ticarete sergilediği olumsuz politikalarının etkisiyle dünya ticaretindeki payı gitgide azalmıştır. 1948 yılından iktisadi reformun başladığı 1990 yılının başlarına kadar yaklaşık yarım asır zaman içerisinde Hindistan Asya ve Asya'daki bazı ülkelerle karşılaştırıldığında onların dünya ticaretindeki paylarında büyük değişimler yaşanmıştır.

Tablo 3.9. Farklı Bölge ve Ülkelerin Dünya İhracatındaki Pay Oranı

Yıl	1948	1953	1963	1973	1983	1993
-----	------	------	------	------	------	------

Bölge						
Asya	13.6	13.1	12.4	14.9	19.1	26.3
Hindistan	2.2	1.3	1.0	0.5	0.5	0.6
Japonya	0.4	1.5	3.5	6.4	8.0	10.0
Çin	0.9	1.2	1.3	1.0	1.2	2.5
Doğu Asya'daki Altı ticaret ülkesi¹⁰	3.0	2.7	2.4	3.4	5.8	9.7

(WTO,2001:30)

Hindistan'ın 1948 yılında dünya ihracatındaki payı %2,2 olup, bu aynı dönemdeki Doğu Asya'daki altı ticaret ülkesinin dünya ihracatındaki %3,0 payından biraz geride, Çin ve Japonya'nın ayrı ayrı % 0,9 ile %0,4 paylarından yüksek durumdadır. Hindistan yönetiminin ihracata sergilediği olumsuz tutumu yani teşvik ve destek yerine engelleyici politikalar uygulaması nedeniyle Hindistan ihracatının dünya ihracatındaki payı yükselmek yerine gerilemiştir. 1990 yıllarının başlarına geldiğinde Hindistan ihracatı 1948 yılındakinden yaklaşık dört kat aşağıda kalmıştır. Bu Asya'nın ihracatındaki ortalama büyümesinden bile çok aşağıda bir orandır. Çin ilk yıllarda uluslararası ticarete Hindistan'ın sergilediğine benzer bir tutum sergilediğinden ihracatının büyümesinde çok ilerleme kayıtlı edememiştir. Fakat 1970 yıllarının sonundaki iktisadi reformun etkisiyle piyasasını dünyaya açması ve ihracata yönelik olumlu politikalarının etkisiyle hızlı büyüme kayıtlı ederek 1993 yılında dünya ihracatındaki payını %2,5'e çıkartmıştır. Bu 1948 yılındaki %0,9 oranından baya yüksek orandadır.

Japonya ve Asya'daki altı ticaret ülkesi Hindistan ve Çin'den farklı tutum sergilemiştir. Onlar, 1948 yılında Hindistan ve Çin'den çok farklı bir düzeyde olmamasına rağmen ihracatında çok hızlı gelişmeler yaşanarak 1993 yılına bu Asya devlerini oldukça geride bırakmıştır. Bu ülkeler aynı zamanda sadece Asya'da değil dünya geleninde de İkinci Dünya Savaşından sonra hızlı gelişmeyi başaran ülkelere dendir. Bu da devletin ticarete yönelik uyguladığı politikaların ihracata nasıl etki gösterdiğinin ve ihracatın da iktisadın gelişmesindeki etkilerinin inkâr edilemez kanıtı olabilir. Hindistan'ın 1948 yılından 1993 yılına kadar ithalatta sergilediği tutum da çok olumlu değildir.

¹⁰ Güney Kore, Singapur, Tayvan, Hong Kong, Malezya, Tayland.

Tablo 3.10. Hindistan İthalatının Dünya İthalatındaki Payının Diğer Asya Ülkeleriyle Karşılaştırılması

Yıl	1948	1953	1963	1973	1983	1993
Bölge						
Asya	14.2	15.1	14.2	15.1	18.5	23.4
Hindistan	3.1	1.4	1.5	0.5	0.7	0.6
Japonya	1.0	2.9	4.1	6.5	6.7	6.4
Çin	1.1	1.7	0.9	0.9	1.1	2.8
Doğu Asya'daki Altı ticaret ülkesi	3.0	3.4	3.1	3.7	6.1	9.9

(WTO,2001:30).

Hindistan ithalatında, ihracatında da yaşandığı gibi 1948 yılından 1993 yılına dek gerilim süreci yaşanmıştır. Çin ithalatı 1970 yıllarına kadar Hindistan ithalatında olduğu gibi düşük performans sergilemiştir. Fakat iktisadi reform politikası nedeniyle 1980'lerden başlayarak yükselme sürecine girmiştir. 1948 yılında, Hindistan'ın dünya ithalatındaki payı Çin, Japonya ve Asya'daki Altı ticaret ülkesinin dünya ithalatındaki paylarından yüksek olmuştur.

Ticaret politikalarının farklı olması nedeniyle 1990 yıllarında bu devletlerin dünya ithalatındaki pay oranlarında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle Japonya ve Asya'daki altı ticaret ülkesi dış ticarete önem veren teşviki politikalar sergilediğinden aynı dönemde Japonya'nın payı %1'den %6,4'e, Asya'daki Altı ticaret ülkesinin ise %3'den %9,9'a yükselmiştir. 1993 yılındaki bu oranlar Hindistan'ın %0,6 ile Çin'in 2,8 payından daha yüksektir. Aynı dönemde Asya genel olarak dünya ithalatındaki payı ihracatında olduğu gibi büyük gelişme elde etmiştir.

Hindistan ekonomisi gelişmekte olan başka Asya ekonomilerine göre içe kapalı kalmıştır. 1970'lerde gelişmekte olan ekonomiler dış ticaretinin milli gelirdeki ortalama oranı %24,8 olmuştur. Aynı dönemde Endonezya'nın ithalat ve ihracatı milli gelirinin %28,5'ne denk olup Hindistan'ın %7,7 oranından çok yüksek olmuştur (Acharya ve diğerleri,2006:10). Hindistan ekonomisinin dışa açıklık oranı gelişmekte olan Asya ülkelerinin ortalamasının da çok aşağı bir düzeydedir.

Hindistan dış ticarete çeşitli nedenlerden dolayı diğer ülkelerden düşük performans sergilemişse de, Hindistan dış ticaretinde sömürge döneminden farklı gelişmeler yaşanmıştır. İngiltere'nin yönetiminde Hindistan dış ticareti İngiltere'nin belirlediği ölçüde ve belirli ülkelerle yapılabilmektedir. Ancak bu ham madde ihracat ederek işlenmiş ürünler ithalatı gibi sınırlı ürünlere yoğunlaşmıştır. İthal ve ihraç edilen ürünlerde çeşitlenmeler ortaya çıkmıştır. Ham maddeden başka bazı işlenmiş ürünler ve servis de ihraç edilmeye başlamıştır. Dış ticaret ortakları sömürge dönemindeki İngiltere ve İngiltere sömürgesindeki devletlerden dünyanın farklı bölgelerine genişlemiştir.

Tablo 3.11. Hindistan'ın 1980-1990 Yıllarındaki İhracat Ortakları (%)

	1980	1990
Avrupa Birliği	27,4	29,1
Sovyet Birliği	15,2	15,7
NAFTA¹¹	13,0	16,9
Avusturya ve Yeni Zelanda	1,9	1,3
Japonya	10,9	10,2
Asya NIE1¹²	3,1	4,6
Asya NIE2¹³	1,6	3,6
Güney Asya/Okyanus¹⁴	3,5	3,3
Sahra-altı Afrika	4,2	1,7
Diğer ülkeler	19,1	13,7

Kaynak:CEPII CHELEM Database/(Chauvin ve Lemoine,2003:48).

Tabloda gösterildiği gibi Hindistan ithalatı bağımsızlıktan sonra dünyanın her bölgesindeki çeşitli ülkelerle yapılmıştır. Çin'in bağımsızlık sonrası sadece komünist devletlere öncülük verdiğinden farklı olarak hem komünist ülkeler hem de kapitalist ülkelerle aynı anda ticaret yapmıştır. Avrupa Birliği, eski Sovyet ülkeleri, NAFTA ve Japonya önemli ihracat ortakları olmuştur. Yeniden gelişmiş ve hızlı gelişmekte olan Asya ülkelerine olan ihracatı hızlı yükselme eğilimindedir.

Tablo 3.12. Hindistan'ın 1980-1990 Yıllarındaki İthalat Ortakları (%)

¹¹ Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi: Amerika, Kanada, Meksika'yı içerir..

¹² Yeni sanayileşmiş ekonomilerin ilk kademesi: Hong Kong, Güney Kore, Singapur, Tayvan.

¹³ Yeni sanayileşmenin ikinci aşamasındaki ekonomiler: Malezya, Tayland, Filipinler.

¹⁴ Bu bölge SAARC üyelerini (Bangladeş, Butan, Maldivler, Sri Lanka, Pakistan, Nepal), Diğer Asya ve Pasifik ülkelerini yanı sıra (Afganistan, Bruney, Fiji, Fransız Polinezya'sı, Guam, Kiribati, Makao, Moğolistan, Myanmar, Yeni Kaledonya, Kuzey Kore, Pasifik Adaları) kapsamaktadır.

	1980	1990
Avrupa Birliği	23,2	33,7
Sovyet Birliği	3,3	3,6
NAFTA	13,5	11,9
Avusturya ve Yeni Zelanda	1,4	2,4
Japonya	6,2	7,6
Asya NIE1	4,1	5,9
Asya NIE2	2,1	2,4
Güney Asya/Okyanus	0,7	0,5
Sahra-altı Afrika	1,0	1,3
Diğer ülkeler	44,5	30,7

Kaynak:CEPII CHELEM Database/(Chauvin ve Lemoine,2003:49).

Hindistan ithalatında, ihracatında olduğu gibi Avrupa birliği, NAFTA ve Japonya aynı anda önemli ithalat ortaklarından olarak kalmıştır. Fakat Sovyetler Birliği Hindistan ithalatında, ihracatında olduğu gibi etkili olamamıştır. Yeniden gelişmiş ve hızlı gelişmekte olan Asya ülkelerinin Hindistan ithalatındaki etkisi daha önem kazanmıştır. Dünyanın diğer ülkelerinin de ithalatı belli orana sahip olmuştur ve böylece yönetim ithalatını daha çeşitlendirebilmiştir. Hindistan hükümetinin bağımsızlık sonrası sergilediği tarafsızlık politikası dış ticaret politikasında da etki göstermiştir. Onun ideolojik fark gözetmeden hem Rusya önderliğindeki komünist ülkeleriyle hem de Amerika liderliğindeki kapitalist ülkeleri ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki üçüncü dünya elleriyle ilişkilerini geliştirmesi aynı anda bu ülkelerle yapılan dış ticaretin gelişmesine de imkân tanımıştır.

Hindistan yönetiminin uluslararası arenada takip ettiği tarafsızlık tutumu onun dünyadaki farklı ideolojilere sahip ülkelerle aynı anda ilişkilerini ve dış ticaretini geliştirmesine katkı sağlamışsa da devlet içinde dış ticarete yönelik kısıtlayıcı ve olumsuz politikaları nedeniyle ticaretin hacmi sınırlı düzeyde seyir etmiştir. İthalat ikamesi politikasının etkisiyle Hindistan bağımsızlıktan sonra sürekli ticaret açığı vermiştir. Bu dış borcun yükselmesine neden olmuştur. Hindistan'ın dış borcu 1980 ile 1990 arasında büyük ölçüde kötüleşmiştir(Acharya ve diğerleri,2006:11).

1980 yıllarındaki bazı liberal siyasetler içe kapalı iktisat kurulmasının, dış ticaretteki olumsuz uygulamaların değişmesinde yeterince etkili olamamıştır. 1990 yılının

başlarındaki Körfez savaşının etkisiyle ortaya çıkan petrol fiyatındaki yükselme petrol ithalat edici ve dış ödemeler pozisyonu kırılgan durumdaki Hindistan’da dış ödeme krizinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur(age,17). Bu dönemde yaşanan iktisadi zorluk ise Hindistan’ı ekonomik reform yapmaya sürükleyen etkenlerden ve ekonomik politikasında yeni bir dönüşün noktası olarak görülmüştür.

4. BÖLÜM

ÇİN VE HİNDİSTAN'DAKİ BÜYÜK UYANIŞ: REFORM POLİTİKALARI VE MODERN DÜNYANIN BENİMSENMESİ

Çin, 1978 yılında ekonomik politikasında büyük değişiklikler yapmış ve reformları hayata geçirmeye başlamıştır. Hindistan da Çin'i takip ederek 1991 yılında ülke genelinde reform politikasını uygulamaya geçirmiştir. Bu ülkeler geçmişinden ders çıkartarak ve diğer devletlerin elde ettiği başarılarından yararlanarak kendini geliştirmeye yönelmiştir. Modern bilgi ve teknolojinin, piyasanın kalkınmadaki önemini gerçek anlamıyla benimsemiştir. Dış ticaret ve yabancı yatırıma teşvik etmeye başlamıştır. Dışa açık politikalar izleyerek ülke menfaatlerini dünya genelinde aramıştır.

Reformun etkisiyle bu ülkeler GSYH'sının satın alma gücüyle dünyanın ilk ve üçüncü ekonomileri durumuna yükselmiştir. Gelişmişlik düzeyini ve teknolojik yapısını daha üst düzeye yükseltmek için her iki ülke geleceğe yönelik politikalar ve stratejiler üretmek uygulamaya geçirmiş durumdadır. Yakın bir gelecekte bile Çin ve Hindistan'ın hızlı ekonomik büyümesinin kalıcı bir şekilde sürdürülebileceği beklentileri mevcuttur. Bu yüzden, dünyanın ekonomik merkezini Amerika ve Avrupa'dan tekrar bu ülkelere taşınması söz konusudur.

4.1. Deng Xiaoping Reformu ve Reformun Çin'in Gelişmesindeki Etkileri

Çin Komünist Partisi 1949 yılında iç savaşı kazanarak Çin Halk Cumhuriyetini kurmuştur. Yeni hükümet Sovyetlerin politika sistemini benimsemekle birlikte ekonomik politikasında da Sovyet modeli sosyal planlama Ekonomisini benimsemiştir. İlk beş yıllık planlama döneminde Moskova'nın teknolojik, iktisadi ve danışmanlarının yardımıyla iktisadi büyümede olumlu ilerlemeyi kayıt etmiştir. Fakat Sovyetlerle ilişkilerin bozulması, bundan başka "Büyük Adımla İlerlemek" ve "Kültür Devrimi" gibi politikalarının başarısız olması nedeniyle Çin iktisadında 1978 yılına geldiğinde bile fazla ilerleme kayıt edememiştir. Güney Kore, Japonya, Hong Kong ve Tayvan ise Çin'in aksine iktisadi gelişmesinde çok başarılar kayıt etmiştir.

1976 yılında Mao Zedong'un vefat etmesinden sonra çok geçmeden Kültür Devriminin sona ermiştir. Bu Deng Xiaoping gibi Çin yöneticilerine kendi başarısızlıklarının nedenleri hakkında düşünme ve mevcut zorlukların üstesinden gelebilmek için çözüm üretme fırsatı getirmiştir ve kendi reform projesini uygulayabilme imkânı vermiştir. Deng Xiaoping'in

başlattığı iktisadi reformla Çin yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir ve reformun başarılı bir şekilde sürdürülmesiyle günümüzde dünyadaki ileri iktisadi güç durumuna gelmiştir. Gelişmiş ekonomilerle olan aralarındaki fark gitgide daralmaya devam etmektedir.

4.1.1. Sosyal Planlama Ekonomik Modelinden, Sosyal Piyasa Ekonomisine Geçiş

On dokuzuncu asrın ortalarında, Qing yönetimi Afyon savaşında İngiltere'ye kayıp ettikten sonra teknolojik ve bilgi açısından Batı'dan geride kaldığını anlamışlardır. Ülke içinde bazı yöneticiler ve aydınlar arasında Çin'in geleneksel kültürünü korumakla batı ülkelerinin modern bilgi ve teknolojik avantajlarını öğrenerek yabancı işgalinden ve yarı sömürge durumundan kurtulmak istemiştir. Ama devlet içindeki menfaât guruplarının reforma tutumunun farklı olması, dış tehditlerin sürekli tehdit ve bozgunlarından dolayı reformun gerçekleşmesine olumlu bir ortam bulunmamıştır.

Çin Komünist Partisi Mao Zedong'un liderliğinde iç savaştan galip gelerek Çin'de kendi hâkimiyetini kurmayı başardıktan sonra Çin'i modernleştirme siyasetini benimsemiştir. Tarım, bilgi ve teknoloji, güvenlik ile sanayiye modernize etmeyi ortaya koymuşsa da Kültür Devrimi'nin yarattığı olumsuz siyasi ve güvenlik ortamından dolayı gerçekleşmemiştir. Mao'nun ölümünden sonra Hu Yaobang onun yerine geçmiştir. 1977 yılında o Deng Xiaoping'i tekrar parti yönetimine getirmiştir. Bunun nedeni Mao Zedong ve Zhou Enlai'den sonra Deng'in uluslararası arenada, stratejik düşüncede, yabancı liderler ile irtibat kurmada, Çin'in uluslararasıdaki şöhretini ve çıkarlarını korumada en yetenekli olduğunu düşündüğündendir(Vogel,2011:219).

Deng Xiaoping ülkenin modernleşmesine yoğunlaşmak için dünya çapında inkılabı değil uzun süre barışa ihtiyaç olduğuna inanmıştır(Hongyi,2010:28). Hu Yaobang ve Deng Xiaoping gibi devletin ileri düzey yöneticileri Kültür Devrimini ve ondan kaynaklanan kaosları sonlandırmıştır. Diğer taraftan Deng Xiaoping devlet Başkanı Hu Yaobang'ın desteğini kazandığı için yönetimdeki statüsü pekiştirilmiştir. Yeni yönetim liderleri geçmiştekinden daha gerçekçi politika düşünceye sahip olup, ideal savaşlardan iktisadi gelişmeye ve sosyal düzeni korumaya daha isteklidir. Washington'un istikrarlı, güçlü ve bağımsız Çin'in Amerika'nın yararına olduğunu tekrar dile getirmesi reform yapmaya elverişli uluslararası ortam hazırlamıştır(Huan,1986:3).

Hu Yaobang Mao dönemi sosyalizm prensiplerine samimi olmuştur. İktisat politikasında Mao dönemine göre daha pragmatik ve dışa açık eylemler yapmaya, ideolojik fark olmasına rağmen gelişmiş kapitalist iktisatların tecrübelerini öğrenmeye ve onu sosyal kuruluş için

kullanmaya teşvik etmiştir. Kültür Devrimindeki uygulamalara son vererek, haksız takip edilmiş insanlara daha geniş siyasal hak tanımıştır. Deng Xiaoping gibi Kültür Devriminin ideolojik savaşlarında haksızlığa uğramış binlerce insana yeni fırsatlar tanımıştır. Daha tolerans ve barışçıl siyaset izlemiştir. Eski dönemlerden farklı olarak bu dönemde aydınlar, yöneticiler ve geniş çaplı halk kendi fikirlerini ve siyasi düşüncelerini belli düzeyde açıklayabilme şansına kavuşmuştur.

1971 yılında Amerika ve Çin ilişkilerinin iyileşmeye başlaması, Birleşmiş Milletler Konseyindeki Çin'in statüsünün itiraf edilmesi Çin'i normal devlet statüsüne kavuşturmuştur. Amerika'nın stratejik açıdan Sovyetlere karşı Çin'i müttefik olarak görmeye başlaması ve uluslararası arenada desteklerde olması Çin'in dış tehditlere karşı güvenliğini garanti etmiştir. Bir de Amerika'nın Çin'in dışı açılmasına olumlu tutum sergilemesi reformun gerçekleşmesine faydalı uluslararası ortam tatmin etmiştir. 1978 yılında Çin'in On Birinci Merkez Komitesinin Üçüncü Genel Kurulu ile Amerika ile diplomatik ilişkileri geliştirme toplantısı aynı anda devam etmiştir(Zhao,2018:2). Deng Xioping'in reform yapma düşüncesi parti içinde destek bulmuştur ve reform kararı verilmiştir. Çin'in geleceğine yön verici kararların alındığı toplantı ile Amerika arasında diplomatik görüşmelerin aynı anda yapılması tesadüf ya da sıradan bir olay olmayabilir. Çin'in dünyaya açılmasında özgür dünyanın lideri konumundaki Amerika'nın ve onun yardımının ne kadar önemli olduğunun yanıtıdır.

Çin'in Kapsamlı Ekonomisinin Reformu'nun resmi hedefi "Çin özellikleri" ile bir sosyalist piyasa ekonomisi yaratmaktır(Hou,2011:420). Deng Xioping reformda neyin değişebileceği ve hangi alanlarda değiştirilmeye izin verilmeyeceğini ortaya koymuştur. Sosyalist yol, proletarya diktatörlüğü, Komünist Parti'nin önderliği ve Marksizm-Leninizm ve Mao Zedong Düşüncesinden oluşan dört temel prensipte değişme olmayacaktır(Vogel,2011:219).

Çin özelliklerini taşıyan sosyal piyasada kapitalist devletlerin bilgi ve teknolojilerini, ekonomik gelişmede gerçekleştirdiği başarılarını, tecrübelerini öğrenmek yasak değil aksine teşvik edilir. Onların yaptığı yanlışlıklardan ders çıkartılarak aynıının Çin'de tekrar yapılmasından kaçınılır. Sosyalist prensiplere ve komünist partinin liderliğinde herhangi bir değişikliğe izin verilmeyecektir. Yabancı ülkelerle dış ticaretin yapılması, yabancı yatırım teşvik edilmiştir. Deng Xiaoping halkını, dışı açılmaktan, yabancı şirketlerin yerleşmesinden, onlarla işbirliği yapmadan korkmamayı teşvik etmiştir. O bu konuda şöyle konuşmuştur:

“Fakat kafamız uyanık olduğu müddetçe korkmamalıyız. Bizim avantajımız var. Kamusal büyük ve orta boyuttaki fabrikalarımız var, köy ve kasabalarda fabrikalarımız var, en önemlisi siyasi güç bizim elimizdedir... Gelişme son sözü müdür. İmkân yar verdiğince hızlandırmalıyız, yavaşlatmaya yönelmemeliyiz. Sosyalizm üzerinde ısrar etmemek, dışa açılmamak, ekonomiyi geliştirmemek ve insanların yaşam düzeyini iyileştirmemek sadece intihar yoludur”(Min,2017:176).

1978 yılında yapılan On Birinci Merkez Komitesinin Üçüncü Genel Kurulu açıldığı devletin kritik durumu ile 1935 yılında Zun Yi toplantısının yapıldığı dönemdeki komünist partinin tehlikeli durumu birbirine benzerlik taşımıştır(Kemin,1999:68). Zun Yi toplantısında Mao Zedong’un komünist partideki liderliği pekiştirilmiş ve parti yok olma tehlikesinden kurtulmuştur. On Birinci Merkez Komitesinin Üçüncü Genel Kurulu’nda Deng Xiaoping’in reform ve dışa açılma düşüncesi benimsenmiştir. Deng Xiaoping’in yönetimdeki statüsü daha pekiştirilmiştir. Çin Mao Zedong dönemindeki iktisat politikalarından farklı tutum sergileyerek, yeni bir döneme girmiştir.

Deng Xiaoping “Çin’e özgü sosyalist düşüncüyü¹⁵” geliştirmiştir. Bu düşünceler ışığında ve komünist partinin temel prensiplerinin rotasında gelişmeye yön vermiştir ve onun yol haritasını çizmiştir. Onun etkisiyle Çin’in reform ve dışa açılmasında sürekli ilerlemeler kayıt edilmiş, iktisadi kuruluştaki büyük başarılar elde edilmiştir(Jianning ve Yuebing,2006:145). Çin’de yapılmış ekonomik reform Doğu Avrupa ve dünyanın başka bölgelerinde yapılmış reformlardan farklı olarak kademeli yapılmıştır. Deng Xiaoping’den sonra gelen Jiang Zemin, Hu Jintao ve Xi Jinping gibi liderler tarafından uygulanmaya devam etmiştir. Hu Jintao 2008 yılında reform yapılmasının otuzuncu yıl döneminde Çin özelliği taşıyan sosyalist yolda yürümeye devam etmeye vurgu getirmekle, reform ve dışa açılmayı sürekli derinleştirilmesini dile getirmiştir(Sen,2009:62).

Ekonomist Joseph E. Stiglitz Sovyet ile Çin’in reform stratejileri hakkında:

“Çin mevcut kurumları özelleştirme yerine yeni şirket ve fabrikalar kurmaya odaklanmıştır. Standart ekonomik teorilerde, başarılı bir piyasa iktisadi hem mülk hakları hem de rekabete ihtiyaç duymaktadır. Dünyanın bir çok ülkesinde özel mülk hakkına odaklanıldığından, farklı olarak Çin stratejik olarak rekabete daha çok önem vermiştir. Dünyanın çoğu ülkelerinde örgütsel ya da sosyal sermaye denilen

---

¹⁵ Deng Xiaoping “Çin’e özgü sosyal düşünce”sinde, sosyalist yol ve fikirlerde kendi yolunda gitmeye vurgu yapmıştır. Dogmatizmi ve kopya usulüne karşı çıkmıştır, uygulama tecrübelerini gerçeklerin tek ölçüsü yapmayı, açık fikirli olmayı, doğruyu gerçeklerden aramayı, toplumun öncülük ruhuna saygı duymayı ve son olarak Çin’e özgü sosyal kuruluşu gerçekleştirmeyi önermiştir.

kurumlara fazla ilgi gösterilmedi. Ama Çin mevcut kurumsal yapıda dönüşüm gerçekleştirebilen evrimsel bir geçişi benimsemiştir”(Ma,2013:3).

Çin'in reform stratejisi bir anda devlet ekonomisini tüm sektörlerini özelleştirmek ya da yabancı firmalara açmak olmamıştır. İlk olarak belli sektörlerde halkın özel girişimlere yatırım yapmasına izin verilmiştir. Medya, bankacılık, eğitim, ulaşım, güvenlik vb. önemli sektörler devlet tekelinde olmuştur. Sadece tarımsal ve tekstil gibi hafif sanayilerde özel sektörlerin kamu sektörleriyle beraber mevcut olmasına izin verilmiştir. Ama özel sektörlerin büyümesinde kamu sektörlerinin küçülmesine neden olmaması ön şart olmuştur. Merkezi hükümetin böyle yapmasındaki stratejik amacı reformda kayıp edicilerin olmaması ve herkesin kazanmasına yönelik olmuştur. Kamu sektörleri özel sektörlerden daha iyi performans göstermeye devam etmiştir(Zhu,2012:117). Kamu sektörlerini yok etmeden koruyarak ve onun büyümesine destek verilmesi ön altında özel sektörlerin gelişmesine teşvik etmek o dönemde, Çin'in mevcut durumundaki siyasi, iktisadi ve toplumsal şartlarına göre çok anlam taşımıştır. Bir grup parti liderleri Deng Xiaoping'in önerdiği reform ve dışa açılma siyasetine destek vermişse de parti içinde ve toplum arasında buna karşı çıkan ve şüpheyle bakanların sayısı da az değildir. Bu yüzden kamu sektörünü koruyarak özel sektörlerin gelişmesine izin vermek ve teşvikte bulunmak, toplumda karışıklıkların ortaya çıkmasını önlemek ve barışı korumak açısından önem taşımıştır.

Tablo 4.1. Çin'in 1978 Yılından Sonra Gerçekleştirdiği Kademeli Reform Uygulamaları

Yıl	Politika değişikliği
1978	Dışa açılma politikası başlatıldı, dış ticarete ve yabancı yatırıma izin verilmiştir.
1979	Toprak reformu yapılmıştır. Toplu çiftliklerin hane halkına devredilme kararı alınmıştır. Kasaba ve köy işletmeleri daha güçlü bir şekilde teşvik edilmiştir.
1980	Özel ekonomik bölgeler oluşturulmuştur.
1984	Özel iş sahiplerine izin verilmiştir, çalıştıran kişi sayısı 8 kişiden az olması teşvik edilmiştir.
1986	Devlet teşebbüsleri için geçici iflas kanunu kabul edilmiştir.
1987	Devlete ait işletmelerde sözleşme sorumluluk sistemi uygulanmaya başlamıştır.
1988	TVE'lerin geri dönüşümü başlamıştır.
1990	Shenzhen'de borsa açılmıştır.
1993	“Sosyalist piyasa ekonomik sistemi” kurma kararı alınmıştır.
1994	Şirket kanunu uygulamaya konulmuştur. Renminbi cari hesap üzerinden dönüştürülebilir olmaya başlamıştır.

	Birden çok döviz kuru uygulamasına son verilmiştir
1995	Devlete ait kurumsal personel için sözleşme koşullarına geçiş başlamıştır.
1996	Cari hesap işlemleri tam dönüştürülebilirlik duruma getirilmiştir.
1997	Devlete ait birçok işletmenin yeniden yapılandırılması başlamıştır.
1999	Anayasa değişikliği yapılarak özel mülkiyeti açıkça tanımıştır.
2001	Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) resmen üye olmuştur.
2002	Komünist parti, özel sektörün rolünü onaylamıştır, girişimcileri katılmak için davet etmeye başlamıştır.
2003	Sosyalist piyasa ekonomik sistemini “mükemmelleştirmek” kararı alınmıştır.
2004	Anayasa değişikliğiyle özel mülkiyet hakları garanti altına alınmıştır.

Kaynak: OECD,2005:29.

Çin'in Anhui eyaletinin küçük bir bölgesinde toprak özel şahıslara taksim edilerek ekilmiştir. Sonuç ise aynı topraktan elde edilen mahsul eskisinden daha fazla olmuştur. Böylece toprağın özelleştirilerek yapıldığı deneme başarılı olarak tanımlandığından 1979 yılında ülke düzeyinde toprak reformu yapılarak özel şahısların üretimine taksim yapılmıştır. Toprağın sahipliği özel şahıslara değil devlete ait olarak kalmıştır. Deng Xiaoping reformun ilk dönemlerinde bazı şahısların önce zenginleşmesine izin verdiği gibi ülkenin bazı bölgelerinin de önce gelişmesine destek vermiştir.

Özel ekonomik bölge olarak önce Shen Zhen gibi doğudaki bölgeleri seçmiştir. Bu bölgelere iktisadi politikalar izlemesinde diğer bölgelerden farklı olarak daha fazla hak tanımıştır. Vergiden muaf olanlar, teknolojik park, sanayi bölge kurma avantajı, yabancı yatırım çekebilme ve hükümetin siyaset ve iktisadi desteklerine erişebilmektedir. Ama diğerleri bu avantajlardan yararlanamayacaktır. Özel ekonomik bölgeler sonraki dönemlerde daha da genişleyerek doğu sahil bölgesindeki birçok il ve şehirlere genişlemiştir. Bu alanlar şimdi Çin'in en gelişmiş bölgelerinden olarak tanımlanır.

Reform özellikle eğitim alanında öz etkisini daha belirgin göstermiştir. Hükümet eğitime önceki dönemlerden daha fazla odaklanmıştır. Devlet içinde Kültür Devrimiyle bozulmaya yüz tutmuş eğitim sistemini tekrar düzene kavuşturmuştur. Üniversite sınavı tekrar yürürlüğe geçirilmiştir. Binlerce öğrenci üniversite sınavına girerek yüksek eğitimlerine başlamıştır. Reformun ilk yedi yılında hükümet kırk binden fazla aydın ve öğrencileri Japonya, Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ülkelere eğitim için göndermiştir. Bu dönemde Çin'e gelen yabancı aydın ve turistlerin de sayısı yükselmiştir. 1985 yılının ilk yarısında 20 milyondan fazla yabancı turist gelmiştir(Huan,1986:1).

Reform sonrası Çin iktisat politikalarında dönüşüm yaşanmıştır. Mao Zedong dönemindeki ideolojik eylemlerden mesafeli davranarak gelişmiş ülkelerin avantajlarını öğrenmeye ve onlarla iyi ticari ilişkilerin geliştirilmesine önem verilmiştir. Bunu reformun ve dışa açılmanın gerçekleşebilmesi, bir de başarıya ulaşmasındaki zaruret olarak görülmüştür. Deng Xiaoping partiye hizmetinin merkezine iktisadi gelişmeyi oturtmuştur. O “bir merkezde iki temel nokta” fikrini ortaya koymuştur. Bunda ekonominin inşası merkez, reform ve dışa açılma ile dört temel prensip temel olup merkez için hizmet etme görevi üstlenmiştir(Jiaying ve Yuebing,2006:146).

Kapitalist dünya ile ideolojik düşmanlık tutumundan daha gerçekçi iletişim yapma politikası izlemiştir. Japonya, Tayvan gibi tarihsel problemi olan ülkeler ile sıkı iktisadi iletişim kurmuşlardır. Reform ve dışa açılma sadece kurumsal bazı değişiklikler yapmak ve dış dünya ile irtibat kurmak anlamına gelmemiştir. Diğer başarılı devletlerin bilgi ve teknolojilerini öğrenmek, kurumsal, yönetim, yenilikçi özelliklerinden yararlanarak kendi toplumunu güçlendirmek ve toplum düzeyini yeniden inşa etmektir. Yabancı ülkelerin yatırım ve personellerini ülkeye davet ederek ülke kaynaklarını onlara satmak değil, aksine bu sayede onların teknolojik bilgilerinden yararlanmak, kendi toplumunu bilgilendirmek ve onlardan yararlanarak modern sanayiye kurmaktır.

1997 yılında Çin Komünist Partisi on beşinci kurultayında iktisat politikasında daha yeni bir adım atılmıştır ve bu toplantıda kamu yönetimindeki firmaların ıslah edilmesi kararıyla özel işletmelerin geliştirilebilmesi yasallaşmıştır(Zhu,2012:117). Bunun etkisiyle hem kamusal hem özel işletmeler kendi kurumlarını ve üretim verimliliğini artırabilmek için daha fazla serbest eylem yapma hakkına sahip olmuştur. Ulusal ve uluslararası piyasada ayakta kalabilmek ve kendi rekabet gücünü yükselterek genişleyebilmek için yönetim sistemini geliştirmeye ve modern üretim şeklini benimsemeye yönelmiştir.

Reform ve dışa açılma politikası Deng Xiaoping’in takipçilerinden Jiang Zemin ve Hu Jintao’nun yönetiminde daha derinleştirilmiştir ve geliştirilmiştir. 2001 yılında DTÖ’ne üye olmasıyla dünya piyasasında geniş çaplı ticaret yapma şansı yakalamıştır. Xi Jinping’in liderliğindeki mevcut yönetim ise reform ve dış dünyaya açılmayı daha yüksek düzeye çıkartmak, Çin’i dünya piyasasıyla bütünleştirmek için yeni atılımlar yapmıştır. Reform ve dışa açılma politikasının uygulanmaya başlamasından kırk sene geçtikten sonra, Çin eskisi gibi sadece bilgi ve teknoloji kabul eden bir ülke değil, bilgi ve teknoloji üretken bir ülkeye

dönüşüm yapmanın kapısına gelmiştir. Bir çok teknolojik alanda dünyada lider konumuna gelmiştir ve gelişmiş ülkelerle olan fark büyük bir hızla kapanmaya devam etmektedir.

4.2. Çin’de Sanayinin Gelişimi

Reform ve dışa açılma politikasının uygulanmasından önce Çin’de tüm işletmeler devlete ait olup özel şirket ve fabrikaların kurulmasına izin verilmemiştir. Planlı iktisadin bir parçası olarak şirketler ne kadar üretim yapacağı, nasıl fiyatta satılacağı, nerede ve kime satılacağı konusunda serbest değillerdir. Aksine bunlar devlet tarafında belirlenmiştir. Hatta şirketlerin liderleri bile hükümet yetkilileri tarafından göreve getirildiği için yetenekten fazla şans ön planda olmuştur. İşletmelerin verimlilik oranı ve rekabet gücü genelde zayıf olmuştur. Hükümetin uyguladığı olumlu siyasetin işletmelerin gelişmesine belirleyici etkileri olduğu gibi onların yaptığı düzensiz uygulamalarını işletmelerin verimliliğinin yükselmesine engel bile oluşturmuştur.

Deng Xioping’in 1978 yılında başlattığı reform ve dışa açılma politikası işletmeler için yeni bir gelişme imkânı sunmuştur. Mao Zedong ortaya koyulmuş fakat uygulanmaya ortam bulamamış Sanayi, tarım, güvenlik ve bilgi ile teknolojidenden oluşan dört modernizasyon siyaseti reformun etkisiyle uygulanmaya geçirilmiştir. Bundan başka reform hane halkına kadar ulaşmış, böylece küçük işletmelere çok ihtiyaç duyulduğu yerel malları tedarik edebilme şansını elde etmiş, kasaba ve köylerde özel şirket ve işletmelerin hızla gelişmesine itici güç oluşturmuştur(Ahlstrom ve Ding,2014:612).

Tablo 4.2. Sektörlerin Net Çıktı Değerinin Yıllık Büyüme Oranı, 1978-2008

Sektör	1978-1995	1995-2008
Metal ürjü	10.3	14.7
Elektrik	10.5	15.0
Kömür	5.9	9.5
Petrol	4.7	5.9
Kimyasallar	12.7	13.9
Makinalar	12.3	19.8
Yapı malzemeleri	14.7	10.7
Kereste	8.5	14.8
Yiyecek ve İçecek	10.7	11.4
Tekstil	11.2	11.3
Kâğıt	15.2	13.1
Toplam	11.6	13.8

Kaynak: Brant, Ma ve Rawski,2016:42.

Sanayinin gelişmesi reform sonrası daha hız kazanmıştır. Reform yapılmaya başladığından sonraki otuz sene içerisinde sanayi ve işletmelerin büyüme oranı çift haneli olmuştur. Çin Mao dönemi ve ondan önce bile sanayileşmede belli ilerlemeler kayıt etmiştir. Ama bunlar hükümetin belli sanayi sektörlerine yoğunlaşarak diğer sektörlerin pahasına mal olmuştur. Reform sonrası ise sanayinin büyümesindeki önemli faktör hükümetin sürekli reformu ileri sürerek sanayi ve işletmelere daha fazla serbest hareket etme hakkı tanıdığındandır. Hükümet sanayinin gelişmesi ve büyümesi için sanayi parkları, iktisadi yardım, vergiden muaf tutma, siyasi ve yasal olarak çeşitli yollarla destek vermiştir.

Önceki dönemlerden farklı olarak bu dönemde özel sektörlerin ortaya çıkmasına ve büyümesine yardım ve destek verilmiştir. Böylece Çin'in sanayi sektörünün yükselmesi dünyadaki çoğu ekonomilerden daha hızlı olmuştur. Bir de işletmelerin gelişmesi belli bir sektörle sınırlı değil hem ağır sanayi hem hafif sanayi olmak üzere evrensellik büyüme özelliğine sahip olmuştur. Çin'in sanayileşme sürecine sonradan girmesi ona yenilik yaratmaya fazla odaklanmadan bile, gelişmiş ülkelerdeki mevcut teknolojileri kabul ederek belli bir düzeyde gelişme sağlayabilme avantajı sağlamıştır. Çin kendisindeki bol insan kaynakları ile birlikte bu avantajdan zekice yararlanabilmiştir.

Reformla planlama döneminde uygulanmış insanların, malların ve teknolojilerin devlet içinde serbest dolaşımına koyulmuş engeller ortadan kaldırılmıştır. Bu iç bölgelerden emek gücünün sahil bölgelerine göç etmesine neden olmakla yerel malzemeleri korumaya ve sanayi ürünlerin girişini engellemeye yönelik siyasal eylemleri geçersiz kılmıştır(Brant, Ma ve Rawski,2016:19). Böylece Çin'de Avrupa ve Kuzey Amerika serbest ticaret bölgelerinin toplamından daha fazla tüketiciye milyardan fazla nüfusu barındıran dev bir serbest iç piyasa ortaya çıkmıştır. Bu ticaret ve sanayinin gelişmesinde avantaj sağlamıştır.

Reform öncesi Çin'in kalıcı bir şekilde gelişmeyi gerçekleştirmesinde başarılı olamamasının temel nedeni inatla ağır sanayiye dayalı kalkınma politikasını uyguladığından kaynaklanmıştır(Yi Fulin, Cai ve Li,1998:146). Reform sonrası ağır sanayiye dayalı kalkınma politikasından vazgeçerek kendi avantajına ve mevcut durumuna göre stratejiler geliştirmiştir. Bol insan ve doğal kaynaklara sahip olduğu avantajı ile düşük gelişmişlik düzeyi, kapitalin yeterli olmadığı devlet gerçeğini anlamıştır. Buna göre kapital yoğunluktaki sanayilerden, daha fazla emek yoğun olan düşük teknolojik ürünlere öncülük verilmiştir. Otuz beş sene sonra Çin'deki işletmeler hızla büyüme göstermiştir, bu dönemde özel işletmelerin sayısı sıfırdan altı milyonu geçmiştir(Ahlstrom ve Ding,2014:612). Özel işletmeler reformun ilk dönemlerinde yoğunluk olarak tekstil, yiyecek, içecek gibi hafif

sanayi ve servis sektörlerinde ortaya çıkmıştır, gelişmiştir. Bu alanlar doğrudan ya da dolaylı milyonlarca iş imkânı sağlamıştır.

İleri teknoloji, kapital ve danışmanlıkta yabancıların avantajlarından yararlanmak istemiştir. Japonya tecrübelerini öğrenmek Çin'in tercihleri arasındadır. Japonya'nın üst düzey memurları ve iktisatçıları danışmanlık yapmada Çin liderlerinin tercihlerinde öncülük kazanmıştır(Heilmenn ve Shih,2013:5). Japonya hükümetinin iktisada yön vermesiyle hızlı iktisadi gelişme ve sanayileşmeyi başarmıştır. Batı ekonomilerinde özel girişimcilerin ve serbest piyasanın öncülük rol üstlendiğinden farklı olarak Japonya hükümetinin iktisada yön vermesiyle kalkınma modeli Çin yöneticilerine daha makul gelmiştir. Deng Xiaoping ve başka üst düzey yöneticiler sık sık Japonya'yı ziyaret etmiş ve onların avantajlarından, tecrübelerinden yararlanmak istenmiştir. Japonya dışında Asya kaplanları ve batı ülkelerinin iktisadi gelişmesindeki tecrübeleri, teknolojik ve finansal avantajlarından da yararlanmıştır.

Sanayileşme iktisadin gelişmesindeki ve ülkenin güçlenmesindeki en önemli faktörlerden olarak görülmüştür. Çin, ülkenin sanayi düzeyini yükseltmek, modern sanayi inşa etmek stratejisinde kademe olarak ülkedeki teknolojik değişim ve eğitimin yükselmesiyle uyum sağlayarak güncelleştirilmesine önem vermiştir. Alt yapının zayıf olması, bürokrasinin yeterince etkili olmaması, insan kalitesinin ve teknolojik düzeyinin düşük olduğundan düşük teknolojik sanayi ürünlerden ileri teknolojik ürünlerine kademeli olarak geçiş yapma stratejisi uygulamıştır. Bunda ülkenin geri kalmışlık düzeyini avantaja dönüştürerek gelişmiş ülkelerin mevcut teknolojilerini kabul ederek bile hızlı ekonomik büyüme oranını yakalayabilmiştir. Ama gelişmiş ülkelerde yeni icat ve verimliliği artırmadan hızlı büyümeyi gerçekleştirebilmesi zordur.

Devlet içindeki teknolojik gelişmelere kısmen cevap olarak, 1999 yılında Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı orta-küçük büyüklükteki işletmelere destek vermek için resmen Teknik Yenilik Fonu'nu başlatmıştır(Ahlstrom ve Ding,2014:613). 1979 yılında ilkel ve düşük düzeyde işlenmiş ürünler Çin ihracatında %75'i oluşturmuştur ve 2009 yılında işlenmiş sanayi ürünler %95'i oluşturmuştur. Sanayi ürünleri 1980-1990 yıllarındaki oyuncaklar, tekstil ve başka ucuz ürünlerden 2000'lerde yüksek değere sahip ileri teknolojik makine, bilgi ve iletişim ürünlerine geçmeye başlamıştır(Yifu Lin, 2013:261).

Tablo 4.3. Endüstriyel Politika ve Programlarında Devrim, 2004-2012

Sektörler arası	2005: Endüstriyel Yapıların Ayarlanması
-----------------	---

Programlar	2007: Hizmet Sektörü Gelişiminin Hızlandırılması 2009: Endüstriyel Teknoloji Politikası 2010: Stratejik Sanayilerin Gelişiminin Hızlandırılması 2011: 12. Beş Yıllık Plan'da yer alanlarla birlikte Stratejik Gelişmekte olan Endüstrilerin Teşviki 2011: Endüstriyel Yeniden Yapılanma ve Yükseltme(2011-2015)
Sektörel Programlar	2004: Otomobil Endüstrisi 2006: Makine Yapımı Sektörü 2009: Dokuz Geleneksel Sektörler ¹⁶ için “Yeniden Canlandırma Programları”, Bilgi Teknolojisi Sektörü, Lojistik Sektörü ve Kültür Endüstrisi 2011:Dokuz geleneksel sektörün güncellenmesi, Yedi "Stratejik Gelişen Endüstrinin Desteklenmesi, FYP'deki sektöre özgü kalkınma için toplam 21 bakanlığın görevlendirilmesi

Kaynak: Heilmenn ve Shih, 2013:13.

Enerji tasarrufu ve çevre koruma teknolojileri, gelecek nesil bilgi teknolojisi, biyoteknoloji, ileri teknoloji, ekipman üretimi, yeni enerji, yeni malzemeler ve yeni enerji araçlarından oluşan yedi yeni sektör 2011 ile 2020 yılları arasında desteklenecektir. Bu sektörlerin milli gelire katkısı 2015 yılında %8, 2020 yılında ise % 15 oranına yükselmesi beklenmiştir(Holz,2017:13). Çin yönetiminin reform ve dışa açılmayı sürekli adım adım olarak ilerletmesi birkaç on sene içinde büyük değişimlere neden olmuştur. Devletin stratejiler geliştirerek sanayileşmeye destek vermesi, siyasi, iktisadi ve mali açıdan yardımda bulunması hem kamu hem özel şirketlerin büyümesine, çoğalmasına, sadece ülke içinde değil uluslararası piyasada da rekabet gücünü artırarak etki sahibi olmasına ortam hazırlamıştır. 2015 yılında Çin endüstriyel sektörünün rekabet performans endeksi 0.401 olmuştur; Aynı dönemde bu oran Almanya için 0.541 ve Japonya için 0.406 olup, Çin bunlardan sonra dünyada üçüncü sırada yer almıştır(UNIDO,2017:182).

Sanayi ürünler ihracatı 1978 yılından 1995 yılına kadar dolar fiyatıyla yüz kat 9.22 milyardan 1065,24 milyara yükselmiştir(Brant, Ma ve Rawski,2016:19). 2001 yılında Çin'in DTÖ'ne üye olarak girmesi ülke işletmecilerine geniş dünya piyasasına daha kolay

¹⁶ (1) Ekipman üretimi, (2) Gemi sanayi, (3) Otomotiv endüstrisi, (4) Demir ve çelik, (5) Demir olmayan metaller/havacılık ve enformasyon alanında, (6) Yapı malzemeleri, (7) Petrokimya endüstrisi, (8) Hafif sanayi, (9) Tekstil

ulaşabilme fırsatı getirmiştir, bilgi ve teknoloji erişimini kolaylaştırmıştır. Bu sanayi sektörünün hızla gelişmesindeki önemli itici güçlerden birini oluşturmuştur. 2010 yılında Çin, 220 kategoride ilk sırada olmak üzere 500'den fazla önemli sanayi ürünleri üretebilen kapasiteye kavuşmuş ve Amerika'nın yerini alarak dünyadaki en büyük sanayi ürünleri üretici ülke durumuna yükselmiştir(KPMG,2018:52).

Çin'in sanayi üretim değeri 2016 yılında 4.566 trilyon olup Avrupa Birliği'nin 4.184 trilyon ve Amerika'nın 3.602 trilyon sanayi üretiminden yüksek olmuştur; 2.342 trilyon ihracatı ile AB'nin 2.659 trilyon ihracatından sonra gelmiştir(Victor Kiprop,2018). Çin sanayi üretimi dünyada ilk sırada olmasına rağmen ihracatı AB'ye karşılık düşük düzeyde olmuştur. Bunun nedeni ise, Çin'de eskisine göre büyüme oranında yavaşlama olsa bile hızla büyümekte olan iktisadi ve sanayi ürünlerine iç talebin artmasının etkisindedir.

Çin'in sanayi üretimi 2018 yılının ilk yarısında %6,3 oranında büyümüştür. Ama bilgisayar elektroniği %12, motorlu araçlar %10 büyümekle orta ve ileri teknolojik sanayi ürünlerin büyüme oranı %9 olmuştur(UNIDO,2018:7). Dünyanın çeşitli bölgelerinde görülmeye başlamış korumacılık politikalarının artması vb. nedenlerden dolayı Çin'in sanayi üretiminin büyümesinde yavaşlama olmuştur. Ama bu dünya sanayi üretiminin ortalama büyüme oranı ve gelişmiş ülkelerin sanayi üretiminin performansından baya yüksektir. Orta ve ileri teknolojik sanayi sektörlerinin gelişmesinin Çin sanayi büyüme oranından yüksek olması Çin'in düşük düzey sanayi ürünleri üretiminden ileri teknolojik sanayi üretimine geçiş sürecinde olduğunun belirtisidir. Çin'in sanayi yapısında yeni bir kurumsal değişim yaşanmaktadır.

13. beş yıllık planda Çin yönetimi geleceğe yönelik endüstri yapısını geliştirmek için stratejik öneme sahip havacılık, oşinografi, nükleer teknoloji, bilgi ağları, yaşam alanlarıyla ilgili endüstrileri geliştirmek ve destek vermek planlanmıştır. Yeniden gelişmekte olan sanayiler için küresel bir inovasyon odaklı geliştirme ağı oluşturma planı yapılmıştır. Bununla Çinli işletmeleri inovasyon kaynaklarını dünya çapında tahsis etmek, deniz aşırı araştırma ve geliştirme merkezlerinin kurulmasını desteklemek kararı alınmıştır(NDRC,2016:60).

Çin hükümeti ülke Ekonomisini bilgi ve teknoloji kabul eden gelenekten bilgi ile teknoloji üreten, inovasyona dayalı düzeye yükseltme eylemine girmiştir. Eğitime büyük önem vermekle birlikte araştırma ve geliştirmeye yatırılan yatırımı devlet gelirinin yüzde ikisinden fazla düzeye çıkartmıştır. Bu oranın gelecekte daha yükselebileceği

beklenmektedir. Devletin siyasi, iktisadi ve yasal yollarla bilgi ile teknolojik alanlardaki icadın gelişmesine olumlu ortam yaratmaya destek vermesi, teşvikleriyle ülke genelinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Bunlar inovasyon ve bilgi üretiminin temelini oluşturmakla birlikte hem toplum genelinde hem de her çeşit endüstriyel sektörlerde yeni icatların meydana gelmesine vesile olacağı umulmaktadır.

4.1.3 Yabancı Yatırım

Çin 1979 yılında yasa değişikliği yaparak dış yatırıma yönelik teşvik vermiştir. Ülkenin modernizasyonunu hızlandırmak için yeni politika Çin'in uluslararası ticarete katılımını ve yabancı sermaye, yabancı teknolojiye erişimini kolaylaştırmıştır. Yabancı yatırım ise dış sermaye, yabancı teknoloji ve yönetim becerilerini Çin toplumuna tanıtmak ve özümsetmekteki en iyi yol olarak düşünülmüştür(Lemoine,2001:15). 1985 yılının sonunda Çin'deki toplam yabancı yatırımı 2,4 milyar dolar olup milli gelirin 0,8'ine denk gelmiştir ve bu diğer ülkelerle karşılaştırıldığında küçük boyutta seyir etmiştir(Lam,1997:32).

Başka ülkelerden farklı olarak Çin yabancı yatırım kabul ederken siyasi, iktisadi ve yasal olarak çok yönlü düşünmüştür. Siyasi açıdan tehlikeli olarak görüldüğü özgür medya, iletişim sektörleri yabancı yatırıma kısıtlı olmuştur. Yabancı yatırım şirketlerinin Çin'in yasalarına uyması, iktisadi, teknolojik yarar sağlayabilmesi, ülkenin ticaret yapısına uyum sağlayarak Çin'in gelişmesine katkı sağlayabilmesi beklenmiştir. Yabancı yatırım şirketleri, yatırım yapılacak sektörler devlet tarafından dikkatlice seçilerek en uygun olanlarını ve uyum sağlayabileceği düşünüldüğü tercih edilmiştir. Reformun ilk dönemlerinde yabancı yatırıma yönelik siyasi, yasal düzenlemelerin geliştirilmesi sürecinde olduğu, yatırıma elverişli alt yapı gibi ortamın yeterince iyi olmaması dış yatırım hacminin küçük olmasını etkilemiştir. Bundan başka dışa açılma sürecinde olduğu ve kademeli açılma prensibi uygulandığından reformun önceki dönemlerinde Çin piyasasının açıklık oranı, iktisat boyutu sınırlıdır ve bu yüzden entegre edebileceği yabancı yatırım da büyük olmamıştır.

1990 yıllarından başlayarak Çin'deki yabancı yatırımın miktarında baya hızlı bir artış meydana gelmiştir. Reform ve dışa açılma politikasının etkisiyle Çin iktisadının 1980'lerde kesintisiz hızlı büyümeye devam etmesi, sanayi park, endüstriyel şehirlerinin ardı ardına açılması, Çin yönetiminin 1990 yıllarının başlarında Çin Ekonomisini daha dışa açacağı hakkında kararlı olması yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. Birde Sovyetlerin tersine Çin devlet içinde güvenliği ve kalıcı iktisadi geliştirmeyi başarabilmesi dış yatırımcılara güven vermiştir.

Tablo 4.4. Çin'e Gerçekleşen Yabancı Yatırımı 1992-2005 (100 Milyon Dolar Ve Yüzdelerle Dağılımı)

Yıl	Çin	Büyük Yangtze nehir bölgesi ¹⁷	Şangay	Jiangsu eyaleti	Zhejiang eyaleti	Guangdong eyaleti
1992	110.1 (100)	29.6 (26.9)	12.6 (11,4)	14.0 (12.7)	2.9 (2.6)	35.5 (32.3)
1997	452.6 (100)	121.0 (26,7)	48.1 (10,6)	57.9 (12.8)	15.0 (3.3)	117.1 (25.9)
2003	535.1 (100)	271.0 (50,7)	58.5 (10,9)	158.0 (29,5)	54.5 (10.2)	155.8 (29.1)
2004	606.3 (100)	253.6 (41,8)	65.4 (10,8)	121.4 (20,0)	66.8 (11.0)	100.1 (16.5)
2005	603.3 (100)	277.6 (46,0)	68.5 (11,4)	131.8 (21,8)	77.2 (12.8)	123.6 (20.5)
1983 - 2005 ortalama	269.9 (100)	86.7 (36,1)	25.9 (9.6)	44.8 (16,6)	16.0 (5.9)	70.6 (26.2)

Kaynak: Tuan, F.Y.Nga ve Zhao,2009:281.

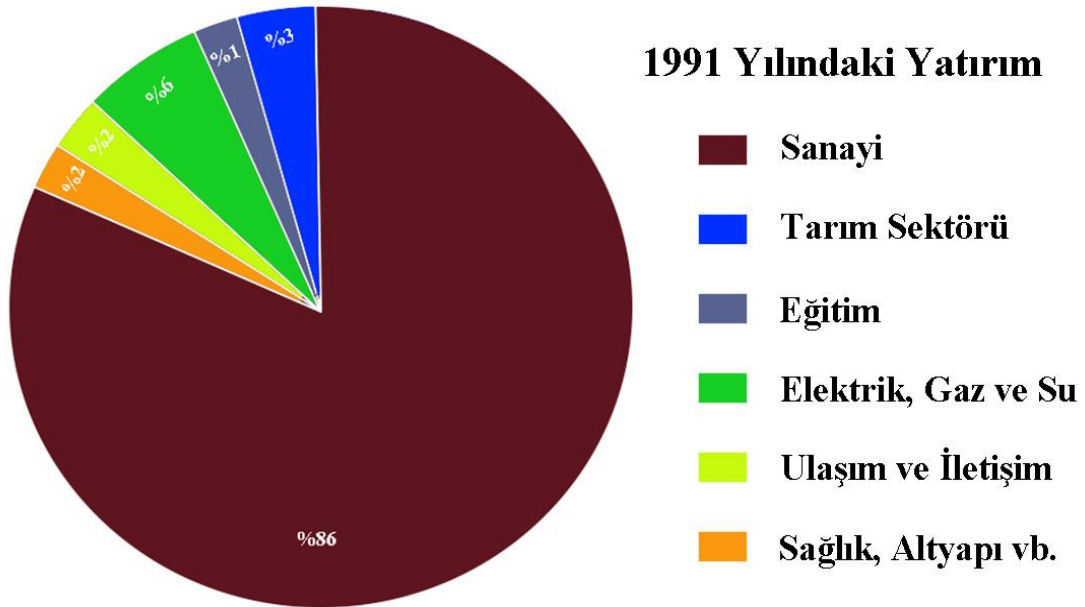
Reform öncesi Çin'de yabancı yatırım engellenmiştir. 1978 yılında reform ve dışa açılma politikası uygulanmaya başladıktan sonra yeni bir dönüşüm yaşanmıştır. 1993 yılında Çin'e doğrudan yatırılmış dış sermaye yirmi altı milyardan fazla olup gelişmekte olan ülkeler içinde en fazla yabancı yatırım çekebilen devlet olmuştur(Ito ve Krueger,1996:77). Yabancı yatırımın dağılımında bölgeden bölgeye farklılıklar mevcuttur. Çin iç bölgelerine karşılık sahil bölgeler yabancı yatırımı daha çok ev sahipliği yapmıştır. 1979 yılından 1991 yılına kadar sahil bölgeler Çin'deki yatırımın %70'ni oluşturmuştur ve bu oran 1992 ile 1997 yılları arasında daha yükselerek %80'e ulaşmıştır. Dış ticaret sahil bölgelere daha yoğunlaşmış olup %90'dan fazlasını oluşturmuştur(Lemoine,2000:84).

¹⁷ Yangtze nehri sahili bölgelerine yerleşmiş, reform sonrası önce dışa açılmış ve sanayi parkların yoğun olduğu Şangay Şehri, Jiangsu ve Zhejiang illerini göstermektedir. Bunlar Pearl nehri deltasına yerleşmiş Guangdong iliyle beraber Çin'deki iki en büyük sanayi alanlardır.

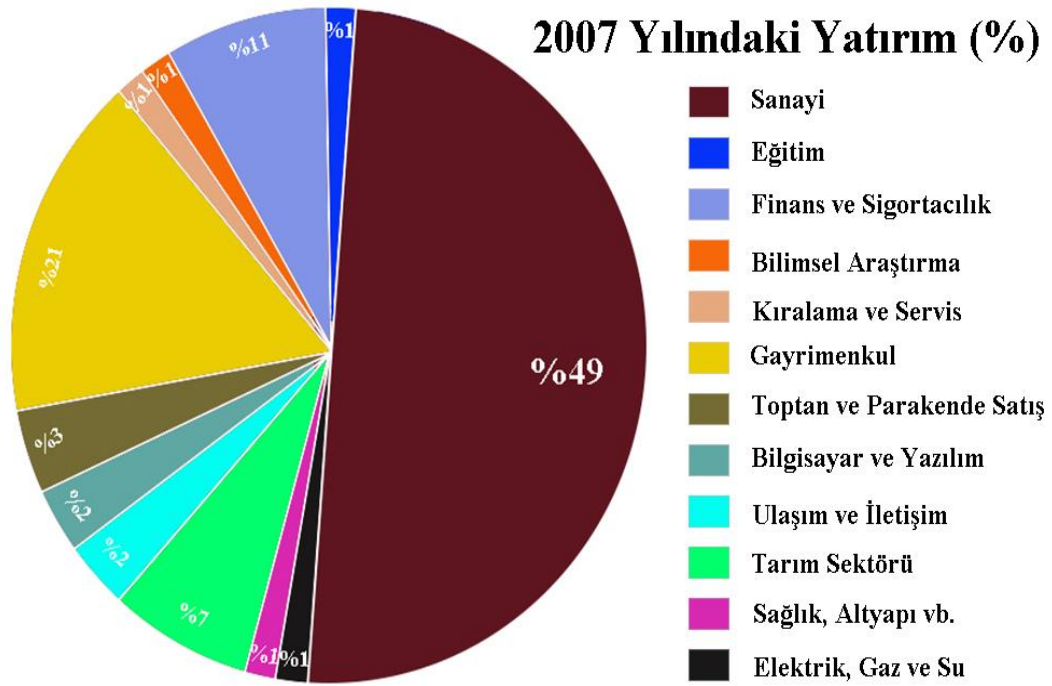
Yabancı yatırım reformun önceki dönemlerinde az sayıdaki sektörlerle sınırlı olmuştur. Bazı alanlar dış yatırıma kapalı olup yatırımın çoğu sanayi sektörüne yoğunlaşmıştır. Diğer sektörler yavaş yavaş dış yatırıma açılmaya başlamış olsa da bu süreç 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye olmasıyla hızlanmaya başlamıştır. Tarım, sanayi, enerji, hizmetler, ulaşım, telekomünikasyon, bilgisayar, yazılım, gayrimenkul, sağlık, inşaat, bilimsel araştırma vb. sektörlerde yabancı yatırıma açılmıştır.

İktisadin büyümesi, yabancı yatırımın artması Çin'in bilgi ve teknolojiyi geliştirme stratejisinin başarısında merkezi konum durumundadır. Ekonomik büyümeyi sürdürebilmek için ileri teknolojik endüstrileri kuvvetli bir şekilde geliştirmek ve iktisadi yeniden yapılandırarak yerli inovasyon kapasitesini güçlendirmek zaruri olmuştur(McGrattan,2006:1). Bu yüzden Çin yönetimi iktisadi büyümeyi sürdürebilmenin eğitim ve teknolojik gelişmelerin gelişmesine gerekli maddi kaynağı garanti etmenin ön şartı olduğunu, yabancı yatırım ise teknolojik ve kurumsal yapıyı geliştirmede itici etkene sahip olduğunu anlamıştır. Yönetim düşük teknolojik düzeydeki sektörlerden ziyade ileri teknolojik sektörlerde yabancı yatırımın girmesine daha önem vererek teşvik etmiştir.

Şekil 4.1.A. Çin'de Yabancı Yatırımın Sektörlere Dağılımı(1991)

Şekil 4.1.B. Çin’de Yabancı Yatırımın Sektörlere Dağılımı(2007)

Kaynak: Zhang,2011:74-75.

Reform sonrasında Çin’deki yabancı yatırım sanayi sektörüne yoğunlaşmıştır ve bu da hükümetin diğer sektörlerde dış sermayenin girişine sınır koyması ya da yeterince teşvik etmesinden kaynaklanmıştır. Çin reform ve dışa açılma politikasıyla iktisadi alanda sanayiye ve ihracata dayalı kalkınma politikası izlemiştir. Bu da sanayi sektörüne öncülük vermesinin ve yatırımın bu alana yoğunlaşmasının bir nedeni olmuştur. 2001 yılında DTÖ’ne üye olduktan sonra Çin iktisadi daha geniş dünya piyasasına açmıştır. Devlet içindeki ve dünyada yaşanan iktisadi gelişmeler, DTÖ’nün üye ülkelerden beklenenin çerçevesinde Çin iç piyasasını daha geniş yatırımcılara açmaya zaruret duymuştur.

Diğer yönden ise Çin iktisadisinin çeşitlenmesi, sanayi sektörlerinden başka alanlarından da iktisadi faaliyetlerindeki etkisinin artması ve buna yönelik politikalar, yatırım da daha da çeşitlilik karakter almasına yol açmıştır. Araştırma ve geliştirme, eğitim, sağlık ve spor, telekomünikasyon, kültür ve hizmetler sektörlerinde gelişme yaşanmaya ve bu alanlara yabancı yatırımcıların ilgisi de artmaya başlamıştır. 1991 yılında Çin’e yatırılan yabancı sermaye 4,36 milyar dolardan fazla olup Hong Kong 2,6 milyar dolar yatırımla ilk sırada, Japonya 532,5 milyon dolar yatırımla ikinci sırada yer almıştır ve Amerika’nın yatırımı 323 milyon dolar olup Japonya’dan sonra gelmiştir(Ito ve Krueger,1996:81).

Çin'e en büyük yatırım yapan Amerika, Avrupa gibi gelişmiş kapitalist ülkeler değil Hong Kong ve Japonya gibi Asya ülkeleri olmuştur. 1990 yılından 1994 yılına kadar Hong Kong ile Karabin'deki İngiltere Virgin Adası ve Cayman Adası Çin'deki toplam yabancı yatırımın ortalama %64'nü, 2010-2014 yılları arasında ise bu oran %70'ı oluşturmuştur(McGrattan,2006:3). Çin'e yapılan yabancı yatırımda büyük bir çoğunlukta ve yabancı ülkelerde istikamet etmekte olduğu Çin nüfusunun etkisi zor olmuştur. Hong Kong, Tayvan, Singapur gibi Çinli nüfusu yoğun olan ülkeler, Malezya, Taylan vb. Güneydoğu Asya'da yaşayan zengin ve kalabalık nüfusu reform sonrası Çin'e büyük miktarlarda yatırım yapmıştır ve Çin'in önemli dış sermaye kaynağını oluşturmuştur.

Yabancı yatırım 2017 yılında en yüksek noktaya ulaşarak 136,36 milyar dolar olmuştur. Elektrik, telekomünikasyon ve tıbbi cihaz üretimi gibi ileri teknolojik işletmeler küresel yatırımcılar için popüler seçenek haline gelmiştir(Chinadaily,2018). Çin'in sanayi düzeyini modernleştirme ve düşük teknolojik üretimden ileri teknolojik üretime geçiş stratejisinin bir kısmı olarak yabancı firmaları ileri teknolojik sektörlere yatırım yapmaya teşvik etmesi, siyasi, iktisadi ve yasal olarak elverişli ortam tatmin edebilmesi yatırımcıları etkilemiştir. Yabancı yatırımın miktarı yükselmesine karşılık Çin'de yatırımlardaki oran gerilemiştir. 2003 yılında Çin'deki yurtiçi yatırım %89 oranında olup bu 2015 yılına geldiğinde %96'ya yükselmiştir(Holz,2017:37). Yabancı yatırım sayısal olarak büyümesinin tersine Çin'deki yatırım oranı sürekli gerileme yaşamıştır ve 2015 yılında sadece %4 oranda seyir etmiştir.

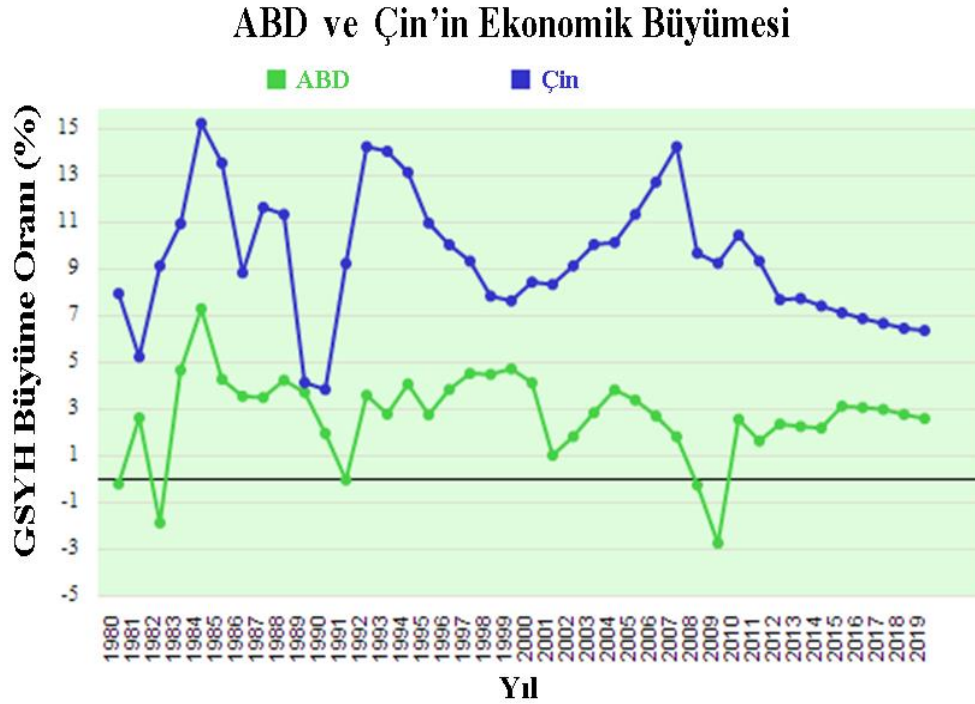
Ama yakın yıllarda Çin eskisi gibi dış sermaye çeken ülkeden daha fazla dış sermaye yatırım yapan ülke haline dönüş yapmıştır. 2016 yılında Çin 183,1 milyar dolar yabancı ülkelere yatırım yaparak Japonya'yı geçmiş ve Amerika'dan sonra dünyada ikinci büyük dış sermaye kaynağı durumuna gelmiştir(KPMG,2018:66). Çin'e yatırılan net yabancı yatırımdan, Çin'in başka ülkelere yatırdığı net yatırım daha fazla olmuştur. Artık Çin işletmecileri, Çin fabrikaları uluslararası arenada kendi iş alanlarını geliştirerek ve genişleterek dünya iktisadına olan etkisini artırmaya yönelmiştir. Yatırımlar ise sayısal olmaktan daha fazla kaliteyi ön plana çıkartmaya başlamıştır.

4.1.4. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme

Çin 1971 yılından önce uluslararası arenada yalnız bırakılmış durumda olup birkaç komünist ülkeden başka büyük çoğunlukta devletlerle sıkı ticari ilişkileri bulunmamıştır. 1971 yılında Birleşmiş Milletlere üye olduktan sonra uluslararası normal ülke statüsüne kavuşmuş olsa da içine kapalı ve kendi kendine yeterliği amaçlayan izlediği politika eylemleri geniş dünyayla integre olmasına engel oluşturmuştur.

1978 yılında reform ve dışa açılma politikası Çin’de Shang Yang reformundan sonraki ikinci kez yapılmış tarihi bir dönüşüm noktası olmuştur. Çin, Ming yönetiminin ortalarında uygulamaya başladığı içine kapalı siyasi geleneğinden vazgeçerek geniş dünyaya açılmaya ve uyum sağlamaya başlamıştır. Kurumsal olarak kökten değişiklik yaparak modern dünyayı gerçeğiyle kucaklamaya başlamıştır. 1979 yılında Çin Amerika’nın en çok tercih edilen ülkeler vergi muamelesine nail olmuş, 1980 yılında İMF ve Dünya Bankasına üye olmuştur. Ardından 1986 yılında Asya Kalkınma Bankasına ve 2001 yılında DTÖ’ne üye olmuştur(Maddison,2007:86). 1997 yılında Hong Kong, 1999 yılında Ma Kao barışçıl olarak Çin’e geri dönmüş ve bir devlet iki politika sistemi çerçevesinde mevcut kapitalist düzenini muhafaza edebilmiştir. Çin reform ve dışa açılma politikası uygulamaya başladıktan sonra reform önceki dönemden çok hızlı bir iktisadi büyüme gerçekleştirmiştir. Dış ticaretin artması, genelde ihracata yönelik kalkınma modeli, dış yatırımın artması, devlet içindeki tasarrufun artması, eğitim ve teknolojik düzeyinin yükselmesiyle ortaya çıkan verimlilikteki artış büyümeye katkı sağlamıştır.

Şekil 4.2. Amerika ve Çin’in Ekonomik Büyüme Oranı (1980-2015)

Kaynak: statisticstimes.com, Erişim: Eylül, 2018.

Kademeli olarak yapısal değişimi sağlamak büyümeyi uzun süre sürdürebilmek ve kalıcı gelişmeyi sağlamak için önemlidir. Çin 1978 yılından 2015 yılına kadar GSYH ortalama % 9,6 oranında büyümeyi gerçekleştirmiştir(Holz,2017:6). Bu Amerika’nın aynı dönemdeki

yüzde üç bile olmayan ortalama büyüme oranından çok büyüktür. Reform öncesi Çin'in kişi başı gelir düzeyinin ortalama büyüme oranı yüzde üç oranında olmuştur. Reform sonrasında 2009 yılına kadar ise kişi başı gelir düzeyi ortalama yüzde sekizden fazla oranda, eskisinden daha hızlı bir şekilde artmış ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerle olan gelir düzeyindeki fark küçülmeye devam etmiştir(Zhu,2012:106).

Çin'in reform sonrası hızlı ve kalıcı bir şekilde ekonomik büyümeyi başarabilmesi onun sahip olduğu kültür, coğrafya, demografisi ya da doğal kaynaklarından ziyade izlediği iktisat stratejileriyle çok ilgilidir. Reform sonrası Çin'in coğrafyasında ya da siyasi sisteminde vb. önemli bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Değişen şey izlediği iktisat politikası ve kalkınma stratejileridir. Çin'in sahip olduğu coğrafik yapısı, kalabalık nüfusu, devletin mevcut durumdaki avantaj ve yetersizliklerini, uluslararası ortamı iyice değerlendirerek gerçekçi iktisadi politikalar geliştirmiştir ve uzun vadeli stratejik planlar yapmıştır.

Geniş toprağa ve çok kalabalık nüfusa sahip olduğu avantajından faydalanarak devlet içinde mal, sermaye ve insan gücünün serbest dolaşımındaki engelleri ortadan kaldırarak büyük bir serbest iç piyasayı oluşturmuştur. Çin modern dünya iktisadının bir birine bağımlı olduğunu ve kendi sahip olduğu karşılaştırma avantajından yararlanmanın önemini anlamıştır. Sahip olduğu bol doğal kaynakları ve kalabalık nüfusundan yararlanmak, emek ve doğal kaynaklar yoğunluktaki endüstriyi geliştirmek dış ticarete teşvik vererek Çin Ekonomisini dünya ekonomisine bütünleşmeyle kalkınmayı gerçekleştirmek stratejisi izlemiştir(Huan,1986:4).

Uluslararasıda ise Amerika'yla ilişkilerini geliştirerek kendini dış tehdide karşı güvence altına almıştır. Sovyetlerin 1990 yıllarının başında parçalanması Çin'e gelen Sovyet tehdidi bile ortadan kaldırmış ve aynı anda yeni ticaret fırsatlarını beraberinde getirmiştir. Deng Xiaoping, Mao Zedong dönemi ideolojik dış politika yaklaşımlarının iktisadi gelişme ve modernizasyon için pek yararlı olmadığını anlamış ve ondan vazgeçerek daha gerçekçi eylemler yapmıştır. Japonya, Tayvan, Hong Kong ve Hindistan gibi ülkelerle bile aralarındaki ihtilafların olmasına karşılık ihtilafı büyütmeden kontrol ederek ikili ticari ilişkileri geliştirmiştir. Onların sahip olduğu piyasa, teknolojik, mali ve yönetim avantajlarından Çin'in kalkınması ve modernizasyonu için yararlanmayı tercih etmiştir. 1978 yılında Çin dünyadaki otuz ikinci büyük ihracat edici ülkeden 1989 yılında on üçüncü

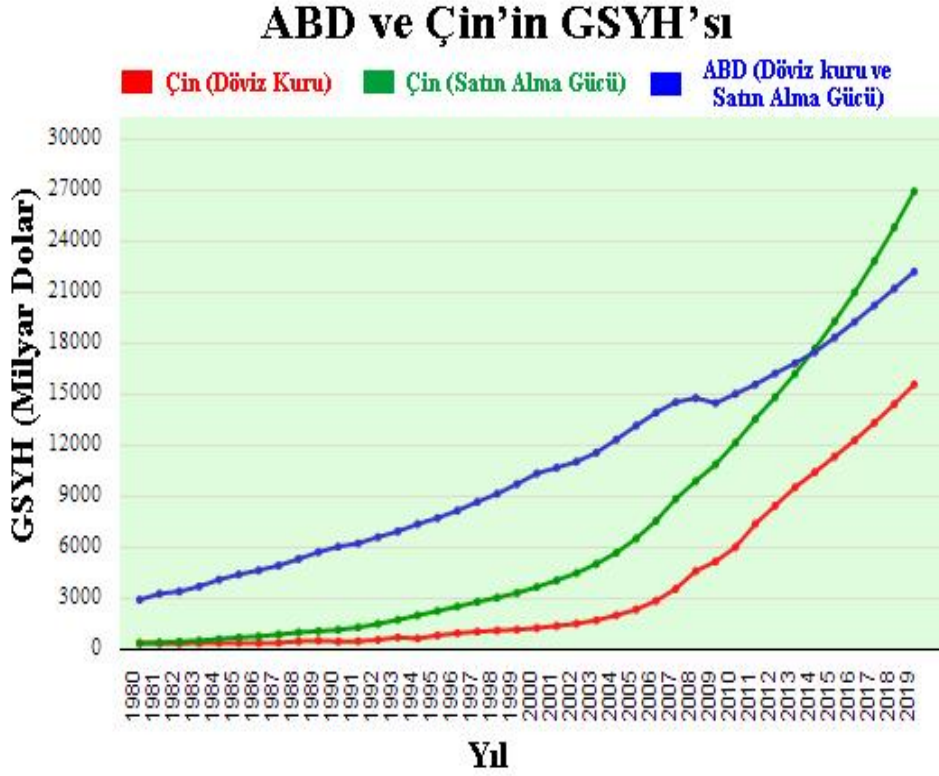
sıraya yükselmiştir. 1978-1990 yılları dış ticaretin ortalama büyüme oranı %15 olup dünya ticaretinin ortalama büyümesinden üç kat hızlı olmuştur(Ito ve Krueger,1996:74).

Düşük gelişmişlik düzeyi ve kalabalık nüfusa sahip olduğu durumunu avantaja çevirerek sermaye yoğunluktaki sektörleri değil aksine emeğe dayalı sanayi sektörlerini geliştirmeden işe başlamıştır. Tekstil, giyim ve ayakkabı gibi düşük fiyatlı ürünlerin ihracatı büyümüştür(Bin,2015:6). 2016 yılı Çin 106 milyar dolar tekstil ihracatıyla dünya tekstil ihracatının %37 payını oluşturmuştur(İMF,2017:36). Fakat bu Çin'in 2016 yılındaki 2,1 trilyon ihracatının sadece yüzde beşini oluşturmuştur. Yabancı yatırımcıları da reformun ilk dönemlerinde yoğun olarak sanayi üretimi alanlarına teşvik etmiştir. Bunların etkisinde Çin ihracatı da çeşitlenmiş ve tekstil vb. emek yoğunluktaki üretimlerin Çin ihracatındaki paylarında düşüş yaşanmıştır.

Ülkenin alt yapı ve ulaşımın geride kalması gerekçesiyle doğal suyollarında ve sahile yakın doğu bölgelerinde sanayi parkları, sanayi şehirleri, özel iktisat bölgelerini oluşturarak yabancı yatırımın bu bölgelere yatırılmasına ortam hazırlamıştır. Öncelikle bu bölgelerin gelişmesine siyasi, iktisadi ve yasal olarak kolaylık sağlamıştır. Bölgelerin de adım adım olarak doğudan batıya gelişmesi stratejisi izlediği gibi ülkenin üretim yapısında kademe olarak düşük düzey teknolojik sektörlerden ileri teknolojik sektörler, sayısal üretimden kaliteli üretime ve sonunda yüksek değerli inovasyona dayalı iktisadi üretim şekline geçmeyi gerçekleştirme stratejisi uygulamıştır.

Çin'in sahip olduğu güçlü askeri kuvvet ve uzun dönem devam eden siyasi istikrar Çin'in gelişmesine yönelik reform ve dışa açılma stratejisinin uygulanabilmesi için olumlu ortam hazırlamıştır. Reformun uluslararası güçlerin müdahalesiz ve kesintisiz olarak kendine özgü iktisat politikaları çerçevesinde uygulayabilmesine olasılık vermiştir. Çin politika sisteminin tek parti yönetim özelliği, ona bazı devletlerde olduğu gibi yöneticilerin zihnini seçim olaylarıyla tüketilmesinin, hükümet değişikliğiyle iktisadi politikaların ve stratejilerin kesintiye uğraması gibi olumsuzluklardan uzak kalmasına imkân vermiştir. Çin'in reform öncesi gelir düzeyi Sahra Altı Afrika ülkelerinden çok farklı olmayan üçüncü dünya ülkesinden 2010 yılında milli geliri Japonya'yı geçerek dünyada ikinci büyük ekonomi durumuna yükselmiştir.

Şekil 4.3. Amerika ve Çin GSYİH Düzeyinin Değişimi (1980-2000-2018)

Kaynak: statisticstimes.com, Erişim: Eylül, 2018.

Çin iktisadi 1980 yılında Amerika iktisadına karşılık çok küçük düzeydedir ve Amerika ekonomisi Çin ekonomisinden on civarında büyüktür. Ama sonraki dönemlerde Çin milli geliri Amerika milli gelirinden daha hızlı büyüme göstermiş ve arasındaki fark küçülmeye başlamıştır. 2014 yılına geldiğinde Çin ekonomisinin satın alma gücü Amerika'yı geçerek dünyadaki en büyük iktisat durumuna yükselmiştir.

Devlet içi ve uluslararası elde ettiği istikrarlı ortam, reformun gerçekleşmesi için zaruri olan siyasi destek, süreklilik ve reform stratejilerinin etkili biçimde uygulanabilmesi Çin'in iktisadi başarısının nedenini oluşturmuştur. Çin yönetimi Deng Xiaoping'den sonra onu takip eden Hu Jintao, Zhang Zemin ve mevcut yönetimin kademeli olarak reform ve dışı açılma politikasını devam ettirmiştir. Hükümet alt yapı ve ulaşım kuruluşlarını, siyasi, iktisadi ve yasal kurumları geliştirerek sanayileşme politikasını sürdürmüştür.

Sanayinin, iktisat yapısının, inovasyonun güncelleşmesine, yeni sektörlerin, yeni sanayilerin gelişmesine, yabancı yatırım ve özel işletmelerin büyümesine hükümet vergi, kredi, teknoloji vb. yardımlarıyla desteklenmiştir. Hükümetin iktisadi gelişmeye yön vermesi, banka ve finans sektörlerinin hükümet kontrolünde olması, uluslararası şirketlerin bu

alanlarda etkisinin sınırlı olması Çin iktisadisini 1997 ve 2008 yıllarında uluslararası arenada ortaya çıktığı finansal krizlerin doğrudan etkilenmesinin önüne geçmiştir. Çin ekonominin uluslararası kriz döneminde bile büyümeye devam etmesini sağlamıştır.

2008 yılında ortaya çıkan finansal kriz etkisiyle dünya sanayi üretimine olan talep de azalmıştır. Kriz sonrası altı sene içinde Çin iktisadisinin büyüme oranı yavaşlamaya başlamıştır ve 2016 yılında milli gelirin büyüme oranı %6,7 olmuştur(KPMG,2018:8). Ama iktisadinın büyüme oranında yavaşlama olmuşsa da diğer büyük ekonomilerle karşılaştırıldığında küçümsenecek bir oran değildir. Bu Çin'in on trilyonu geçmiş iktisadi boyutu ile yüzde altı üzerinde artış bile her senede bir Türkiye ekonomisi, her dört senede bir Almanya iktisadına eşit bir iktisadin yaratılması anlamı taşır.

Çin 2016 yılında dünya mal ticaretinin %11,8 payına sahip olmuştur ve aynı yılda 510,7 milyar dolar ticaret fazlası vermiştir. Önde gelen ticaret ortakları ise Asya(%37), Kuzey Amerika (%26), Avrupa(%20) olup işlenmiş ürünler ihracatın %94'ünü oluşturmuştur(İMF,2017:48). Çin'in küresel ekonomik üstünlüğe yükselmesi ve onun reform sonrası elde ettiği başarısının nedenleri hakkında Lin:

Dış ticaret kitlesel üretilen sanayi malları piyasası tek bir "büyük itme" ile ithal ikamesi veya 'şok terapisi altında yaratılamaz. Sadece adım adım doğru eylemlerle oluşturulabilir. Çin'in küresel ekonomik üstünlüğe doğru yükselişi durdurulamaz. Çünkü o önceki 1860 ve 1978 yılları arasında sanayileşme konusunda daha önce yaptığı farklı başarısız denemelerden farklı olarak doğru olan sürekli Pazar yaratma yöntemini takip etmeyi seçmiştir...

Çin'de devam eden sanayi devrimi sadece teknoloji benimsemek değil, yetenekli bir merkantilist hükümet tarafından yönetilen ve sürekli Pazar yaratmaya dayanmıştır. Hükümet tercih edilen sektörlerdeki öncelikli şirketlere gerekli korumayı sürdürmüştür. Aynı zamanda özel sektörler, ortak girişimler, doğrudan yabancı yatırımların emek yoğunluktaki sektörlere girmesini serbestleştirmiştir. Oysa bunlar, Çin'in karşılaştırma üstünlüğe sahip olduğu ancak geçiş döneminden önce kısıtlanmıştır(Yifu Lin,2013:263).

Reform ve dışa açılma politikası Çin'i birkaç on sene içinde büyük derecede değiştirmiştir. İçine kapalı, fakir, eğitim ve teknolojik olarak geride kalmış, yabancı yatırıma kapalı ve ekonomik yapısı tarımsal, dünya ticareti ve iktisadında fazla etki sahibi olmayan üçüncü dünya ülkesi yarım asır bile geçmeden dünyadaki en büyük sanayi ülkesi ve en ileride gelmiş iktisadi güçlerden biri olan modern bir ülke durumuna yükselmiştir. Ama hızlı gelişme aynı zamanda bazı problemleri beraberinde getirmiştir. Çevre kirlenmesi ve gelir dağılımındaki eşitsizlik bu problemlerin başında gelir. 1978 yılında reform öncesi Çin gelir

dağılımı büyük derecede eşit ülkelerdendir. 2008 yılında Çin'in GINI indeksi 1981 yılındaki 0.31'den 0.47'ye yükselmiştir(Yifu Lin,2013:263).

4.1.5. Ekonominin Geleceğine Yönelik Vizyon ve Eylemler

Çin, dünyada ilk sıradaki ekonomik güç ve etki sahibi olmak amacıyla hareket yapmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için kapsamlı projeler ve stratejiler geliştirerek uygulamaya geçirmektedir. “Çin Yapımı 2025”, 2035 ve 2049 yılına yönelik stratejiler ile “Yeni İpek Yolu” projesi Çin politikasında önemli konumdadır. Çin, geliştirdiği ve uygulamaya başladığı çeşitli projeler ve stratejiler aracılığıyla dünyadaki önde gelen lider güç konumunu elde etmeyi amaçlamıştır.

4.1.5.1. “Çin Yapımı 2025”

Çin 2010 yılında sanayi üretiminde dünyada ilk sıraya geçmiş, milli gelirin satın alma gücüne göre 2014 yılında Amerika'yı geçerek dünyadaki en büyük iktisat durumuna yükselmiştir. Çin iktisadi ve sanayi üretimi büyük olsa da dünyadaki en güçlü ekonomik yapıya sahip değildir. Amerika, Japonya ve Batı Avrupa ekonomilerine göre arasında büyük farklar mevcuttur. İleri teknolojik, araştırma ve geliştirme, yüksek değerli üretimlerde belli düzeyde ithalata dayalıdır. Kaynakların verimli kullanımı, marka yaratma, şirketlerin küresel yönetim becerileri vb. alanlarda gelişmiş ülkelere karşılık yetersizlikler mevcuttur.

Çin işletmelerinin ve ürünlerinin uluslararası piyasada rekabet yapabilme yeteneğini ve kapasitesini güçlendirmek için hükümet çözüm üretmeye başlamıştır. Çin başkanı Xi Jinping Çin'in hızından Çin kalitesine, Çin ürünlerinden Çin markalarına, Çin'de yapılmış yerine Çin tarafından yapılmasına geçiş yapılmasını ve daha yenilikçi üretimi geliştirmeyi ortaya koymuştur(Xihui Liu,2016:53).

“Çin Yapımı 2025” iktisadi ve üretim yapısında gelişme ve güncelleştirme yaparak 2049 yılına kadar Çin'i dünyada lider endüstriyel güç yapmayı amaçlamıştır. Bu üç kademeli stratejiye ayrılmış olup:

2025 yılında Çin'i büyük sanayiden dünyadaki güçlü sanayiye dönüştürmek için sanayi üretimine teşvik etmek amacıyla ilk plan olarak ortaya koyulmuştur. İkinci aşamada 2035 yılına kadar Çin'i orta düzeydeki endüstriyel güç yapmaktır. Üçüncü adımda 2049 yılına kadar Çin'in dünyadaki güçlü endüstriyel güç statüsünü daha da

pekiştirmek, Çin'in evrensel endüstriyel gücünü dünyanın ilk sırasına yerleştirmek(Brunet-Thornton ve Martinez,2018:4).

Çin'in 2025 stratejisi devlet içi ve uluslararasıdaki gelişmelere ayak uydurmak için yapılmıştır. Çin'de kişi başı enerji oranı dünya ortalamasının aşağısındadır ve enerji ihtiyacı gittikçe artmaktadır. İktisadin hızla büyümesi beraberinde çevre kirliliğini getirmiştir ve bundan başka, nüfusun yaşlanması gibi sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Çin sanayi üretiminin Amerika sanayi üretimine karşılık maliyet avantajı 2004 yılındaki %14'den 2014 yılında %4'e inmiştir; enerji kaynakları, çevre kirliliği ve üretim maliyetindeki değişimlerin olumsuz etkileri Çin Yapımı 2025 stratejisinin geliştirilmesi nedenlerinden birini oluşturmuştur(Yongxing,2015:4). Çin'in stratejisi Almanya'nın teknolojik ilerlemeyi amaçlayan 4.0 stratejisinden hem daha geniş hem de evrensel olarak tüm sektörlerin yeniden yapılandırılmasını amaçlamıştır ve bunda üretim teknolojilerinde ilerlemeyi elde ederek rekabet gücünü artırmak sadece stratejinin bir kısmıdır(Europeanchamber,2017:7).

Tablo 4.5. “Çin Yapımı 2025”de Dokuz Stratejik Test

1	İmalat sanayisinin icadı gücünü güçlendirmek (bu işletmelerin kendi marka ürünlerini tasarlamaya ve ihraç etmeye geçmesine teşvik etmeyi de içerir)
2	Bilgi ile sanayileşmenin daha yakın entegrasyonunu sağlamak(Akıllı ekipman, akıllı ürünleri ve yanı sıra akıllı üretimi geliştirmek için büyük çaba sarf etmektir)
3	Temel endüstriyel yeteneklerin güçlendirilmesi (temel önemli parça ve bileşenlerin, ileri düzeydeki temel üretimin sürecinin, temel önemli malzemeler ve temel endüstriyel tekniklerin geliştirilmesi sağlamaktır)
4	Kaliteyi ve marka yaratmayı ileri sürmek (işletmeleri mülkiyet hakkıyla marka yaratmaya teşvik etmek, endüstriyel ürünlerin kalitesini iyileştirmek için planlar yapmak ve uygulamaktır)
5	Aktif olarak hizmet odaklı üretimi ve üretici hizmetleri geliştirmek(yenilikçi iş modelleri ve iş formatlarını ön plana çıkarmak ve üretici hizmetlerin geliştirilmesini sağlamaktır)
6	Tümüyle yeşil üretime teşvik etmek (enerji tasarrufu ve çevre koruma teknolojilerinin Ar-Ge'sini güçlendirmek üretim endüstrisinin yeşil üretime dönüşüm hızını arttırmak ve yükseltmektir)
7	On kilit sektörde büyük atılımlara teşvik edilmesi ¹⁸

¹⁸ Yeni nesil bilgi teknolojisi endüstrisi, üst düzey CNC takım tezgâhları ve robotlar, havacılık ekipmanları, deniz mühendisliği ekipmanları ve yüksek teknolojlili gemiler, modern demiryolu ekipmanları, enerji tasarrufu ve yeni enerji araçları, elektrik ekipmanları, tarım ekipmanları, yeni malzemeler, biyomedikal ve yüksek performanslı tıbbi cihazlardan oluşan stratejik öneme sahip on sektörde 2025 yılına kadar büyük atılım yapılmasına avantaj sağlanacaktır.

8	İmalat sanayinin yeniden yapılandırılmasını derinleştirmek(geleneksel endüstrileri orta ve üst düzey üretime doğru ilerletmeye teşvik etmek, aşırı üretim fazlası problemini kademeli olarak çözmektir)
9	İmalat sanayinin uluslararası standarda yükseltilmesi

Kaynak: SEMI, 2017:12.

Çin'in üretim yapısında dönüşümü, teknolojik düzeyinde ve kalitesinde gelişmeyi sağlamaya genel olarak yer verilmiştir. İmalat sanayinin kapsadığı alan çok geniş olup 2025 yılına kadar 10 yıl süre içinde genel tanıtım ve anahtar atılımlara bağlı kalması gerekmiştir. Sektörler içinde ekonomik ve sosyal kalkınma için önemli, ulusal güvenlik ihtiyacı için zaruri olarak tanımlandığı on kilit sektörün yeniden yapılandırılması ve üretim teknolojisinde ilerlemeye odaklanarak rekabet gücünün geliştirilmesine özellikle destek ile teşvik edilmesi gerekmiştir. 2025 yılında bu kritik on sektörde dünyada lider ülke durumuna gelmesi amaçlanmıştır. Bununla Çin'in modern teknolojilerdeki rekabet gücünün artması ve ülke üretim mallarının değer odaklı üretim şekline geçmesi beklenmektedir.

Çin'in 2025 stratejisi sadece geleneksel sanayi ve ileri teknolojik sektörlerde ilerleme kaydetmekle kalmıyor modern servis sektörünün de geliştirilmesini, geleneksel ihracata dayalı sanayi merkezli kalkınma şeklinden inovasyon ve tüketim de önem veren iktisat modeline geçiş yapmayı da içerir(Sarah Yueting ve Jing,2017:159). desteklemek için üretim inovasyon merkezi, endüstriyel gelişmeye sağlam temel oluşturma, yeşil üretim projesi, akıllı üretim ve üst düzey inovasyona dayalı ekipman projeleri yapılmıştır(Holz,2017:17). Bu amaca ulaşmak için sekiz türlü siyasi stratejik destek ve koruma sağlanması ortaya koyulmuştur. Onlar kurumsal reformu derinleştirmek, adil bir rekabet piyasası oluşturmak, mali ve vergi siyaseti desteğini artırmak, yetenekli ve çok seviyeli insan yetiştirebilecek eğitim sistemini geliştirmek, orta ve küçük boyutlu sanayileri dışa açılmasını sağlamak organize uygulama mekanizmasını iyileştirmektir(Yongxing, 2015:4).

Yeni nesil bilgi teknolojileri, robotik, havacılık ve denizcilik, hızlı demir yolları yeni enerji araçları vb. güncel yüksek teknolojik sektörlerin gelişmesinin özellikle desteklenmesi projenin ilgi çekici alanlarından olmuştur. Ar-Ge'lere yatırımların arttırılması, hükümetin yönlendirmesiyle yabancı bili ve teknolojilerin Çin'e transfer edilmesinin teşvik görmesi, buna ek olarak devlet için yenilik yaratma gücünün arttırılmasına yönelik eylemlerin çoğalması hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak etkenlerden sayılır.

Çin'in bu hırslı projesi devlet içinde benimsenmesinin aksine uluslararasıda Çin'in gerçek niyeti karşısında şüphelere yol açmıştır. Amerika Çin'i fikri mülkiyet hakkına saygı duymamak, yabancı firmalara hâksiz muamele ve eşitçe olmayan ticari eylemler yapmakla kınamıştır. Özellikle “Çin Yapımı 2025” ABD'nin teknolojik liderliğine gerçek ve varoluşsal büyük bir tehdit olarak görülmüştür(CFR,2018). Çin'in ileri teknolojik ürünler ithalatına olan bağımlılığını azaltmak ve bu alanda kendini geliştirerek lider ülke durumuna gelme planı Amerika, Batı Avrupa ve Japonya gibi ileri teknolojik ürünler üretiminde lider ülkeler için yeni rakip olarak algılanmıştır.

Çin gibi dünya nüfusunun beşte birini oluşturan büyük piyasaya sahip bir ülkenin ileri teknolojik ürünlerde ihracata olan bağımlılığın azalması sadece Çin'e ihraç yapan şirketlerin Çin'deki payının azalmasına sebep olmuyordu. Aynı zamanda, Çin şirketlerinin ileri teknolojik ürünler üretiminde uluslararasıda piyasa rekabetine girişmesi ve mevcut şirketlerin bu alandaki tekeli kırarak ürünlerdeki fiyatın da aşağıya inmesine, kârların azalmasına ya da iflas etmelerine neden olabileceği korkusudur.

Trump hükümetinin Çin'e uyguladığı engelleyici iktisadi politikaların arka planında Çin'in 2025 stratejisinin olduğu düşünülmüştür. Bir Çin politikası ise tüm bu şikâyetleri birleştirerek ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşının merkezinde “Çin Yapımı 2025” girişiminin olduğunu ortaya koymuştur(Supchina,2018). Amerika gibi yabancı güçlerin Çin'in yeni stratejisini başarıyla tamamlanmasına ne kadar etki gösterebileceği bilinmemektedir. Ama 2017 yılına kadar Çin 19 büyük boyutta, 191 orta boyutta ve 5252 küçük boyuttaki endüstriyel sistemini tamamlamıştır. Ayakkabıdan uçağa kadar sanayinin her sektöründe olmak üzere dünyanın en kapsamlı endüstriyel yapısına sahip olmuştur(Brunet-Thornton ve Martinez,2018:5).

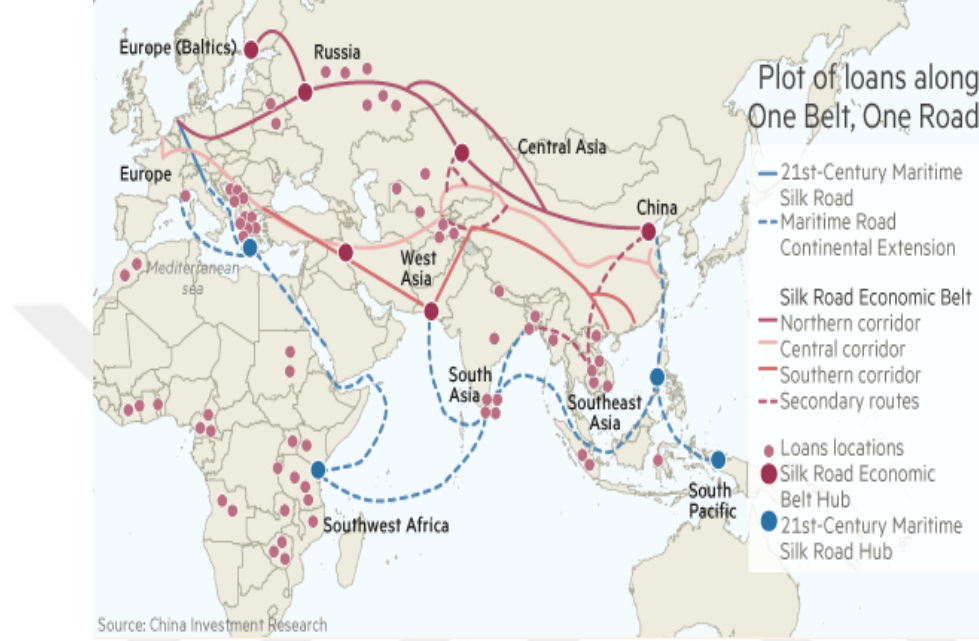
4.1.5.2. Yeni İpek Yolu

2013 yılında Çin başbakanı Xi Jinping Çin'in en iddialı dış politikası ve ekonomik inisiyatifi olan “Yeni İpek Yolu” projesini ortaya koymuştur. Büyük altyapı ve ulaşım kuruluşlarıyla Çin'i gelişmişlik düzeyi düşük olan komşularına bağlamayı içeren hırslı proje modern tarihin en büyük kalkınma planlarındandır(Cai,2017:2). Proje kara ve su yollarından oluştuğundan diğer bir adıyla “Tek Kuşak ve Tek Yol” olarak da bilinir. Deniz ve kara yollarından oluşan ekonomik koridorlar karşılıklı olarak işbirlikçi, oldukça bütünleşmeye yönelik olarak Asya ve Avrupa pazarlarını birbirine bağlamayı amaçlar(Swaine,2015:2).

İpek Yolu Çin'in uzun vadeli stratejisi olup kısa vadede, üretim ve nakliye maliyetini azaltmak, aşırı kapasitesi, Çin malları ve hizmetleri için yeni Pazar oluşturmakla RMB'yi uluslararası hale getirmektir. Uzun vadede verimliliği sağlamakla Çin'in ihtiyacı olan kaynaklar ve pazarlara erişimini güvenceye almaktır(Lin,2017:4).

Harita 4.1. "Yeni İpek Yolu"nun İçerdiği Bölgeler ile Ulaşım Ağları

Kaynak: chinainvestmentresearch.org, Erişim: Ağustos,2018.

İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın önemi Orta Asya, Güney Asya ve Batı Asya'dan geçerek Avrupa'ya ulaşmasıdır. Deniz yolu hattı ise Güneydoğu Asya'yı geçerek Çin'i Güney Pasifik, Afrika ve Avrupa'ya bağlamasıdır. Bu alanlarda kara yolu, tren, havayolu ve limanlardan oluşan ulaşım ağlarının geliştirilmesiyle birlikte petrol ve doğal gaz borularından oluşan enerji hatlarının da yapılması önemli rol üstlenmiştir. İpek Yolu projesinde yer almış 65 ülkenin toplam nüfusu dünya nüfusunun %62, dünya milli gelirinin %30'dan fazlasını ve bilindiği dünya enerji kaynaklarının %75'ini oluşturur(Worldbank,2018).

Rusya ile Batı Avrupa'daki gelişmiş ülkeler hariç İpek Yolu projesine katılmış ya da ona karşı olumlu tutum sergilemiş ülkelerin büyük çoğunluğu küçük ekonomik boyuta sahip, gelişmişlik ve teknolojik düzeyi geride kalmıştır. Eğer projeyi başarılı bir şekilde gerçekleştire bilirse Çin Avrasya'yı değiştirmekle buradaki en güçlü bölgesel güç durumunu daha da pekiştirebilecektir(Rolland,2017:127). Projeyi içine alan alanlar büyük enerji kaynaklarına sahip ama fakir olan, altyapı, ulaşım kuruluşları geride kalmış ülkeleri de içerir. Bunların birçoğu Çin'in vaat ettiği büyük yatırım ve borçlardan faydalanmanın

peşine düşmüştür. Çin'in dev piyasası ve teknolojik avantajı onların ilgisini çekmiş diğer etkenlerden sayılır.

Güney Asya'daki en büyük ülke Hindistan'ın Şangay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ), Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan BRICS gibi uluslararası kurumlarda Çin'le yakın işbirliği içinde olmasına rağmen Yeni İpek Yolu projesinin kendi egemenliğine tehdit oluşturabileceğini düşünerek, katılmayı reddetmiştir. Bu nedenle Çin, projede kalabalık nüfusu, geniş alanı, sahip olduğu dev ekonomik ve askeri gücüyle projeyi kapsayan alanlarda en büyük etki sahibi olan doğal lider konumuna gelmiştir.

Projenin amacı bölgeler arasında ticareti, uyum sağlamayı ileri sürerek gelişmeyi hedeflemiştir. Ama bu Çin açısından ekonomik anlamla, siyasi ve güvenlik açısından önemlidir. Ticaret ve enerji yollarının güvenliğini garanti etmek, komşu alanlarla barışı korumak, Çin'in bölgedeki iktisadi ve diplomatik etkisini güçlendirmek projenin stratejik amaçlarından biri olarak görülmüştür(Wuthnow,2018:3). Çin, 1978 yılında reform ve dışa açılma politikasının uygulanmaya geçmesinden sonra çok hızlı bir şekilde gelişmeyi gerçekleştirmiştir. Ama bu bölgeler arasında gelir dağılımı ile gelişmişlik düzeyinde dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet içinde bölgeleri ulaşım ağlarıyla birbirine bağlamakla birlikte, onları komşuları içeren geniş dünya piyasasına açmak orta ve batı bölgelerin de gelişmesini gerçekleştirmek zaruret durumuna gelmiştir. İpek Yolu projesinin de bu amaca hizmet etmesi beklenmiştir ve bu da projenin diğer bir stratejik önemi olarak sayılır.

Çin'in ihtiyaç duyduğu hammaddeyi güvence altına almak, sanayi ürünleri için piyasalar bulmak iktisadi gelişmeyi ileri sürmenin garantisi olarak görüldüğünden bol doğal kaynaklara sahip Orta Asya, Rusya ve Ortadoğu'yu içine alan geniş Avrasya, Afrika bölgelerin konumu bu açıdan hayati öneme sahiptir. Ticari faaliyetlerinin, enerji ithalatının Amerika etkisinin fazla olduğu, anlaşmazlıkların yaşandığı Çin'in güneyindeki deniz yoluyla yapıldığından beklenmedik olaylar yaşandığında Çin iktisadının güvenliğine büyük tehdit oluşturabilir. Bazı batı ülkeleri özellikle Amerika Çin'in İpek Yolu projesine ve altyapı kuruluşlarında kilit rol üstlenmiş, Asya Altyapı Yatırım Bankası(AIIB)'ne karşı şüpheli tutum sergilemiştir(Swaine,2015:10). Bu yüzden Çin ticari ve enerji yollarının, hatta kaynaklarının çeşitlendirilmesi devletin stratejik güvenliği açısından önem taşıyacağına ciddiyyetini kavramıştır.

Çin Kalkınma Bankası(CDB) İpek Yolu kuruluşunun altyapı ve ulaşımı için 900 milyar dolar yatırım, AIIB 100 milyar dolar borç, İpek Yolu fondu 40 milyar dolar, BRICS Kalkınma Bankası 100 milyar dolar yatırım ayırmıştır(Rolland,2017:129). Trilyon dolardan fazla yatırım, borç, krediler proje kapsamındaki alanlarda iktisadi ilişkilerin güçlendirilmesi bölgeler arasında Çin'in siyasi etkisinin de güçlenmesine yardımcı olabilir. Diğer açıdan “Çin Yapımı 2025” stratejisiyle tüm endüstriyel sektörleri modernize etme, ülkenin teknolojik, üretim, kurumsal yapısını modernleştirme politikasının başarılı olması devlet içinde olduğu gibi uluslararasıda da olumlu ortamın oluşturmasını sağlamıştır. İpek Yolunun içerdiği alanlar büyük piyasa potansiyeliyle Çin'in gelişmekte olduğu ileri teknolojik ürünlerine beklediği ilgiyi piyasa tatmin edebilecektir. Çünkü proje kapsamındaki ülkelerin çoğu sanayi ve teknolojik düzeyi düşük olduğundan ileri teknolojik ürünlerin ithalatına dayalıdır. Bu da Çin firmalarına Amerika gibi üst düzey gelişmiş piyasalarda olduğunu gibi güçlü piyasa rekabetinin tersine güçlü rakipsiz ve nadiren bulunabilecek bir avantaj sağlamıştır.

4.2. Hindistan'da Ekonomik Reformlar ve Reformların Gelişmedeki Etkileri

Bağımsızlıktan sonra Hindistan yönetimi Sovyet modeli ekonomik politikası uygulayarak ülkeyi kalkındırmayı amaçlamıştır. Ekonomiye devletin yön verdiği ve her şeyin hükümet kontrolü altında olduğu, dış ticaret ve yabancı yatırımı kısıtlayan içe kapalı politikalar fazla başarı elde edememiştir. 1990'larda ülke ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bunlar ülkede ekonomik reform yapılmasını gerekli kılmiştir.

Rao hükümeti 1991 yılında reform yapmaya başlamıştır. Özel ticarete ve işletmelere teşvik edilmiştir. Yabancı yatırım ve teknolojilerinin ülkeye gelmesine devlet politika, yasal vb. alanlarda olumlu ortam hazırlayarak teşvik etmiştir. Dış ticarete izin verilmiş, kamu ve özel üretimler desteklenmiştir. Reform etkisiyle ülke ekonomisi büyük adımlar kaydedmiş ve Hindistan günümüzde en hızlı gelişmekte olan dünya ekonomilerindedir. Kalkınmayı kalıcı bir biçimde sürdürebilmek, ülkeyi zenginleştirerek dünya genelindeki etkisini artırmak amacıyla Hindistan yönetimi geleceğe yönelik “Hindistan Yapımı”, 2020, 2035, 2050 vb. stratejiler geliştirerek uygulamaya başlamış durumdadır.

4.2.1. Rao'nun Yeni İktisadi Politika Arayışı

Sosyal adalet ve kendi kendine yeterliliği, bağımsızlık sonrası Hindistan yönteminin iktisadi kalkınma stratejisinin merkezi hedefi olmuştur. İthalat ikamesi, lisanslar, kontroller,

kamu sektörlerinin ekonomik faaliyetlerdeki baskın rolü 1991 yılına kadar iktisadi kalkınma stratejisinin özelliklerinden sayılmıştır(Shihabudheen,2014:31). Sovyet modeli planlama iktisadi hükümetine iktisadi faaliyetlere yön verme yetkisi vererek piyasanın rolüne önem verilmemiştir. Dışa kapalı siyasi iktisadi eylemler beklendiği sonuç getirememiş, iktisadin büyümesi çok yavaş düzeyde seyir etmiştir. 1980 yıllarında iktisadi faaliyetlerde düzenlemeler yapma konusunda denemeler yapılmışsa da fazla başarı elde edilememiştir.

1991 yılında hükümet sistematik olarak iktisadi politikada değişim yapmaya başlamıştır. Hükümetin rolünü yeniden yapılandırmak, daha açık ekonomi, piyasanın rolüne büyük derecede önem vermek, özel sektörler ve dış yatırımlara daha geniş eylem yapma alanı tanımak reformun bir kısmı sayılmıştır(Ahluwalia,2002:67). Hindistan'ın 1991 yılında iktisadi reform yapmaya yönelmesinin hem ulusal ve hem de uluslararası meydana gelen gelişmelerle yakından ilgili olduğu anlaşılır. Bağımsızlık sonrası Hindistan yöntemi içine kapalı, ithalata destek veren iktisadi politika izlemiştir. Bu yüzden ihracat kısıtlanmıştır ve bu da ithalatı finanse etmek için yabancı para erişimini gerekli kılmıştır. Cari hesap açığı borç ya da yabancı yardımla bu açık kapatılmıştır. Hindistan yönetimi dış borç almaya ve onu harcamaya çok istekli olmuştur. Bu yöntem ilk önce iyi gitmişse de borcun çoğalması ve kısa vadeli borçların ödenme zamanının yaklaşmasıyla devlet içinde bazı alarmlar çalınmaya başlamıştır.

1980'lerde Hindistan gelişmekte olan ülkeler içinde Brezilya, Meksika ve Arjantin'den sonra gelen dördüncü büyük dış borca sahip olmuştur. 1991 yılında borç servisi oranı yükselerek milli gelirin %30'u civarında olmuştur(Basu,1993:2600). 1986 ve 1991 yılları arasında ülkenin petrol üretimi azalmış bunun aksine tüketim artmıştır. Bu petrol ithalatının arttırılmasıyla karşılandığı için cari hesap açığını büyütülmüştür; buna eş olarak uçak ve savunma silahlarının ithalatının çoğalması ödeme dengesinin bozulmasına, borç servisi ödemesinin 3 milyardan 13 milyar dolara yükselerek büyümesine neden olmuştur(Cerra ve Chaman Saxena,2000:4).

Hükümet yükselen borç ve ödemeleri karşılamak için ihracatı desteklemek amacıyla bazı yöntemler almıştır. Ama ithalatın yükselmesi ihracattan daha hızlı olduğu için bu da çözüm getirememiştir. Haziran 1991'de döviz rezervleri neredeyse tükenmiş olup sadece iki haftalık temel ithalatı yapmak için yeterli; ekonomi dış borç ödeme yükümlüklerini yerine getirmekten zayıf düşmeye haftalar kalmıştır(Ghosh ve Pal,2017:5). 1980'lerde dış borçlara dayalı biraz yüksek büyüme oranı gerçekleşmiş ve bu da kalıcı bir büyüme oranı

olmamıştır. Dış borcun senelere birikimi 1991 yılındaki kriz döneminde yüksek noktaya ulaşmıştır(Panagariya,2003:7). 51.71 ton altın borç alabilmek için Hindistan Merkez Bankasından İngiltere Merkez Bankasına transfer edilmişse de bu sadece 400 milyon dolara karşılık gelmiştir(Nath,2008:50). Dış yardımlar ve borçlar bile ithalat ödemelerini karşılayabilecek durumda olmadığından devlet iktisadi ağır krizle karşı karşıya kalmıştır.

Hindistan 1947’de bağımsız olduktan sonra Nehru’nun geliştirdiği ittifak kurmama, kendi kendine yeterliliği savunan içine kapalı politika, Sovyet örneği ağır sanayi temelli kalkınma modelini takip etmiştir. Hatta onun ölümünden sonra bile bu politikalar onun ailesinden kızı ve torunu olmak üzere sonraki liderler tarafından benimsenmiştir. Nehru politikasını benimseyenler hâkimiyeti kendi ellerinde bulundurduğundan Hindistan’da reform yapma olasılığı olmamıştır. 1980’lerde Rajiv Gandhi lisansı hafifletmeye telekomünikasyon ve yazılım endüstriyi geliştirmeye teşvik etmiştir ve ondan sonra 1991 yılına kadar herhangi bir reform olmamıştır. Bunların etkisiyle:

1950’lerden 1980’lere kadar Hindistan ekonomisi düşük %3,5 yıllık büyüme oranına sahip olmuştur. Kişi başı gelirin büyüme oranı %1,3 olup neredeyse duraklama noktasındadır. Ama aynı dönemde Pakistan %5, Endonezya % 9, Tayland % 9, Güney Kore % 10 ve Tayvan % 12 oranında büyümüştür.

Demir çelik, elektrik ve haberleşme için sadece dört veya beş lisans verildiğinden lisans sahipleri büyük güçlü imparatorluklar kurmayı başarmıştır. Büyük bir özel sektör ortaya çıkmış ve devlete ait işletmeler büyük kayıplar vermiştir.

Vergi kaçakçılığının önlenmesi için Gelir Vergisi Departmanı ve Gümrük Departmanı etkin hale getirilmiştir. Kamu sektör tekeli nedeniyle altyapı yatırımları zayıf kalmıştır.

Lisans Raj ülkenin çoğunda “sorumsuz, kendi kendini idame ettiren” şimdiye kadar devam eden bürokrasi kurmuştur. Bu sistem nedeniyle yolsuzluk ve bozulma yaygınlaşmıştır(Shaikh ve Deshpande,2014:8).

Reform öncesi uygulanmaya geçirilmiş, lisans ya da izin ile kota bozulmanın ve rüşvetin yayılmasına yol açmıştır. Bürokratlar bu sistemden yararlananlardan olmuştur. Çünkü hükümete çalışan memurlar siyasi patronlarla işbirliği yaparak büyük paralar kazanmıştır(Shihabudheen,2014:31). Yöneticiler kendi yetkilerinden faydalanarak işletmecilerle işbirliği yapmış, kota ve izin alma sistemi onlara bu fırsatı sunmuştur. Kimin ticaret yapabileceği ve hangi işletmelerin hangi derecede geliştirebileceği, nasıl ve kiminle ticaret yapabileceği vb. yetki yöneticilerin ve bürokratların elinde olduğundan bu onlara işletmecilerle işbirliği yaparak zenginleşme fırsatı tatmin etmiştir. Bu da endüstriyel, altyapı, sosyal, ekonomik kuruluşların geliştirilmesi, verimliliğin ve rekabet gücünün artırılması, yolsuzluklar, sistemden kaynaklanan eksiklikler ve bundan kaynaklanan

yolsuzluklar nedeniyle ihmal edilmiştir. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kurumsal engellerin ortadan kaldırılması zaruret olmuştur.

Rajiv Gandhi'nin 1991 yılı mayısta suikastla öldürülmesi Pamulaparti Venkata (P.V.) Narasimha Rao'nun yönetime gelmesine fırsat yaratmıştır(Bhushan Kumar,2017:616). Rajiv Gandhi'nin ölümü 1947 yılından beri Hindistan'da hâkim olan Nehruvian siyasi geleneğinin sonunu beraberinde getirmiştir. Reform kafalı Rao'nun yönetime geçmesi Hindistan'da yeniçağın başlamasına yol açmıştır. 1991 yılındaki reform modern dönemin başlamasının temel taşı oluşturmuştur(Nath,2008:54-55).

Dış dünyada bu dönemde meydana gelen gelişmeler Hindistan'ın reform politikası uygulamasına ilham vermiş ve zorlayıcı etkenler oluşturmuştur. Doğu Asya, Güneydoğu Asya'daki piyasa ekonomisini takip eden Japonya, Asya Kaplanları, Malezya, Tayland vb. ülkeler 1950'lerden sonra hızlı iktisadi gelişme elde etmiştir. Komünist ülke olan komşusu Çin bile 1978 yılında iktisadi reform yaparak Sovyet modeli içine kapalı planlama iktisattan sosyal piyasa ekonomiye geçiş yaparak ve dünyaya açılarak hızlı iktisadi büyüme oranını yakalayabilmiştir. Hindistan'ın bu ülkeler ile olan gelişmişlik düzeyi ve gelir oranındaki fark gittikçe büyümeye devam ettiğinden bu Hindistan yönetimini takip ettiği kendi iktisadi politikaları hakkında düşünmeye teşvik etmiştir.

En önemli faktörlerden biri ise Hindistan'ın sıkı güvenlik ilişkisi olmakla birlikte yine en büyük ticaret ortağından sayılan Sovyet Birliğinin 1991 yılında parçalanması ve bunu izleyen Körfez Savaşı Hindistan'da şok etki yaratmıştır. Petrol fiyatları yükseldiğinden ülkenin ödeme denge krizini daha da derinleştirmiştir ve dış borç daha hızlı büyümüştür. 1980-1981 yılında 20,6 milyar dolar olan dış borç 1990 yılında 64,4 milyara ulaşmıştır(Panagariya,2003:29). İthalatı finanse edebilmek için IMF'den 1,8 milyar dolar borç istemeye mecbur kalmıştır; IMF ise bunun karşılığında reform yapmayı ön şart koşmuştur(Shaikh ve Deshpande,2014:4). Böylece, hem ulusal hem uluslararası meydana gelen gelişmeler Hindistan'da reform yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Hindistan'ın yüzleştiği en büyük tehdidin ekonomik olduğu, yavaş büyüme ve iktisadi reformun bekletilmesi ülkenin istikrarını tehlike altında bıraktığı görüşü yaygınlaşmıştır(Nath,2008:65). Rao 1991 yılında yönetime geçtikten sonra finans bakanı olarak piyasa ekonomisinin savunucusu ve batı eğitilmiş akademisyen Manmohan Singh'ı tayin etmiştir. Onlar ekonomiyi serbestleştirme politikasını takip etmek için piyasa engellerini ortadan kaldırmaya başlamıştır(Satija ve Pandya,2011:12). Ekonomik reform

politikasında pragmatik olarak orta yol izlenmiştir ve iki sene içerisinde Hindistan ekonomisi istikrar kazandıktan sonra 1994-1997 yıllarında %7,5 oranında büyüme göstermiştir(Anklesaria Aiyar,2016:3). Reformla ortalama tarifeler indirilmiş, tarife ve kota rejimleri sadeleştirilmiş, çeşitli ithalat kısıtlamaları ortadan kaldırılmıştır. Bunlar yerli sanayinin verimliliğini artırmak için yeni endüstrilere, ihracata, teknolojik gelişme ve gıda güvenliğine teşvik etmek gibi bir dizi diğer amaçlarla birlikte daha geniş bir reform vizyonu yansıtmıştır(Vardhana Singh,2017:2).

Dış yatırım, uluslararası ticaret ve sanayiye yönelik sıkı kontrol ile düzenlemelerin iktisadi reformla kademeli olarak ortadan kaldırılmasıdır. Üretim, dağıtım, yatırımlardaki verimsizliklerin giderilmesi de reformun yapmak istediği görevlerdendir. Özel sektörler ve yabancı yatırımlara yönelik engellemelerin giderilmesi ekonominin daha geniş düzeyde serbestleşme ve açıklık yönünde ilerlemesini ortaya çıkartmıştır. Devletin iktisada yön verdiği, kamu sektörü önceliğinde planlamaya dayalı ve kendi kendine yeterliliği amaçlayan içine kapalı kalkınma modelinden vazgeçerek serbestleşme, özelleştirme ve uluslararası piyasaya açılarak dünya ekonomisiyle uyum sağlamak reform sonrası Hindistan iktisadi politikasının merkezi hedeflerinden olmuştur.

Serbestleştirmeye eskiden uygulandığı lisansların, düzenlemelerin ve bürokratinin iktisada baskısı ortadan kaldırılmış ya da azaltılmıştır. Özelleştirmeye kamu sektörlerinin ekonomik faaliyetlerdeki konumu azaltılarak özel sektörlere teşvik verilmiştir. Birde çoğu merkezi hükümet kontrolündeki endüstriler sökülüştür. Hükümet tekelinde olduğu demir ve çelik, petrol, mineraller, hava taşımacılığı, telekomünikasyon vb. 18 sanayi sektöründen savunma uçakları ve savaş gemileri, atomik enerji üretimi ve demiryolu taşımacılık olmak üzere sadece 3 sektör hükümet kontrolünde kalmıştır(Ahluwalia,2002:72). Dünya iktisadiyla bütünleşme politikasıyla ülke iktisadi dünya piyasasına açılmasındaki engeller azaltılmıştır. Gümrük vergisi, kota vb. engeller azaltılarak teknoloji, mal, kapital ve insan kaynaklarının dolaşımına kolay ortam yaratılmıştır(Shihabudheen,2014:31).

Yükselen mali açığı kapatmak ya da en azından azaltmak ekonomik reform politikasının acil hedeflerinden biri olmuştur. Bunun için makro açıdan mali açığın boyutunu aşağıya indirmek, mikro açıdan vergi ve sübvansiyonları daha verimli bir yapıya kavuşturmak, disfonksiyonel hükümet harcamalarından vazgeçerek yaparak altyapı ve sosyal sektörlerle yatırım yapmaya yönelmiştir(Joshi,1998:337). Mali açığın çoğalmasını önlemek ve onu azaltmak için çeşitli çözümler üretilmiştir. Özelleştirme politikasının etkisi belli düzeyde gelir elde edilmiştir. Hem federal hem eyalet düzeyinde olmak üzere kamu yönetiminin

kısıtlanması hükümet harcamalarının önemli ölçüde azaltılmasına neden olmuştur(Bajpai,2002:4). Bundan başka vatandaşlardan alınan borçlar, yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların gönderdiği kredi, yabancı turistlerden elde ettiği gelirler mali açığını kapatma ve yüzleştiği ödeme dengesi krizden kurtulmada yardımcı olmuştur. En önemli faktörlerden biri ise Hindistan yönetiminin reform yapmada kararlı olması ve bazı etkili politikalar üreterek devlet içi ve uluslararası yatırımcıların ülke iktisadının geleceğine olan güvenini kazanmasıdır. Bu çeşitli sektörlerde ulusal ve uluslararası yatırımların çoğalmasına ve ülke iktisadının canlanmasına sebep olmuştur. 1991 yılı Haziranda başbakan Rao kriz dönemindeki ilk bütçe konuşmasında:

“Burada kayıp edecek zamanımız yoktur. Ne hükümet ne de ülke kendi yıldan yıla imkânlarının ötesinde yaşayamayacaktır. Ödünç paraya dayanarak yaşamak ve zaman geçirmeye artık manevra alanı mevcut değildir. Makroekonomik reformların ertelenmesi ve uzun dönem gecikmesi mevcut ödeme dengesindeki zorlukları daha da derinleştirerek kontrol edilemez duruma sürükleyebilecektir. Zaten yüksek enflasyon oranındaki yükselişin devam etmesi tolerans sınırını geçecektir. Acılara katlanmadan reform yapmak mümkün değildir. Vatandaşlar ekonomik bağımsızlığımızı korumak ve iktisadi durumun tekrar normal haline kavuşturulması için gerekli fedakârlıkları yapmaya mutlaka hazır olmalıdır” demiştir(Nath,2008:53).

Hindistan yönetimi demokrasiyi ve sivil özgürlüğü muhafaza etmek şartıyla geniş çapta refahı gerçekleştirmeyi büyük hedef olarak belirtmiştir. Hükümetin zenginliği yeniden dağıtım politikası fakirlerin yaşam standardının yükselmesine yardımcı olacağı beklenmiştir(Joshi,1998:333). Hükümet lisansları, ticaret ve yatırımlara yönelik kontrolleri ortadan kaldırmıştır. Belirli sektör ve bazı seviyedeki yatırımlardan başka tüm endüstriyel sektörlerdeki lisans sisteminin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bunlar Manmohan Singh tarafından açıklanan 1991 Temmuz ayındaki reform paketinde daha kapsamlı olarak açıklanmıştır:

“P. V. Narsimha Rao'nun azınlık hükümeti tarafından açıklanan kapsamlı reform ve ekonomiyi serbestleştirme politikası ekonomiyi dışa açmıştır, ithalat kontrolleri ortadan kaldırmıştır, gümrük vergilerini indirmiştir. Paranın değerini düşürmüş ve özel yatırımlardaki lisans denetimini ortadan kaldırmıştır. Vergi oranlarını indirmekle bir de kamu sektörlerinin tekellerini kırmıştır. Biz otoriter ve açgözlü bir devletten kurtularak serbestliğe kavuşmak gibi ikinci bağımsızlığımızın geldiğini hissettik”(Panagariya,2003:8).

1990-1991 yılında Hindistan'da en yüksek vergi oranı %355 olmak üzere ortalama vergi oranı %113 oranında olmuştur ve bu 1995-1996 yılına geldiğinde %50'ye düşmüştür;

Manmohan Singh vergi reformunda uzun vadeli serbestleştirme yöntemiyle ulusal sanayileri ithalat şoklarının tehdidinden korumayı amaçlamıştır(Nath,2008:57-58). Hindistan yönetimi reform politikasında Çin iktisadi reformunda olduğu gibi kademeli reform stratejisini takip etmiştir. Başbakan Rao'nun uygulamaya geçirdiği reform politikası onu takip eden başbakanlar tarafından derinleştirilmiştir ve mevcut hükümet yönetiminde bile devam etmektedir. 1995 yılında DTÖ'ne üye olduktan sonra vergi oranı sürekli düşmeye devam etmiştir. 2016 yılında Hindistan'ın ithalat vergi oranı tarım ürünleri için %32,7, tarım dışı vergi oranı %10,2 ve tüm vergilerin ortalama oranı %13,4 olmuştur(WTO,2017:97).

Hindistan 1991 yılında reform politikasını uyguladıktan sonra kısa süre içinde yüzleştiği iktisadi zorluk ve kriz ortamından kurtulmuştur. Ekonomik alanla eskide yaşanmamış hızlı bir ekonomik büyüme oranı yakalamıştır. Bu da kısa vadeli değil kalıcı bir şekilde gelişmeye devam etmiştir. Ama Hindistan eski dönemden farklı olarak hızlı büyümüşse de Çin'in gerçekleştirdiği iki rakamlı yüksek büyüme oranını yakalayamamıştır. Bu da onun endüstriyel ve ticaret alanındaki reformunun yeterince güçlü olmaması ya da altyapı ile emek piyasasındaki reformun yetersizliğinin, gelişmeyi desteklemeye yeterince yardımcı olamamasındandır(Ahluwalia,2002:76).

4.2.2. Hindistan'da Sanayi, Hizmet ve Tarım Sektöründeki Gelişmeler

Bağımsızlıktan sonra Nehru hükümeti Hindistan'ı sanayileşmiş ülkeye dönüştürmek için Sovyet modeli hükümetin yönlendirmesiyle planlamaya ve ağır sanayiye dayalı endüstriyel politika izlemiştir ve buna yönelik eylemler yapmıştır. Ama 1990'lara kadar Hindistan'ı sanayi güce dönüştürmek yönündeki politikalar başarıya ulaşamamıştır. Hindistan ekonomisi genel yoksulluk, işsizlik, geri kalmışlık, düşük üretim, düşük verimlilik ve düşük standart sorunlarının üstesinden gelebilmeyi başaramamıştır(Kumar Sharma,2014:1). 1991 yılında Rao hükümeti yeni iktisadi politikalar geliştirmeye ve uygulamaya başlamıştır. Reform etkisiyle Hindistan ekonomisi dünya piyasasına açılma imkânına kavuşmuştur. İktisat politikasında kökten değişim yaşanarak 1991 sonrası pazarın belirleyici rol oynamasına izin verilmiştir. Vergi, mali politikalarında değişiklikler yapıldığı sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde de reformlar uygulanarak yeni bir gelişme imkânına kavuşmuştur.

Hindistan ekonomisinin dünyaya açılması imalat sektörünün yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir. Verimsiz fabrikaların kapanışı, bazı kamu sektörlerinin satılması veya yeniden yerleştirilmesi, fabrikaların kapanması ya da el değiştirmesiyle ortaya çıkan

işten çıkarmalar, yeni sektör ve bunu izleyen yeni iş imkânlarının inşası sık sık rastlanabilen ger çeklerden sayılmıştır. İşletmeciler ve üreticiler kendi iş alanlarını hükümetin kontrolünden serbest olarak piyasa yasasına göre ayarlayabilme şansı elde etmiştir. Artık onların neyi ne kadar üreteceği, nerede üreteceği, kime ve ne kadar fiyatta satacağına artık hükümet yetkilerinden çok piyasa yetki sahibi olmuştur.

Reformdaki en önemli değişiklikler ise sanayiye yönelik giriş ve genişleyebilme engellerinin azaltılmasıdır. Yerli sanayilere uygulanan rekabet ölçüsü, prosedürler basitleştirilmiş, daha kolay teknoloji ve ithalat ara malzemelerine erişimi sağlanmış, değişen talep koşullarına göre üretim yapmasında daha fazla esnekliğe kavuşmuştur(Kumar Sharma, 2014:3). 1990'lardan sonra sanayi sektörleri baya hızlı gelişime elde etmiştir. Ama bunların içinde en hızlı geliştiği güçlü ihracata yönelik yazılım geliştirme ve bilgi teknolojilerinin sağladığı yeni servis türleri olmuştur(Ahluwalia,2002:76).

Genel olarak reform hem firmalar için bürokrasinin azalması ile yeni teknoloji erişimi imkânı tanımış olduğundan olumlu etki sağlamıştır; hem de onların ihracat yapabilmeleriyle ihracatının artması kota ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla yakından ilgili olmuştur(Siggel ve Agrawal,2009:13). Sanayi sektörünün gelişmesi reform öncesine göre hızlı olmuştur. Ama Doğu Asya'daki ülkelerin performansı ile karşılaştırıldığında belli düzeyde fark mevcuttur. Çin yarı asır içinde ülkenin yarı emek gücünü tarım sektöründen sanayi sektörüne devretmiştir. Hindistan'ın sadece %18 emek gücü sanayi sektöründe, %23 emek gücü hizmet sektöründe olup 2007 yılında milli gelirin %18,5'i oluşturmuş tarım sektörü emek gücünün yaklaşık %60'ını barındırmıştır(Nath,2008:73).

Tarım sektörüne hükümet yatırımlarının yeterli olmaması, alt yapı kuruluşlarının yeterli olmaması gelişmesini sınırlı kılmıştır. Hükümetin yardımları çoğu zaman gübre üreticileri ve büyük arazi sahiplerine verildiğinden küçük çiftçilerin gelirinin artmasına olumsuz etkide bulunmuştur(Ahluwalia,2002:77). Reform sonrası tarım sektörünün gelişmesinde en itici etkene sahip olduğu özel yatırımcılardır. Ama Hindistan tarım sektöründe, küçük arazi sahipleri nüfusun çoğunluğunu oluşturduğundan onlar kendi arazilerini ekebilmek, su ve gübre erişiminde vb. alt yapılarda hükümetin yardımı ve desteği olmadan tek başlarına üretim yapabilecek mali güçleri ve yetkileri olmadığından ülke iktisadının gelişmesinde büyük çiftçilerin tersine yeterince paya sahip olamamışlardır.

Tablo 4.6. Sanayi Üretiminin Büyüme Oranları 1991-92 ile 2010-11

Dönem	Madencilik	İmalat	Elektrik	Genel
-------	------------	--------	----------	-------

(Ağırlık)	(10.4)	(79.4)	(10.2)	(100)
1991-92	0.6	-0.8	8.5	0.6
1992-93	0.5	2.2	5.0	2.3
1993-94	3.5	6.1	7.4	6.0
1994-95	9.8	9.1	8.5	9.1
1995-96	9.7	14.1	8.1	13.0
1996-97	-1.9	7.3	4.0	6.1
1997-98	6.9	6.7	6.6	6.7
1998-99	-0.8	4.4	6.5	4.1
1999-2000	1.0	7.1	7.3	6.7
2000-01	2.8	5.3	4.0	5.0
2001-02	1.2	2.9	3.1	2.7
2002-03	5.8	6.0	3.2	5.7
2003-04	5.2	7.4	5.1	7.0
2004-05	4.4	9.2	5.2	8.4
2005-06	1.0	9.1	5.2	8.2
2006-07	5.4	12.5	7.2	11.6
2007-08	5.1	9.0	6.4	8.5
2008-09	2.6	2.5	2.7	2.8
2009-10	9.7	10.8	6.0	10.3
2010-11	5.2	9.0	5.5	8.2
Ortalama 1991-92 den 2010-2011'e kadar	3.9	7.0	5.8	6.7

Kaynak: Kumar Sharma,2014.

Endüstriyel reformun amacı üretimin verimliliğinin büyümesini sağlamak, yeni iş imkânları tatmin etmek, insan kaynaklarını verimli kullanarak ve teknolojinin ilerlemesini sağlamakla gelişmeye katkı sağlamaktır. Ekonomik büyümeye ve iktisadi yapının modernleşmesine teşvik vererek ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırmakta sanayi sektörünün de belirleyici etkisi vardır. Reform sonrası Hindistan sanayi sektörü ilk iki senede ülke iktisadının yüzleştiği mali kriz ve yeni iktisadi modele geçiş dönemi olduğundan çok düşük düzeyde büyüme kayıtlı etmiştir. Sonraki dönemlerde ise 2008 yılında Amerika'da ortaya çıkan ve diğer ülkeleri de etkilemiş küresel iktisadi krizin olumsuz etkisiyle sanayi üretiminin büyüme oranında yavaşlama olmuştur. Ama genel olarak reform sonrası Hindistan sanayi sektörü kalıcı bir biçimde ortalama yüzde 6,7 gibi orta oranda büyümeyi gerçekleştirmiştir.

1989 yılında Hindistan dünya tarım üretiminin sadece yüzde 10'unu, tarımsal ürünler ticaretinin yüzde 0,6'sını oluşturmuştur(Nayyar ve Sen,1994:1189). Dünya nüfusunun beşte birini barındıran bir ülke için bu oran oldukça yetersizdir ve çok sayıda insan gıda

kıtlığıyla karşı karşıya kalmıştır. Reform uygulamasından sonra tarım sektöründe baya olumlu gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Tarım sektörünün milli gelirdeki oranı 1980'lerdeki yüzde 35'den 2012 yılında yüzde 17'ye gerilemiştir. Aynı dönemde hizmet sektörünün milli gelire katkısı yüzde 40'dan yüzde 57'ye yükselmiştir(Bhat,2014:4). Tarım sektörünün milli gelire katkısı azalması tarım üretiminin azaldığından değildir. Aksine tarım sektörü büyümeye devam etmiştir, başka sektörlerin büyüme oranı ve ülke iktisadının hızlı büyümesiyle tarımın üretimi değerinin milli gelire olan oranında düşüş yaşanmıştır. Bazen ya da tüm ay boyunca kârını doymadığını ve aç olduklarını söylediği insanların oranı 1983'te yüzde 17,3 oranında olup 2004 yılında yüzde 2,5'e inmiştir(Anklesaria Aiyar,2016:4).

Sektörler içinde tarım ve sanayi sektörlerinden hizmet sektörünün büyüme oranı ve milli gelire katkısı daha fazla olmuştur. Bu yüzden Hindistan'ın büyüme süreci hizmet sektörünün liderliğinde, Çin'in ise daha fazla endüstriyel merkezli olarak tanımlanabilir. Şirketler kesimi reform sonrası büyük gelişme elde etmiştir ama işgücünün yüzde 96'sini diğer alanlar oluşturur; hızlı büyüyen hizmet sektörü içindeki dünyaya ün salmış bilgi teknoloji kullanım hizmeti ise sadece Hindistan işgücünün %1'ı barındırır(Bardhan,2012:6). Bu sektörler Hindistan iktisadın ve ihracatında belli ağılığa sahip olsa da iş gücünün çoğu orta küçük yapıdaki kamu ve özel işletmelerde, resmi ve resmi olmayan hizmet sektörleri ile tarımsal kesimlerde çalışır.

Reformun sanayinin gelişmesine olan etkisi güçlü olmuştur. Sanayi üretimleri artmış, yeni sektörler ve özel işletmeler gelişmiştir. Ama ileri teknolojik ürünlerin gelişmesi sınırlı olmuştur. 2008 yılındaki ileri teknolojik ürünlerin ihracattaki oranı düşük olmuştur ve ileri teknolojik ürünlerin üretiminde Hindistan oldukça düşük sırada yer almıştır(Chaudhuri,2009:3). Hindistan'da Çin ve diğer gelişmiş Asya ülkelerinin gelişme sürecinde yaşandığı gibi emek yoğunluktaki hafif sanayilerin gelişmesi güçlü olmamıştır. Japonya, Güney Kore ve Çin gibi Asya ülkeleri ilk önce düşük düzeydeki ve emek yoğunluktaki tekstil, giysi, oyuncak vb. hafif sanayilerden kademeli olarak orta, ileri teknolojik üretime geçme stratejisi uygulamakla birlikte başarıya ulaşmıştır.

Hindistan reform ve ekonomiyi dışa açmakla endüstrilerin kurulması, piyasaya girmesi, üretim yapmasına yönelik engelleri ortadan kaldırmıştır. Ama orta, küçük yeni sanayilerin kurulması ve gelişmesinde önemli olan destek ve teşvik politikaları yeterli olmamıştır. Buna en basit bir örnek ise şirketin 100'den fazla işçi çalıştırabilmesi için hükümetin

onayını alması gerekmiştir ve onay almakta zorluk çekmiştir. Bu da istihdamı ve emek yoğunluktaki sektörlerdeki yatırıma olumsuz etki yaratmıştır(Ahluwalia,2002:77).

Emek yoğunluktaki, ihracata yönelik sektörler Çin'de çok sayıdaki nüfusun fakirlikten kurtulmasına neden olmuştur. Ama bu Hindistan için geçerli değildir, sermaye ve beceri yoğunluktaki sektörler ihracatta ağırlıktadır(Bardhan,2012:6). Bunun nedenleri ise ulusal ve uluslararası yatırımcılar ise kapital yoğunluktaki sektörlerle yatırım yapmayı avantajlı olarak bildiğinden Hindistan sanayi sektörü ülkenin ihtiyaç duyduğu yeterli iş imkânı yaratamamıştır. Çin yönetimi yabancı yatırımcıları üretim yapmayla ilgili sektörlerle yönlendirmiştir. Hindistan'da ise hizmet ve mali sektörler ön planda olduğundan yabancı sermayenin Hindistan üretimine ve büyük çoğunluktaki fakir toplum için iş imkânı yaratmaya olan katkısı fazla olmamıştır.

Emek piyasasının iyi organize edilmemesi, altyapı ve ulaşım kuruluşları, hükümetin siyasi, mali açıdan teşvik ederek çeşitli sanayi sektörlerinin gelişebilmesine olumlu ortam yaratabilmekten zayıf düşmesi, diğer taraftan Çin başta olmak üzere uluslararası rekabetler de emek yoğunluktaki sanayilerin gelişmesinin yavaş olmasına neden olmuştur. Özellikle Çin'in ekonomisini dünya piyasasına açarak dünya ticaretinde yükselmesi Hindistan'ın politik, ekonomik, uluslararası stratejilerini derinden etkilemiştir(Baru,2008:6). Çin reformda Hindistan'ın önünde gittiği için etkili sanayi politikasıyla dünya ihracat pazarında Hindistan'ın yeni girişime karşılık güçlü avantaj sağlamış durumda olduğundan Hindistan firmalarının özellikle hafif sanayilerinin hükümet desteğini arkasına almış Çin firmalarıyla rekabet yapabilmesi zor olmuştur.

Tablo 4.7. Endüstriyel Ürünlerin Gelişme Eğilimleri 2005-06'dan 2012-2013'e Kadar(Yıllık Bileşik Büyüme Oranı)

Üretim sektörleri	Büyüme oranı
Yüksek oranda büyüyen sektörler	%10'un üzeri
Makine ve ekipman	10.30
Elektrikli makine ve aparatları	27.01
Radyo, T.V. ve Haberleşme teçhizatı ve aparatı	89.75
Motorlu taşıtlar ve römorklar	15.29
Diğer ulaşım ekipmanları	13.05
Orta düzeyde büyüyen sektörler	%10'den düşük ve %5'in üzeri
Gıda ürünleri ve içecekler	6.22
Yayın, basın ve Kayıtlı medyanın çoğaltılması	7.62
Kauçuk ve plastik ürünler	8.09
Diğer metalik olmayan mineral ürünler	6.24

Temel metaller	8.69
Fabrikasyon metal ürünler	9.31
Düşük oranda büyüyen sektörler	%5'ın aşağı
Tütün ürünleri	1.02
Tekstil	3.89
Giysi eşyaları, pansuman ve boyama	3.23
Deri ürünler	4.98
Ahşap ürünler	4.81
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	3.81
Ofis, muhasebe ve hesaplama makineleri	-1.48
Tıbbi, hassas ve optik aletler	2.84
Mobilya imalatı	1.65

Kaynak: Bhat, 2014.

Hindistan 1990'larda gelişmişlik düzeyi, eğitim, teknoloji bakımından geride kalmış çok kalabalık ve fakir nüfusa sahip ülkedir. Kalkınma stratejisinde sermaye ağılıktaki sektörler öncülük verilmesi ülkenin mevcut gerçeğiyle bağdaşmamıştır. Ülkede ne yeterince kapital ne de bol yetenekli iş gücü bulunabilir. Tabloda gösterildiği gibi halkın temel ihtiyaçlarıyla ilgili olan, ucuz ve düşük eğitilmiş bol işgücü olduğu gerçeğine uygun olarak geliştirilmesi gereken tekstil, giysi, mobilya vb. sektörlerin büyümesi çok düşük oranda seyir etmiştir. Hâlbuki bu sektörler Hindistan'ın uluslararası karşılaştırma avantajına sahip olduğu ve çok kalabalık eğitimsiz nüfusa çok sayıda iş imkânı sunabilecek, fakir kesimin refah düzeyini yükseltmesine en etkili şekilde neden olabilecek sektörlerdendir. Çin, İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya ve Güney Kore emek yoğunluktaki düşük teknolojik ürünlerden kademeli olarak sermaye yoğunluktaki ve ileri teknolojik ürünlere geçme stratejisini gerçekleştirerek kendi durumlarını hızla değiştirebilmiştir.

1992 yılında Hindistan'ın işlenmiş ürünler ihracatı 13245,3 milyon dolar olup 2008 yılında 101151 milyon dolara yükselmiştir. Ama işlenmiş sanayi ürünlerin tüm ihracattaki oranı aynı dönemde yüzde 73.59'dan yüzde 63.58'e düşmüştür(Chaudhuri,2009:10). 2016 yılında Hindistan sanayi üretim değeri 672 milyar dolar olup aynı dönemde Çin'in 4.566 trilyon dolar, AB'nin 4.184 trilyon dolar, ABD'nin 3.602 trilyon dolar, Japonya'nın 1.368 trilyon, Almanya'nın 1.050 trilyon dolar üretim değerinden sonra dünyada altıncı sırada yer almıştır(Kiprop,2018).

Çin'in reform öncesi sanayi düzeyi Hindistan'dan çok farklı değildir. Ama Çin'in büyümesi Hindistan'dan daha hızlı olduğu için Çin'in mevcut sanayi üretim değeri Hindistan'dan yaklaşık yedi kat fazla olmuştur. İzlediği iktisat kalkınma stratejilerinin farklı olması, iktisadi reform politikaları yapmada ve uygulamada Hindistan'dan bir adım ileride gittiği

avantajı Çin'i bir kaç on sene gibi kısa süre içinde dünyanın sanayi gücü merkezine dönüştürmüştür. Diğer taraftan Çin'in yoğun altyapı, ulaşım kuruluşlarına milli gelirin %12,6 oranı(2005) düzeyinde büyük yatırımlar yapabilmesidir ve bu Hindistan'ın milli gelirin %5,04 oranından çok yüksektir(Bardhan,2012:24). Ulaşımdaki gelişme Çin fabrikalarına bir taraftan piyasa, yabancı yatırım ve teknoloji erişiminde, diğer taraftan zaman ve maliyet tasarrufunda avantaj sağlayabilmesi onun Hindistan'dan ileri düzeyde performans sergilemesine katkı sağlamıştır.

Hindistan sanayi ürünleri ihracatı reformdan sonra on kat civarında büyüme göstermiştir. Ama bu Hindistan'ı dünyanın sanayi güç merkezinden birine dönüştürebilmekten uzaktır. Onun kalabalık nüfusu, kıtasal boyutuna rağmen sanayi üretim değeri ancak Japonya sanayi üretiminin bile yarısına denk olup dünyada altıncı sırada yer almıştır ve bu onun konumuyla bağdaşmamıştır. Geleceğe yönelik olumlu beklentiler ise Hindistan ekonomisi gibi onun sanayi üretimin de kalıcı bir şekilde gelişmiş devletlerden daha hızlı bir oranda büyümeye devam etmesi ve uzun vadede bile büyümeye devam ederek Hindistan'ı dünyadaki sanayi güç merkezine dönüştürebileceği beklentilerinin yaygın olduğudur.

4.2.3. Reform Sonrası Hindistan'ın Dış Ticareti ve Ekonomik Büyümesi

İktisadi reform ve dış piyasaya açılma politikası uygulanmaya başlandığı 1991 yılından itibaren Hindistan ekonomisi içine kapalı ortamdan, Hindistan rupisi yabancı para birimine doğrudan değiştirilmez zorluğundan kurtulmuştur. Yüksek vergi ve kota sistemlerinden dolayı yabancı ticaretin kısıtlanması ortadan kaldırılarak dış sermaye ile yabancı firmaların Hindistan piyasasına girmesine izin verilmiştir. 1990'larda yapılmaya başlamış geniş çaptaki ticaret politikası reformu ekonominin dışa açıklık düzeyini arttırmayı amaçlamış olup bunlar hükümet tarafından sonuç değil sadece başlangıç olarak görülmüştür(Nayyar ve Sen,1994:1188).

Hindistan ekonomisi dünya ticaretine ve yabancı yatırıma açılmış, özel işletmeler ile rekabete teşvik edilerek dünyayla bütünleşme adım adım gerçekleşmeye başlamıştır. Reform çeşitli partiler tarafından kabul edilerek sonraki dönemlerde daha derinleştirilerek yapılmaya devam etmiştir(Shaikh ve A.Daeshpande,2014:8-9). Reformla özel sektörler gelişme fırsatı yakalamış ve yirmi sene sonra resmi kamu sektörlerinin toplam satıştaki oranı yaklaşık yüzde 40'a inmiştir(Bardhan,2012:30). Hindistan iktisadi faaliyetlerinde özel sektörlerin etkinliği kamu sektörünü geçmiştir.

Reform öncesi ihracat ve ithalat kısıtlandığı için Hindistan şirketlerinin uluslararası şirketlerle rekabet yapma zorunluluğu olmamıştır. Onların temel stratejileri ise hükümetin izin verdiği çerçevede dev iç piyasada ticaret yapmak olmuştur. Genelde hükümet koruması olduğu için rekabetten kaynaklanabilecek kayıp etme tehlikesi güçlü olmadığından ayakta kalmak için üretim kalitesini ve rekabet gücünü artırma kaygıları çok olmamıştır. Ekonominin dış piyasaya açılmasıyla kökten değişiklik yaşanmış, piyasa ekonomisine geçiş nedeniyle Hindistan şirketleri şimdi hem iç piyasada hem de dış piyasada keskin rekabet yapma zorunluluğunda kalmıştır. Bu bazı sektörler ya da işletmeciler için acı gerçekle yüzleşme zorunluğu yaratmışsa da genel olarak sektörlerin verimliliği ve rekabet gücünün artmasına neden olmuştur.

1980'lerde Hindistan'ın mal ihracatı 8,6 milyar dolar olup bu 1995 yılına geldiğinde 30,8 milyar dolara yükselmiştir(Bajpai ve Sachs,1998:1937). Mal ihracatı sürekli artmaya devam ederek 2003 yılında 63 milyar dolara ulaşmıştır ve bu 2007 yılında 126 milyar dolar olup öncekinden iki kat yükselmiştir; aynı dönemde bütün ticaret hacmi 273 milyar dolardan 447 milyar dolara, dünya ticaretindeki pay oranı ise %0,8'den %1,5'e yükselmiştir(Nath,2008:136-9).

Hindistan yönetimi reformla birlikte yabancı yatırıma da kapısını açmıştır. Ama reformun önceki dönemlerinde ülkeye getirilen yabancı yatırım çeşitli nedenlerden dolayı sınırlı olmuştur. Manmohan Singh 2004 yılında yabancı yatırımlar çekebilmek için gerekli altyapı kuruluşlarını geliştirmeyi önermiştir. Yabancı yatırım serbestleştirilmiş, girişimlerde, özellikle inşaat, altyapı ve ulaşım sektöründe yabancı yatırımcıların %100'e kadar pay oranına sahip olabilmesine izin verilmiştir. 2005 yılında Hindistan Çin'den sonra ikinci büyük yabancı yatırım çekebilen ülke olmuştur(Shaikh ve Daeshpande,2014:10).

2000 yılından 2010 yılına kadar Hindistan toplam 178 milyar dolar yabancı yatırım çekmiştir ve bunun %42'si vergi cennetlerinden biri olan Moritus'tan gelmiştir, sonraki sıralarda Singapur, ABD, İngiltere yer almıştır(Shinde,2014:43-44). Telekom, bilgi teknolojisi, araştırma ve geliştirme, finans gibi sektörler yatırımcıların en çok ilgisini çeken alanlardan olmuştur. Emek yoğunluktaki ve ihracata dayalı sektörler yabancı yatırımdan fazla kazanç elde edememiştir.

İhracatı ve sanayileşmeyi teşvik etmek için Hindistan yönetimi Çin'e benzer bir şekilde özel iktisat bölgeleri kurmuştur. Çin iktisadi büyümenin hammaddeler, tarımsal ürün gibi geleneksel sektörlerden modern sektörlerle geçiş yapılması ve sektörlerin

çeşitlendirilmesine katkı sağlamıştır. Bunu yapabilmek için kendisinde eksik olan teknoloji erişimi için vergi, siyaset ve ekonomik olarak yabancı yatırımcılara avantaj sağlamıştır. Yabancı yatırım aracılığıyla teknoloji erişimini elde etmede başarılı olmuştur. Ama Çin'in ulaştığı başarıyı Hindistan yakalayamamıştır. Bunun nedenleri ise:

Özel iktisadi bölgelerin sınırlı alanda ve kalabalık olmasıdır.

Hava limanlar ile limanlar lojistik bağlantıların yetersiz olmasıdır.

Özel iktisadi bölgeleri çevreleyen alanlarda altyapının zayıf olmasıdır.

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili bürokrasi ve hükümetin kararsızlığıdır.

Yatırımlara yönelik teşvik ve organizasyonun belirsiz olmasıdır.

Özel bölgelerin tasarımı, inşası ve işleyişinde yerel yönetimler, bölge yöntemi özel sektörlerin yetkisinin eksik olması ve merkezi hükümete karşılaştırıldığında ilgisinin yetersiz olmasıdır(Bajpai ve Sachs,1998:1937).

Hindistan'ın siyasi kuruluşu ve takip ettiği stratejilerinin de sanayiye geliştirme amacıyla kurulmuş özel iktisadi bölgelerin Çin'de olduğu gibi başarıya ulaşamamasını etkilemiştir. Çin tek parti yönetiminde, güç merkezileşmiş yapıya ve güçlü merkezi hükümete sahiptir. Belirlendiği stratejilerin hükümet değişikliği olarak değiştirilmesi ya da durdurulması gibi olasılık mevcut değildir. Seçim kampanyalarıyla zaman kaybı, yerli hükümetin karşılığı ya da halkın oylarıyla strateji değişikliği söz konusu da değildir. Ülkedeki zenginlik ve toprak öncelikle devlete ait olduğundan yol, liman, sanayi parkları vb. topraklara ve kaynaklara karşılıksız erişebilmektedir.

Hindistan çok partili, demokratik, özel mülkiyet ve hakların bağımsız yasayla korunduğu bir yapıya sahiptir. Çin'de olduğu gibi güçlü merkezi hükümete sahip değil, ülke içindeki federal eyaletlerin durumları birbirinden farklı olmakla birlikte belli düzeyde kendi iç işlerinde merkezden bağımsız hareket edebilme yetkilerine sahiptir. Bunlar sonuçta belirlendiği stratejilerin kesintisiz devam edebilmesine ve onların uygulanmasında sorunları ortaya çıkartmıştır. En basit olarak tren, yol ve liman yapımında gerekli olan toprağı elde etmek için bile halkın karşılıklarıyla ve mahkemelerle sık sık yüzleşmeleri proje yapımı ve uygulamasında gecikmeler hatta kesintilerin olasılığı her zaman mevcut olmuştur.

2017-2018 yılında Hindistandaki özel iktisadi bölgelerin sayısı 690'a ulaşmış olup sadece 245,575 iş imkânı sağlamış durumdadır(Bhawan,2018:21). Emek yoğunluktaki ve düşük teknolojik sanayi sektörlerinin gelişmesinin yavaş olması nüfusun çoğunu oluşturan kırsal ve fakir toplum için yeterince iş imkânı yaratmayı zorlaştırmıştır. Ekonominin dış ticarete açılması, verimliliğin ve iktisadin büyüme oranının yükselmesi fakirliğin giderilmesini

sağlayacağı beklenmiştir. Fakat reform sonrası gelir dağılımındaki ve gelir dışı eşitsizlik büyümüştür, fakir kesim geride bırakılmıştır(Datt ve Ravallion,2011:159). Hindistan'da çiftçilerin yüzde 80'den fazlası iki hektardan az toprağa sahip küçük üreticilerden oluşur. Bu AB'deki çiftçilerin ortalama 18 hektar ve ABD'deki 439,9 hektardan çok aşağı düzeyinde olmasına rağmen batı ülke çiftçilerin milyarlarca hükümet desteği almasına karşılık Hindistan'da çiftçiler senede sadece 12 dolar yardım alabilmektedir(Nath,2008:146).

Toprağın sınırlı olması, nüfusun hızlı büyümeye devam etmesi ve birde artan nüfusa yeni iş imkânlarının yeterli derecede olması kırsal ve şehirde yaşayan toplumun gelirlerini artırarak fakirlikten kurtulmasını zorlaştırmıştır. Gelişmiş devletlerde uygulanan tarım sektörünü koruma politikaları, vergi ve mali destekler bu ülke çiftçilerinin uluslararası rekabet gücünü arttırmıştır. Ama gelişmemiş ve gelişmekte olan çok sayıdaki hükümetler gelişmiş devletlerin yaptığı destekleri kendi çiftçilerine verebilmekten zayıf düştüğünden ya da isteksiz olduklarından dolayı özellikle ülkelerindeki orta, küçük boyuttaki çiftlik sahiplerini rekabette olumsuz durumda bırakmıştır. Genelde gelişmiş ülke tarım ürünleri diğer ülke piyasalarına kolay erişebilirken, diğer ülke tarım ürünlerinin gelişmiş ülke piyasasına girebilmesinin çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmasıdır. Gelişmiş ülke çiftçileriyle yapmak zorunda kaldığı eşitsiz rekabet onları fakirliğe sürüklemiştir ve Hindistan'da da bu durum mevcuttur.

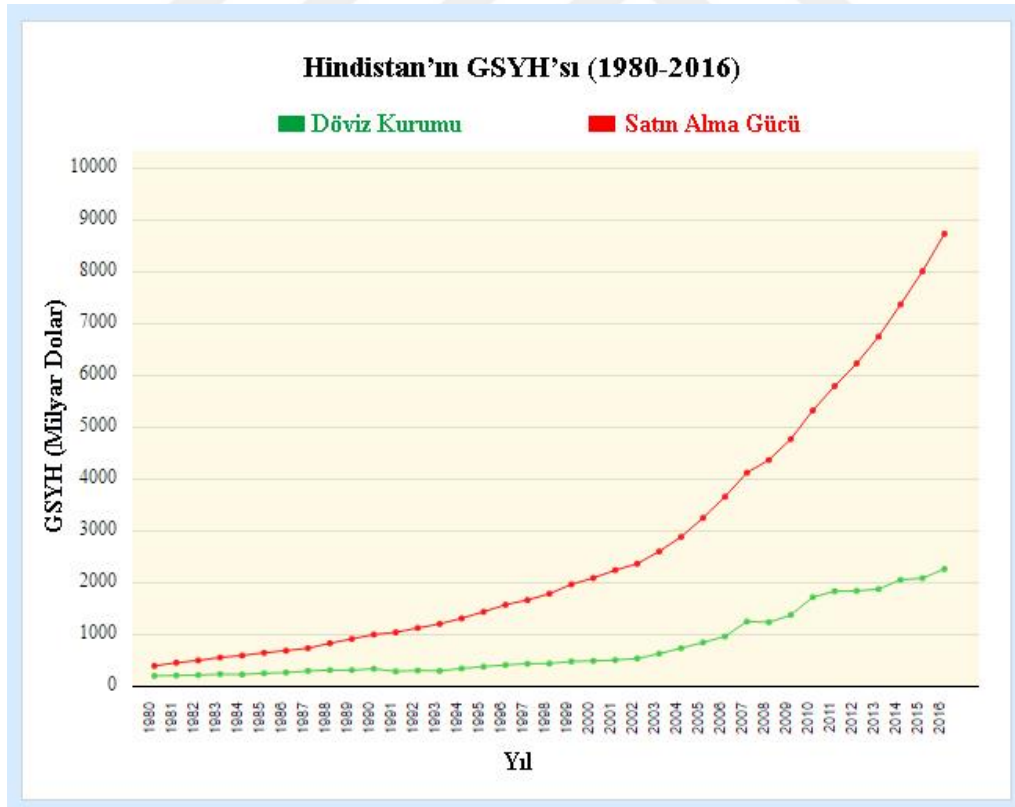
Reformdan sonra Hindistan iktisadi eski döneme göre hızla büyümeye devam etmiştir. Bu ülke ekonomisine gerekli enerji ihtiyacını da arttırmıştır. Ülke içinde doğal kaynaklar sınırlı olduğundan gerekli enerjinin birçoğu ithalata bağlı olmuştur. 2012 yılında dünyada dördüncü büyük elektrik ve petrol tüketici durumuna gelmiştir. Aynı yılın ilk üç çeyreğinde 82,1 milyar dolar değerinde petrol ithal etmiş olup bu ticaret dengesini ve cari açığını olumsuz etkilemiştir(Shinde,2014:42). Ama Hindistan iktisadının birkaç on sene kalıcı olarak büyümeye devam etmesi, dev piyasası, yükselen orta gelirli kesim ve ülkenin geleceğine olan olumlu bakışlar yabancı yatırımcıların ilgisini daha da çekmiştir.

2014-2015 yılında Hindistan'ın mal ihracatı 310,3 milyar, ithalat ise 448 milyar dolar olup ticaret açığı 137,7 milyar olmuştur. Hizmet sektöründe ihracat 151,8 milyar, ithalat 78,7 milyar olup 73,1 milyar ticaret artı vermiştir(Bhawan,2018:4). Hizmet sektörü diğer sektörlerden farklı olarak ihracata yönelik olarak hızlı gelişme yaşamıştır ve dünya genelinde pazarlanmıştır. 2015 yılında ülkeye 52 milyar dolar yabancı yatırım yatırılmıştır; aynı yıl yabancı ülkelerdeki Hindistanlıların ülkeye gönderdiği kredi 72 milyar doları

geçmiştir(Anklesaria Aiyar,2016:5). Ülkeye aktarılan krediler ticaret açığını kapatmada etkili rol üstlenmekle birlikte ülkenin kalkınmasında gerekli olan sermayeyi tatmin ederek gelişmeye katkı sağlamıştır.

Bilgi ve iletişimi başta olmak üzere hizmet sektörünün gelişmesi hızlı olmuştur. Bunun nedeni ise reform öncesi bile hükümet bu sektörün yabancı teknoloji erişimine kolaylık sağlamıştır ve destek vermiştir. Eğitim ile yatırımda öncülük tanıyarak yabancı ticaret girişlerine sınırlı olsa da izin vermiştir. Reform sonrası ise Hindistan iktisadının sanayi merkezli olmaktan ziyade hizmet sektörünün öncülük yaptığı gelişme eğilimi sergilediğinden daha da kendini geliştirme ortamına kavuşmuştur. Bir de bilgi ve teknoloji sektörünün modern dönemde öneminin gittikçe artması, dünya genelinde talebin güçlenmesi, Hindistan’da reform sonrası ticaret ve yabancı yatırımın serbestlik kazanma yönünde ilerlemesiyle daha fazla sermaye ve teknolojiye erişme imkânına kavuşması onun gelişmesine itici etken olmuştur.

Şekil 4.3. Hindistan Ekonomisinin Dolar Değeri ve Satın Alma Gücü Üzerinden Büyüme Süreci(1980-2016)

Kaynak: statisticstimes, 2017.

Hindistan ekonomisinin büyüme oranı 1992 ile 2003 arası ortalama yüzde altı, 2003 ile 2015 arası yüzde sekiz oranında olup reform öncesi yüzde üç buçuktan büyük oranda

yüksektir. 2015 yılında Hindistan'ın satın alma gücü 7.98 trilyon dolar olup aynı dönemde Çin 19.52 trilyon dolar ve Amerika'nın 17.98 trilyon dolar olmuştur(Anklesaria Aiyar,2016:4). Hindistan iktisadının satın alma gücü Çin ve Amerika'dan sonra dünyada üçüncü sırada yer almıştır. Yakın dönemde Çin ve Hindistan başta olmak üzere dünya genelinde yaşanan gelişmeler dünya iktisadi güç merkezini kökten değiştirme sürecinde bulundurmıştır. Satın alma gücüyle Asya Çin ilk sırada, Hindistan üçüncü ve Japonya dördüncü sırada olmakla dünyadaki en ileride gelen dört iktisadi gücün üçünü kendinde barındırmış durumdadır. Asya asırlar önce kayıp ettiği dünya iktisadındaki ağırlık merkezi olma ve liderlik konumu yirmi birinci yüzyılda tekrar geri alma sürecindedir.

Hindistan yakın dönemlerde sağlık, eğitim, piyasanın etkinliği, ticari işlemler ve yenilik gücünde eskisine oranla iyileşmeye devam etmiştir. 2016-2017 dünya ülkelerinin rekabet gücü sıralamasında Hindistan otuz dokuzuncu sırada yer almıştır ve 2007-2008 yılındaki kırk sekizinci sıradan baya ileri atılım yapmıştır(Bhawan ve Kidwai Ma,2017:20). Hindistan ekonomisinin dünya piyasasıyla bütünleşmesinden en fazla yarar sağlayanlar ise eğitilmiş elitler olmuştur. Genellikle nüfusun onda birini bile oluşturmayan yüz milyon civarındaki şehir orta sınıfıdır. Sonraki bilgi teknolojisindeki inkılabın getirdiği dünyayla bütünleşme sürecinde nüfusun yüzde beşini oluşturan İngilizce konuşan sınıf ondan en fazla yararlanabilmiştir(Singh,2008:23).

1991 yılında yapılmaya başlamış iktisadi reform Hindistan'a muazzam servet getirmiştir. Ama bu aynı zamanda gelir ve servetin dağılımında eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. 1980'lerden sonra nüfusun yarısını oluşturan alt kesimin gelirinin büyümesi ülke ortalamasından önemli derecede düşük, yüzde kırk orta sınıfın ise ülke ortalamasından azıcık yavaş, yüzde on üst sınıfın ise ülke ortalamasından önemli yüksek oranda büyümüştür(Chancel ve Piketty,2017:2). Gelirin büyüme oranındaki fark toplumların zenginlik düzeyindeki ayrışmaların gittikçe çoğalmasına yol açabilmiştir.

Reform öncesi gelir dağılımındaki eşitsizlik düşük düzeyde fakirler ile zenginler arasındaki fark da sınırlı olmuştur. Ama nüfusun çoğunluğu genel olarak fakir durumdadır. Piyasanın rolüne önem verilmesi, ülke ekonomisinin dünya piyasasına açılması ve uygulanan ekonomik stratejilerin etkisinde devletin genel zenginliği, refah düzeyi artmıştır. Zenginlerin sayısı ve serveti artmakla beraber fakirlerin sayısı azalmıştır. 1993 yılında nüfusun yüzde 45,3 oranı yani 403,7 milyon kişi fakir durumda olup, 2012 yılında nüfusun yüzde 21,9'u 269,3 milyon insan aynı statü içerisinde kalmıştır(Anklesaria Aiyar,2016:6). Alt sınıfın ülke

zenginliği ve gelirin artmasından en az yararlanabilmesine rağmen statülerinde yavaş da olsa olumlu gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir.

4.2.4 Hindistan'ın Gelecek Vizyonu

Reform sonrası Hindistan ekonomisi hızla büyümeyi başarmıştır. Hindistan yönetimi ekonominin hızla büyümesini garanti ederek fakirliği ortadan kaldırmak ve ülkeyi dünyadaki güçlü ekonomiye dönüştürmek için etkili politikalar geliştirmeye devam etmiştir. Bu teknolojik bağımsızlığı elde etmek, eğitim ve refah düzeyini yükseltmek, sanayi ve imalatı geliştirmek, kuvvetli altyapı inşa etmek ve yapısal lojistik kuruluşlarını iyileştirmek ülkenin 2020, 2035 vb. vizyonlarının gerçekleşmesindeki temel unsurlardan olarak belirtilmiştir.

4.2.4.1. Vizyon 2020

Hindistan'ın on birinci Cumhurbaşkanı Abdul Kalam teknoloji erişiminde gelişmiş devletlere bağımlı olmak yerine kendi yeteneklerinden ve imkânlarından faydalanarak bağımsız olmayı önermiştir. O insan yetenekleri ve doğal kaynakları itici güç yaparak, ülke ekonomisini yükseltmek, beş alandaki evrensel kombinasyonu sağlayarak çift büyüme oranını gerçekleştirerek ülkeyi gelişmiş ülke statüsüne dönüştürmeyi önermiştir. Bunu gerçekleştirmek için geliştirdiği 2020 vizyonundaki krirtik alanları belirtmiştir:

“Tarımsal ürünler ve gıda üretimini 2020 yılına kadar şimdikinden bir kat daha arttırmak, tarım ve yiyecek işleme endüstrileri kırsal toplumların refahının artırılmasına öncülük verilmeli, gıda güvenliği ile ekonominin büyümesi arttırılmalıdır;

Ülkenin dört köşesine kadar güneş enerjisi dâhil olmak üzere elektrik gücüyle çalışan güvenilir ve kaliteli altyapı inşa etmek, kırsal alanlarda kentsel olanaklar ve nehirleri birbirine bağlamaktır;

Eğitim ve sağlık hizmetlerini güçlendirmek, cehaleti ortadan kaldırarak sosyal güvenliği arttırmak ve sağlık kuruluşlarından herkesi yararlandırmaktır;

Bilgi ve iletişim teknolojisi bu çekirdek hedeflerdendir, yetenek ve zenginliklerin jeneratörü konumundadır. Onu İnternet üzerinden eğitim, e-yönetim, uzak bölgelerde eğitime teşvik verme, sağlık, şeffaflık ve yönetimde yararlanabiliriz;

Kritik teknolojiyle, stratejik sanayiler, nükleer teknolojisi, uzay teknolojisi ve savunma teknolojisinde gelişmeyi ileri sürmektir”(Kumar Das,2015:35).

Hindistan'ı gelişmiş bir ülkeye dönüştürmeyi amaçlayan 2020 vizyonu planlandığı senaryoya göre uygulanmaya devam ederse, Hindistan 2020 yılında önemli güç merkezi konumuna gelebilecektir. Ülke statüsünde değişiklik yaşanarak:

“Hindistan tarım üretiminde devrim gibi yükselmeye şahit olunacaktır

Kırsal nüfus için daha fazla istihdam fırsatı olacaktır

Kentsel ekonomide daha canlanış olacak, çünkü kırsal refah mallar ve hizmetler için talebi artıracaktır

IT Bilişim, biyoteknoloji, tıp ve diğer teknolojik alanlardaki ilerlemeler olacaktır ve bu ilerlemeler eğitilmiş gençler için daha fazla iş imkânı yaratacaktır

Çeşitli gruplar, bölgeler ve topluluklar arasındaki eşitsizlikler ve farklılıklar kaybolacaktır

Hindistan’da servet ve kaynaklar daha adil bir biçimde dağılacak ve ülkenin gelişmesi herkese yarar sağlayacaktır

Altyapı modernize edilecektir, küresel standartlara uygun daha iyi yollar, daha temiz ve daha az kirli şehirler inşa edilecektir”(EPHEMERIS,2013:4).

Hırslı 2020 vizyonunun gözlemlediği amaca ulaşabileceği Hindistan’ın yüzleştiği gerçekleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkabilir. Kalam, 2020 yılına kadar halkın kârını tok, iyi eğitim görmüş düzeye yükseleceği, ulusal güvenlik konusunda kendine güveni olan dünya ekonomisindeki büyük beş ekonomik güçten biri olacağını ve bunların gerçekleşmesinde, sosyal ekonomik problemlerin çözümünde teknolojinin gücüne inanmıştır(Ahmad,1999:123). 2011-2012 yılında ülkenin %49 iş gücü tarım sektöründe çalışmıştır. Ama tarım sektörü GSYH’nın sadece %17’sini oluşturmuştur. Yirmiden az işçi çalıştıran sanayi firmaları iş gücünün %72’sini ve sanyı üretiminin %12’sini oluşturmuş, hizmet sektöründe %98 işçi üretimin %62’sini oluşturduğu firmalarda çalışmıştır(Niti Aayog,2017:3).

Özellikle bilgi teknolojisi ve ilaç başta olmak üzere Hindistan teknoloji ve yetenek ön plandaki sektörlerde bazı başarıları elde etmiştir. Ama iş gücünün çoğu yarı yetenekli, düşük verimlilik ve düşük ücretli sektörlerde çalışmaktadır. Hizmet sektörü Hindistan iktisadının itici konumunda olmasına rağmen sadece yüzde iki iş gücü hizmet sektöründeki yüzde otuz sekiz çıkarı elde etmiş durumdadır. Dolayısıyla sanayi sektörünü daha da geliştirilerek kırsal ve şehirlerdeki artı fakir sınıflara iş imkânı sağlanması zaruret haline gelmiştir. Yakın zamanlarda Çin gibi sanayi ülkelerin iş gücü maliyetinin yükselmesi ve Hindistan’ın bu konumdaki avantajı Hindistan sanayisinin gelişmesine yeni fırsat tanımıştır.

Hindistan iktisadi gözlemlendiği çift rakam büyüme oranını yakalamamıştır. Kalam, teknolojinin gücüne inanç bağlamışsa da teknolojik sektörlerin gelişmesi beklendiği gibi hızlı olmamıştır. Tarım, sanayi sektörlerinin büyük çoğunlu ve hizmet sektörünün yarısından fazla elde ettiği kazançlar verimliliği ve teknolojik düzeyi düşük olan

işlemlerden elde edilmiştir. Hükümet ulusal ve uluslararasıdaki fırsatları iyi değerlendirmek, ekonominin kalkınmasına daha elverişli ortam yaratmak amacıyla reformu derinleştirmeye devam etmiştir. Altyapının geliştirilmesi, iş yapma kolaylığı, beceri geliştirme, maliyetin etkinliğini artırma, sektörlerde reform ve verimliliğin artırılmasına katkıda bulunmak vb. hizmetlerle yardımda bulunmuştur.

Dış ticaret politikasında ise 2015-2020 yıllarındaki planında Hindistan'ın dünya ihracatındaki oranını yüzde ikiden 2020 yılında yüzde üç buçuğa yükseltmek olmuştur(Vardhana Singh,2017:38). Hindistan'ın dış ticareti 1991 yılında milli gelirdeki oranı %15 olup 2005 yılında bu oran %35'e ve 2012-2013 yılında daha da yükselerek %43 olmuştur(Kumar,2017:56). 1995 yılında Hindistan'ın kişi başı milli geliri 340 dolar olup aynı yıldaki Çin'in 620 dolar kişi başı milli gelirin yarısı civarındadır ve kişi başı ihracatı 33 dolar gibi düşük düzeyde olsa da 1980. yılındaki 12 dolardan reform etkisiyle yaklaşık üç kat yükselmiştir(Bajpai ve D. Sashs,1998:1937). 2006 yılında kişi başı gelir 840 dolara, 2016 yılında ise bir kattan fazla daha artarak 1723 dolara yükselmiş, milli geliri 2256 milyar dolar olmuştur. 2026 yılına kadar milli gelir yüzde on civarında büyüyerek milli gelirin 5853 milyar dolara ve kişi başı gelirin 3940 dolara yükselmesi beklenmektedir(Tramballi ve Missaglia,2018:20).

Ekonomik reformların başlamasından bu yana Hindistan'ın dışa açılması güçlenmiştir. Hindistan ticaret politikası büyük değişiklikler yaşamıştır, işlemlerin basitleştirilmesi, kısıtlamaların kaldırılması, vergi oranının indirilmesi vb. ticaretin gelişmesine ve iktisat politikalarının liberalleştirilmesi ülke ekonomisinde muazzam değişiklikleri ortaya çıkartmıştır(Singh,2014:12). Eğitim düzeyinin, teknolojiye yenilik ve kullanımının yükselmesi, bilgi teknolojisinin sayısal ve kalite açısından gelişmesi, ulusal ve uluslararasıdaki hem fiziksel hem de sosyal engellerin üstesinden gelinmesi, küreselleşmenin yeni ticaret fırsatları getirmesi ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır(Gupta,2002:18).

Hindistan yönetimi 2020 vizyonunu gerçekleştirebilme ve ülke ekonomisini geliştirmek için ülke ve uluslararasıdaki fırsatları iyi değerlendirmenin önemini kavramıştır. Ekonomisini dünya piyasasına açmakla birlikte önemli dünya güçleriyle ikili ilişkilerinin geliştirmiş, gelişmekte olan dünya ülkelerine olumlu yaklaşım sergilemiştir. Ülke içinde demokrasiyi, kültürel çeşitliliği ve laikliği koruyarak büyümeye devam etmesi onun dünya arenasındaki etkinliğini artırmıştır.

Devlet içinde dışa açılmayı ve dünya piyasasına bütünleşmeyi aşırı ileri sürmenin ülke ekonomisi için olumsuz etkiler yaratacağı görüşleri de mevcuttur. İthalata bağımlı kalmanın ülke ekonomisini bozguna sürükleyeceği, yabancı sermaye, yabancı teknolojinin yerli sanayilerin gelişmesine istekli olmayabileceği, dış ticaretteki tüm kuralları ve hükümet düzenlemelerinin kaldırılması yerli üretim ve Hindistan piyasasına ağır hasarlar getirebileceği korkusudur(Kumar,2017:59). Dev iç piyasaya ve kalabalık nüfusa sahip olduğu avantajdan faydalanarak dış ticaret, yabancı yatırım ve teknolojilerinden verimli bir şekilde yararlanması gerekir. İç piyasayı, yerli üretimi, yerli teknolojileri geliştirmeyi ön plana koyarak geliştirdiğinde yabancı güçlere bağımlı olmadan ve ülke güvenliğini tehlikelere bırakmadan gelişme sürdürülebilir.

Tablo 4.8. Dünya ve Önemli Ekonomilerin Nüfus, GSYH ve Enerji Talebi 1990-2030

	1990	2007	2020	2030
Dünya				
Nüfusu(Milyon)	5,262	6,614	7,608	8,236
GSYH	33.6	67.2	107	137
Enerji	8,761	12,013	14,450	16,790
Kişi başı enerji	1.7	1.8	1.9	2.0
Hindistan				
Nüfus	850	1,123	1,319	1,432
Dünya payı %	16	17	17	17
GSYH	1.1	3.1	7.1	12.5
Dünya payı %	3	5	7	9
Enerji	318	595	901	1,287
Kişi başı enerji	0.4	0.5	0.7	0.9
AB				
Nüfus	473	496	508	508
Dünya payı %	9	7	7	6
GSYH	10.4	15.1	17.9	21.3
Dünya payı %	27	22	18	16
Enerji	1,633	1,757	1,723	1,781
Kişi başı enerji	3.5	3.5	3.4	3.5
ABD				
Nüfus	254	306	343	367
Dünya payı %	5	5	5	4
GSYH	8.7	14.1	18.1	22.4
Dünya payı %	23	21	18	16
Enerji	1,913	2,337	2,316	2,396
Kişi başı enerji	7.5	7.6	6.7	6.5
Çin				
Nüfus	1,141	1,327	1,429	1,461
Dünya payı %	22	20	19	18

GSYH	1.5	7.8	18.8	28.5
Dünya payı %	4	11	18	21
Enerji	872	1,970	3,116	3,827
Kişi başı enerji	0.8	1.5	2.2	2.6

Kaynak: J. Dahlman,2010.

Gelişmiş ülkelerin dünya GSYH satın alma güç oranındaki payları 1990 yıllarından günümüze dek sürekli gerilim yaşamaya devam etmiştir. Özellikle 2008 yılındaki ekonomik kriz nedeniyle bu süreç daha da hızlanmıştır. Bunların aksine Hindistan ve Çin başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin dünya iktisadındaki statülerinde değişim yaşanmıştır. Hindistan ve Çin'in gelişme hızı tahminlerden ileri gitmiştir.

2014 yılında Çin iktisadi milligelirin satın alma gücünde Amerikayı geçmiş, 2015 yılında Hindistan iktisadi 8 trilyonu geçerek 2020 yılında 7,1 trilyona ulaşması beklentisinden erken gerçekleşmiştir. Bu iki devlet iktisadının yakın gelecekte bile hızla büyümeye devam edebileceği mevcut verilere göre tahmin edilmiştir. Modern dönemdeki dünya ekonomik merkezlerinden AB ve ABD'nin sadece ekonomik yönden avantajlarını kayıp etme sürecine girmesi değil aynı zamanda demografik açıdan da olumsuz yönde ilerlemesidir. Onların dünya nüfusundaki pay oranları da gerilim süreci içerisindedir.

Diğer büyük ekonomilerden farklı olarak Hindistan'ın kalabalık ve genç nüfusa sahiptir. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkeler nüfusun yaşlanması ve emek gücünün azalmasından potansiyel büyüme oranının düşmesiyle yüzleşmek zorunda kalırken, Hindistan'da sonraki 25 ile 30 yıl boyunca işgücünün önemli ölçüde artması beklenir(Tramballi ve Missaglia,2018:21). Dünyadaki en kalabalık çalışabilecek yaşta nüfusa sahip olmak Hindistan ekonomisinin önümüzdeki dönemlerde büyümede avantajlı duruma gelmesi anlamı taşır. Ama demografik avantajı gerçek bir şekilde kullanabilmek önemlidir aksi takdirde demografik problem haline dönüşmesi gerçek dışı değildir. Yeni işgücüne katılmış genç nüfusun çeşitli alanlarda meslek sahibi olmasına yardımcı olarak onlara yeterince iş imkânı sağlayabilmek kalıcı büyümeyi garanti ederek toplumun refahını yükseltmede hükümetin yapması gereken başlıca görevlerden sayılır.

Eğitim emek gücünün verimliliğini artırmadaki en önemli etken olarak önem kazanmıştır. Hindistan yüksek eğitimden mezun olanların sayısını 2004 yılındaki iki milyondan her beş senede iki kat arttırma planı yapmıştır. Böylece 2020 yılında yüksek eğitimden mezun olanların toplam sayısı 90 milyona ulaşması hedeflenmiştir(Nath,2008:185). Eğitime yatırımın 2016 yılındaki milli gelirin yüzde 3,7 oranından 2020 yılında yüzde 4'e

yükseltilmesi, eğitim kurumlarının iyileştirilmesiyle beraber gerekli reformların yapılması planlanmıştır(Niti Aayog,2017:21).

Hükümet ihracatı ileri sürmek, yeni iş imkânı yaratmak ve yeni piyasalar erişimi için hareket planı yapmıştır. Bu emek yoğunluktaki ürünler, ileri teknolojik ve savunma, tekstil, ilaç ekipman, elektronik parçalar, ihracata yönelik ürünler vb. altyapı kuruluşlarına öncülük vermek, Afrika ve gelişmekte olan ülkeleri içine alan geniş dünyayla irtibatı güçlendirerek ihracat için yeni market bulmayı içerir (Bhawan,2018:12). Yakın dönemlerde Hindistan'ın büyüme oranı Çin'i geçerek dünyadaki en hızlı gelişmekte olan önemli ekonomi durumuna gelmiştir. Enerji tüketimi ekonomik büyümeyle paralel olarak hızla artmaya devam etmektedir. Bu Hindistan'ı gelecekte sadece mal ve hizmet ticaretinde değil aynı anda dünya enerji ticaretinde de en önemli aktörlerden birine dönüştürebilir.

4.2.4.2. Hindistan'ın 2035 Vizyonu

Hindistan yönetimi Hindistan'ın hızla büyümesini garanti ederek dünyadaki güçlü ekonomiye dönüştürmek için etkili politikalar çerçevesinde imalatı geliştirmek, kuvvetli altyapı inşa etmek ve yapısal lojistik kuruluşlarını iyileştirmeyi 2035 vizyonunun gerçekleşmesindeki temel unsur olarak belirtmiştir(JLL,2017:3). Narendra Modi Hindistan iktisadi geliştirmek ve ülkenin uluslararası konumunu güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Geliştirdiği “Hindistan Yapımı”, “Doğuya Bakmak ve Doğuya Yönelmek”, “Komşulara Öncülük” politikaları daha iyi endüstriyel üretkenliği ve ticareti teşvik etmeğe yönelik ekonomik ağırlıklı stratejilerdir(Tramballi ve Missaglia,2018:119).

Ülkenin insan ve maddi kaynaklarından verimli faydalanmak, onları geliştirmek, iyi organize etmek ülke iktisadının kendinde mevcut potansiyelini harekete geçirmek iktisadın olumlu gelişmesini sağlamak için önemlidir. Komşu ülkelerle iyi iktisadi, ticari ilişkileri geliştirmek ve bölgedeki barışı garanti etmek ekonominin gelişmesi için olumlu ortam hazırlayacaktır. Uluslararası gelişmeleri iyi değerlendirmek ise ülkenin geleceğe yönelik kalkınma stratejilerini en iyi şekilde yapabilmesi için, dünyada ortaya çıkmaya başlamış ya da çıkacak olan değişikliklere önceden hazırlık yapabilmesi ve böylece ülkenin dünya genelindeki menfaâlerini maksimum düzeyde koruyabilmesi için hayati önem taşıyacaktır. Doğu Asya ve Güneydoğu Asya dünyadaki en dinamik, gelişmiş ve hızlı gelişmekte olan ülkeleri kendinde barındırmaktadır. Bu alan hem tehditlerle hem de fırsatlarla dolu olarak Hindistan'ın stratejik menfaâlerinin ve kaderinin doğrudan

etkilendiği alanlardır. Bu yüzden Hindistan uluslararası stratejisinde en önemli konuma sahip olmuştur.

Bir milyardan fazla nüfusun refah düzeyini yükseltmek ve yaşam standartlarını transform etmek iktisadi önlemlerin amaçlarındandır. Hindistan 1991 reform sonrası kalıcı bir şekilde büyümeyi gerçekleştirmiştir ve yakın gelecekte en hızlı büyümeye devam edebilecek önemli iktisadi güç adayı olarak tanımlanmaktadır. Pwc'ye göre:

2030 yıllarında dünya ekonomik güç dengesinde büyük değişiklikler yaşanacağı Çin'in 26,66 trilyon milli geliri ile Amerikayı, Hindistan'ın 7.304 trilyon milli geliriyle Japonya'yı geçebilecektir. 2050 yılında sırasıyla Çin 53,5 trilyon dolar, Amerika 41,3 trilyon dolar, Hindistan 27,9 trilyon dolar, Endonezya 8,7 trilyon dolar, Brezilya 8,5 trilyon dolar ve Japonya 7,9 trilyon dolar iktisadi güce sahip olacaktır. Avrupada sadece Almanya 6,3 trilyon milli geliriyle dünya ekonomisinde onuncu sırada yer alarak Avrupa'daki ilk on dünya ekonomisinden sayılabilecek tek ülke olacaktır(Pwc,2015:40).

Dünyanın iktisadi güç merkezi bir kaç on seneyi geçmeyen kısa bir gelecekte artık İndo Pasifik'te tekrar inşa edilebilir. Geopolitik olarak İndo Pasifik bölgesinin merkezinde yer alan kıtasal boyuta, dev piyasaya, hızlı gelişmekte olan iktisadi, demografik avantajı ve istikrarlı demokratik yapısıyla önemli konuma sahiptir. İşletmeciler ve yatırımcıların ilgisini çeken kısa zaman içerisinde politikacıların neyi başardığı değil izlenen reformların kalıcı şekilde 2035 yılına kadar sürdürülmesi ve uzun vadede neyi başarabileceğidir.

2025 yılına kadar dünyadaki çalışma çağındaki nüfusun beşte biri Hindistanlı, ülkede 2030'a kadar 850 milyondan fazla internet kullanıcı, 2035'te Hindistan'ın en büyük beş şehri günümüzdeki orta büyüklükteki ekonomilerle karşılaştırılabilir konuma gelecektir (Varghese AO,2018:4). 2035 yılında Hindistan'da %7,3 büyüme oranıyla 10 trilyonu geçen ekonomi durumuna, 969 milyon abone ile dünyada ikinci büyük telekom endüstri haline, bir milyondan fazla nüfusu barındıran 68 şehir ile 650 milyon şehir nüfusuna sahip olacaktır ve şehirleşme oranı %43'e yükselecektir(JLL,2017:4).

10 trilyon dolar ekonomi Hindistan için çekici bir vizyon, ama politik, iktisadi, toplumsal, çevresel karmaşıklıklardan kaynaklanan kısa ve uzun vadeli uygulamadaki zorluklarla karşılaşmak mümkündür(Pwc,2014:124). Sınırlı yer altı kaynaklara, kalabalık nüfusuna göre sınırlı toprağa sahip olan, fakirlik, düşük verimlilik, gelir eşitsizliği vb. problemlerin üstesinden gelerek büyümekte olan nüfusunun artmakta olan ihtiyaçlarını gidermek ve iyi yaşam standartlarına kavuşturmada teknolojinin rolü küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Hindistan 2035 yılına kadar teknolojik alanda büyük atılım yapmayı amaçlayan eğitim, su,

gıda, enerji, çevre, sağlık, altyapı, yerleşim, trafik, sanayi, hizmet ve turist alanlarını içeren evrensel değişimi gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

2015 yılında “Akıllı Şehirler” projesini hayata geçirmiş olup bunda su, elektrik, atık, taşıma dâhil kentsel hizmetlerin sağlanması gerekmiştir (İea,2015:12). Şehirleşme oranının ve şehir nüfusunun hızlı yükselmesi planlama, organize etme vb. alanlarda yetersizlikler sorunları ortaya çıkartmıştır. Yeni teknoloji ve yeni enerjilerden yararlanarak çevreyle uyumlu 100 tane şehir inşa etmek ve yüzleştiği sorunların üstesinden gelmek istemiştir. Şehir planlama bakanlığı akıllı şehirlerdeki önemli noktaları belirtmiştir:

“En azından her eyalette bir tane şehir projede yer almalı ve seçim süreci adil olmalıdır. Bakanlığın akıllı şehirlere yönelik bazı ölçülerinden başka kârma toprak kullanımı, herkese konut, yaya yollar, açık alan, ulaşım seçenekleri, ahaliler arasında dayanışma, maliyetli ve etkili yönetmenlik vb. yerli hükümetlerin kendi şehrinin nasıl iyi yönetileceği hakkındaki düşüncelerine göre tercih yapabilir.

Akıllı şehir hakkında bilgi sahibi olan danışmanlık firmaları, yabancı hükümetler, enstitüler ve yerli organizasyonlar projeye katkıda bulunabilir. Bir kısmı iyileştirilmiş şehirler de mevcut altyapı kuruluşlarını geliştirmek için başvuruda bulunabilir. Geleneksel şehir planlamaya karşı olarak özel amaçlı taşıtlar her şehirde akıllı şehrin inşasında görevlendirilir. Mekezi hükümet proje maliyetinin yarısından sorumlu olarak yerli hükümetlerin projeyi gerçekleştirmesine yardımcı olacaktır.

Bu proje Modi hükümetinin Kentsel Dönüşüm ve Aydınlatma için Atal Misyonu(AMRUT), Temiz Hindistan Misyonu, Herkes için Konut, Dijital Hindistan, Beceri Geliştirme, Finansal Dâhil Etme vb. şehir planlama kriterleriyle uyum içerisindedir”(Aijaz,2016:25-6).

Teknolojik değişimlerin insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde hızlı gelişimi ve değişimi ülkelere büyük gelişme fırsatları getirmekle birlikte aynı zamanda büyük tehditleri de getirmektedir. Etkili politika ve geleceğe yönelik stratejiler geliştirebilen, uygulamaya geçirebilen ülkeler teknolojiye yararlanarak, teknolojilerini sürekli güncelleştirerek kendi ülkesinin gelişmesini ve geleceğini garantiye alabilir. Mevcut durumu ile kanaat etmiş ya da teknoloji ve bilgi geliştirmeye bencil tutum sergileyen ülkeler teknolojinin gazabına maruz kalabilir. Hindistan gibi gelişmişlik düzeyi geride kalmış, fakirlik ve düşük verimlilik yaygın olan ama kendi durumunu değiştirmeye kararlı ülke için teknoloji problemlerin üstesinden gelmesinde büyük yarar sağlayabilecektir. En önemlisi ülkeyi kısa zaman içerisinde dünyanın ileride gelen modern ülke durumuna getirebilmesi gerçek dışı değildir.

Akıllı Şehirler modern teknoloji ve yeni enerji kaynaklarından faydalanarak gittikçe artmakta olan şehir nüfusunun sorunlarını çözmeyi amaçlamıştır. Artmakta olan emek gücü

Hindistan'ın ekonomik büyümesindeki itici güç konumundadır. Beceri geliştirme misyonları emek gücünün kalitesini ve eğitim düzeyini yükseltmeyi, uluslararası rekabet gücünü arttırmayı, sanayi sektörlerinin gelişiminde gerekli kaliteli insan kaynakları tatmin etmeyi amaçlamıştır. Hindistan yapımıyla sanayi sektörünü geliştirmesine olumlu ortam yaratarak ülkeyi dünyadaki güçlü sanayileşmiş güce dönüştürmektir. Hindistan'ın üretim sektör değeri 2025 yılında 1 trilyon doları geçmesi beklenmektedir; daha da gelişmesini sağlamak, özel sektörleri desteklemek için Hindistan yöntemi milli gelirinin %10'unu altyapıyı geliştirmeye ayırmış bu oran BRIK ülkeleri ve gelişmiş Amerika ve Japonya'dan yüksektir(JLL,2017:5).

Hindistan 2010 yılında 44 milyon hektar toprak pirinç üretiminde kullanılmış olup dünyada ilk sıradadır; ama pirinç üretimi 66 milyon ton olup Çin'den sonra gelir ve bunun nedeni ortalama verimliliğin 2,1 ton hektar olup dünya ortalaması 2,9 ton hektardan aşağı olmasındandır(Bhavan ve Prasa Road, 2011:1). Hindistan havacılığı 2017 yılında 100 milyon ülke içi ve 9 milyon yabancı müşteri karşılamış, 2025 yılında 15 milyon turist karşılamak ve 2030 yılında dünyadaki en büyük havacılık sektörüne dönüşmek istemiştir(Worldeconomicforum,2017:4).

Hindistan, tarım sektöründe olsun ya da turizm sektöründe olsun kendi potansiyelinin altında performans sergilemektedir. Verimlilik ve pazarlama açısından diğer gelişmiş ülkelerle aralarında belirli farklar mevcut durumdadır. Diğer açıdan bakıldığında bunlar Hindistan ekonomisinin gelecekte büyüme potansiyelinin yüksek olduğunun kanıtıdır. 2030 yıllarında dünyadaki her dört kolej öğrencisinin biri Hindistanlı olacaktır. Gelecek fırsatları iyi değerlendirmek için son yirmi yılda Hindistan yükseköğretim ortamını değiştirmiş, her seviyeden öğrencilere düşük maliyetli, yüksek kaliteli üniversite eğitimine geniş erişim imkânı sağlamıştır(FICCI,2013:6).

Hindistan yöntemi ülkenin sahip olduğu potansiyeli iyi değerlendirmek için sadece her alandaki sayısal rakamlara değil aynı zamanda kalite ve çıktılara da önem vermeye yönelmiştir. Yaşam maliyeti düşük, çok sayıda iyi eğitilmiş teknolojik emek gücü, çok sayıda İngilizce konuşan insan kaynakları, genç nüfusu, hızlı gelişmiş bilgi teknolojisi ve film endüstrisi vb. Hindistan'ın gelişmesindeki avantajlarıdır. Reformun sürekli derinleştirilmeye devam etmesi, modern eğitim ve teknolojinin ülke genelinde benimsenmesi, demokratik sistemiyle güçlü güvenlik sisteminin ülkeye güven getirmesi, bir de Hindistan diplomasisinin dünya ülkeleriyle gerçekçi yaklaşım sergileyerek dünya

genelinde Hindistan menfaatlerini koruyacak politikalar üretmeye devam etmesi ve uygulaması kendi potansiyellerinden yararlanabilmesi için olumlu ortam sağlayabilecektir.

GSYH'sı 2035 yılında 10 trilyon doları geçmesi beklenen Hindistan GSYH satın alma gücü(ppp)'yle ölçüldüğünde Çin ve Amerika'dan sonra gelen üçüncü büyük dünya ekonomisidir. Hindistan düşük maliyetli inovasyon alanıyla, gelişmekte olan fikirler ve girişimciliğiyle, küresel araştırma merkezleriyle uluslararası ticarete giderek önem kazanıyor. O G20'nin üyesidir ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK)'nde daimi üyelik arayışı Obama hükümeti tarafından onaylanmıştır(R.Kaye ve S.Nye Jr,2015:9).

Amerika gittikçe yükselen Çin karşısında dünya stratejilerini yeniden belirleme sürecindeyken dördüncü büyük askeri güce ve nükleer silahlara sahip olan dünyadaki en büyük demokratik devlet Hindistan'ın konumu önem kazanmaktadır. Hindistan ise Çin'in Pakistan'la askeri ilişkilerinin artmasından rahatsızdır(Roy,2012:2). Hindistan stratejisi Çin'le toprak anlaşmazlığı ve bazı stratejik alanlarda farklı yaklaşımları olsa da temel diplomasisi ihtilaftan kaçınmak ve iktisadi alanlara yoğunlaşmaktır. Şu anki Çin ile stratejik yaklaşımı ince ve çok boyutlu olup:

“Çin ile retorik, politik veya askeri kavgalardan kaçınmak ve güven inşa etmektir. İki taraflı ticaret ve terörizmle mücadele gibi ilişkilerin hızlı geliştirilmesi mümkün olan alanlara yoğunlaşmaktır.

Nükleer caydırıcı, geleneksel modernizasyon, IT, havacılık, biyoteknoloji, ileri malzeme üretimi gibi en modern teknolojileri geliştirmeyi hızlandırarak askeri yetenekler için kullanımı ve en kolay erişimini sağlamakla en kötü ihtimallere karşı kendini korumaya hazır olmaktır. Güneydoğu ve Doğu Asya'daki çevre ülkeleriyle ilişkileri yeniden canlandırmaktır” (Ryan,2012:22).

Hindistan ile Çin arasında bazı anlaşmazlıklar ve izlediği siyasi stratejilerde farklılıklar mevcut olsa da onlar BRICS, ŞİÖ, G20 vb. uluslararası kurumlarda yakın işbirliği içinde hareket etmektedir ve ikili iktisadi ticari ilişkileri güçlenmeye devam etmiştir. İki devlet arasındaki ikili ilişkiler onların iktisadi, güvenlik ve siyasi ilişkilerinde en önemli konumlardan sayılır. Hindistan ile Çin benzer bir şekilde kendi ülkesi ve mevcut olduğu bölgede barışı koruyarak gelecek iktisadi vizyonlarını gerçekleştirebilmesi için olumlu ortam yaratmada her iki devlet bir birlerine göre kilit konumda yer alır.

Hindistan iktisadının gelişmesi ve devlet gücünün artmasına paralel olarak geniş dünyayla ticari, iktisadi ve diplomatik ilişkilerini güçlendirme eğilimindedir. AB, Rusya, Çin, Japonya, ABD gibi dünyanın büyük güçleriyle aynı anda güçlü ikili ilişkileri mevcuttur. Amerika gelişmiş iktisadi ve teknolojik üstünlüğüyle Hindistan'ın yükselmesinde yardımcı

olabileceği düşünölmüştür(R.Kaye ve S.Nye Jr,2015:10). Rusya, Orta Asya, Amerika kıtası ve Ortadoğu onun gittikçe arttığı enerji ihtiyacında, ticari vb. ilişkilerindeki önemi artmaktadır. Afrika ölkeleriyle olan ilişkilerinde ise bu bölgede Çin ile enerji rekabetinin gelecekte daha güdenmesi beklenmektedir (Roy,2012:2).

SONUÇ

Ülkelerin gelişmesi ya da fakirleşmesinin nedeni, bazı devletler kalkınmayı başarabilirken diğerlerinin başarısız olması ve bunların sebepleri hakkında farklı görüşler mevcuttur. İbni Haldun devletlerin doğması, yükselmesi ve dağılmasının nedenlerini devletin tıpkı insanlar gibi doğal ömürlerinin olduğuna benzeterek doğal yasa çerçevesinde açıklamıştır. Weber gibi bilim insanları devletin zenginlik ve güç kazanmada başarılı olmasını onların sahip olduğu kültürel üstünlüğe bağlamıştır. Marx devletin refaha kavuşmasını sosyalizme bağlamışsa da, Smith gibi diğer bir bölük bilim insanları kapitalist düzende aramıştır.

Coğrafyanın, ülkelerin gelişmesinde belirleyici etken oluşturduğunu savunanlar ülkenin sahip olduğu coğrafik konumu onun zengin ya da fakir olmasını belirlediğine inanmıştır. Bağımlılık hipoteziyle bazı devletlerin fakirleşmesi dış güçlerin baskısı ve eşit olmayan bir davranış sergilediklerinden kaynaklandığına inanarak ülkelerin başarısızlığının nedenlerini kendinde değil dışarıda arayanlar da mevcuttur. Ama bu farklı görüşlerin ne derecede geçerli olduğu geçmişteki ve günümüzdeki mevcut olan devletlerin yüzleştiği gerçeklerle karşılaştırıldığında sonucun farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çin ve Hindistan, günümüzdeki en büyük sosyalist ve demokratik düzene sahip olan ülkelerdir. Bu devletler yerleştiği coğrafik alanlar, sahip olduğu kültür bakımından birbirinden farklıdır ve binlerce yıl aynı coğrafyada kendi varlıklarını sürdürmüşlerdir. Geçmişte her iki ülke (Hindistan M.Ö. 4. yüzyılda, Çin M.Ö. 3. yüzyılda) merkezileşmiş otoriter sistem, dışa açık ve dinamik iktisadi yapı inşa ettikten sonraki uzun tarihi süreç içerisinde büyük başarılar elde ederek dünyadaki en önde gelen ekonomik güç statüsüne ulaşmıştır. Hindistan'da Kautilya Reformu ve Çin'de Shang Yang Reformunun başarılı bir biçimde uygulanmasının iktisadi yaşamda kökten değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Reformun sonraki dönemlerdeki etkisiyle Hindistan ile Çin dinamik ve önde gelen iktisadi güç statüsünü asırlar boyunca korumuştur.

Çin'de 15. yüzyılın ortalarından başlayarak deniz ticaretinin yasaklanması ve içe kapalı iktisat politikaların izlenmesi devlet iktisadının dinamik ve inovasyon geleneğini zayıflatmıştır. Hindistan da Çin'e benzer tutum sergileyerek batı ülkelerinde ortaya çıkan gelişmelere yeterince ilgi göstermemiş ve uzak okyanus ticaretine devletçe fazla önem vermemiştir. Bu ülkeler genelde mevcut bilgi ve teknoloji açısından geleneksel iktisadi yaşamı muhafaza ederek modern bilgi ve teknolojilerin hem iktisadi hem de sosyal alanlarda yaygın kullanılmasına engel olmuştur. Bunlar iktisadin duraklamasına sebep

olmuştur.

Hindistan 18. yüzyıldan sonra ekonomik alandaki liderlik statüsünü kaybetmeye başlamışken, Çin ise aynı durumu 19. yüzyılda yaşamıştır. Bunun başlıca nedenleri ise onların sahip olduğu kültür ya da coğrafik vb. alanlardaki şanssızlığından değil, izlediği ilgisiz politikalarından kaynaklanmıştır. Hindistan'da 18. yüzyılın başlarında Aurengazep'in başlattığı iktisadi reform, onun ölümüyle beraber durdurulmuştur. Varisleri lüks yaşama alışarak devletin yönetimiyle yeterince ilgilenmemiş, vergiyi yükseltmiş ve kendi içinde iktidar mücadelelerine başvurmuştur. Bu da devletin parçalanmasına ve iktisadi açıdan zayıf düşmesine yol açmıştır. Yönetimdeki zayıflık İngiltere başta olmak üzere dış güçler ve devlet içindeki karşıtlar tarafından istifade edilerek iktisadin gerilemesini hızlandırmıştır. Çin yöneticileri ise 19. yüzyılda bile içe kapalı iktisat politikasını sürdürmüştür. Batı ülkelerindeki uyanış, teknolojik ilerleme ve sanayi inkılabının onlara getirdiği büyük iktisadi avantajlardan habersiz kalmıştır. Yönetim dünyadaki değişimlere ayak uydurmak için reform yapmayı, modern bilgi ve teknolojileri ülke ekonomisinin gelişmesine hizmet ettirmeyi reddetmiştir. Japonya ülke genelinde kökten reform yaparak 20. yüzyıla dünyadaki gelişmiş ülke statüsüyle girmiş, Çin ise aksine gerilemiş ve yarı sömürge durumuna düşmüştür.

Çin ile Hindistan, uyguladığı etkisiz ekonomik politikalar konusunda, dünyadaki en büyük ekonomik güç konumunu kaybetmiştir. Bu alandaki yerlerini, reformlar etkisiyle yeniden gelişmiş batı ülkeleri almıştır. Asya'daki bu devler batı ülkeleri tarafından sömürge ve yarı sömürge durumuna maruz kalarak 20. yüzyılda fakir üçüncü dünya ülkeleri konumuna düşmüştür. Bu ülkeler İkinci Dünya Savaşından sonra kendi bağımsızlıklarını elde etmiştir. Çin, kendini geliştirmek ve güçlendirmek için sosyalist düzene başvurmuştur. Hindistan ise kapitalist batı tarzı demokratik düzeni benimseyerek modernleşmeyi ve refah düzeyini yükseltmeyi amaçlamıştır.

Çin ile Hindistan farklı politikalara başvurmasına rağmen, her iki ülke bağımsızlık sonrası içe kapalı iktisadi politikalar izlemiştir. Piyasanın önemi geri planda bırakılmış ve rekabete yeterince teşvik edilmemiştir. Ağır sanayiye öncelik vererek hızla kalkınmayı amaçlamıştır. Takip ettiği ekonomik stratejileri, ülkelerin mevcut durumuyla uyum sağlamadığı için ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme konusunda beklediği başarıyı elde edememiştir. Hızla gelişmiş Asya ülkeleri ve batı ülkeleri arasındaki fark büyümüştür. Hatta 20. yüzyılın son çeyreğinde iktisadi zorluklarla karşı karşıya kalmış ve izlediği ekonomik politikalar üzerinde tekrar düşünmeye sevk etmiştir. Bu konuda ciddi reformlar yapılması

gerekli görülmüştür.

Çin 1978 yılında, Hindistan 1991 yılında kendi içinde ve uluslararası düzeyde yüzleştiği zorlukların üstesinden gelebilmek ve ülkenin geleceğine yön verebilmek amacıyla ülke genelinde ekonomik reform politikasını uygulamaya geçirmiştir. Ekonomik kalkınmadaki piyasanın önemi, modern bilgi ve teknolojilerin getirdiği avantajlar gerçek anlamıyla benimsenmiştir. Her iki ülke sahip olduğu siyasi kurum ve değerlerini muhafaza etmelerine rağmen reform sonrası ekonomik gelişmede büyük başarılar elde etmiştir. 2014 yılında Çin GSYH'nin satın alma gücüyle Amerika'yı geçerek, dünyadaki ilk iktisadi güç, Hindistan ise Amerika'dan sonra dünyadaki üçüncü büyük güç durumuna yükselmiştir.

Gelişmişlik düzeyi ve kişi başı gelir oranı vb. açılardan, gelişmiş ülkeler arasında büyük farklar mevcuttur. Ekonominin büyüme oranındaki avantaj ve takip ettiği gerçekçi stratejiler nedeniyle yakın gelecekte, gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkın azalması beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme oranı duraklama ya da yavaşlama içerisindeyken, Çin ve Hindistan'ın ekonomik büyüme oranı dünya ortalamasının çok üzerindedir. Diğer önemli faktör ise kıtasal yapıya ve kalabalık nüfusa sahip olan bu devletler büyük uyanış yaşayarak kendi değerlerini sahiplenmeyi ve avantajlarından yararlanmayı hedeflemiştir. Modern bilgi ve teknolojilerin gelişimine büyük ilgi göstererek ülkenin kalkınmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu ülkeler, gelişmiş ekonomileri taklit etmek yerine başkalarının tecrübe ve avantajlarından yararlanarak ülkesindeki inovasyonu güçlendirmeye yönelmiştir.

Çin ve Hindistan, bu uzun tarihi süreçte aynı kültür, coğrafya, dolayısıyla krallık dönemleri ve bağımsızlık sonrasında olduğu gibi aynı siyasi kurumlar içerisinde büyük ekonomik gelişmeler ve iktisadi zorluklarla karşılaşmıştır. Hatta kendi egemenliğini bile kaybetmiş zor durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Bilgi alanında geliştirildiği asabiyet kavramı, kültür, coğrafya, siyasi kurumlar ve bağımlılığın ülkenin gelişmesi ya da fakirleşmesinin asıl sebepleri olduğu görüşleri ortaya koyulmuştur. Bu düşünceler farklı ülkelerin farklı dönemlerdeki kalkınma ve ekonomik gelişmelerdeki başarısızlığının nedenlerini açıklayabilmede etkinliğini korumuş gibi gözükse de neden Çin ve Hindistan gibi aynı coğrafyaya, aynı kültüre, aynı siyasi kuruma sahip olan ülkelerin bazı dönemlerde yükselmesi ve bazen ekonomik başarısızlıklara maruz kalmasını açıklayabilme konusunda yetersiz kalmıştır.

Çin ve Hindistan'ın gelişme süreçleri incelendiğinde onun elde ettiği başarısı ya da

yüzleştiği zorluklar, sahip olduğu kültürü, coğrafyası ya da siyasi kurumlardan ziyade takip ettiği ekonomik politikaları ve uygulamaya geçirdiği stratejileriyle yakından ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkelerin başarı ve başarısızlığının nedenlerinin çoğu dışsal etkenlerden değil, ülkenin kendisinden kaynaklanmıştır. Ülkeler kendi maddi ve insan kaynaklarını verimli bir biçimde kullanabildiği dönemlerde üretim artarak iktisat gelişmiştir. Hem ülke içi hem de uluslararası ortamda ortaya çıkmış ya da çıkma eğiliminde olan olayları doğru biçimde değerlendirerek politikalar ve stratejiler geliştirdiği, bunları uygulamaya geçirebildiği dönemlerde başarılı olabilmektedir.

Bu süreçte kimin yönetici olması, hangi kültür ya da inanışa mensup olması değil, takip ettiği politikalar ve stratejilerle ekonominin gelişmesini belirlemiştir. İlgisiz siyasi eylemler, dar görüşlü ve gerçekçi olmayan stratejiler uygulanmaya geçirildiği dönemlerde iktisat gerilemiş, ülke başarısızlıklara maruz kalmıştır. Dış güçlerin ülkede etki sahibi olması ya da ülkeyi ele geçirebilme durumuna ulaşarak ülkenin ekonomik kaynaklarını kendi çıkarlarına uygun biçimde kullanabilmesi de ülkenin önceden belirlenen kaderi değil, ülke içinde uygulanmış yanlış strateji ve politikalarla kaynaklanmıştır. Yabancı bir güç, ülkede izlenen gerçekçi olmayan siyasi, iktisadi ve stratejik eylemlerin doğurduğu zayıflıklardan istifade ederek yetki sahibi olabilmektedir.

Ülkeler arasındaki coğrafi, kültürel, demografik, kurumsal vb. özellikler devletlere avantaj sağlayabilmektedir. Bu da yöneticilerin uzun vadeli ve etkili politikalarla ekonomik stratejileri geliştirebilmesi, bunların kapsamlı bir biçimde uygulanabilmesiyle zenginliğe dönüşebilmiştir. Kalkınmaya gerekli ulusal ve uluslararası elverişli bir ortam hazırlayabilmek, iktisadi gelişmeyi kalıcı bir şekilde sürdürebilmek için önemli olup, bunlar şanstandır ya da bağıştandır değil ülkenin siyasi ve diplomatik zekâsıyla elde edilebilmektedir. Dışa açık, ticaret ve üretimi destekleyen iktisadi politikalar, uygun bir vergi oranı, sağlam mali politikasıyla yeteneklerin ve maddi kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına elverişli ortamın yaratılması ekonomik kalkınmanın ön şartlarındandır. Bu yüzden zenginlik kazanmak, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmede devletin nerede olduğu, hangi kültür ya da hangi kurumsal yapıya sahip olduğu, geçmişinin ya da şimdiki durumunun nasıl olduğundan vb. özelliklerden çok nasıl iktisadi politikalar ve stratejiler sergilediği ile ilgilidir.

Çin ve Hindistan reform sonrası ekonomik gelişmede oldukça başarılı olmuştur. Ama onlar sadece bununla yetinmeyerek ülkenin durumunu ileri bir düzeye taşımak için geleceğe yönelik ekonomik politikalar ve stratejiler geliştirerek uygulamaya geçirmektedir. Çin ilk

sıradaki dünyevi güç statüsüne kavuşmayı amaçlamıştır. Bu sebepten kademeli olarak 2025, 2035 ve 2049 yılına yönelik stratejiler geliştirmiş ve bunun için ciddi mücadeleler vermektedir. Hindistan'ın da dünyadaki önde gelen ekonomik güç statüsüne tekrar kavuşmak için 2020, 2035 ve 2050 yılına yönelik geliştirilmiş ve uygulanmaya geçirilmekte olan stratejileri vardır. Yakın gelecekte dünyanın ekonomik güç merkezinin batı ülkelerinden, tekrar Asya ülkelerine taşınacağı öngörülmüştür. Çin ile Hindistan'ın izlediği reformlar, geleceğe yönelik geliştirdiği iktisadi politika ve stratejilerinin başarılı bir biçimde uygulanması sonucunda dünya iktisadında merkezi konumda yer alacağı beklenmektedir.

Amerika, Avrupa, Japonya ve Rusya modern dönemdeki dünya iktisadi ve siyasetinde önder durumunda olan güçlerdir. Ama Çin ve Hindistan'ın ekonomik açıdan hızla gelişmeye devam etmesi ve buna eş olarak dünya çapındaki ticari, siyasi, askeri vb. etkilerinin de gittikçe artması, dünyadaki güç dengelerinde değişikliklerin ortaya çıkmasına neden oluşturmaktadır. Çin ve Hindistan'ın gelişmesi komşuları başta olmak üzere tüm dünya ekonomileri için yeni fırsat alanı temin etmektedir. Aynı zamanda, dünya ülkelerinin onların iktisadi, siyasi, teknolojik ve güvenlik alanında hızla gelişmesinden kaynaklanan rekabet ve tehditlerle yüzleşme olasılığı mevcuttur. Bundan başka Çin ile Hindistan'ın elde ettiği gücü hangi yönde değerlendireceğine, diğer dünya ekonomilerinin onların yükselmesine nasıl tepki vereceğine olan merakın getirdiği şüphelerle dolu bir geleceğin sergilenmesidir. Dünya, geleceğe yönelik belirsiz bir ortamın doğurduğu meydan okumalarla başa çıkmak zorunluğu taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Agrawal, P. (2015). The role of exports in India's economic growth. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 24(6), 835–859.
- Ahlstrom, D., and Ding, Z. (2014). Entrepreneurship in China: An overview. *International Small Business Journal*, 32(6), 610-618.
- Ahluwalia, M. (2002). Economic Reforms in India since 1991: Has Gradualism Worked?. *The Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 67-88.
- Ahmad, E. (1999). Reviewed Work(s): India 2020: A Vision for the New Millennium by A. P. J. Abdul Kalam and Y. S. Rajan. *Foreign Policy*, 115, 122-125.
- Aijaz, R. (2016). Challenge of Making Smart cities in India. *Asie Visions*, 87, 1-32.
- Aldashev, G., and Platteau, J. (2014). *Religion, culture, development, Handbook of the Economics of Art and Culture*. Elsevier B.V, Netherlands.
- Ali, H. (2016). Economic Change in India since Independence (1947-1965). *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies (IRJIMS)*, 2(5), 47-52.
- Anderson, G. (2001). To Change China: A Tale of Three Reformers. *Asia Pacific Perspectives*, 1(1), 1-19.
- Anklesaria Aiyar, S. (2016). Twenty Five Years of Economic Indian Reform: A Story of Private-Sector Success, Government Failure, and Institutional Weakness. *CATO Institute Policy Analysis*, 803, 1-24.
- Bajpai, N. (2002). A Decade of Economic Reforms in India: the Unfinished Agenda. *Harvard University, CID Working Paper*, 89, 1-33.
- Bajpai, N., and Sachs, J. (1998). Strengthening India's Strategy for Economic Growth. *Economic and Political Weekly*, 33(29), 1935-1942.
- Bardhan, P. (2012). *Awakening Giants, Feet of Clay: Assessing the Economic Rise of China and India*. Princeton University Press.
- Barma, N., Tuan Minh Le, K., and Vinuela, L. (2012). *Rents to riches?: The Political Economy of Natural Resource–Led Development*. The World Bank, Washington, D.C.

- Baru, S. (2008). India and the World: Economics and Politics of the Manmohan Singh Doctrine in Foreign Policy. *Institute of South Asian Studies (ISAS)*, Working Paper, 53, 1-25.
- Basu, K. (1993). Structural Reform in India, 1991-93: Experience and Agenda. *Economic and Political Weekly*, 28(48), 2599-2605.
- Bei Gen, Z. (2012), Máozédōng Fādòng “Wénhuà Dàgémìng” de Juécè Wèntí Yánjiū. *Journal of University of Science and Technology Beijing*, 28(1), 164-171.
- Beijing, China.
- Bhavan, K., and Prasad Road, R. (2011). *Vision 2030*. Department of Agricultural Research & Education (DARE), New Delhi.
- Bhawan, U. (2018). *Expanding Global Opportunities, Ministry of Commerce and Industry*. Government of India.
- Bhawan, U., and Kidwai Ma, R. (2017). *Towards Sustainable and Lasting Growth: Annual Report 2016-2017*. Ministry of Commerce and Industry Government of India, New Delhi.
- Bhushan Kumar, S. (2017). P.V. Narasimha Rao: The Precursor of the Era of Economic Reforms in India. *India Journal of Public Administration*, 63(4), 616-630.
- Bin, S. (2015). *China's Trade Development Strategy and Trade Policies Reforms: Overview and Prospect*. International Institute for Sustainable Development.
- Blackwell, F. (2008). The British Impact on India, 1700–1900. *Education About India*, 13(2), p.34-7.
- Bosker, M., and Garretsen, H. (2012). Economic geography and economic development in Sub-Saharan Africa. *The World Bank economic review*, 26(3), 443-485.
- Boulakia, J. (1971). Ibni Khaldûn: A Fourteenth-Century Economist, *Journal of Political Economy*, *The University of Chicago Press*, 79,(5), 1105-1118.
- Brandt, L., Ma, D., and Rawski, T. (2016), Industrialization in China. *Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor, Discussion Paper*, 10096, 1-37.
- Broadberry, S., Guan, H., and Daokui Li, D. (2014). *China, Europe, and the great*

- divergence: a study in historical national accounting 980-1850*. London School of Economics, UK.
- Brunet-Thornton, R., and Martinez, F. (2018). *Analyzing the Impacts of Industry 4.0 in Modern Business Environments*. IGI Global, United States.
- C. Chow, G. (2004). Economic Reform and Growth in China, *Annals of Economics and Finance*. Peking University Press, 2004(5), 127–152.
- Cai, P. (2017). *Understanding China's Belt and Road Initiative*. Lawy Institute for International Policy, Australia.
- Candan, N. (2007). İbni Haldun'un Gözüyle Kamu Maliyesi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 235-245.
- Caselli, F. (2006). Power Struggles and the Natural Resource Curse. *The london Schol of Economics and Political Science Working Paper*, 2006, p.1-20,
- Cerra, V., and Chamam Saxena, S. (2000). What Caused 1991 Currency Crisis in India?. *IMF Working Paper*, (WP/00/157).
- Chancel, L., and Piketty, T. (2017). Indian income inequality, 1922-2015: From British Raj to Billionaire Raj?. *WID, World Working PaperSeries*, 11, 1-70.
- Chandra, B. (1971). *History of Modern India*. National Council of Education and Training, New Delhi.
- Chandra, B., Mukherjee, M., and Mukherjee, A. (2011). *India Since Independence*. Penguin Book India Pvt. Ltd, New Delhi
- Chandra, M. (1977). *Trade and trade routes in Ancient India*. Abhinav Publications, New Delhi, India.
- Chaudhuri, S. (2009). *Growth of Manufacturing Sector in Post-Reforms India*. Mumbai and International Development Economics Associates (IDEAs).
- Chauvin, S., and Lemoine, F. (2003). India in the World Economy: Traditional Specialisations and Technology Niches, *CEPII CHELEM Database, Working Paper*, 2003(9), 1-75.
- Chen, T. (1947). Supplement: Population in Modern China. *American Journal of Sociology*, 52,1-6.

- Chi, Z. (2013). *Historical Changes in Relations Between China and Neighboring Countries (1949–2012)*. Institute for Security and Development Policy, Stockholm-Nacka, Sweden.
- Chua, A. (2009). *Day of Empire: How Hyperpowers Rise to Global Dominance and Why They Fall*. Random House, New York, US.
- CIA. (1959). Comparison of the First Five Year Plans of Communist China and USRR. *Central Intelligent Agency Office of Research and Reports*, June, 1959.
- Clingingsmith, D., and G. Williamson, J. (2004). India's De-Industrialization Under British Rule: New Ideas, New Evidence. *Harvard Institute of Economic Research Discussion Paper*, (2039), 1-40.
- Colby, W., W. Crok, F., and H. Webb, S. (1992). *Agricultural Statistics of the People's Republic of China 1949-90*. Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Washington, DC.
- Crafts, N., and Rourke, K. (2013). *Twentieth Century Growth*. Oxford University Press.
- CRF,(2018), *Why Does Everyone Hate Made in China 2025?*. Web: <https://www.csis.org/analysis/made-china-2025>, 30 Ağustos 2018'de alınmıştır.
- Dahlman, C. (2010). Global Challenges from the Rapid Rise of China. *University of Oxford TMD Working Paper Series*, 041, 1-22.
- Datt, G., and Ravallion, M. (2011). Has India's Economic Growth Become More Pro-Poor in the Wake of Economic Reforms?. *The World Bank Economic Review*, 25(2), 157-189.
- David, M. (1988). *Political economy and the rise of capitalism: A reinterpretation*. University of California Press, Berkeley,
- Deming, S. (2011). The economic importance of Indian opium and trade with China on Britan's economy 1843-1890. *Whitman College economic working papers*, 25, 1-17.
- Deng, K. (2000). A Critical Survey of Recent Search in Chinese Economic History. *Economic History Review*, 53(1), 1-28.
- Dong, W. (2010). China's Trade Relations with the United States in Perspective. *Journal of Current Chinese Affairs*, 39(3), 165-210.

- Ead, H., and Eid, N. (2014). *Between Ibn Khaldun and Adam Smith: Fathers of Economics*. *IOSR Journal of Business and Management*, 16(3), 54-56.
- Eberhard, W. (1987). *Çin tarihi*. Türk tarih basımevi, Ankara.
- Engels, F. (1969). The principles of communisim. *Progress Publishers*, 1, 81-97.
- Eno, R. (2010). Legalism and Huang Lao thought. *Early Chinese Thought* [B/E/P374] – Fall 2010, s.1-29.
- EPHEMERIS. (2013). Vision 2020: A reality or a Myth?. *Department of Economics*, 3(1), 1-25.
- Erol, S. (2012). İktisadi Kalkınmada Değerlerin Rolü: İbn Haldun'un Perspektifinden. *Çalışma ilişkileri dergisi*, Kırklareli Üniversitesi, 3(2), 49-65.
- Europeanchamber. (2017). *China Manufacturing 2025: Putting Industrial Policy Ahead of Market Forces*. European Union Chamber of Commerce in China.
- Ezell, S., and Atkinson, R. (2014). *Indian Economy at The Crossroads*. The Information Technology & Innovation Foundation.
- Ezra, F. (2011). *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Cambridge University, England.
- Fan, L. (1973). The Economy and Foreign Trade of China. *Law and Contemporary Problems*, 38(2), 249-259.
- FICCI. (2013). *Higher Education in India: Vision 2030*. FICCI Higher Education Committee, India.
- Fleury, L. (2009). *Max Weber*. (Çev. Işık Ergüden). Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Friedman, M. (2000). *On India*. Centre for Civil Society, New Delhi.
- Friedman, M., and D. Friedman, R. (1982). *Capitalisim and freedom*. The University of Chicago Press.
- Fusheng, W., and Xiaoli, C. (2010). *Dà Biànfǎ: Zhōngguó Gǎigé de Lìshǐ Sīkǎo*. Jīnchéng Chūbǎn Shè, China.
- Ganguly, S., and Mukherji, R. (2011). *India Since 1980*. Cambridge University Press.

- Ghosh, N., and Pal, P. (2017). Economic Reforms 2.0: Recommendations for a New Economic Agenda for India. Observer Research Foundation. *ORF Special Report*, 33, 1-24.
- Gill, S., and Law, D. (1988). *The global political economy: perspectives, problems and policies*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Gilpin, R. (2013). *Uluslararası ilişkilerin ekonomik politiği*. (Çev. Murat Duran ve Seçuk Oktay). Kripto Basın Yayınları, Ankara.
- Gordon, B. (2000). Tokugawa Period's Influence on Meiji Restoration. Web: <http://wgordon.web.wesleyan.edu/papers/jhist1.htm>, 11 Ekim, 2017'de alınmıştır.
- Gorodnichenko, Y., and Roland, G. (2011). *Culture, institutions and wealth of nations*. University of California, Berkeley.
- Goudzwaard, B. (1979). *Capitalism and Progress: A Diagnosis of Western Society*. (Translated by Josina Van Nuis Zylstra). Wedge Publishing Foundation, Toronto, Canada.
- Guang, S. (2004). *Xù Zī Zhì Tōng Jiàn Cháng Biān*. (Translated By. Li Dao). Zhong Hua Shuju.
- Gung Wu, W. (2010). China needs stay true to its civilization, National University of Singapore. *The straits times*, Review, 8 Dec. PA30.
- Gupta, A. (2014). Indian Contribution to the First World War. *Journal of Defence Studies*, 8(3), 121–133.
- Gupta, S. P. (2002), *India Vision 2020*, Planning Commission Government of India, New Delhi.
- Güran, T. (2011). *İktisat Tarihi*. Der Yayınları, İstanbul.
- Haiguang, W. (2002), Shíyī Jiè Sān Zhōng Quánhui Yílái “Wénhuà Dàgémìng” Yánjiū de Xīn Jìnzhǎn. *Dǎng Shǐ Yánjiū yǔ Jiàoxué*, 2002(6), 8-15.
- Haldun, I. (2004). Mukaddime. (Çev. Halil Kendir). Yeni Şafak, Ankara.
- Hassan, Ü. (2011). *İbni Haldun metodu ve siyaset teorisi*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Heilmann, S., and Shih, L. (2013). *The Rise of Industrial Policy in China, 1978-2012*.

Harvard- Yenching Institute Working Paper Series, 2013, 1-24.

- Hein, H. (1992). Trade Strategy and the Dependency Hypothesis: A Comparison of Policy, Foreign Investment, and Economic Growth in Latin America and East Asia. *Economic Development and Cultural Change*, 40(3), 495-521.
- Heping, Y. (1999). 50 Niánlái de Zhōngguó Jìndài Jīngjì Shǐ Yánjiū. *Jìndài Shǐ Yánjiū*, 1999(5), 47-70.
- Holz, C. (2017). *The Role of Investment in Structural Change in the PRC*. Asian Development Bank.
- Hongyi, L. (2010). *The Domestic Sources of China's Foreign Policy: Regimes, Leadership. Priorities and Process*, Routledge, New York.
- Hou, J. (2011). Economic reform of China: Cause and effects. *The Social Science Journal*, 48, 419–434.
- Hsu, J., and Soong, J. (2014). Development of China-Russia Relations (1949–2011). *The Chinese Economy*, 47(3), 70–87.
- Huan, G. (1986). China's Open Door Policy. *Journal of International Affairs*, 39(2), 1-18.
- Ito, T., and Krueger, A. (Editors). (1996). *Financial Deregulation and Integration in East Asia*. University of Chicago Press.
- IEA. (2015). *India Energy Outlook*, International Energy Agency.
- IMF. (2017). *World Trade Statistical Review 2017*. The World Trade Organization.
- James Robinson, J., ve Acemoğlu, D. (2013). *Ulusların Düşüşü*. (Çev. Faruk Rasım Velioglu). Doğan Kitap, Turkey.
- James, W. (2011). *The British Raj and India: British Colonial Influence: 1612 – 1948*. Leiden University.
- Jansen, M. (2002). *The making of modern Japan*. Harvard University Press, US.
- Jia Guoxiong (2014), Lùn Gǎigé Kāifàng Qiánhòu Liǎng gè Sānshí Nián Zhōngguó Jīngjì Fāzhǎn de Nèizhōng ài Lì ánxì Xīnán Mǐnzú Dàxué Xuébào, 2014(8), 206-210.
- Jian, S. (1992). *Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Jīngjì Shǐ 1949-90 Niándài Chū*. Zhōngguó rénmín Dàxué Lín Yuán, Běijīng.

- Jianning, Z., and Yuebin, Z. (2006). *Zhōngguó de Mǎkèsī Zhǔyì Dúběn She*. Qinghua Daxue Chu Banshe, Beijing.
- JLL. (2017). *Indian Manufacturing and Logistics: On a Roller Coaster Ride*. Jones Lang LaSalle Property Consultants, India.
- Joel Wuthnow, (2018), *Securing China's Belt and Road Initiative: Dimensions and Implications*, *U.S. National Defense University*.
- Joshi, V. (1998). India's economic reforms: Progress, problems,prospects. *Oxford Development Studies*, 26(3), 333-350.
- Jujian, T. (2011). Shèhuì Zhǔyì Gǎizào: Máozédōng Lǐngdǎo Xīn Zhōngguó Jīngjì Jiànshè de Chénggōng Chuàngǐ. *Literature of Chinese Communist Party*, 2011(4), 59-65.
- Kapila, U. (2008). *Indian Economy Since Independence*. Academic Foundation, New Delhi.
- Karsh, J. (2008). *The Root of the Opium War: Mismanagement in the Aftermath of the British East India Company 's Loss of its Monopoly in 1834*. University of Pennsylvania, US.
- Kautilya, C. (1915). *Arthashastra*. (Translated by R. Shamasastri). Bangalore: *Government Press*, India.
- Kaye, C., and S. Nye Jr, J. (2015). Working With a Rising India: A Joint Venture for the New Century. *Council on Foreign Relations, Independent Task Force Report*, 73, 1-75.
- Keay, J. (2011). *Çin tarihi*. İnkılap Kitabevi, İstanbul, Türkiye.
- Keller, W., Li, B., and H. Shiue, C. (2010). *China's Foreign Trade: Perspectives From the Past 150 Years*. Princeton University.
- Kemin, Z. (1999). Shíyī Jiè Sān Zhōng Quánhùi yǔ Zūnyì Huìyì Lìshǐ Dìwèi de Bǐjiào Yánjiū”, *Zhōngguó Rénmín Dàxué Xuébào*, 1999(1), 67-70.
- Kennedy, P. (1996). Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri. (Çev. Birtane Karanakçı). Kültür Yayınları, Türkiye.
- Kiprop, V. (2018). 10 Countries With The Highest Industrial Outputs In The World, Web: worldatlas.com, 22 Ağustos 2018'de alınmıştır.

- Kissinger, H. (2011). *On China*. The Penguin Press, New York.
- KPMG,(2018), *China Outlook 2018: A New Era, a New Paradigm of Globalisation*, KPMG International, Swiss.
- Krugman, P. (1998). *Development, geography and economic theory*. Massachusetts Institute of Technology.
- Kulke, H., and Rothermund, D. (2004). *A History of India*. Taylor & Francis Group, New York.
- Kumar Das, A. (2015). APJ Abdul Kalam: The People's President. *Dream 2047*, 18(1), 32-36.
- Kumar Sharma, S. (2014). Industrial Development of India in Pre and Post Reform Period. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 19(10), 1-07.
- Kumar, D., and Raychaudhuri, T. (2008). *The Cambridge Economic History of India: 1757-1970*. Cambridge University Press,
- Kumar, U. (2017). *Trade Policy of India Since 1991: A Critical Evaluation and Comparative Study Between Pre and Post Reform Periods*. Ranchi University, Ranchi Jharkhand, India.
- Kumarrappa, J. (1930). *Public finance and our poverty*. Navajivan Press, Ahmedabad, India.
- Lam, W. (1997). Impact of China's Trade and Foreign Investment Reforms on the World Economy. *Industry Canada, Working paper*, 17, 1-84.
- Lei, Zh. And Guotian, C. (2005). Population Growth and Energy Security in China. *China Academic Journal Electronic Publishing House*, 2005(11), 11-17.
- Lemoine, F. (2000). FDI and the Opening Up of China's Economy, *CEPII, Research and Expertise on The World Economy*, No.2000, 11 June, 1-98.
- Lenin, V. (1976), *Lenin: Selected Works*, International Publisher, New York.
- Leonard, K. (1979). The 'Great Firm' Theory of the Decline of the Mughal Empire. *Comparative Studies in Society and History*, 21(2), 151-167.
- Li, J. (2014). What-was-the-legacy-of-Shang-Yang-chief-minister-of-the-Qin-dynasty. Web: <https://www.quora.com>, 10 Ekim,2017'de alınmıştır.

- Li, W.Wuli (2009), Xīn Zhōngguó 6 0 Nián Jīngjì Fāzhǎn yǔ Zhìdù Biàngé de Huígù Zīguāng Gé Dì, *Renmin Daxue Jia Bao*, 2009(10), 4-30.
- Lin, C. (2017). The Belt and Road and China's Long-term Visions in the Middle East. *Institut für Strategie- Politik- Sicherheits- und Wirtschaftsberatung ISPSW*, 512, 1-10.
- Liu Shulin, L. (1998). Lùn Shāngyāng Biànfǎ Zhōng de Fǎlǜ Pǔjī. *Gānsù Zhèngfǎ Xuéyuàn Xuē àw*, 4, 65-68.
- Liu, T., and Yeh, K. (1973). Chinese and Other Asian Economies: A Quantitative Evaluation. *The American Economic Review*, 63(2), 215-223.
- Lu, S. (2013). Sūlián Duì Zhōngguó “Yīwǔ” Jìhuà Jīngjì Sùdù Shè Dìng de Yǐngxiǎng. *Shèhuì Kēxué Lùntán*, 2013(5), 167-178.
- Luke, J., Sachs, J., and Mellinger, A. (1999). Geography and economic development. *International Regional Science Review*, 22(2), 179–232.
- Ma, W. (2003). Economic Reform and Higher Education in China. CIED Occasional Series: Higher Education, Peking University CIED Contribution, 2, 1-24.
- MacDonald, S., and Lemco, L. (2011). *Asia's rise in the 21st century*. Santa Barbara, California.
- Maddison, A. (2001). *The World economy: a millennial perspective*. Development centre studies, US.
- Maddison, A. (2006). *The world economy: a millennial perspective, historical statistics*. Development centre studies, US.
- Maddison, A. (2007). *Chinese economic performance in the long run, second edition, revised and updated 900-2030 AD*. Development centre studies, US.
- Manish, G. (2011). Central Economic Planning and India's Economic Performance, 1951–1965. *The Independent Review*, 16(2), 199–219.
- Margulis, M. (2016). *The Global Political Economy of Raúl Prebisch, Lecturer in Political Economy*. University of Stirling, UK.
- Marx, K. (1954). *Capital Volume, 2*. Institute of Marxism-Leninism, Union of Soviet Socialist Republics.

- Marx, K. (1959). *Capital Volume, 3*. Institute of Marxism-Leninism, USSR.
- Marx, K., and Engels, F. (1969). Manifesto of the Communist Party. *Selected Works, Progress Publishers*, 1, 98-137.
- Masters, W., and McMillan, M. (2001). Climate and scale in economic growth. *Journal of Economic Growth*, March 12, 2001, 1-44.
- McGrattan, E. (2016). China's Foreign Investment. *Federal Reserve Bank of Minneapolis, Economic Policy Paper*, 16(9), 1-6.
- Min, M. (2017). *Gaige Kaifang: Fu Xingji Di Ba Pian*. Guang Dong Jingji Chubanshe, China.
- Mubarak, M. (2016). Analysis of Indian Economy: Before and After Independence. *International Journal of Pure and Applied Researches*, 1(2), 157-164.
- Mukherji, R. (2009). The State, Economic Growth, and Development in India. *India Review*, 8(1), 81-106.
- Naoroji, D. (1878). *Poverty of India*. Vincent Brooks, London, UK.
- Nath, K. (2008). *India's Century*. McGraw-Hill, United States.
- Nayyar, D., and Sen, A. (1994). International Trade and the Agricultural Sector in India. *Economic and Political Weekly*, 9(20), 1187-1203.
- NDRC. (2016). *The 13th Five Year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China: 2016-2020*. Central Compilation & Translation Press, Beijing.
- Nehru, J. (1994). *The discovery of India*. Oxford University Press, Oxford.
- Niti Aayog. (2017). *Three Year Action Agenda: 2017-18 to 2019-20*. Government of India, New Delhi.
- OECD. (2005). *Economic Surveys: China*. Organization for Economic Cooperation and Development, France.
- Panagariya, A. (2003). *India in the 1980s and 1990s: A Triumph of Reforms*. University of Maryland College Park, USA.
- Ponting, C. (2011). *Dünya tarihi*. (Çev. Eşref Bengi Özbilen). *Alfa Yayınları*, Türkiye.

- Prebich, R. (1950). *The economic development of Latin America: and its principal problems*. (Translated by. Lake Success). UN Department of Economic Affairs, New York.
- Pwc. (2014). *Future of India: The Winning Leap*. PricewaterhouseCoopers LLP, UK.
- Pwc. (2015). *The World in 2050: Will the Shift in Global Economic Power Continue?*. PricewaterhouseCoopers LLP, UK.
- Qian, S. (1971). *Records of the grand historian of China*, Columbia University Press, USA.
- Rehman, O. (2015). India's Foreign Trade Since 1947-2015 Impact on Indian Economy Growth. *International Journal of Management and Commerce Innovations*, 3(2), 602-608.
- Robert Brinkman, R., and Sombroek, W. (1996). *Global climate change and agricultural production, Land and Water development Division*. FAO, Rome, Italy.
- Rolland, N. (2017). China's "Belt and Road Initiative": Underwhelming or Game-Changer. *The Washington Quarterly*, 40(1),127-142.
- Roy, S. (2012). China and India and Security: New Tensions. *Global policy Journal, Global Policy Essay*, March 2012, S, 1-5.
- Ryan, M. (2012). *India-China in 2030: A Net Assessment of the Competition Between Two Rising Powers*. Australian Defense College.
- Sachs, J. (2005). *The end of powerty: economic possibility of our times*. The Penguin Press, New York.
- Sanyal, S. (2008). *The Indiand renaissance: India's rise after thouthand years of decline*. World scientific publishing, US.
- Sarah Yueting, T., and Jing, W. (2017). *China's Economy In Transformation Under The New Normal*. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd. Singapore.
- Satija, K. and Pandya, V. (2011). Economic Reforms and India's Foreign Trade: Expedition of Economic Stability. *International Journal of Economics, Commerrce and Research*. 1(1), 10-36.
- Schroeder, P. (1995). Organic matter cycling by tropical agroforestry systems: a review. *Journal of Tropical Forest Science*, 7 (3), 462-474.

- Scott, H. (2008). Shameen: A Colonial Heritage, Web: http://www.howardscott.net/4/Shameen_A_Colonial_Heritage/Files/Journal.pdf, 01 Ekim 2017'de alınmıştır.
- SEMI. (2017). *China's Strategy to Become World Manufacturing Power*. SEMI Europe Webinar.
- Sen, P. (2009). *Zhōngguó Gǎigé Niánjiàn: 2009*. Zhōngguó Jīngjì Tǐzhì Gǎigé Zázhi Shè, Si Chuan.
- Shaikh, A., and Daeshpande, S. (2014). Economic Reforms and Foreign Investment In India. *ELK Asia Pacific Journals*, 5(2), 1-13.
- ShangYang, L. (2017). *The books of Lord Shang: Apologetics of State Power in Early China*. (Edited by. Yuri Pines). Columbia University Press, New York.
- Shankâr, A., Isher, A., Krishna, K., and Ila, P. (2006). *India: Economic Growth, 1950-2000*. Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi.
- Shihabudheen, N. (2014). Two Decades of Economic Reforms In India: An Evaluation With Her Planning Goals. *Indian Journal of Commerce & Management Studies*, 5(1), 29-35.
- Shinde, D. (2014). *India Stock Market and Mutual Fund Basic: Learn, Invest and Earn*. Sholapur Maharashtra.
- Shuiyu, J., and Nan, Z. (2018). *Foreign direct investment logs 7.9% growth in 2017*. Web: chinadaily.com, 20 Ağustos 2018'de alınmıştır.
- Siggel, E., and Agrawal, P. (2009). The Impact of Economic Reforms on Indian Manufacturers: Evidence from a Small Sample Survey”, *University Enclave, Working Paper Series*,(No. E/300/2009), Delhi.
- Singh, A. (2008). The Past, Present and Future of Industrial Policy in India: Adapting to The Changing Domestic and International Environment. *Centre for Business Research, University of Cambride, Working Paper*, 376, 1-34.
- Singh, A. (2014). Performance of Foreign Trade in India in the Post Liberalisation Era. *International Journal of Humanities Social Science and Education IJHSSE*, 1(10), 11-17.

- Skockpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler*. (Çev. S. Erdem Türközü). İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Smith, A. (2007). *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Metalibri, New York.
- Statisticstimes. (2015). United States vs China GDP. Web: <http://statisticstimes.com>, 27 Ağustos 2018'de alınmıştır.
- Supchina. (2018). *Made In China 2025: The Domestic Tech Plan That Sparked An International Backlash*. Web:supchina.com, , 30 Ağustos 2018'de alınmıştır.
- Swaine, M. (2015). Chinese Views and Commentary on the “One Belt, One Road” Initiative. *China Leadership Monitor*, 47, 1-24.
- Szcepanski, K. (2017). Akbar the Great Emperor of Mughal India. Web: www.thoughtco.com, 1 Şubat 2018'de alınmıştır.
- T.P. Bhat,(2014), India: Structural Changes in the Manufacturing Sector and Growth Prospect, *Institute for Studies in Industrial Development*, New Delhi.
- Thapar, R. (2003). *The Penguin History of Early India: from the origins to AD 1300*. Penguin Books India, New Delhi, India.
- Tharoor, S. (2013). *Pax Indica: India and the world of the 21st century*. Penguin Books India, New Delhi, India.
- Tomlinson, B. (1993). *The Economy of Modern India, 1860–1970*. Cambridge University Press.
- Tramballi, U., and Missaglia, N. (2018). *India The Modi Factor*. Ledizioni LediPublishing, Italy.
- Tuan, C., and F.Y.Nga, L., and Zhao, B. (2009). China's post-economic reform growth: The role of FDI and productivity progress. *Journal of Asian Economics*, 20, 280–293.
- Udeshi, K. (2007). *Economic Reforms and the Relevance of Professor R. Shenoy*. Forum of Free Enterprise, Mumbai.
- UN .(1968). *World economic survey: 1967 part one*. United Nations, NewYerk.
- UNESCO. (2009). The power of culture for development. Web:

http://www.unesco.or.kr/eng/front/programmes/links/5_PowerofCultureforDevelopment.pdf, 10 Ekim 2017'de alınmıştır.

UNIDO. (2017). *Industrial Developmental Report 2018, Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development*. United Nations Industrial Development Organization, Vienna.

UNIDO. (2018). *World Manufacturing Production*. United Nations for Industrial Development Organisation, Statistics for Quarter 1, 2018.

Van Dyke, P. (2007). *The cotton trade: life and enterprise on the China coast, 1700-1845*. Hong Kong University press, Hong Kong.

Vardhana Singh, H. (2017). Trade Policy Reform in India Since 1991. *Brookings India Working Paper*, 2, 1-59.

Vardhana Singh, H. (2017). Trade Policy Reform in India Since 1991. *Brookings India, Working Paper*, 2, 1-59.

Varghe Ao, P. (2018). *India Economic Strategy to 2035*. Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, Australia.

Vdyapith, K. (2012). Guild, the institutional economic base of ancient India. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*, 1(9), 64-74.

W. Cox, S. (1884). *History of the establishment of British rule in India*. English history reading books, London, UK.

Weber, M. (2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (Translated by Talcott Parsons). Routledge Classics, London.

Wei, L., and Chongqing, G. (2011) . *Zhōngguó Jīngjì Zài Juéqǐ?*. Chángjiāng Shāng Xuéyuàn, Bèijīng.

Wei. Y. (2014). Admiral Zheng He's Voyages to the West Oceans. *Education About ASIA/maritime Asia*, 19(2), 26-30.

World Bank. (2000). *Entering the 21st century—World development report 1999/2000*. New York: Oxford University Press.

World Trade Organisation. (2001). *International Trade Statistics 2001*. World Trade Organization, France.

- Worldbank.(2018). Belt and Road Initiative. Web: worldbank.org, 31 Ağustos 2018'de alınmıştır.
- Worldeconomicforum. (2017). *Incredible India 2.0: India's \$20 Billion Tourism Opportunity*. World Economic Forum, Geneva.
- WTO. (2017). *World Tariff Profiles 2017*. World Trade Organization.
- Xaonian, X. (2016). Gǎigé de Lìshǐ. Web: <http://www.chinareform.org>, 11 Ağustos 2017'de alınmıştır.
- Xiang, X. And Li, Wu. (2015). Zhōngguó Guóqíng yǔ Zhōngguó Jīngjì Fāzhǎn Dàolù de Lìshǐ Fēnxī. *Mǎkèsī Zhǔyì Yánjiū*, 2015(5), 63-73.
- Xiaojiang, L. (2009). Wěidà de Gǎigé Kāifāng yǔ Shāngyāng Biànfǎ, Wáng'ānshí Biànfǎ Zhāngjūzhèng Gǎigé de Bǐjiào. *Journal of Jiangxi Finance College*, 22, 118-20.
- Xiaonian, X. (2017). Zhōngguó Lidài Biànfǎ Wèihé Zhǐyǒu Shāngyāng Hé Dèngxiǎopíng Chénggōng Le. Web: http://www.irewen.net/news_discovery/184811.html, 19 Eylül 2017'de alınmıştır.
- Xihui Liu, S. (2016). Feature Innovation Design: Made in China 2025. *DMI*, 27(1), 52-58.
- Xing, L. (2008). *Yán Tiě lùn Jīngjì lúnǐ Sīxiǎng Yánjiū*. Chūbǎn de Bóshì Lùnwén, Húnán Shīfàn Dàxué.
- Y. Kueh, Y., and Howe, C. (1984). China's International Trade: Policy and Organizational Change and Their Place in the "Economic Readjustment. *Cambridge University Press, The China Quarterly*, 100, 813-848.
- Yangwen, Z. (2005). *The social life of opium in China*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Yifu Lin, J. (2013). Demystifying the Chinese Economy", *Austrian Economic Review*, 46(3), 259-268.
- Yifu Lin, J., Cai, F., and Li, Z. (1998). The China Miracle: Development Strategy and Economic Reform. *Cato Journal*, 18(1), 147-161.
- Yifulin, J. (2011). *Demystifying the Chinese Economy*. Cambridge University Press, UK.
- Yongming, A. (2004). Why did the Attempt to Modernise the Legal System in Late Qing

- China Fail?. A Sino-Japanese Comparative Study, *Bond Law review*, 16(1), 69-92.
- Yongxing, L. (2015). *Zhong Guo Zhi Zao 2025*. He Xin Nei Rong Fen Xi, Guo Wu Yuan Yin Fa.
- Yu ming, Y., Pengfei, Y., and Yi, J. (2013). Lùn Sīmǎqiān Jīngjì Sīxiǎng de Xiàndài Qihé yǔ Guānzhào. *Shāng Yè Shí Dài*, 4, 144-145.
- Zhang, N. (2011). *Foreign Direct Investment in China: Determinants and Impacts*. Published Doctoral Thesis, The University of Exeter, England.
- Zhang, T., and R. Stough, R. (2012). *Entrepreneurship and Economic Growth in China*, World Scientific Publishing Co. London.
- Zhao, T. (2018). Zhōngguó de Gǎigé Kāifāng yǔ Yǒuli Guóji Huánjìng de Jījí Yíngzào. *Guo Ji Yuan Fa*, 2018(3), 1-12.
- Zhen, L. (2011). A Brief Analysis of Political Thought in Early Western Han Dynasty. *Centre for Promoting Ideas*, 1(4), 25-28.
- Zhijie, Y. (2007). Li Lun. *Shi Jiazhuang Jingji Xueyuan Yue Bao*, 4, 74-75.
- Zhu, T. (2001). Nationalism and Chinese Foreign Policy. *The China Review*, 1(1), 1–27.
- Zhu, X. (2012). Understanding China’s growth: past, present and future. *Journal of Economic Perspectives*, 26(4), 103–124.
- Zhu, X. (2012). Understanding China’s Growth: Past, Present, and Future. *Journal of Economic Perspectives*, 26(4), 103–124.
- Zhu, X. (2012). Understanding China’s Growth: Past, Present, and Future. *Journal of Economic Perspectives*, 26(4), 103–124.
- Zi, L. (2010). *Dao de Jing*. (Translated by. Robert Eno). Indiana University Press, US.
- Ziyang, Z. (1989). *Gaige Licheng*. Xīn Shìjì Chūbǎn Shè, China.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Kaşgar'da doğdum. İlköğretim, ortaokul ve lise eğitimimi 1994 yılından 2006 yılına kadar Kaşgar'da tamamladım. Lisans Öğretimimi 2006 yılından 2011 yılına kadar Xinjiang Maliye ve Ekonomik Üniversitesinde yaptım. Yüksek lisansı 2011 yılında İtalya'da Macerata üniversitesinde başladım ve 2013 yılında tamamladım. 2014 yılında İstanbul Fatih Sultan Mehmet üniversitesinde Türk dili eğitimi aldım. Ardından 2015 yılı Şubat'ta Niğde Ömer Halisdemir üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı'nda doktora eğitimimi başladım.

Politika ve stratejiler, uluslararası iktisat, ekonomik politikalar, uluslararası ticaret vb. ilgi alanımdır.

